

แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา

ระดับปริญญาบัณฑิต

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GUIDELINE FOR TEACHING THAI ART INTEGRATED WITH ISLAMIC CULTURE FOR
UNDERGRADUATE STUDENTS

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Art Education

Department of Art Music and Dance Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรม อิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต
โดย	นางสาวมณีนาน มามะ
สาขาวิชา	ศิลปศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ พลประเสริฐ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. บัญชา ชลาภิรมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์)
.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ พลประเสริฐ)
.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ สัณญา วงศ์อร่าม)

มณนาน มามะ : แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต (GUIDELINE FOR TEACHING THAI ART INTEGRATED WITH ISLAMIC
CULTURE FOR UNDERGRADUATE STUDENTS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร. อภิชาติ พล
ประเสริฐ, 249 หน้า.

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม 2)
เพื่อศึกษาเนื้อหาทางศิลปะและหลักคำสอนทางศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยใน
วัฒนธรรมอิสลาม 3) เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงทั้งหมด 57 คน
ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย ผู้เชี่ยวชาญ
ด้านวิชาศิลปะอิสลาม และนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยา
เขตปัตตานี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม แบบสังเกตการสอนของ
อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน และแบบสัมภาษณ์ผู้เรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหา
คำร้อยละและวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยตามหลักองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ พบว่า 1) ด้าน
การกำหนดวัตถุประสงค์ ควรกำหนดเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม
ลวดลาย รวมถึงศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และสามารถสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่
ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้อย่างไร้ความกังวล 2) ด้านเนื้อหาวิชา เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะไทย
ที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ของ
ศิลปะ วัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม 3) ด้านวิธีสอน ควรใช้วิธีการสอนแบบร่วมกัน
อภิปรายกลุ่มหรือการสอนแบบสืบสอบ เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ สามารถแยกแยะในประเด็นของการเรียนรู้
ศิลปะไทยที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลาม 4) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรใช้สื่อที่เป็นผลงานหรือสถานที่จริงจาก
โบราณวัตถุและโบราณสถานที่มีการผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม รวมถึงการใช้สื่อท้องถิ่นและสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์ร่วมด้วย 5) ด้านการวัดและประเมินผล ควรวัดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติของผู้เรียนด้าน
ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อสร้างองค์ความรู้
แบบองค์รวมในลักษณะของการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และสร้างสรรค์ผลงานหรือลวดลายของสอง
วัฒนธรรมที่ผสมผสานซึ่งกันและกันได้ ข้อเสนอแนะของการวิจัย แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยใน
วัฒนธรรมอิสลาม สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการวิจัยในวัฒนธรรมอื่นๆได้ เช่น ในระบบโรงเรียนนานาชาติที่มี
ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสภาพแวดล้อมได้ตามความเหมาะสมของ
ผู้เรียนและผู้สอน

ภาควิชา ศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา

ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา ศิลปศึกษา

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2558

5783409827 : MAJOR ART EDUCATION

KEYWORDS: THAI ART TEACHING, ISLAMIC CULTURE, INTEGRATED WITH ART

MANNAN MAMAH: GUIDELINE FOR TEACHING THAI ART INTEGRATED WITH ISLAMIC CULTURE FOR UNDERGRADUATE STUDENTS. ADVISOR: ASST. PROF. APICHART PHOLPRASERT, Ph.D., 249 pp.

The objectives of this research include 1) to study relations between Thai art in Islamic culture, 2) to study artistic contents and religious tenets that raise to the understanding between students and teachers of Thai art in Islamic culture 3) to study guidelines for teaching Thai art integrated with Islamic culture for undergraduate students. This research was a qualitative research. It chose a specific sample group of 57 people, including Islamic culture experts, art education experts, Thai art teaching experts, Islamic art experts and undergraduate students in the Department of Art Education, Prince of Songkla University, Pattani Campus. The research tools included the interview form for the 4 groups of expert, The teaching observation form for Thai art teaching experts, students' behavior observation form, and the interview form for the students. Percentage and content analysis were used for data analysis.

The results of this research relating to instruction elements in higher education in both theory and practice were as follows: 1) In terms of objectives setting, objectives should be set by focusing on the students' knowledge and understanding of Thai history, arts, culture, motifs, and local arts integrated with Islamic culture as well as the creation of arts or motif under the Thai-Islamic integration in carefree manners, 2) In terms of content, Thai art content was focused on according to Islamic principles to promote understanding between instructors and learners as well as history of art, cultural blend of Thai and Islamic art, 3) In terms of instruction method, focus-group or inquiry instruction should be used to enhance students' practice of analyzing and characterizing Thai art learning issues that were not contrary to Islamic principles, 4) In terms of instruction media, works or actual location of antiques and ancient remains expressing the Thai-Islamic arts blending as well as local media and electronic media should be used, and 5) In terms of measurement and evaluation, learners' understandings, attitudes about Thai art history, culture, motif, local arts integrated with Islamic culture should be measured and evaluated to create holistic knowledge and the acceptance of different cultures, the students' creative work that demonstrates the integration of the two cultures should also be evaluated. The suggestion of the study include Thai-Islamic integrated art instruction scheme should be applied to the research on other cultures, such as international school system with cultural diversity and would be adapted to the learners and instructors context.

Department: Art Music and Dance Education Student's Signature .....

Field of Study: Art Education Advisor's Signature .....

Academic Year: 2015

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ พลประเสริฐ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ซึ่งกรุณาให้คำปรึกษา แนะนำช่วยเหลือในการตรวจแก้ไข วิทยานิพนธ์ ชี้แนะในสิ่งที่ยังขาดตกบกพร่องด้วยความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอและสนับสนุนให้กำลังใจตลอด ระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วง

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์สมโภชน์ ทองแดง ประธานกรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์และรอง ศาสตราจารย์สัญญา วงศ์อร่าม กรรมการภายนอกสอบวิทยานิพนธ์ในความกรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง แก่ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ให้สมบูรณ์และกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่สละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์อันเป็นประโยชน์ต่อ การวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วุฒิ วัฒนสิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร.อัมพร และผู้ช่วยศาสตราจารย์อัศวิน ศิลปเมธากุล รวมถึงคณาจารย์ในสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บ ข้อมูลวิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในสาขาวิชาศิลปศึกษา(ครุศิลป์)ทุกท่านที่เมตตาให้ความรู้และ คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ตลอดปีการศึกษา และอาจารย์สัมฤทธิ์ เพชรคง เลขานายกสมาคมศิลปินทัศนศิลป์ นานาชาติแห่งประเทศไทย ที่ให้คำปรึกษาและโอกาสในการเรียนรู้อันเกี่ยวเนื่องกับงานวิจัย จนได้ประสบการณ์ การและแง่คิดดีๆในการขับเคลื่อนข่าวสารต่อวงการศิลปะในปัจจุบันและอนาคต

สุดท้ายผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดา มารดา และบุคคลอันเป็นที่รักในครอบครัวทุกคนที่คอยช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแนะนำและเป็นกำลังใจอันสำคัญยิ่งต่อการเอาชนะอุปสรรคทั้งหลาย จนผู้วิจัยสามารถสำเร็จ การศึกษาได้อย่างลุล่วง และขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆในสาขาศิลปศึกษาที่ช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดมา

อนึ่ง การวิจัยครั้งนี้ ได้รับทุนสนับสนุนส่วนหนึ่งจากทุนอุดหนุนวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย ผู้วิจัยจึง ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญรูปภาพ.....	ฐ
สารบัญแผนภาพ.....	ฒ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่ได้รับ.....	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
1. วัฒนธรรมไทยกับศิลปะไทย.....	10
1.1 ความหมายของวัฒนธรรมไทย.....	10
1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย.....	12
1.3 ลักษณะและประเภทของศิลปะไทย.....	12
1.4 การสอนศิลปะไทย.....	14
2. วัฒนธรรมอิสลามกับศิลปะอิสลาม.....	15
2.1 ความหมายของวัฒนธรรมอิสลาม.....	15

2.2 ความหมายของศิลปะอิสลาม.....	16
2.3 ลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม	17
2.4 การสอนศิลปะอิสลาม.....	19
3. หลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม	20
3.1 หลักคำสอนเกี่ยวกับรูปปั้น.....	21
3.2 หลักคำสอนเกี่ยวกับภาพวาด.....	22
3.3 สรุปกฎข้อห้ามและข้อยกเว้นเกี่ยวกับรูปภาพและผู้ที่สร้างรูปภาพ	28
4. ศาสนาอิสลามในประเทศไทย.....	29
5. ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม	31
5.1 ลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอและ.....	32
5.2 ลวดลายไทยในงานประติมากรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	34
5.3 รูปแบบไทยในสถาปัตยกรรมมัสยิด.....	40
6. ความสัมพันธ์ของศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย.....	46
6.1 ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย.....	47
6.2 ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมไทย.....	50
7. การสอนศิลปะไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	69
8. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต).....	70
8.1 การพัฒนาระบบการสอน.....	71
8.2 การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา.....	73
8.3 ระบบการเรียนการสอน	75
8.4 องค์ประกอบการสอน	86
8.5 การดำเนินการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต)	89
9. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ.....	90

9.1 ความสำคัญของแผนการสอนแบบบูรณาการ	91
9.2 ขั้นตอนการจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ.....	93
9.3 การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ	95
9.4 รูปแบบการเรียนการสอนของแบบบูรณาการ	95
9.5 บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ	99
9.6 บทบาทของผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ	100
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	102
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	114
1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	114
2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	115
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	116
4. การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	118
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	118
6. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	119
7. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	122
8. กระบวนการทำวิจัย (Flow Chart).....	123
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	124
<u>ตอนที่ 1</u> การวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม	124
<u>ตอนที่ 2</u> การสังเคราะห์ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำไปสร้างแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม.....	142
<u>ตอนที่ 3</u> การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย โดยใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม.....	145
<u>ตอนที่ 4</u> การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่เรียนตามแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม	147

ตอนที่ 5 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทย ที่เรียนตามแผนการ สอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม.....	149
ตอนที่ 6 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลแบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย ที่ ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม.....	151
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	154
สรุปผลการวิจัย.....	154
อภิปรายผล.....	160
ข้อเสนอแนะ.....	169
รายการอ้างอิง.....	170
ภาคผนวก.....	176
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	177
ภาคผนวก ข รายนามผู้เชี่ยวชาญ.....	179
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	182
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	249

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1	ลักษณะของลวดลายไทยที่ปรากฏในงานจิตรกรรม	57
ตารางที่ 2	ลักษณะของลวดลายไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	58
ตารางที่ 3	ลักษณะของรูปแบบไทยที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	61
ตารางที่ 4	ลักษณะของวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทย	63
ตารางที่ 5	ลักษณะของลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ปรากฏในงานประติมากรรมไทย	65
ตารางที่ 6	สรุปการสังเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการสอนของศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม	101
ตารางที่ 7	ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม จำนวน 5 คน	125
ตารางที่ 8	ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา จำนวน 5 คน	126
ตารางที่ 9	ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย จำนวน 5 คน	127
ตารางที่ 10	ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะ อิสลาม จำนวน 2 คน	129
ตารางที่ 11	ความรู้ ความเข้าใจในงานศิลปะไทยของผู้เชี่ยวชาญ	130
ตารางที่ 12	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับในการเรียนศิลปะไทย ...	131
ตารางที่ 13	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับข้อจำกัดด้านการเรียนการสอนศิลปะในศาสนา อิสลาม	132
ตารางที่ 14	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผลกระทบจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาต่อ การเรียนการสอนวิชาศิลปะไทยของนิสิตนักศึกษามุสลิม	133
ตารางที่ 15	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์	134
ตารางที่ 16	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดเนื้อหาวิชา	136
ตารางที่ 17	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวิธีสอน	137
ตารางที่ 18	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน	138

ตารางที่ 19	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล.....	139
ตารางที่ 20	ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆของผู้เชี่ยวชาญ	141
ตารางที่ 21	วิเคราะห์แบบสังเกตการสอนผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยโดยใช้แผนการสอน ศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม	145
ตารางที่ 22	วิเคราะห์แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย ที่เรียนตาม แผนการสอนแบบบูรณาการ	147
ตารางที่ 23	วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทย ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่ บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม.....	149
ตารางที่ 24	วิเคราะห์แบบบันทึกผลการสอนจากผู้สอนวิชาศิลปะไทยที่ใช้แผนการสอนแบบ บูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม.....	151

สารบัญรูปภาพ

หน้า

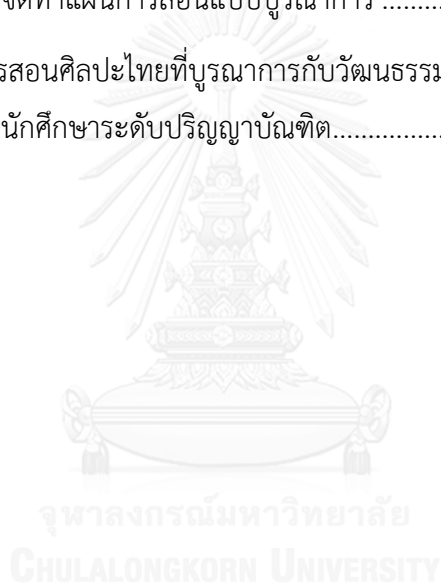
รูปที่ 1 ลวดลายพันธุ์พฤกษาในงานจิตรกรรมฝาผนัง ณ อีสตันบูล ประเทศตุรกี.....	18
รูปที่ 2 ลวดลายเรขาคณิต พบมากในงานประติมากรรมอาหรับ	18
รูปที่ 3 ลวดลายอักษรประดิษฐ์ พบมากในงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมอาหรับ	19
รูปที่ 4 ลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอลและ นางเงือกและดอกบัว(ซ้าย) หนุมาน(ขวา).....	33
รูปที่ 5 ลวดลายจิตรกรรมบนกาบเรือกอลและด้านบน ดอกประจำยาม(ซ้าย) คชสิงห์(ขวา)	34
รูปที่ 6 หน้าบันของมิมบรในมัสยิดต้นสน.....	35
รูปที่ 7 ลักษณะหน้าบันของมิมบร ในมัสยิดต้นสน	36
รูปที่ 8 หน้าบันมัสยิดต้นสนหลังเดิม.....	37
รูปที่ 9 มิมบร ในมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว.....	37
รูปที่ 10 ตู้ลายรดน้ำเก่าแก่ สำหรับเก็บคัมภีร์อัลกุรอาน ในมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว.....	38
รูปที่ 11 ตะเกียงชวาลา ตะเกียงครุหมอ หรือตะเกียงตายาย.....	39
รูปที่ 12 ตะเกียงกลีบบัว หรือ ชวาลากลิบบัว.....	40
รูปที่ 13 อาคารมัสยิดต้นสน ในปี พ.ศ. 2358	41
รูปที่ 14 อาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาวในปัจจุบัน	43
รูปที่ 15 ลายปูนปั้นดอกพุดตาน หน้าบันอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว.....	44
รูปที่ 16 อาคารศูนย์อบรมคุณธรรมและจริยธรรมมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว	44
รูปที่ 17 ลายปูนปั้นดอกพุดตาน ประตูอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว	45
รูปที่ 18 มัสยิดตะโล๊ะมานาเาะ หรือ มัสยิดวาติฮูเซ็น.....	46
รูปที่ 19 จิตรกรรมบนตู้พระธรรมลายรดน้ำ สมัยอยุธยาตอนปลาย.....	48
รูปที่ 20 แขกมัวร์ ในเพศวิทยากร วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี	48
รูปที่ 21 ชาวอาหรับ ภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี.....	49

รูปที่ 22 จิตรกรรมฝาผนังวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย.....	49
รูปที่ 23 จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถ ที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ.....	50
รูปที่ 24 ลายก้านขดบนประดับผนังวิหารวัดไผ่ อ.ท่าม่วง จังหวัดลพบุรี	51
รูปที่ 25 ลายกรอบพนักสังเค็ด วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก	52
รูปที่ 26 เครื่องถ้วยศรีสังขาลย์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21.....	52
รูปที่ 27 ลายสลักหิน วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	53
รูปที่ 28 ลายปูนปั้นประดับอนิมิสเจดีย์ วัดมหาโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่.....	53
รูปที่ 29 ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จ.สุโขทัย	54
รูปที่ 30 เครื่องประดับทองคำประดับอัญมณีจากปुरुปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะพระนครศรีอยุธยา ...	55
รูปที่ 31 ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จ.สุโขทัย	55

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการสอนที่เป็นระบบเจอร์ลาชและอีลี	71
แผนภาพที่ 2 การพัฒนาการสอนที่เป็นระบบ.....	73
แผนภาพที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน.....	88
แผนภาพที่ 4 แสดงการเชื่อมโยงหรือองค์ประกอบส่วนต่างๆของแผนการสอนแบบบูรณาการ	92
แผนภาพที่ 5 ขั้นตอนการจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ	94
แผนภาพที่ 6 แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม สำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต.....	159

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ.2552 – 2559) รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559 ที่มุ่งหวังจะพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าของความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559 ขึ้น โดยคำนึงถึงผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และบริบทสภาพแวดล้อมทุกด้านที่มีผลกระทบต่อการศึกษา ประกอบกับทิศทางการพัฒนาประเทศและทิศทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดมความคิดเห็นจากทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชนและประชาชนที่สนใจ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่และท้องถิ่น ที่จะส่งผลให้การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการศึกษาในระดับหน่วยงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด รวมทั้งเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการได้อย่างชัดเจน (สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ, 2555) การให้การศึกษาและการจัดการศึกษาในทุกระดับทุกประเภท สิ่งสำคัญนอกเหนือไปจากครู อาจารย์ผู้สอน สื่อและอุปกรณ์การสอนแล้ว หลักสูตรเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง หากไม่มีหลักสูตรแล้วก็เหมือนกับครูผู้สอนขาดทิศทางในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษาที่ต้องการผลิตคนให้มีคุณภาพตามความต้องการของประเทศ (ชูศรี สุวรรณโชติ, 2542) การเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีจะมีประสิทธิภาพที่ดีนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างชัดเจน การวางแผนการสอน หมายถึง พิมพ์เขียว (blue print) ของผู้ที่จัดแผนการสอนเป็นหัวเรื่อง รายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ แผนการสอนประจำภาค หรือตลอดหลักสูตร เป็นสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องกับการสอนได้พัฒนากันมาตลอดเวลาในรูปแบบที่แตกต่างกันไป

ดังนั้นแผนการสอนในวงการการเรียนการสอน จึงเป็นการจัดระบบการสอนให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตร ซึ่งผู้สอนจะต้องคำนึงและตรวจสอบอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนจึงมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 ประการ ด้วยกัน คือ ผู้เรียน ผู้สอน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนผู้สอน การสอนแต่ละครั้งย่อมแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการสอน เนื้อหาสาระ การเสาะแสวงหาความรู้หรือกลวิธีสอนที่ผู้สอนเลือกนำไปใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน สอดคล้องกับการพัฒนาระบบการสอนในระดับปริญญาตรีตามแนวคิดของเจอร์ลาชและอีลี (Gerlach & Ely) ที่สามารถขยายแนวคิดในรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบ

เรียนการสอนให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น คือ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ การศึกษาพฤติกรรมพื้นฐานของผู้เรียน การพิจารณารูปแบบการสอน การศึกษาภูมิหลังของผู้เรียน การจัดระยะเวลา บรรยายภาคทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ สภาพการเรียนการสอนที่เกิดจาก ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนและผู้สอน และการประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งการนำวิธีตามระบบการ สอนนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้การสอนเป็นกระบวนการวิทยาศาสตร์มากขึ้น ง่ายต่อการตรวจสอบและ ปรับปรุงแก้ไข เพื่อความมีประสิทธิภาพในด้านกระบวนการเรียนการสอนต่อไป (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537)

การศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามในระดับปริญญาตรี ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนักศึกษาในระดับปริญญาตรีในจังหวัดชายแดนใต้ นั้น ปัญญา เทพสิงห์ (2555) กล่าวว่า พื้นที่ชายแดนภาคใต้มีบริบทสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ส่งผลต่อ กระบวนการเรียนรู้ศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะภายใต้สถานการณ์และสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งมีมุสลิม จำนวนมาก จึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนและภูมิหลังของผู้เรียน ปัจจัยที่ส่งผล ต่อกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างไร สภาพของกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างไร หากไม่มีการศึกษาอาจ ก่อให้เกิด ความแตกแยกมากขึ้นความจำเป็นที่ต้องศึกษานอกจากจะช่วยปรับแนวทางการสอนแล้ว การเข้าถึงศิลปะจะช่วยเยียวยาจิตใจ เพิ่มคุณค่ากับชีวิตไม่ให้หันเหสู่หนทางผิดๆ และเข้าใจความ แตกต่างทางวัฒนธรรม

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง อันได้แก่ กลุ่มคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา กลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามและรวมไปถึงกลุ่มคน ไทยที่มีเชื้อสายจีน ซึ่งได้อยู่ร่วมกันมานาน จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความซับซ้อนทาง วัฒนธรรมและมีการผสมผสานกลมกลืนทางสังคมของคนที่แตกต่างกันจากวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือ ภูมิภาคอื่นในสังคมไทย การศึกษาทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง ทราบว่าประชาชนในชุมชนมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อทางศาสนาของตนอย่าง ชัดเจน ส่วนในการสร้างสรรค์งานทางด้านศิลปะ ก็มีรูปแบบแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน อย่างชัดเจน เช่นเดียวกันผลจากการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีเงื่อนไขทางด้านศาสนาหรือ ระบบความเชื่อที่แตกต่างกันนี้ หากมั่นใจว่าไม่มีการศึกษาทำความเข้าใจ โดยการแยกประเด็น การศึกษาออกเป็นหน่วยย่อยหรือการศึกษาเฉพาะด้านแล้ว ย่อมที่จะเกิดความเข้าใจที่ผิดพลาด ซึ่ง อาจจะมีผลนำไปสู่ความขัดแย้งหรือก่อให้เกิดการบ่งบอกของคนในสังคมและส่งผลกระทบต่อความ มั่นคงของชาติได้ (สุกัญญา มุกตามนต์, 2551) สิ่งทีกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษา ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ คือ ผู้ปกครองใช้หลักศาสนาอิสลาม ตีความหมายงานศิลปะแตกต่างกัน การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมแบบรัฐไทยผ่านสถานศึกษาของรัฐใน

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการยอมรับไม่เท่าเทียมกัน ทำให้ขาดเอกภาพ ในการจัดการสภาพชายแดนไม่ได้เป็นปัญหาต่อผู้เรียนในพื้นที่ หากไม่ยึดศูนย์กลางอำนาจรัฐ ผู้เรียนส่วนใหญ่ชื่นชมภูมิใจและสนใจเรียนรู้ศิลปะในพื้นที่ตนเอง แม้วัฒนธรรมต่างกันพร้อมจะแลกเปลี่ยน เรียนรู้ศิลปะระหว่างกันกับคนที่มีความศรัทธา ภาษา วิถีชีวิตต่างกัน สามารถเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจได้ โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลาง อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนชาวพุทธจะเปิดใจเรียนรู้ศิลปะข้ามวัฒนธรรมมากกว่าไทยมุสลิม ทั้งนี้ผู้สอนต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยให้คนแต่ละวัฒนธรรมยังคงรักษาความเป็นอัตลักษณ์ (ปัญญา เทพสิงห์, 2555)

พื้นที่ชายแดนภาคใต้ตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของรัฐ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส คนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม มีภาษา เครื่องแต่งกาย คติความเชื่อ ที่มีลักษณะพิเศษ มีความเป็นอยู่ตามแบบท้องถิ่นและมีความเป็นอยู่ร่วมกับชาวพุทธ ซึ่งต่างดำรงอัตลักษณ์ตนเองอย่างแข็งขัน พื้นที่นี้มีบริบทพิเศษที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ศิลปะมากมาย ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนการสอนศิลปะไทย เมื่อไปทัศนศึกษาศิลปะไทยตามวัด นักศึกษาชาวมุสลิมจะรีบเข้ามาชมและรีบออกมา เวลาให้ทำรายงานศิลปะอิสลามพวกเขาจะเฉยๆ แต่ถ้าพวกเขาทำรายงานศิลปะไทย ที่มีพระพุทธรูปจะไม่ค่อยอยากทำ (ปัญญา เทพสิงห์, 2555) ดังนั้นการศึกษา สังคมและวัฒนธรรมโดยยึดพื้นที่นี้ย่อมมีความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบัน ด้วยเหตุปัจจัยมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ วิธีแก้ปัญหาก็แตกต่างกัน สาเหตุของปัญหามีความลึกซึ้งแตกต่างกัน การแก้ปัญหาโดยนโยบายจากส่วนกลางจึงไม่ทั่วถึงหรือไม่ตรงกับสภาพปัญหา กรณีสถานศึกษาของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ศิลปะ ยิ่งเมื่อเกิดวิกฤตความไม่สงบ ชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา หน่วยราชการ ขาดความเชื่อมั่นความปลอดภัย บุคลากรสถานศึกษาไม่ไว้ใจคนในชุมชนก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น (ปัญญา เทพสิงห์, 2555)

จากการศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปะศึกษาของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของวรสุตา ขวัญสุวรรณ (2539) ในด้านของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพบว่า มีปัญหาในเรื่องของการจัดกิจกรรมศิลปะศึกษาให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของผู้เรียน กล่าวคือ การจัดกิจกรรมการสอนที่ตื้นเขิน ต้องมีความเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียนและให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้ปัญหาของผู้เรียนที่อยู่ในระดับมากได้แก่ การปฏิบัติกิจกรรมศิลปะศึกษา คือ การเขียนภาพพระบายสี การปั้นและการแกะสลัก ตามหลักข้อห้าม คือ ศาสนาอิสลามมีความฝังลึกในจิตใจ กฎข้อห้ามบางข้อส่งผลต่อกิจกรรมศิลปะศึกษา ซึ่งศาสนาอิสลามถือว่า คนต้องปิดบังร่างกายมิดชิด ถ้ามีการเห็นถึงอวัยวะภายนอก จะถือว่าเป็นบาปตามหลักศาสนา การเขียนลายไทยและการปั้นรูปคน ถือเป็นสิ่งที่ผิดหลักศาสนาอย่างยิ่ง เพราะศาสนาอิสลามปฏิเสธการสร้างหรือเคารพรูปปั้น (โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์, 2530) หากเปรียบเทียบกระบวนการเรียนรู้ศิลปะในพื้นที่

ชายแดนใต้ โดยเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้กับภูมิภาคอื่นๆ มีอุปสรรคต่อการเรียนรู้ค่อนข้างมาก ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนาที่แตกต่างกันในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อมีบุตรหลานศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปะ มักมีผู้ปกครองอ้างหลักศาสนาเสมอ

แก่นักเรียน นักศึกษาซึ่งสนใจศิลปะแล้วมีเป้าหมายว่าเรียนเพื่อรู้ ไม่ใช่เพื่อปฏิบัติธรรมหรือบูชา แต่กระนั้นก็ดีผู้ปกครองมักกังวล อุปสรรคเช่นนี้เกิดขึ้นจากบุคคลหลายกลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ที่เคยศึกษาจากปอเนาะหรือโรงเรียนสอนศาสนา โรงเรียนเหล่านี้เน้นการเรียน วิชาเกี่ยวกับอิสลาม การเรียนรู้วัฒนธรรมอื่นๆ มีน้อย การเปิดใจ ยอมรับกับความเปลี่ยนแปลง ความทันสมัยมีน้อยกว่าโรงเรียนสามัญ การเรียนศาสนาบางครั้งแฝงด้วยแนวคิด อุดมการณ์ของผู้สอนมากกว่าบทบัญญัติอย่างแท้จริง กลายเป็นศาสนาที่เคร่งครัด 2) โต๊ะอิหม่าม โต๊ะครู คนเหล่านี้แม้ไม่ใช่ผู้เรียนศิลปะโดยตรง แต่มีบทบาทเป็นที่ยอมรับเชื่อฟังของคน ในชุมชน แต่ละคนมีพื้นฐาน ความรู้ ความคิดแตกต่างกัน สำเร็จต่างสำนัก ต่างสถาบัน จึงมักปลูกฝังความคิดในทางที่ตนรับรู้มาและต้องการให้เป็น แม้มีบัญญัติ คัมภีร์อัลกุรอานกล่าวถึง แต่บางข้อพยายามตีความเพื่อรักษาประโยชน์ของกลุ่มนั่นเอง 3) ผู้ปกครองหรือชาวบ้านมุสลิมทั่วไปที่ตีความหลักศาสนาตนเอง เช่น ห้ามมิให้บุตรหลานวาดภาพคนหรือนำภาพวาดเข้าบ้าน ห้ามมิให้ทัศนศึกษาศาสนสถานที่ยังคงประกอบพิธีกรรม ซึ่งบางข้อมิได้กล่าวไว้ หรือกล่าวในบทบัญญัติแต่คลุมเครือไม่ชัดเจน (ปัญญา เทพสิงห์, 2555)

ทั้งนี้การสร้างความกระจ่างของข้อบัญญัติและข้ออนุโลมทางด้านศิลปศึกษาในศาสนาอิสลาม พรเพ็ญ กัดไวเณตร (2553) ศึกษาแนวทางการเรียนการสอนศิลปะการวาดภาพเหมือนคนและสัตว์ตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งผู้วิจัยเป็นชาวมุสลิมนับถือศาสนาอิสลาม ได้สรุปแนวทางการเรียนการสอนศิลปะไว้ว่า 1) ให้พิจารณาจากในความต้งเจตนาธรรมณ์ของกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามสามารถวาดและระบายสีพื้นฐานของภาพคนและภาพสัตว์ แต่ผู้ที่เป็นมุสลิมไม่ควรวาดและระบายสีภาพวาดของคนและสัตว์เป็นอาชีวะ 2) นักศึกษาศิลปะมุสลิมจะศึกษาสัดส่วนขนาดแสงและเงา โดยการวาดรูปปั้นปูนปลาสเตอร์คน ให้พิจารณาถึงเจตนาของกระบวนการเรียนรู้ นักศึกษามุสลิมสามารถวาดรูปปั้นและหุ่นปูนปลาสเตอร์ที่เหมือนมนุษย์ได้ วาดได้จากใบหน้าและลำคอ ให้วาดเป็นส่วนๆ ถ้าวาดภาพคนและสัตว์ครบทุกส่วนให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามวาดได้ไม่แสดงมิติ ไม่มีแสงเงา ไม่แสดงถึงความรู้สึกเกิดอารมณ์ และพิจารณาแล้วไม่อนาจาร

ดังนั้น กระบวนการสำคัญที่จะทำให้ศิลปะไทย ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ที่เป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยและเป็นศาสนาประจำชาติของไทย เป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่อันมีเอกลักษณ์เฉพาะนั้น จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบว่าศิลปะไทยมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอิสลามมาตั้งแต่อ่อนสมัยอยุธยา เพียงแต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ชัดเจน จนกระทั่งในช่วงอยุธยาได้

กลายมาเป็นราชธานี จึงปรากฏบันทึกจากเอกสารและศิลปวัตถุสถานที่แสดงเค้าการเชื่อมโยงกับชาวมุสลิม ในส่วนของลวดลาย เรื่องราว ประเภทและลักษณะต่างๆ ในงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม จึงเห็นได้ว่าทั้งสองมีความสัมพันธ์และมีการบูรณาการมาก่อนแล้ว ซึ่งการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากองค์ความรู้ที่กล่าวมา ยังไม่มีการศึกษาที่ชัดเจน ด้วยลักษณะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ทำให้ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ศิลปะภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งร้อยละ 90 เป็นนักศึกษาชาวมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม ด้วยกฎข้อห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม ห้ามวาดหรือปั้นรูปคน สัตว์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถือเป็นสิ่งที่ผิดหลักศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะศาสนาอิสลามปฏิเสธการสร้างหรือเคารพรูปปั้น ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยที่มีการเขียนรูปตัวพระ ตัวนาง หรือพระพุทธรูปในงานจิตรกรรมไทย หรือแม้แต่การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะของไทย

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาแนวทางการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามตามหลักทฤษฎีการสอน ในระดับปริญญาตรี ด้วยระบบการสอนตามแนวคิดของเจอร์ลาซและอีลี ที่ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ การศึกษาพฤติกรรมพื้นฐานของผู้เรียน การพิจารณารูปแบบการสอน การศึกษาภูมิหลังของผู้เรียน การจัดระยะเวลา บรรยากาศทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ สภาพการเรียนการสอนที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนและผู้สอน และการประเมินผลการเรียนการสอน รวมถึงการศึกษาถึงข้ออนุโลมจากหลักคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอาน เกี่ยวกับการศึกษาทางด้านศิลปะให้เกิดความชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรู้ความเข้าใจทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ การเข้าถึงศิลปะ นอกจากจะช่วยให้คลายหรือกล่อมเกลาคิดใจแล้ว ยังเพิ่มคุณค่าและความเข้าใจในวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันอีกด้วย ทั้งนี้ยังสร้างความเท่าเทียมกันในการรับรู้และเพิ่มศักยภาพเพื่อนำไปสู่ประสบการณ์ตรงต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ทางความคิดให้กับผู้เรียนและผู้สอนได้อย่างสันติและมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยกับวัฒนธรรมอิสลาม
2. เพื่อศึกษาเนื้อหาทางศิลปะและหลักคำสอนทางศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ในส่วนของงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะ วัฒนธรรมอิสลามในงานจิตรกรรมไทย และประติมากรรมไทย เพื่อนำองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้รับมาประมวลผลเพื่อเป็นแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

2. จัดทำแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามและบูรณาการวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย สำหรับระยะเวลาที่เหมาะสมกับเนื้อหาในหนึ่งภาคการศึกษา ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

3. การวิจัยครั้งนี้ ใช้ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม (ที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม) และนักศึกษาในระดับปริญญาตรี ในพื้นที่สามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ศิลปะไทย หมายถึง ศิลปกรรมประเภทต่าง ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย อันเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย (ประเสริฐ ศีลรัตน์, 2542) ที่มีความสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมอิสลามมาสู่งานศิลปกรรมประเภทต่างๆดังที่กล่าวมาข้างต้น

2. วัฒนธรรมอิสลาม (Islamic Culture) หมายถึง วิธีในการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรมของมุสลิม ตลอดจนถึงสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาว่าอัลลอฮ์ (ช.บ.) คือพระเจ้าเพียงองค์เดียว และมุฮัมมัด (คือลซา) คือ ศาสนทูตของพระองค์ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535)

3. การเรียนการสอนแบบบูรณาการ หมายถึง การสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อทุกสถานการณ์ การสอนแบบบูรณาการจะให้ความสำคัญกับครูและนักเรียนเท่าเทียมกัน ทำกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกันแบบประชาธิปไตย ด้วยเทคนิคการสอนแบบผสมผสานของเนื้อหาวิชาในแง่มุมต่างๆอย่างสัมพันธ์กัน คือการสอนแบบสอดแทรก (Infusion) การสอนแบบคู่ขนาน (Paralled Instruction) การสอนแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) และการสอนแบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดและนำความคิดรวบยอดไปสร้างหลักการเพื่อใช้แก้ปัญหาต่างๆได้ (เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว, 2545)

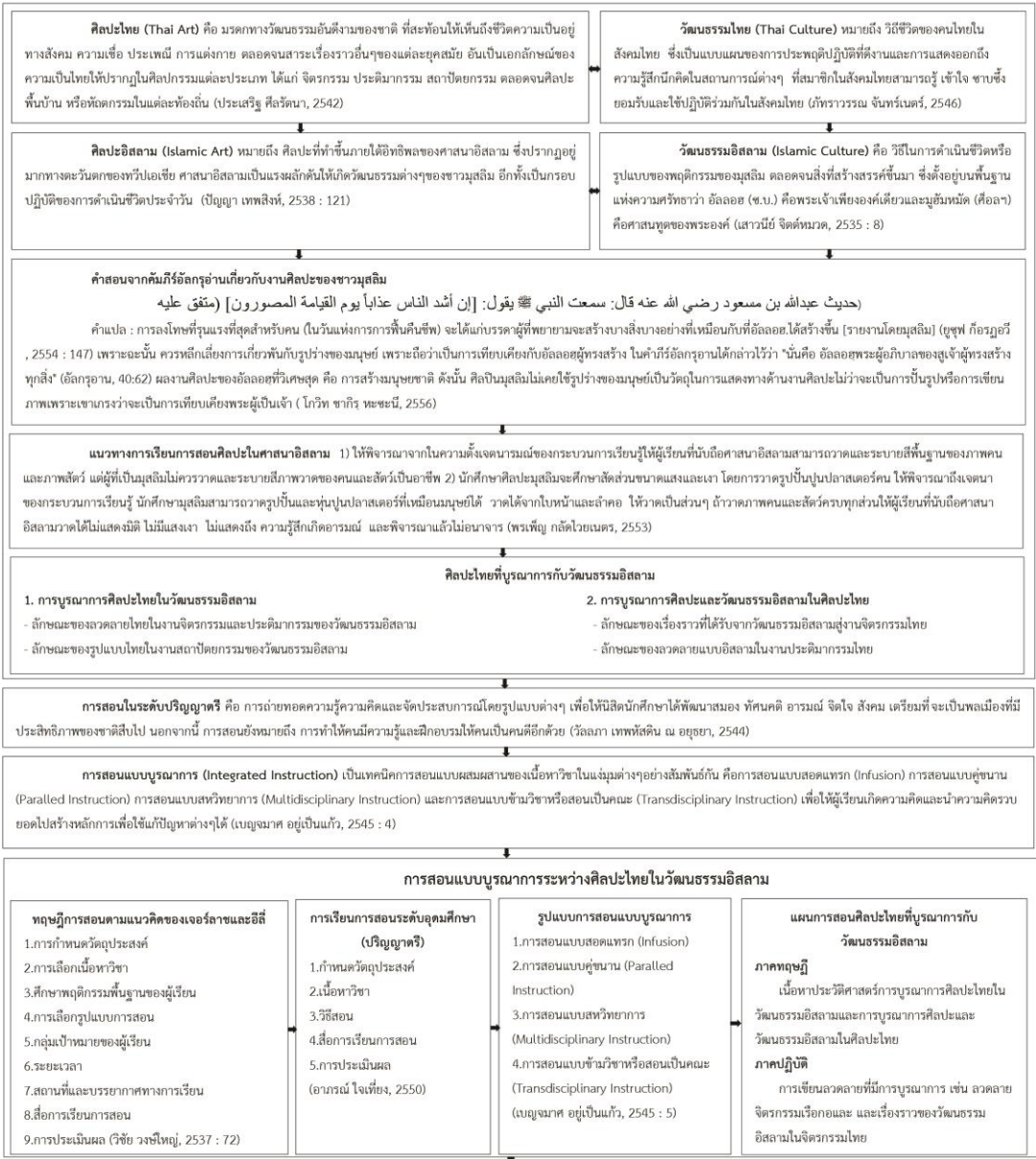
ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เกิดองค์ความรู้ทางด้านความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับวัฒนธรรมอิสลาม
2. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาทางศิลปะตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม
3. เกิดวิธีการสอนและสื่อการสอนแบบบูรณาการ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม
4. เกิดแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต โดยเฉพาะในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
5. ส่งเสริมให้สังคมในวัฒนธรรมอิสลามเปิดโลกทัศน์การเรียนรู้ให้กว้างขึ้นและมีความเข้าใจในศิลปะแบบข้ามวัฒนธรรมได้อย่างสันติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย
เรื่อง แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิต นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ได้ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ บทความ เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. วัฒนธรรมไทยกับศิลปะไทย
  - 1.1 ความหมายของวัฒนธรรมไทย
  - 1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย
  - 1.3 ลักษณะและประเภทของศิลปะไทย
  - 1.4 การสอนศิลปะไทย
2. วัฒนธรรมอิสลามกับศิลปะอิสลาม
  - 2.1 ความหมายของวัฒนธรรมอิสลาม
  - 2.2 ความหมายของศิลปะอิสลาม
  - 2.3 ลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม
  - 2.4 การสอนศิลปะอิสลาม
3. หลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม
  - 3.1 หลักคำสอนเกี่ยวกับรูปปั้น
  - 3.2 หลักคำสอนเกี่ยวกับภาพวาด
  - 3.3 สรุปกฎข้อห้ามและข้อยกเว้นเกี่ยวกับรูปภาพและผู้ที่สร้างรูปภาพ
4. ศาสนาอิสลามในประเทศไทย
5. ศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม
  - 5.1 ลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอและ
  - 5.2 ลวดลายไทยในงานประติมากรรม
  - 5.3 รูปแบบไทยในสถาปัตยกรรมมัสยิด
6. ศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย
  - 6.1 ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย
  - 6.2 ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมไทย
7. การสอนศิลปะไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
8. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต)

9. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วัฒนธรรมไทยกับศิลปะไทย

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เช่น การกิน การอยู่ การแต่งกายและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต ซึ่งคนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) สอดคล้องกับประเวศ วะสี (2548) ได้อธิบายว่า วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนอันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ สิ่งแวดล้อมในแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมจึงแตกต่างกันไปตามชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ที่เรียกว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตร่วมกันมีความหมายกว้างและครอบคลุมมาก

(Taylor, 1871) ได้นิยามความหมายของวัฒนธรรมแบบองค์รวมที่ซับซ้อนและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า วัฒนธรรมเป็นลักษณะที่มนุษย์ในสังคมคิดค้นและยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบไปด้วย ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศิลปกรรม จริยธรรม กฎระเบียบ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนลักษณะนิสัย และความสามารถที่จะกระทำในสิ่งต่างๆ ในขณะที่ Grant และ Ladson (1997) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง ค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในรูปของเนื้อหาและกระบวนการ อันเป็นผลมาจากพัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคมของคนในสังคมนั้น

1.1 ความหมายของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทย หมายถึง วิถีชีวิตของคนไทยในสังคมไทย ซึ่งเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติที่ดำรงและการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมไทยสามารถรู้ เข้าใจ ชาบซึ้ง ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกันในสังคมไทย ได้แก่

1. ภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ภาษาไทยที่ใช้ในการพูดและการเขียนรวมทั้งงานประพันธ์ที่สร้างสรรค์ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

2. มารยาท หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่สังคมยอมรับ ได้แก่มารยาททางกายและมารยาททางวาจา

3. การแต่งกาย หมายถึง เครื่องนุ่งห่มที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

4. ประเพณีและพิธีทางศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่ปฏิบัติในวันสำคัญต่างๆ

5. ศิลปกรรม หมายถึง งานศิลปหัตถกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรมและประติมากรรม

6. การแสดงและการละเล่น หมายถึง การละเล่นและของเล่นของไทย ดนตรีไทย เพลงไทยประเภทต่างๆและศิลปะการแสดงของไทย (ภัทราวรธรณ จันทรเนตร์, 2546)

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหลักวัฒนธรรมไทยอันสำคัญที่สุด เพราะช่วยเปลี่ยนแปลงนิสัยของมนุษย์ให้มีจิตใจดีงามดีขึ้น คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และนับถือมานานนับพันปี คนไทยสมัยโบราณหันหน้าเข้าวัด ไกล่ชิดวัด สนุกกับวัดมากและวัดก็ทำหน้าที่ที่สำคัญเพื่อชาวบ้านไม่น้อย เช่น

1. เป็นสถานศึกษา ชาวบ้านส่งลูกหลานอยู่วัดเพื่อรับใช้พระและรับการอบรมศีลธรรมเล่าเรียนวิชาการต่างๆจากพระ
2. เป็นสถานสงเคราะห์ บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยในวัด อาศัยเล่าเรียนและดำรงชีพ แม้ผู้ใหญ่ที่ยากจนก็อาศัยวัดดำรงชีพ
3. เป็นสถานพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วยความความรู้ ความสามารถในสมัยนั้น
4. เป็นที่พักคนเดิน
5. เป็นสโมสร ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หาความรู้
6. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ
7. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (ชาวบ้านไปหาความยุติธรรมที่วัด)
8. เป็นที่ปรึกษาการครองตน การครองชีพ แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
9. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆของชาติ
10. เป็นคลังพัสดุ เก็บของใช้ต่างๆที่ชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือเอาไปใช้เมื่อตนมีงาน
11. เป็นศูนย์กลางการปกครองท้องถิ่นคนที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมลูกบ้านชี้แจงข้อราชการต่างๆ
12. เป็นที่บำเพ็ญกุศลกิจ หรือประกอบพิธีกรรมตามประเพณี

เพราะคนไทยไกล่ชิดวัดมีชีวิตแนบแน่นกับพระพุทธศาสนามากเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยมากมาย อีกทั้งพระพุทธศาสนายังมีอิทธิพลต่อศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของไทย เนื่องจากศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของไทยเจริญก้าวหน้า เพราะพระพุทธศาสนา เช่น ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ เพดานโบสถ์ แบบก่อสร้างโบสถ์วิหาร การหล่อพระพุทธรูป เจดีย์รูปทรงต่างๆ ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของไทยวิจิตรงดงาม เพราะพระพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552)

1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของศิลปะไทย

ประเทศไทยมีศิลปะประจำชาติที่เรียกว่า ศิลปะไทย (Thai Art) อันเป็นผลงานการสร้างสรรค์ศิลปะที่บรรพบุรุษได้เลือกเอารูปแบบ เนื้อหา อุดมคติ วัสดุและวิธีการที่เหมาะสมกับ รสนิยมและสภาพแวดล้อมทั้งปวงของคนไทยมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ ปรากฏออกมา ในรูปแบบของผลงานจิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทยและสถาปัตยกรรมไทย ที่มีความเป็น เอกลักษณะเด่นเช่นเดียวกับ ภาษา วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดกัน มาในความรู้สึกนึกคิดของสายวัฒนธรรมไทย สะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมทางความงาม และความรู้ใน วิทยาการแขนงต่างๆ ที่บรรพบุรุษไทยคิดค้นขึ้นหรือได้ศึกษาเอาจากแหล่งความเจริญข้างเคียง เป็นสิ่ง แสดงความผูกพันของคนไทยกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อันเป็นสิ่งสูงสุดของ สังคมไทย ศิลปะไทยจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงลักษณะทางความดีงามของสังคมไทย ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2528)

ศิลปะไทย คือ มรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ ทางสังคม ความเชื่อ ประเพณี การแต่งกาย ตลอดจนสาระเรื่องราวอื่นๆของแต่ละยุคสมัย อันเป็น เอกลักษณะของความงามไทยให้ปรากฏในศิลปกรรมแต่ละประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปะพื้นบ้าน หรือหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ สิ่งปลูกสร้าง หรือ วัตถุต่างๆที่มีความเก่าแก่ โดยสร้างขึ้นจากฝีมือและความศรัทธาของคนสมัยโบราณนั้น ถือเป็น โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ อันทรงคุณค่าทางศิลปกรรม เพราะแหล่งศิลปกรรมต่างๆมัก ปรากฏอยู่ในโบราณและศิลปะโบราณวัตถุเหล่านี้แทบทั้งสิ้น (ประเสริฐ ศิลรัตน์, 2542)นอกจากนี้ ศิลปะไทยยังได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ความงาม อย่างนิ่มนวลมีความละเอียดประณีต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทยที่ได้ สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนา ประจำชาติของไทย อาจกล่าวได้ว่าศิลปะไทยสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมพุทธศาสนาเป็นการเชื่อมโยงและ โน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา (ประยูร อุบลชาภูษะ, 2550)

1.3 ลักษณะและประเภทของศิลปะไทย

ลักษณะของศิลปะไทยได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะ เด่น คือ ความให้เห็นถึงลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทยที่ได้สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะไทยสร้างขึ้น เพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เกิด

ความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา ภาพไทย หรือ จิตรกรรมไทย จัดเป็นภาพเล่าเรื่องที่เขียนขึ้นด้วยความคิดจินตนาการของคนไทย มีลักษณะตามอุดมคติของกระบวนงานช่างไทย คือ

1. เขียนสีแบน ไม่คำนึงถึงแสงและเงา นิยมตัดเส้นให้เห็นชัดเจนและเส้นที่ใช้จะแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหวนุ่มนวล
2. เขียนตัวพระ-นาง เป็นแบบละคร มีลีลาท่าทางเหมือนกันผิดแผกแตกต่างกันด้วยสีร่างกายและเครื่องประดับ
3. เขียนแบบตานกมองหรือเป็นภาพต่ำกว่าสายตา โดยมุมมองจากที่สูงลงสู่ล่างจะเห็นเป็นรูปเรื่องราวได้ตลอดภาพ
4. เขียนติดต่อกันเป็นตอนๆสามารถดูจากซ้ายไปขวาหรือล่างและบนได้ทั่วภาพ โดยขั้นตอนภาพด้วยขีดหิน ต้นไม้ กำแพงเมืองและเส้นลันทาหรือคชกริด เป็นต้น
5. เขียนประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทย มีสีทองสร้างภาพให้เด่นเกิดบรรยากาศ สว่างและมีคุณค่ามากขึ้น

ประเภทของงานศิลปะไทย ให้ปรากฏในศิลปกรรมแต่ละประเภท ได้แก่ จิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย ศิลปะพื้นบ้านหรือหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่นไทย

จิตรกรรมไทย หมายถึง ภาพที่แสดงเรื่องราวตลอดรวมไปถึงการเขียนลวดลายประดับตกแต่งในการช่างต่างๆ เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพชาดก ลวดลายรดน้ำตู้พระธรรม เป็นต้น จิตรกรรมไทยเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งมักแสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาประวัติศาสตร์โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย การแสดงการเล่นพื้นเมืองต่างๆและสาระอื่นๆของแต่ละยุคให้ปรากฏ ซึ่งนอกจากจะส่งผลสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาติแล้วยังมีคุณค่าทางศิลปะที่ช่วยเสริมสร้างสุนทรีย์ภาพขึ้นในจิตใจ มวลมนุษย์ได้และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่างๆได้เป็นอย่างดี จิตรกรรมไทยแบ่งออกเป็นตามลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรมได้อย่างชัดเจนเป็น 2 แบบคือ จิตรกรรมไทยประเพณีและจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

1. จิตรกรรมไทยประเพณี (Thai Traditional Painting) เป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงามแสดงความรู้สึกชีวิตจิตใจและความเป็นไทยที่มีความอ่อนโยนละมุนละไมสร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนได้ลักษณะประจำชาติ มีลักษณะและรูปแบบเป็นพิเศษนิยมเขียนบนผาผนังภายในอาคารที่เนื่องในพระพุทธศาสนาและอาคารที่เนื่องด้วยบุคคลชั้นสูง คือ พระอุโบสถ วิหาร พระที่นั่ง บนแผ่นฟ้า ภาพพระบฏ บนกระดาดสมุดไทย โดยเขียนด้วยสีฝุ่นตามวิธีการของช่างไทยแต่โบราณ นิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา วรรณคดีและวิถีชีวิตไทยเพื่ออุทิศถวายเป็นพุทธบูชา และทำให้เกิดความสงบขึ้นในใจของพุทธศาสนิกชน

2. จิตรกรรมไทยร่วมสมัย (Thai Contemporary Painting) เป็นจิตรกรรมอีกรูปลักษณะหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากรูปแบบของจิตรกรรมทางประเพณี โดยได้นำเอาลักษณะจิตรกรรมแบบ

ตะวันตกเข้ามาปรับผสมเช่น การลงสีแสดงแสงเงาให้เกิดเป็นระยะมิติการคำนึงถึงหลักความเป็นจริงตามธรรมชาติตลอดจนหลักทางทัศนียภาพ เป็นต้น ซึ่งการผสมผสานกันของรูปแบบไทยกับตะวันตกก็ไม่ได้ทำให้เอกลักษณ์ของจิตรกรรมไทยสูญสิ้นไปแต่อย่างใด กลับเปิดกว้างในโลกทัศน์และแนวทางในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมให้ศิลปินได้เลือกสรรยังไม่มีที่สิ้นสุดจากจนถึงทุกวันนี้

3. ประติมากรรมไทย ได้แก่ ผลงานที่สร้างขึ้นด้วยกรรมวิธีการปั้นและการแกะสลัก ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อวัสดุของคตินิยมและเงื่อนไขทางสังคมเช่นเดียวกับจิตรกรรมไทย นั่นคือ มีความจำกัดอยู่ที่อำนาจทางศาสนาและอำนาจการปกครอง ประติมากรรมไทยที่รองรับอำนาจดังกล่าวนี้ ก็มีรูปแบบประติมากรรมไทยประเพณีที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะของลักษณะไทย

4. สถาปัตยกรรมไทย ไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมในการสร้างอาคารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาแต่โบราณ ดังจะเห็นจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ปราสาท สถูป เจดีย์ ปราสาท โบสถ์ วิหาร ตลอดจนบ้านเรือน เป็นต้น อิทธิพลที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมไทยนั้น ได้แก่ อิทธิพลทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม อิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์และดินฟ้าอากาศและอิทธิพลของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง (ประเสริฐ ศิลรัตน์, 2542)

1.4 การสอนศิลปะไทย

ผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้จากช่างสมัยโบราณมักจะเป็นพระภิกษุหรือการศึกษาจากสกุลหรือสำนักช่าง ซึ่งผู้สอนในสมัยโบราณนั้นจะเป็นคนเลือกผู้เรียน กล่าวคือ แม้ว่าผู้เรียนจะขอฝากตัวเองมาเป็นศิษย์ก็ตาม แต่ผู้สอนสามารถเลือกได้ว่าจะสอนหรือไม่ ทั้งนี้อาจดูจากความตั้งใจจริงในการเข้ามาศึกษา พิจารณาจากความนับถือเลื่อมใสที่แสดงออก หรือสังเกตว่ามีแววมีใจรักและความมานะอดทนในการปรนนิบัติมากน้อยเพียงใด ธรรมเนียมในการถ่ายทอดวิชาความรู้จะเริ่มจากการฝากตัวเป็นศิษย์ เพราะในสมัยโบราณ ถือเอาตัวบุคคลเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความนับถือเลื่อมใส ครู อาจารย์ ผู้ใดมีชื่อเสียงทางฝีมือเป็นที่รำลึกกันก็จะมีผู้ที่ต้องการฝากตัวเองเป็นศิษย์มาก โดยมีดอกไม้ธูปเทียนและผู้ใหญ่ที่นับถือนำตัวมาฝากให้ (วิทย์ พิณคันเงิน, 2547) ศิลปะไทยหรือภาพไทยนั้นมีมาแต่โบราณและถ่ายทอดสืบต่อกันมา การเรียนเขียนภาพไทยจึงต้องยึดถือความจดจำจากผู้สอนลักษณะระบบการสอนศิลปะไทย นอกจากจะเน้นการเลียนแบบแล้ว ยังเน้นความจำทั้งทางรูปร่างและรูปทรงของแบบอย่างในอดีต ผู้เรียนคนใดที่มีทักษะการใช้มืออย่างคล่องแคล่ว แต่ปราศจากความจำในรูปร่างสีสันทัน เช่น ตัวเอกในเรื่องรามเกียรติ์ พระ นาง ยักษ์ ลิง หรือคนก นารี กระบี่ คช ผู้เรียนเหล่านั้นก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จในการเรียนศิลปะตามระบบ (อารี สุทธิพันธุ์, 2515) ดังนั้นการเรียนการสอนศิลปะไทยจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนอาจต้องมีพื้นฐานด้านความรู้ความเข้าใจและทักษะปฏิบัติในเบื้องต้น

ส่วนใหญ่แล้วงานศิลปะไทยจะได้รับอิทธิจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญเพื่อถ่ายทอดพุทธประวัติทางศาสนาของชาวพุทธ

2. วัฒนธรรมอิสลามกับศิลปะอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่กำหนดขึ้นโดยอัลลอฮ. (ซ.บ.) (ซ.บ. หรือ ซุบ มาจาก ซุบฮานาฮฺวะตะอาลา แปลว่า มหาบริสุทธิ์ความสูงส่งยิ่งแด่พระองค์ เป็นคำสวดดีภาษาอาหรับ เมื่อมุสลิมเอ่ยพระนามของอัลลอฮ์จะกล่าวคำสวดดีด้วยเสมอ) ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งรวมทั้งโลกและมนุษย์ เริ่มเผยแพร่ครั้งแรกในปี ค.ศ. 610 โดยศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) หรือ (คือลา) มาจาก ค็อลลัลลอฮ์อะลัยฮิวะซัลลัม แปลว่า ขอความเจริญและความสันติสุขจงประสบแด่ท่าน เป็นคำขอพรภาษาอาหรับ เมื่อมุสลิมเอ่ยนามของท่านศาสดาจะกล่าวคำขอพรด้วยเสมอ) ศาสนทูตองค์สุดท้ายที่อัลลอฮ.ส่งมายังโลกมนุษย์ ณ นครมักกะฮ์ในคาบสมุทรอาระเบีย ปัจจุบันคือที่ตั้งของประเทศซาอุดีอาระเบีย เช่นเดียวกับกับศาสนาใดๆในโลก (พิบูล ไวจิตรกรรม, 2555 : 11) อิสลาม จึงมีความหมายว่า การนอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้า อัลลอฮ. (ซ.บ.) แต่พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ ส่วนมุสลิมเป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม หมายถึง ผู้ที่นอบน้อมมอบตนต่อพระองค์อัลลอฮ. (ซ.บ.) แต่ผู้เดียวอย่างสิ้นเชิงเพื่อความสันติ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535)

2.1 ความหมายของวัฒนธรรมอิสลาม

วัฒนธรรมอิสลาม (Islamic Culture) คือ วิธีการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรมของมุสลิม ตลอดจนถึงสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาว่าอัลลอฮ. (ซ.บ.) คือพระเจ้าเพียงองค์เดียวและมุฮัมมัด (คือลา) คือศาสนทูตของพระองค์ วัฒนธรรมอิสลามมีที่มาจากที่สำคัญที่สุด 2 ประการ คือ

1. มาจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ได้ประทานให้แก่มนุษยชาติโดยผ่านท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา) ดังนั้นมุสลิมทั่วโลกจึงถือเอาคัมภีร์นี้มาเป็นธรรมนูญในการดำเนินชีวิต

2. จากสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา) เมื่อวัฒนธรรมอิสลามไม่ได้มีที่มาจากเพียงความคิดความเชื่อของมนุษย์แต่ละคนหรือคนใดคนหนึ่งเท่านั้น หากแต่มาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของสำคัญ ฉะนั้นวัฒนธรรมอิสลามจึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อม หรือค่านิยมของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมอิสลามจึงถูกจัดว่าเป็นวัฒนธรรมที่แข็ง อนึ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจคำว่าสุนนะห์ หมายถึง วจาหรือคำพูด (หะดีษ) การปฏิบัติ หรือจริยวัตรและคำชี้ขาดในปัญหาใดปัญหาหนึ่งของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา) ตลอดจนถึงคำกล่าวและการปฏิบัติของบรรดา

สหายและผู้ใกล้ชิด ซึ่งท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา)ให้การรับรองหรือไม่คัดค้าน หะดีษ หมายถึง โอวาทหรือคำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา) ดังนั้น ชุมนนะห์จึงมีความหมายกว้างกว่าหะดีษ เพราะหะดีษเป็นส่วนหนึ่งของชุมนนะห์ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535)

2.2 ความหมายของศิลปะอิสลาม

ศิลปะอิสลาม หมายถึง ศิลปะที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของศาสนาอิสลาม ซึ่งปรากฏอยู่มาก ทางตะวันตกของทวีปเอเชีย ศาสนาอิสลามเป็นแรงผลักดันให้เกิดวัฒนธรรมต่างๆของชาวมุสลิม อีกทั้งเป็นกรอบปฏิบัติของการดำเนินชีวิตประจำวัน ต้นกำเนิดของศาสนาอิสลามอยู่ที่ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 ชาวอาหรับเป็นชนชาติที่มีบทบาทอย่างสูงของการ กำเนิดวัฒนธรรมอิสลาม อย่างไรก็ตาม ชาวอาหรับไม่ได้เป็นเจ้าของศิลปะอิสลามเท่านั้น ยังมีชาติ อื่นๆซึ่งนับถือศาสนาอิสลามและมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์ศิลปะอิสลาม ดังเช่น ตุรกี อิหร่าน ซีเรีย อิสราเอล อินเดีย อินโดนีเซีย เป็นต้น

ก่อนที่ศาสนาอิสลามถือกำเนิดขึ้นในบริเวณตะวันตกของเอเชียนี้ เคยเป็นที่ตั้งของชนเผ่า ต่างๆรวมถึงอาณาจักรโบราณซึ่งเคยครองความเป็นใหญ่ไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรซูเมอร์ ฮีบรู บาบิโลเนีย แอซซีเรีย เปอร์เซีย ปัจจุบันยังคงปรากฏหลักฐานศิลปะของชาติเหล่านี้จำนวนมาก แต่ไม่อาจเรียกศิลปะอิสลาม เพราะทำขึ้นจากลัทธิความเชื่อและศาสนาอื่นๆ เช่น การนับถือธรรมชาติ วิญญาณ เคารพรูปบูชาหรือเทพเจ้า ซึ่งมีอยู่มากมายตามความเชื่อของแต่ละชนเผ่า ดังเช่น ซิกกูร์ต หรือศาสนสถานของซูเมอร์ในประเทศอิรัก พระราชวังเปอร์ซิโปลิสของเปอร์เซียในประเทศอิหร่าน นอกจากนี้ยังมีศาสนายิว ศาสนาคริสต์ อย่างไรก็ตาม ศิลปะภายใต้ความเชื่อเหล่านี้ก็ให้อิทธิพลต่อ ศิลปะอิสลามในภายหลังไม่น้อยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคยนับถือของชนเผ่าดั้งเดิม บางแห่งได้รับการสืบทอด มาตลอดการเปลี่ยนแปลงเป็นศาสนาอิสลาม นอกจากนี้อิทธิพลศิลปะในยุโรปก็ให้อิทธิพลไม่น้อย เนื่องจากโรมันเคยขยายดินแดนแถบนี้ ทำให้บริเวณตะวันตกของเอเชียปรากฏวัฒนธรรมแบบ ตะวันตกอีกด้วย การสถาปนาอาณาจักรไบแซนไทน์ (Byzantine) ของโรมันทางตะวันออก (ปัจจุบัน คือ แถบประเทศตุรกี) ถือเป็นจุดหักเหที่ความเจริญตามแบบวัฒนธรรมคลาสสิกหรือกรีกโรมันก้าวสู่ ดินแดนแถบนี้ โดยปรับเข้ากับหลักศาสนาคริสต์

อาหรับเป็นชนชาติหนึ่งที่ได้รับผลพวงจากวัฒนธรรมนี้ แต่นำมาปรับเข้ากับหลักของศาสนา อิสลาม แล้วค่อยๆปรับเปลี่ยนเป็นเป็นวัฒนธรรมเฉพาะตน ก่อนแพร่กระจายออกสู่ที่อื่นๆ โดยเฉพาะ เมืองดามัสกัส (Damascus) ซึ่งเชื่อว่าเป็นแหล่งก่อตัวของศิลปะอิสลาม ส่วนอาณาจักรไบแซนไทน์ ภายหลังก็ได้สถาปนาเป็นจักรวรรดิอิสลาม จนครอบคลุมทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในที่นี้สถาปนิกมุสลิม

ต่างๆปรับปรุงสถาปัตยกรรมโรมันและไบเซนไทน์ เพื่อความเหมาะสมกับหน้าที่ใช้สอย รู้จักดัดแปลง จนเกิดสุนทรียภาพแบบใหม่ ตามครรลองของหลักศาสนาที่พึงปฏิบัติ (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

2.3 ลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม

ศิลปะของชาวมุสลิมได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาอิสลาม ดังนั้นงานศิลปะของชาวมุสลิมจึงพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการเกี่ยวพันกับรูปร่างของมนุษย์ เพราะเขาถือว่ามันจะเป็นการเทียบเคียงกับอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้าง จากคำสอนของอิสลามซึ่งมีอิทธิพลต่อศิลปินของมุสลิมนั้น ในการแสดงความงดงามของสตรี เขาก็จะหลีกเลี่ยงโดยไม่นำเอาร่างของสตรีมาเป็นวัตถุทางศิลปะ แต่เมื่อเขาต้องการที่จะพรรณนารูปลักษณ์ของสตรี เขาก็จะยึดถือตามหลักคำสอนของอัลกรุอันโดยจะไม่ทำให้เกินขอบเขตจนเกิดความเสื่อมเสียแก่นาง"ก็ไม่มีข้อตำหนิอันใดแก่นาง ถ้านางจะเปลื้องผ้าของนางออกโดยมิได้เผยอวดส่วนชวนมองของนาง [อัลกรุอัน 24:60] และท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) กล่าวว่าจงกล่าวแก่หญิงผู้ศรัทธาทั้งหลาย ให้พวกนางลดสายตาลงต่ำ อย่าชม้อยตาแลผู้ชาย และให้ปกป้องของพึงสงวนของพวกนางและจงอย่าอวดความสวยงามของนาง เว้นแต่ที่เปิดเผย (ตามปกติเช่น ใบหน้า มือและเท้า) และให้นางปิดด้วยผ้าคลุมศีรษะของนางตลอดมาถึงหน้าอก จงอย่าให้นางอวดเครื่องประดับหรือความสวยงาม [อัลกรุอัน 24:31] ด้วยเหตุผลนี้ เราจะไม่เคยเห็นภาพหญิงเปลือยกายหรือเปลือยบางส่วนในศิลปะอิสลาม อัลกรุอันได้ให้ความรู้และข้อคิดแก่เรา ที่เป็นแนวทางในการนำมาใช้ในการแสดงออกทางด้านศิลปะ มีอยู่หลายโองการด้วยกันในอัลกรุอันที่กล่าวถึงเรื่องของสัตว์ นก ต้นไม้และต้นปาล์มและส่วนต่างๆในธรรมชาติ ที่เราสามารถนำมาใช้ในงานศิลปะ ซึ่งมีความงดงามและการตกแต่งอยู่ในตัวของมันเอง สิ่งต่างๆในธรรมชาติเหล่านี้ ศิลปินมุสลิมได้แสดงออกมาในรูปของงานประติมากรรม ประติมากรรม (โกวิท ชากิรุ หะชะนี, 2556)

ประเภทของงานศิลปะอิสลามที่ปรากฏ คือ ในงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะหัตถกรรมหรืองานประยุกต์ศิลป์ ศิลปะอิสลามกับศิลปะของศาสนาอื่นๆแตกต่างกันอย่างเด่นชัดตรงที่ศิลปะอิสลามไม่มีรูปเคารพ ไม่ว่าจะด้านจิตรกรรมหรือประติมากรรมก็ตาม ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติทางศาสนาที่ห้ามจำลองบุคคลเพื่อการเคารพ จึงไม่ปรากฏภาพอัลลอฮ์ (ช.บ.) หรือมุฮัมมัด (ศ็อลลา) ด้วยเหตุนี้ ตามศาสนานอิสลามจึงไม่ตั้งรูปเคารพให้สักการบูชา ลวดลายแทบไม่ปรากฏรูปคน รูปสัตว์ แต่ใช้ลวดลายอื่นๆแทน ดังเช่น ลายพันธุ์พฤกษา ลายเรขาคณิต ลายอักษรอาหรับ ลวดลายเหล่านี้ส่วนใหญ่ปรากฏตามมัสยิด เครื่องปั้นดินเผา พรม และศิลปะหัตถกรรมอื่นๆ ซึ่งลักษณะของงานศิลปะอิสลามจะมี 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายเรขาคณิต ลวดลายอักษร

2.3.1 ลวดลายพันธุ์พฤกษา (Floral Ornament) เป็นการนำส่วนต่างๆของพันธุ์ไม้
 ดังเช่น ใบ กิ่ง ก้าน ดอก เถา มาจัดองค์ประกอบให้มีจังหวะต่อเนื่องและขนาดแตกต่างกัน โดยทั่วไปมี
 2 ลักษณะ คือ การจัดจังหวะให้ซ้ำกันและการกระจายเป็นรัศมี

รูปที่ 1 ลวดลายพันธุ์พฤกษาในงานจิตรกรรมฝาผนัง ณ อิสตันบูล ประเทศตุรกี
 (ที่มา : http://sameaf.mfa.go.th/th/muslim_world/detail.php?ID=2669)

2.3.2 ลวดลายเรขาคณิต (Geometrical Ornament) เป็นการนำเส้นตรง เส้น
 ซิกแซก เส้นโค้งมาจัดให้เป็นรูปเหลี่ยม วงรี วงกลม หรือนามธรรม โดยจัดจังหวะให้ซ้ำกันอย่าง
 ต่อเนื่อง และคำนึงถึงความงดงามของช่องไฟ โดยทั่วไปสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่และสำคัญในเอเชีย
 ตะวันตก นิยมใช้ลวดลายเรขาคณิตกับการตกแต่งพื้นผิวภายนอกของอาคาร จึงถือเป็นลวดลายยอด
 นิยมและโดดเด่นมากของการตกแต่งสถาปัตยกรรมอิสลาม

รูปที่ 2 ลวดลายเรขาคณิต พบมากในงานประติมากรรมอาหรับ
 (ที่มา : http://sameaf.mfa.go.th/th/muslim_world/detail.php?ID=2673)

2.3.3 ลวดลายอักษรประดิษฐ์ (Calligraphic Ornament) เป็นการประดิษฐ์อักษรอาหรับให้เป็นลวดลาย อักษรส่วนใหญ่่นำมาจากถ้อยคำในคัมภีร์อัลกรุอาน ผู้ออกแบบต้องคำนึงอย่างมากเกี่ยวกับความเหมาะสมของพื้นที่ในการตกแต่ง และการประดิษฐ์ให้สวยงาม อ่านง่าย เพราะหากประดิษฐ์จนเสียรูปก็อาจมีความหมายเปลี่ยนไป ลวดลายอักษรจึงพบน้อยกว่าลวดลายอื่นๆ แต่สามารถนำมาตกแต่งให้เกิดความงามได้และดีกว่าลวดลายอื่นๆ ที่ให้คุณค่าทั้งความงามและความหมายเชิงศาสนา การตกแต่งโดยใช้อักษรอาหรับจึงมักปรากฏในงานศิลปะอิสลามเท่านั้น (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

การประดิษฐ์ตัวอักษรของมุสลิมซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอัลกรุอานเช่นกัน ซึ่งเป็นศิลปะที่จัดอยู่ในประเภทศิลปะบริสุทธิ์ (PURE ART) ซึ่งเราถือว่าเป็นศิลปะอันดับสองที่รองมาจากสถาปัตยกรรมอิสลาม จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 18 แทนที่จะเป็นงานจิตรกรรมและงานประติมากรรม ศิลปินมุสลิมได้นำเอาความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับรูปแบบทางศิลปะที่ไม่เคยมีใครรู้จักมาก่อนนำมาดัดแปลง เพื่อใช้ในการให้การศึกษาแก่นุชายชาติเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการใช้สติปัญญาอันเฉลียวฉลาดในฐานะศิลปินที่ทำให้ผู้ชมได้เข้าถึงและชื่นชมในผลงานของเขา ดังเช่น พระนามของอัลลอฮ์ อัลกรุอานและโองการต่างๆ ที่เขียนบรรยายการสรรเสริญอัลลอฮ์. ก็ได้มีการนำมาเป็นเครื่องประดับและตกแต่ง อาคารต่างๆ เช่น มัสยิด สุสาน โรงเรียนและส่วนประกอบต่างๆ ของอาคารเช่น มิหรอบ โดม ทางเข้าและอื่นๆ เป็นต้น (โกวิท ชากิร หะชะนี, 2556)

รูปที่ 3 ลวดลายอักษรประดิษฐ์ พบมากในงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมอาหรับ
(ที่มา : http://sameaf.mfa.go.th/th/muslim_world/detail.php?ID=2679)

2.4 การสอนศิลปะอิสลาม

ศิลปะอิสลามมีรากฐานจากประเทศตะวันออกกลางตามแหล่งกำเนิดของศาสนา แล้วเผยแพร่อย่างกว้างขวางแม้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเรียนการสอนศิลปะอิสลามประกอบไปด้วย สถาปัตยกรรม แบ่งออกได้หลายประเภทที่เด่นๆ ได้แก่ ศาสนสถานหรือมัสยิดสถานสอน

ศาสนาหรือพระราชวังและบ้านพื้นเมือง รูปแบบสถาปัตยกรรม มีหลังคาโดมและเปิดช่องเว้าด้านหน้าหลายช่อง การตกแต่งนั้นเน้นลวดลายเรขาคณิต ลายพันธุ์พฤกษา ลายอักษรการนำเรื่องราวทางศาสนา มาเล่ามีน้อยมาก ประติมากรรม ส่วนใหญ่เป็นงานแกะสลักหินหรือปั้นปูนตกแต่งอาคาร การจำลองรูปเหมือนคน สัตว์มีน้อย ประติมากรรมรูปสมมติบุคคลทางศาสนา โดยเฉพาะพระศาสดาหรือพระเจ้าสูงสุดไม่มีปรากฏเลย ทั้งนี้เป็นไปตามบัญญัติของศาสนาอิสลามที่ห้ามทำรูปเคารพ เพราะอาจทำให้ชาวมุสลิมไขว้เขว หันเหออกจากกรยึดมั่นศรัทธาต่อพระเจ้าองค์เดียว ประติมากรรมส่วนใหญ่จึงเป็นงานตกแต่งสถานที่ อาจมีการเสริมด้วยกระจกสี หินสี หรือกระเบื้องสีตามความเหมาะสม ส่วนจิตรกรรมอาจเขียนขึ้นเพื่อประดับผนังหรือเพื่อประกอบคำภีร์อัลกุรอาน ไม่ปรากฏรูปเคารพเช่นกัน แต่จะใช้ลายประดิษฐ์สื่อความหมายแทน (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

ปัจจุบันการสอนศิลปะอิสลามในประเทศไทย มีการจัดการเรียนการสอนที่จัดอยู่ในรายวิชาบังคับเลือกของระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย เพื่อให้สอดคล้องถึงวัฒนธรรมอิสลามที่มีนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิม ต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปะของนักศึกษาทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม รวมถึงผู้สอนและผู้เรียน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรม

3. หลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม

ชาวมุสลิมพยายามจะหลีกเลี่ยงการเกี่ยวพันกับรูปร่างของมนุษย์ เพราะถือว่าการเทียบเคียงกับอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้าง ในคัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า "นั่นคือ อัลลอฮ์. พระผู้อภิบาลของสุเจ้าผู้ทรงสร้างทุกสิ่ง" [อัลกุรอาน 40:62] และมีกล่าวต่ออีกว่า "และทรงทำรูปร่างของสุเจ้า ทั้งพระองค์ทรงทำให้รูปร่างของสุเจ้าสวยงาม คือได้ส่วนสัดส่วนที่สมบูรณ์" [อัล-กุรอาน 40:64] ผลงานศิลปะของอัลลอฮ์. ที่วิเศษสุด ก็คือการสร้างมนุษย์ชาติ ซึ่งมีกล่าวไว้ใน อัลกุรอานว่า "พระองค์คือผู้ทรงจัดรูปร่างของสุเจ้าตั้งแต่สุเจ้าอยู่ในครรภ์ของมารดาไว้ตามที่พระองค์ทรงประสงค์" [อัลกุรอาน 3:5] ถ้าเราจะแยกบทบาทหนึ่งของอัลลอฮ์. ออกจากบทบาททั้งหมดแล้ว เราจะเห็นได้ว่า อัลลอฮ์. ทรงเป็นทั้งผู้สร้างสรรค์ ผู้ดลบันดาลและพระองค์ทรงเป็นศิลปินอีกด้วย "พระองค์คืออัลลอฮ์. ผู้ทรงสร้าง ผู้ทรงให้บังเกิดโดยครบถ้วน ผู้ทรงทำให้เป็นรูปร่างและสีผิว" [อัลกุรอาน 59:24] ดังนั้น ศิลปินมุสลิมไม่เคยใช้รูปร่างของมนุษย์เป็นวัตถุในการแสดงทางด้านงานศิลปะไม่ว่าจะเป็นการปั้นรูปหรือการเขียนภาพ เพราะเขาเกรงว่าจะเป็นการเลียนแบบพระผู้เป็นเจ้า (โกวิท ซากิรุ หะชะนี, 2556)

หลักการหะลาล (อนุมัติ) และหะรอม (ไม่อนุมัติ) ของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการงานศิลปะของชาวมุสลิม มีดังนี้

3.1 หลักคำสอนเกี่ยวกับรูปปั้น

อิสลามห้ามมุสลิมเก็บรูปไว้ในบ้าน คำว่ารูปในที่นี้หมายถึงรูปปั้นที่มีรูปร่างครบถ้วนสมบูรณ์ และทำด้วยของแข็ง เพราะการเก็บรูปปั้นไว้ในบ้านนั้น ถือเป็นเพียงพอลแล้วที่จะทำให้มลาอิกะฮ. (คือ สิ่งที่อัลลอฮ์นั้นได้ทรงสร้างไว้จากกรรมของพระองค์ ถูกสร้างมาเพื่อเชื่อฟังคำสั่งของพระองค์เพียงผู้เดียวและรับใช้ศาสนาอิสลาม) ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งความเมตตาและความโปรดปรานของอัลลอฮ์. ไม่เข้าบ้าน ท่านรอซูล (ศาสดา) ได้กล่าวว่า

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ تَمَاثِيلُ. (منعه عليه)

คำแปล : แน่นนอน มลาอิกะฮ. จะไม่เข้าบ้านที่มีรูปปั้นอยู่ (รายงานโดย บุคอรีย์และมุสลิม)

จากคำอธิบายของบรรดานักวิชาการ คนที่เก็บรูปปั้นไว้ในบ้านของตนเองนั้นเหมือนกับกับผู้ไม่ศรัทธาที่มักเก็บและเคารพรูปปั้นในบ้านของตนเอง ซึ่งบ้านของคนเหล่านี้บรรดามลาอิกะฮ. จะไม่เข้า นอกจากนี้แล้ว มุสลิมยังได้ถูกห้ามไม่ให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการผลิตรูปปั้นด้วย ถึงแม้ว่าจะผลิตให้แก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมก็ตาม ท่านศาสดาได้กล่าวไว้ว่า

إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُصَوِّرُونَ
هَذِهِ الصُّورَ. وَفِي رِوَايَةٍ الَّذِينَ يُضَاهَوْنَ بِخَلْقِ اللَّهِ. (منعه عليه)

คำแปล : ในบรรดาคนที่ได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงในวันแห่งการฟื้นคืนชีพนั้น คือ คนที่ทำรูปปั้น หรือ อีกรายงานหนึ่งใช้คำว่า ผู้ที่ลอกเลียนแบบการสร้างสรรค์ของอัลลอฮ์. (รายงานโดย บุคอรีย์และมุสลิม)

3.1.1 เหตุผลที่ห้ามเกี่ยวกับรูปปั้น

เหตุผลประการหนึ่งในการห้ามนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่เป็นเพียงเหตุผลเดียวอย่างที่บางคนคิด คือ เพื่อเป็นการป้องกันความเชื่อในเรื่องเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้า ความอ่อนไหวของอิสลามในเรื่องการป้องกันความเชื่อในเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้านี้ นับเป็นสิ่งสำคัญมากและความระมัดระวังในเรื่องนี้ก็ถือเป็นสิ่งที่มีเหตุผล ถ้าเรามาวิเคราะห์ให้ถึงที่สุดแล้ว เราจะทราบว่าการเคารพกราบไหว้รูปปั้นนั้นเกิดขึ้นเมื่อผู้คนเริ่มทำรูปปั้นบรรพบุรุษผู้ทรงคุณธรรมหรือผู้ที่ตายจากไปแล้วเพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึก แล้วต่อมาผู้คนเหล่านี้ค่อยๆ เริ่มเคารพบูชาที่ละเล็กละน้อย จนกระทั่งพวกเขาได้ทำให้รูปปั้น

เหล่านี้กลายเป็นเทพเจ้าขึ้นมา หลังจากนั้นพวกเขาก็เคารพภักดีต่อมันเคียงคู่ไปกับพระเจ้าที่แท้จริง ขอความช่วยเหลือจากมัน กล่าวว่ามันจะโกรธและสรรเสริญเยินยอมันต่าง ๆ นานา นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วในหมู่ประชาชนชาติยุคต้นๆ เช่น ประชาชาติแห่งวัด สุวาอ., ยะชุง, ยะอูก และไม่เป็นการแปลกเลยที่ศาสนาใดก็ตามที่หาทางหยุดยั้งทั้งหมดจะโดนสกัดกั้นหนทางทุกสายที่ทำให้เกิดการชirik (การตั้งสิ่งอื่นเป็นภาคีเทียบเคียงกับพระเจ้า) คีบลานเข้าไปในความคิดและจิตใจของประชาชนไม่ว่าจะโดยเปิดเผยหรือซ่อนเร้นก็ตาม ซึ่งในบรรดาหนทางเหล่านั้นก็คือ การจำลองรูปปั้นหรือบุคคลของศาสนาที่ได้รับการเคารพว่าเป็นนักบุญ ยิ่งไปกว่านั้น กฎหมายอิสลามก็ไม่เพียงแต่จะมีเจตนาสำหรับคนเพียงรุ่นสองรุ่นเท่านั้น แต่เพื่อมนุษยชาติทั้งหมดตราบนานที่ยังมีมนุษย์บนโลกบนนี้ เพราะสิ่งที่ดีว่าจะเป็นไปได้ไม่ได้ในในเวลาหนึ่งอาจกลายเป็นจริงขึ้นมาได้ในอีกเวลาหนึ่งก็ได้

เหตุผลอีกประการหนึ่งในการห้ามนี้เป็นเหตุผลเกี่ยวกับผู้ที่ทำรูปปั้นเอง กล่าวคือ ผู้ที่ทำรูปปั้นนั้นมักจะมีทัศนคติในใจของตนเองราวกับว่าพวกเขาได้สร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาจากที่ไม่มีใครเลยหรือทำให้เขาคิดว่าเขาได้เป็นผู้ที่ให้ชีวิตแก่ดินเหนียวหรือหิน คนที่ปั้นรูปปั้นนั้น หลังจากที่เขาใช้ใช้ความวิริยะอุตสาหะมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งงานเสร็จสิ้นสมบูรณ์และสวยงามแล้ว เขาจะหลงใหลในความวิจิตรของมันจนกระทั่งถูกรอบงำด้วยความภาคภูมิใจและความเบิกบาน

ผู้ที่ทำงานศิลปะในด้านนี้ไม่ได้มีอะไรนอกจากการปั้นรูปปั้นเปลือยหรือรูปปั้นที่แสดงท่าทางแห่งการหมกมุ่นในกามารมณ์ รูปปั้นเทพเจ้าและนักบุญของศาสนาอื่นๆ ซึ่งการทำเช่นนี้ไม่ได้รับการอนุญาต

ประการสุดท้าย รูปปั้นได้เป็นและยังคงเป็นสัญลักษณ์ของดำรงชีวิตแบบพวกขุนนางและชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อ ผู้คนเหล่านี้จะตั้งรูปปั้นต่างๆ ไว้ในวัง ห้องโถง และห้องประชุมของตน ดังนั้น มันจึงไม่แปลกที่เลยที่ศาสนาที่ประกาศสงครามต่อต้านความฟุ่มเฟือยในทุกๆ รูปแบบจะห้ามมุสลิมไม่ให้ตั้งรูปปั้นไว้ในบ้านของตนเอง (ยูซุฟ กือรฎอวี, 2554)

3.2 หลักคำสอนเกี่ยวกับภาพวาด

เกี่ยวกับรูปคนและงานศิลปะที่อยู่บนผืนแผ่นดินเรียบ เช่น ผ้า ม่าน กำแพง เหยียดูกษาปณ์ ธนบัตร และอื่นๆ นั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ เราขอกล่าวว่ายังไม่มีกฎทั่วไปที่สามารถจะนำมาใช้และมันเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเป็นกรณีๆ ไป เช่น รูปปั้นพุดถึงอะไร? มันตั้งอยู่ที่ไหน? จิตรกรรมมีวัตถุประสงค์อย่างไรในการวาดภาพ? เหล่านี้คือปัญหาที่เราจะต้องนำมาพิจารณา ถ้าหากว่ารูปภาพกลายเป็นสิ่งที่ไว้เคารพสักการะดังตัวอย่าง เช่น รูปวัวสำหรับคนฮินดู ใครก็ตามที่วาดมันขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์นี้ความจริงแล้วก็ไม่ใช่อะไรนอกไปจากผู้ไม่ศรัทธาที่มุ่งเผยแพร่การชirik (การตั้งสิ่งอื่นเป็นภาคี

เทียบเคียงกับพระผู้เป็นเจ้า) และความผิด ซึ่งเรื่องนี้ ท่านศาสดาได้ตักเตือนคนพวกนี้ไว้ด้วยการ
ลงโทษที่รุนแรงในโลกหน้า โดยกล่าวว่า

إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُصَوِّرُونَ. (سلم)

คำแปล : ในวันแห่งการฟื้นคืนชีพนั้น การลงโทษที่รุนแรงที่สุดจะเป็นของผู้ที่ทำรูป
(รายงานโดยมุสลิม)

ในความหมายของผู้ที่ทำรูปขึ้นมาเพื่อเป็นที่เคารพนอกเหนือไปจากอัลลอฮ. และนี่คือการ
ปฏิเสธ (กัฟร.) สำหรับผู้ที่ไม่ได้ทำขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์นี้ พวกเขาจะมีความผิดในฐานะที่สร้างสิ่งที่
เป็นตัวแทนขึ้นมาเท่านั้น ทำนองเดียวกัน หากว่าใครแขวนภาพเช่นนั้นบนผนังเพื่อที่จะไว้เป็นที่เคารพ
สักการะ การกระทำเช่นนั้นก็ไม่ใช่เป็นการกระทำของมุสลิม

ในกรณีของบุคคลที่วาดรูปขึ้นมาโดยไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่เคารพสักการะ แต่
เพื่อที่จะให้มันเหมือนกับสิ่งที่อัลลอฮ.สร้างขึ้นมา กรณีเช่นนี้ ผู้วาดหรือสร้างรูปปั้นขึ้นมาจะมี
ความรู้สึกภาคภูมิใจที่เขาได้สร้างสิ่งที่คล้ายกับอัลลอฮ.ผู้ทรงสร้างขึ้นมา คนที่มีความรู้สึกเช่นนี้ได้กบฏ
ต่อความเชื่อในเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว และสำหรับคนพวกนี้ ท่านศาสดาได้กล่าวว่า

إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا الَّذِينَ يُضَاهَوْنَ بِخَلْقِ اللَّهِ. (سلم)

คำแปล : การลงโทษที่รุนแรงที่สุดสำหรับคน (ในวันแห่งการฟื้นคืนชีพ) จะได้แก่บรรดาผู้
ที่พยายามจะสร้างบางสิ่งบางอย่างที่เหมือนกับที่อัลลอฮ.ได้สร้างขึ้น (รายงานโดยมุสลิม)

หะดีษนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเจตนาของจิตรกรโดยตรง ก่อนหน้านั้น มีหะดีษกุดซียีได้กล่าว
ว่า (หะดีษ หมายถึง โอวาทหรือคำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา))

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةَ أَوْ ذَرَّةً
(رواه البخاري وسلم)

คำแปล : ใครเล่าจะทำผิดมากไปกว่าผู้ที่ปรารถนาจะสร้างสิ่งที่เหมือนกับที่ฉันได้สร้าง ลองให้
เขาสร้างอะตอมขึ้นมาสักอะตอมหนึ่ง หรือลองให้เขาสร้างเมล็ดข้าวบาร์เลย์ขึ้นมาสักหนึ่งเมล็ด

หะดีษนี้อ้างถึงเจตนาของบรรดาศิลปินที่ต้องการจะลอกเลียนแบบคุณลักษณะ แห่งการเป็น
ผู้สร้างและผู้ให้กำเนิดของอัลลอฮ. การที่อัลลอฮ.ทำทลายให้พวกเขาสร้างอะตอมหรือเมล็ดข้าวบาเลย์
นั้นก็ชี้ให้เห็นความจริงว่างานศิลปะของพวกเขา มีเจตนาที่สร้างบางสิ่งที่คล้ายกับที่อัลลอฮ.ทรงสร้าง

ดังนั้น เพื่อที่จะทำให้คนเหล่านี้ได้อับอายขายหน้าในวันแห่งการฟื้นคืนชีพ ศิลปินพวกนี้จะถูกบอกต่อหน้าสาธารณชนว่า “จงนำชีวิตมาให้แก่สิ่งที่สุเจ้าสร้างขึ้นมาซิ” ซึ่งแน่นอน พวกเขาไม่มีวันที่จะทำได้ นอกจากนี้แล้ว อิสลามยังได้ห้ามทำหรือนำรูปเหมือนของบุคคลที่เคร่งครัดในศาสนาหรือไม่ว่าผู้ที่ได้รับการเคารพยกย่องทางโลกมาเก็บไว้

ตัวอย่างประเภทแรก คือ การวาดหรือปั้นรูปตัวแทนของศาสนาต่างๆ เช่น อิบรอฮีม อิสฮาก ดาวิด และอีซา หรือวาดรูปภาพของญิบรีลและมิกายีล ตลอดจนบุคคลที่มีคุณธรรมในทางศาสนา อย่างเช่น นางมัรยัม เป็นต้น เพราะนี่การปฏิบัติของคนต่างศาสนิก และต่อมามีพวกอูตริในหมู่มุสลิมได้เลียนแบบ เพราะนี่เป็นโดยการวาดรูปของท่านอะลี, ฟาฏิมะฮ์.

ประเภทที่สอง ได้แก่รูปเหมือนของบรรดากษัตริย์ ผู้นำและศิลปินในยุคของเรา ถึงแม้ว่าในกรณีนี้จะมีความผิดน้อยกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าภาพเหล่านั้นเป็นภาพของผู้ที่ไม่ศรัทธา เผด็จการ หรือผู้ทำผิด เช่น บรรดาผู้ปกครองที่ไม่ได้ตัดสินใจตามอัลลอฮ์ได้ประทานมา บรรดาผู้นำที่เรียกร้องประชาชนไม่สู้สาร์นอื่นๆที่นอกเหนือไปจากสาร์น ของอัลลอฮ์. และศิลปินที่ยกย่องสรรเสริญความผิดและเผยแพร่ความชั่วช้าเลวทรามในหมู่ประชาชน

เป็นที่ปรากฏว่า ภาพคนเหมือนหลายภาพที่สร้างขึ้นในสมัยของท่านศาสดาและหลังจากนั้น เป็นภาพที่ยกย่องสรรเสริญบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะวาดโดยชาวกรีกและชาวเปอร์เซีย ดังนั้น มันจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่คนวาดจะต้องใส่ความเชื่อและความเคารพนักบุญและผู้ปกครองของพวกเขาเข้าไปด้วย มุสลิมได้รายงานมาว่า อับู ฆุสฟา ได้กล่าวว่า

ฉันได้อยู่กับมัสรุกในบ้านที่มีรูปปั้น มัสรุกได้ถามฉันว่า “นี่คือรูปปั้นของกิสรอฮ.(ผู้ปกครองชาวเปอร์เซีย) ไซใหม่”? ฉันได้กล่าวว่า “ไม่ใช่ มันคือ รูปปั้นของนางมัรยัม” มัสรุกคิดว่ารูปปั้นเหล่านั้นเป็นงานฝีมือของชาวมะญูซี เพราะว่าคนพวกนี้เคยจำลองรูปปั้นกษัตริย์ของพวกเขาไว้แม้กระทั่งบนเหยือก แต่เมื่อรู้เป็นที่แน่ชัดว่ารูปปั้นเหล่านี้เป็นงานของชาวคริสเตียน เขาก็กล่าวว่า “อับดุลลอฮ. อิบนุมัสรูด ได้กล่าวว่า เขาได้ยืนท่านรอซูลุลลอฮ. กล่าวว่า ในบรรดาคนที่ได้รับการลงโทษสาหัสที่สุดในวันแห่งการฟื้นคืนชีพนั้น คือ พวกที่ทำรูปคน ”

การวาดภาพพระบารมี การวาดภาพพืช ต้นไม้และสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ทะเลสาบ มหาสมุทร เรือ ภูเขา ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และอื่นๆ จากธรรมชาติเป็นเป็นที่อนุญาตโดยไม่มีความคิดเห็นขัดแย้งในบรรดาผู้รู้ ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าหากใครต้องการที่จะทำรูปภาพของสิ่งที่ไม่มีชีวิต โดยไม่มีเจตนา

ที่จะแข่งกับอัลลอฮ. ในฐานะผู้ทรงสร้าง หรือเพื่อการสรรเสริญ การเคารพ มันก็ไม่มีข้อห้ามใดๆ ซึ่งเรื่องนี้มีหะดีษที่เชื่อถือได้มากมาย กล่าวว่

عَنْ يَسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ صَاحِبِ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ.
(ترمذی سلم)

คำแปล : มุสลิมได้รายงานจากบัคร. อิบน์ สะอีด ผู้ซึ่งได้ยืมมาจากชัยด. อิบน์ คอลิด ผู้ซึ่งได้ยืมมาจากอิบน์ ฎ็อลชะฮ. สาวกของท่านศาสดาคนหนึ่งว่า ท่านรอซูลุลลอฮกล่าวว่ “มลาอิกะฮ. จะไม่เข้าบ้านที่มีรูปคนอยู่” (รายงานโดยมุสลิม)

บัคร. ได้กล่าวไว้ว่ หลังจากนั้น ชัยด. ได้ล้มป่วยลงและเราได้ไปเยี่ยมเขา ที่บนม่านของประตูของเขามีรูปอยู่รูปหนึ่ง ฉันได้กล่าวแก่เพื่อนฉันคือ อุบัยดูลลอฮ. คูลานี ซึ่งเป็นคนใช้ของนางมัมมูนะฮ. ภรรยาของท่านศาสดาว่ “ชัยด. ไม่ใช่หรือที่บอกเราเกี่ยวกับรูปภาพในวันนั้น” อุบัยดูลลอฮ. ได้ตอบว่ “ท่านไม่ได้ยืมหรือเมื่อตอนที่เขากล่าวว่ ยกเว้นถ้าหากว่ามันทำด้วยผ้า”

رَوَى التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدِهِ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ
الْأَنْصَارِيِّ يَعُودُهُ فَوَجَدَ عِنْدَهُ سَهْلَ بْنَ حَنَافٍ. قَالَ:
فَدَعَا أَبَا طَلْحَةَ إِنْسَانًا يَنْزِعُ مَطَايِحَتَهُ. فَقَالَ لَهُ سَهْلٌ: لِمَ
تَنْزِعُهُ؟ قَالَ: لِأَنَّ فِيهِ تَصَاوِيرًا. وَقَالَ فِيهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا قَدْ عَلِمْتُ. قَالَ سَهْلٌ: أَوَلَمْ يَعْلَمْ: إِنْ
كَانَ رَقْمًا فِي تَوْبٍ؟ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: بَلَى وَلَكِنَّهُ أَطِيبُ
لِنَفْسِي (قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ)

คำแปล : ตีรมิซีย์ได้รายงานจากอูตบะฮ. ว่ ครั้งหนึ่งอูตบะฮ. ได้ไปเยี่ยมอบู ฎ็อลชะฮ. อันคอรีย์ ซึ่งกำลังป่วยและเขาได้พบสะฮัล อิบน์ หะนีฟ (ซึ่งเป็นสาวกคนหนึ่ง) ที่นั่นด้วย อบู ฎ็อลชะฮ. ได้เรียกใครคนหนึ่งมาและได้ฉีกผ้าปูที่นอนที่อยู่ใต้เขา สะฮัลจึงถามว่ “ท่านฉีกมันทำไม?” อบู ฎ็อลชะฮ. จึงตอบว่ “มันมีรูปอยู่และท่านก็รู้ว่าท่านศาสดาได้พูดถึงมันไว้” สะฮัล จึงถามว่ “ท่านไม่ได้พูดด้วยหรือว่ ยกเว้นถ้าหากว่ามันอยู่บนผ้า” อบู ฎ็อลชะฮ. จึงตอบว่ “ใช่ แต่มันทำให้ฉันรู้สึกดีกว่”

ตีรมิซีย์ได้จัดหะดีษนี้ว่เป็นหะดีษที่ดี และมีหลักฐานแข็งแรงเป็นที่เชื่อถือได้ หะดีษทั้งสองดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่เป็นข้อพิสูจน์หรือว่รูปคนที่ห้ามนั้น คือ รูปที่เป็นรูปปั้น สำหรับรูปที่วาด

หรือพิมพ์บนไม้ กระจก ผ้า พรม กำแพงและแผ่นเรียบอื่นๆ ในทำนองนี้ไม่มีตัวบทที่ชัดๆและตรงๆที่ พิสูจน์ว่ามันเป็นสิ่งที่ต้องห้าม จริงอยู่ที่มีหะดีษที่แข็งแรงชี้ให้เห็นว่าท่านศาสดาไม่ชอบรูปแบบนั้น เพราะ มันเป็นการชวนให้นึกถึงบรรดาผู้ที่ใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือยและรักสิ่งที่มีคุณค่าต่ำ

มุสลิมได้รายงานจากซับิด. อิบน์ คอลิด. ญะฮะนี ซึ่งอ้างว่าอูบัย ฎ็อลชะฮ. อันศอริได้ กล่าวว่า ฉันได้ยินท่านศาสดากล่าวว่า

لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَمَائِيلٌ . قَالَ :
فَأْتَيْتُ عَائِشَةَ . فَقُلْتُ : إِنَّ هَذَا يُخْبِرُنِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا تَمَائِيلٌ ؟
فَهَلْ سَمِعْتِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ ذَلِكَ ؟
فَقَالَتْ : لَا . وَلَكِنْ سَأَحْذِثُكَ مَا رَأَيْتُهُ فَعَلَّ رَأْيَتُهُ خَرَجَ
فِي عَزَائِهِ فَأَخَذْتُ نَمَطًا فَسَتَرْتُهُ عَلَى الْبَابِ . فَلَمَّا قَدِمَ قَرَأَ
الْنَمَطَ عَرَفْتُ الْكِرَامِيَّةَ فِي وَجْهِهِ . بَعْدَ بَعْضِهِ . حَتَّى هُنَا أَرْقَطُهُ
وَقَالَ : إِنَّ اللَّهَ لَمُرِيَّا مَرْنَا أَنْ نَكْسُوَ الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ . قَالَتْ :
فَقَطَعْنَا مِنْهُ وَسَادَيْنِ وَحَسَنُوهُمَا لِنَا فَلَمْ يَعْجَبْ ذَلِكَ عَلَيَّ .
(مسلم)

คำแปล : มลาอิกะฮ.จะไม่เข้าบ้านที่มีสุนัขหรือรูปปั้นอยู่ ฉัน (ซัยด.) จึงได้ไปหานางอาอิชะฮ. และถามนางว่า “ท่านรู้เรื่องคนที่ (อูบัย ฎ็อลชะฮ.) ได้บอกฉันว่า ท่านรอซูลุลลอฮพูดเช่นนี้ไหม” นางได้ตอบว่า “ไม่ แต่ฉันจะบอกท่านถึงสิ่งที่ท่านรอซูลได้ทำ ครั้งหนึ่งเมื่อท่านได้ออกเดินทาง ฉันได้ตกแต่งประตูด้วยผ้าม่านที่มีรูป เมื่อท่านกลับมาและเห็นมันเข้า ฉันสามารถเห็นจากสีหน้าของท่านได้ทันทีว่าท่านไม่ชอบ ท่านให้ตั้งมันออกและกล่าวว่า ‘อัลลอฮ.ไม่ได้สั่งให้เราสวมเสื้อผ้าแก่หินและดิน’ ดังนั้นเราจึงได้ตัดมันนั้น และเอาผ้ามาทำหมอนสองใบ โดยใช้เส้นใยต้นอินทผลัมมัดไว้ ซึ่งท่านก็ไม่ได้วิจารณ์อะไรฉัน ”

จากหะดีษนี้ไม่มีอะไรที่สามารถจะวินิจฉัยได้ ยกเว้นการตกแต่งผนังหรือกำแพงด้วยผ้าม่านที่มีรูปอยู่เป็นสิ่งที่ท่านศาสดาไม่ชอบ นะวะวี ได้กล่าวว่า “ในหะดีษนี้ไม่มีอะไรที่กล่าวห้าม ความจริงแล้ว คำพูดอันรุนแรงก็คือ ‘อัลลอฮ.ไม่ได้สั่งให้เราทำเช่นนั้น’ ซึ่งนั่นหมายความว่า สิ่งนั้นไม่ได้เป็นหน้าที่หรือเป็นสิ่งที่ดี และไม่ได้หมายถึงการห้าม”

كَانَ لَنَا سِتْرٌ فِيهِ تَمَائِيلٌ . وَكَانَ الدَّخْلُ إِذَا دَخَلَ
اسْتَقْبَلَهُ . فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : حَوِّبِي
هَذَا . فَأَتَيْتُ كُلَّ مَا دَخَلْتُ قَرَأْتُهُ ذَكَرْتُ الدُّنْيَا . (مسلم)

มุสลิมได้รายงานจากอาอิซะฮฺ.ว่านางได้กล่าวว่า “เรามีผ้าม่านผืนหนึ่งซึ่งมีรูปนกอยู่ เมื่อท่านรอซูลได้เข้ามาในบ้าน ท่านได้เห็นมันอยู่ต่อหน้าท่านและท่านได้กล่าวว่า ‘เอามันออกไปจากที่นี่ เมื่อฉันได้เข้ามาเห็นมัน มันได้ทำให้ฉันนึกถึงโลกนี้’”

ท่านศาสดาไม่ได้บอกให้อาอิซะฮฺ.ฉีกม่านผืนนั้น ท่านเพียงแต่บอกว่าให้เอามันออกจากที่ที่มีมัน แขนงตรงทางเข้า ท่านไม่ชอบที่จะเห็นมันอยู่ที่นั่น เพราะมันทำให้จิตใจของท่านคิดถึงโลกนี้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแปลก ทั้งนี้เนื่องจากท่านศาสดาเคยมาชสุนด์และนมาซนะฟัลที่บ้าน แน่นอน ม่านและสิ่งปูลาดหรือรูปปั้นอาจจะทำให้ท่านเสียสมาธิในการนมาซและความใจจดใจจ่อในการวิงวอนขอพร นอกจากนี้แล้ว บุคอรียังได้รายงานอีกว่าท่านอนส์ได้กล่าวว่า “นางอาอิซะฮฺ.ได้คลุมห้องพักของเธอส่วนหนึ่งด้วยผ้าที่มีรูปสวยงาม แต่ท่านรอซูลได้บอกเธอว่า”

أَمِطْنَاهُ عَنِّي فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي. (بخاری)

คำแปล : เอามันออกไปให้พ้นสายตาฉัน เพราะรูปของมันคงฉีกฉันออกจากการนมาซ

จากหะดีษดังกล่าวข้างต้น เป็นที่ค่อนข้างจะชัดเจนแล้วว่า ท่านศาสดาไม่ใช่จะไม่อนุญาติการมีม่านที่มีรูปนกและผ้าคลุมที่มีรูปคนในบ้าน บนพื้นฐานของหะดีษและหะดีษอื่นๆที่คล้ายๆกัน บรรดานักวิชาการอิสลามในยุคต้นได้ให้คำอธิบายว่า สิ่งที่ถูกห้าม คือ รูปที่สามารถมีเงาได้ (หมายถึง รูปปั้น) และไม่ใช่รูปที่ไม่ก่อให้เกิดเงา (หมายถึง รูปบนแผ่นเรียบ) เพราะสิ่งที่อัลลอฮฺ.สร้างขึ้นมานั้น ไม่ใช่ภาพวาดสองด้านบนแผ่นเรียบ ในหะดีษกุดซียับทหนึ่ง อัลลอฮฺ.ทรงกล่าวว่า

“ใครจะทำผิดยิ่งใหญ่ไปกว่าผู้ที่ปรารถนาจะสร้างสิ่งที่เหมือนกับที่ฉันสร้าง”

สิ่งที่อัลลอฮฺ.สร้างขึ้นมานั้นไม่ใช่ภาพวาดสองด้านบนแผ่นเรียบ แต่พระองค์ได้สร้างสิ่งที่เป็นตัวเป็นตน ซึ่งมองเห็นได้สามด้าน ดังที่พระองค์ได้กล่าวไว้ในคำภีร์อัลกุรอาน คือ

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ. (آل عمران 6)

คำแปล : “พระองค์ คือ ผู้ทรงทำรูปร่างของสุเจ้าในมดลูกตามที่พระองค์ทรงประสงค์”

(อัลกุรอาน 3:5)

ชัยค. มุฮัมมัด บุคอยด์ นักกฎหมายอียิปต์กล่าวว่า รูปภาพที่ถูกห้าม คือ รูปภาพที่ภาพตัวจริงของมันไม่มีอยู่ และภาพที่ศิลปินสร้างขึ้นโดยมีเจตนาที่จะเลียนแบบการสร้างสรรค์ของอัลลอฮฺ. มุสลิมไม่ได้รับอนุมัติให้ทำหรือหาภาพของคนหรือผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่ปฏิเสธพระเจ้าและการมีอยู่ของพระองค์

นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นรูปภาพที่แสดงให้เห็นถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาเจ็ดต่างๆ หรือภาพลักษณะของศาสนาอื่นๆ ซึ่งเป็นที่ไม่อนุญาตต่ออิสลาม เช่น ภาพรูปปั้นเทพเจ้าและอื่นๆในทำนองนี้ (ยูซุฟ กือรฎอวี, 2554)

3.3 สรุปลักษณะข้อห้ามและข้อยกเว้นเกี่ยวกับรูปภาพและผู้ที่สร้างรูปภาพ

1. รูปที่ถูกห้ามอย่างเข้มงวดมากที่สุด คือ บรรดารูปที่ถูกทำขึ้นมาเพื่อเคารพบูชาแทนหรือควบคู่ไปกับอัลลอฮ. ถ้าหากว่าผู้ที่วาดหรือปั้นรูปมีเจตนาเพื่อวัตถุประสงค์เช่นนั้น เขากำลังอยู่ในหนทางของการปฏิเสธ (กัฟร.) บรรดารูปทั้งหลายที่น่ารังเกียจที่สุดคือ รูปปั้น ผู้ใดก็ตามที่มีส่วนการเผยแพร่หรือสรรเสริญรูปปั้นเหล่านั้นจะมีบาปตามส่วนที่เขาได้เข้าไปร่วม
2. รูปที่ไม่ได้ถูกปั้นหรือวาดขึ้นมาเพื่อการเคารพบูชา แต่ถูกทำขึ้นมาโดยมีเจตนาลอกเลียนแบบการสร้างสรรคของอัลลอฮ. หากศิลปินผู้นั้นอ้างว่าเขาเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดหรือสร้างเหมือนกับที่อัลลอฮ.ทรงทำแล้ว เขาก็เป็นผู้ไม่ศรัทธา (กาฟิร.) เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเจตนาของศิลปินแต่เพียงอย่างเดียว
3. รูปปั้นที่ถูกตั้งไว้ในสาธารณะ เพื่อที่จะเป็นการระลึกถึงบุคคลสำคัญๆ เช่น กษัตริย์ ผู้นำ และผู้ที่มีชื่อเสียง บาปในการทำรูปปั้นทำนองนี้มีเหมือนกัน ไม่ว่าจะเพิ่มตัวหรือครึ่งตัวก็ตาม
4. รูปปั้นของสิ่งมีชีวิตที่ถูกสร้างขึ้นไม่ได้เพื่อเคารพสักการะหรือให้ความสำคัญ มีข้อตกลงทั่วไปว่ารูปภาพเหล่านั้นเป็นที่หะรอม (ไม่อนุมัติ) ยกเว้นบรรดาที่ไม่ได้ถูกปฏิบัติในลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึงการเคารพ ของเล่นจำพวกตุ๊กตาหรือรูปปั้นที่ทำด้วยช็อกโกแลตหรือน้ำตาลจัดอยู่ในประเภทที่ได้รับการยกเว้น
5. รูปภาพของบุคคลสำคัญ เช่น ผู้ปกครองหรือผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะเมื่อภาพเหล่านั้นได้ถูกแสดงหรือแขวนไว้บนผนัง รูปภาพที่ถูกสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดก็คือ รูปภาพของผู้เผด็จการ ผู้ปฏิเสธพระเจ้าและบุคคลสำคัญที่ไม่มีศีลธรรม เพราะการเคารพรูปภาพคนพวกนี้เป็นการหมิ่นอิสลาม
6. รูปของคนหรือสัตว์ที่ไม่ได้มีไว้เพื่อการเคารพ แต่มีไว้เพื่อแสดงถึงความหุรหุรา รูปภาพเหล่านี้จัดอยู่ในประเภทน่ารังเกียจ (มักรูด.)
7. การทำและการหาภาพวาดหรือภาพพระบายสีของต้นไม้ ทะเลสาบ เรือ ภูเขาและแผ่นดินเป็นที่ได้รับอนุมัติ อย่างไรก็ตาม ถ้าหากมันถูกทำขึ้นมาจากความเคารพหรือนำไปสู่การมีไว้เพื่อแสดงความหุรหุรา มันก็ไม่เป็นที่อนุมัติ

8. สำหรับภาพถ่ายนั้น โดยพื้นฐานแล้วเป็นที่อนุมัติ (ทะเลาล) มันจะกลายเป็นที่ไม่อนุมัติ (ทะเลอม) ก็ต่อเมื่อสิ่งที่จะถูกนำมาเป็นภาพนั้นเป็นสิ่งที่ทะเลอม เช่น รูปปั้นเทวรูป บุคคลที่ได้รับการยกย่องบูชา ถ้าไม่เพราะสถานภาพทางศาสนาหรือสถานภาพทางโลก โดยเฉพาะผู้นำของคน ที่บูชาเจว็ด พวกคอมมิวนิสต์ หรือผู้ไม่ศรัทธา หรือคนที่ไม่มีความศรัทธา เช่น พวกนักแสดง และพวกที่ให้การบันเทิงประเภทลามก เป็นต้น (ยูซุฟ ก็อรฎอวี, 2554)

4. ศาสนาอิสลามในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น เชื่อว่าศาสนาอิสลามเข้ามาตั้งแต่ก่อนสุโขทัย โดยการนำมาจากพ่อค้าชาวอาหรับโดยตรง และจากพ่อค้าและจากนักเผยแพร่ศาสนาชาวอินเดียที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่เผยแพร่ไปถึงประเทศจีนและเขมรก่อนหน้านั้นแล้วแผ่ขยายลงมา ทำให้อิทธิพลของศาสนาอิสลามส่วนหนึ่งได้รับจากเขมรและจีน เมื่อถึงสุโขทัยก็ปรากฏหลักฐานว่ามีผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่ในดินแดนของประเทศไทยแล้ว ดังที่ปรากฏข้อความในศิลาจารึกที่สุโขทัย ตอนหนึ่งเป็นคำปฏิญาณตนในการรับศาสนาว่า “ข้าพเจ้ารับนับถือพระเจ้าองค์เดียวไม่มีอะไรอื่นยิ่งกว่า” และอีกข้อความหนึ่งว่า “พระนบีมุฮัมมัด เป็นผู้แทนพระองค์ของพระเจ้า” (พิริยศ ราธิมมูลา, 2522) ชาวมุสลิมในประเทศไทยจึงมีหลายเชื้อสาย ได้แก่ เชื้อสายอาหรับ อินเดีย จีน เขมร มลายูและชาวสุวรรณภูมิเองที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามตั้งแต่สมัยแรกๆ นอกจากนั้นก็อาจจะมีเชื้อสายอื่นๆอีก ทั้งนี้เนื่องจากศาสนาอิสลามได้เผยแพร่ไปสู่ภูมิภาคต่างๆอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่ศาสนาอิสลามเข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ครองชัย หัตถา, 2548) ดังนั้นชาวอาหรับจึงได้เข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งชุมชนขึ้นในเมืองท่าต่างๆบนเส้นทางการค้าขายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มพ่อค้ามุสลิมสามารถนำศาสนาอิสลามเข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เนื่องมาจากปัจจัยหลัก 2 ประการ ปัจจัยแรก ได้แก่ การที่คาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซียมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดียและทะเลจีนใต้ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการค้ายุคต้น พ่อค้าชาวต่างชาติต้องรอลมมรสุมจากมหาสมุทรอินเดียหรือทะเลจีนใต้เพื่อเดินทางต่อไป ดังนั้นจึงต้องจอดพักตามเมืองท่าที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางการค้า ซึ่งทำให้บริเวณนี้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก ก่อให้เกิดสังคมชาวมุสลิมตามเมืองท่าต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในแถบคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย ซึ่งพ่อค้าชาวมุสลิมได้เข้ามามีบทบาทและอำนาจครอบครองเส้นทางการค้าทางทะเลก่อนที่ชาวยุโรปจะเข้ามาในภูมิภาคนี้ จนได้ตั้งชุมชนขึ้นในหลายส่วนของเอเชียและเมื่อศาสนาอิสลามได้พัฒนาขึ้นจนแยกตัวออกเป็นชุมชน จากศาสนาของพ่อค้าต่างชาติในชุมชนส่วนน้อยก็กลายมาเป็นศาสนาของผู้ปกครอง

ท้องถิ่นและประชาชนพื้นเมืองอิสลามได้ผันตัวเองและกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญทางการเมือง การปกครองของชุมชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Nakahara.M., 1984) และอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการสนับสนุนให้มีการเดินทางมาสู่ภูมิภาคนี้ คือ จุดมุ่งหมายในการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่กำหนดให้ผู้นำรัฐเป็นผู้เผยแพร่ศาสนาไปสู่ประชาชาติต่างๆ นอกจากบทบัญญัติในอัลกุรอานและหะดีษ ยังสนับสนุนให้มีการเดินทางเพื่อเผยแพร่ศาสนาไปยังภูมิภาคอื่นๆ ประหนึ่งเป็นการแสวงบุญ

ดังนั้น ศาสนาอิสลามจึงเข้ามาพร้อมกับนักเผยแพร่ศาสนาและคาราวานค้าขายของชาวมุสลิมจากฝั่งตะวันตกสู่ฝั่งตะวันออกของเอเชีย ทั้งโดยเส้นทางสายไหมบนภาคพื้นทวีปและทางทะเลที่มีวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อการพาณิชย์และศาสนา ซึ่งพร้อมกันนี้เป็นไปได้ว่าวัฒนธรรมอิสลามจะได้หลั่งไหลเข้ามาด้วย เนื่องจากสิ่งที่เรียกว่าเป็นวัฒนธรรมอิสลามนั้นติดตัวมากับชาวมุสลิมทุกคน และไม่ใช่ว่าเพียงส่วนหนึ่งส่วนใดแต่เป็นวัฒนธรรมทั้งความเชื่อ ความเป็นอยู่ รูปแบบ พฤติกรรมต่างๆ รวมถึงศิลปวัตถุสถานอันเกี่ยวกับอิสลาม ดังมีคำกล่าวที่ว่า อิสลามไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชีวิตมุสลิมแต่อิสลามคือชีวิตมุสลิม (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535) เมื่อชาวมุสลิมไปที่แห่งใด ความเป็นอิสลามก็จะแสดงและถ่ายทอดออกมาไม่ว่าจะเป็นด้วยเรื่องขนบธรรมเนียม ศิลปะ และวัฒนธรรม ดังนั้น ดินแดนต่างๆ ที่มีชาวมุสลิมอยู่ก็คงจะได้รับวัฒนธรรมเหล่านั้นเข้าไปด้วย

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าชาวอาหรับได้เข้ามาติดต่อกับค้าขายและตั้งชุมชนขึ้นในเมืองท่าต่างๆ บนเส้นทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ช่วงต้นของการเกิดศาสนาอิสลาม ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าชาวอาหรับมุสลิมก็คงได้เข้ามาติดต่อกับชาวไทยในช่วงเวลานั้นเช่นกัน สาเหตุดังกล่าวจึงควรทำให้สินค้าหรือวัตถุที่ติดตัวมากับบุคคลเหล่านี้เข้ามาตกค้างอยู่ในดินแดนไทยอยู่ด้วย (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2549) ในส่วนของงานวิชาการที่กล่าวถึงศาสนาอิสลามในประเทศไทยโดยตรงนั้นมิใช่มีมากนัก โดยมักจะมีเนื้อหาโดยรวม กล่าวถึงศาสนาที่แพร่เข้ามาในประเทศไทยผ่านทางมุสลิมกลุ่มต่างๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยสันนิษฐานจากการที่มีคำภาษาเปอร์เซียปรากฏอยู่ในศิลาจารึกและการพบถ้วยชามสังคโลกของสุโขทัยในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม เช่น อินโดนีเซีย อิหร่านและประเทศในทวีปแอฟริกา (ศีกฤทธิ์ ปราโมช, 2503)

ในช่วงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (พุทธศตวรรษที่ 19-23) พบข้อความที่บันทึกลงบนศิลาจารึกหลักที่ 1 สมัยพ่อขุนรามคำแหง ว่ามีรากศัพท์มาจากภาษาเปอร์เซีย นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสืบค้นหาความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอิสลามที่ส่วนใหญ่มาจากตะวันออกกลางและเปอร์เซีย ซึ่งต่อมายังได้พบว่าคำศัพท์ที่ใช้กันมาภาษาไทยหลายคำก็มีรากฐานมาจากภาษาเปอร์เซียด้วยเช่นกัน (ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์, 2545) สอดคล้องกับ หลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมที่พบในสมัยอยุธยาเมื่อมีการติดต่อกับอาณาจักรเปอร์เซีย มีชาวเปอร์เซียเข้ามาเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อการค้าและรับราชการ ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์

ชาวพาร์เซียของเปอร์เซียอันทรงอิทธิพลและเป็นศูนย์กลางการค้าระดับนานาชาติ ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านที่มีประชากรมุสลิมจำนวนมาก เช่น อินเดีย ได้เริ่มมีบทบาทในการติดต่อกับสยามมากขึ้น ในสมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ดินแดนมลายู ซึ่งเป็นมุสลิมจากหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันรวมทั้งชาวพื้นเมืองบางส่วนก็ได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามเพิ่มขึ้น (อาดิศร์ อิศร์ รักษมณี, 2552) นอกจากนี้ ไมเคิล ไรท์ (2531) ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะในศิลปะสุโขทัยอย่างเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือทรงยอดดอกบัวตูมนั้นอาจมีที่มาจากศิลปะอิสลาม ก็เป็นไปได้

จากหลักฐานและเอกสารดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าชาวไทยและชาวมุสลิมมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาอย่างยาวนานจนเกิดเป็นชุมชน การค้าขาย วิถีชีวิต รวมถึงการเข้ามาทำงานของชาวมุสลิมทั้งในและนอกราชสำนัก ซึ่งทั้งหมดนี้ชาวมุสลิมได้เข้ามามีบทบาทในส่วนของประเพณี วัฒนธรรมและศิลปะ ที่มีการหยิบยืมลวดลายซึ่งกันและกัน ดังเช่น ลวดลายไทยที่ปรากฏในงานจิตรกรรมเรือกอและลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ปรากฏในงานประติมากรรมของไทย เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับวัฒนธรรมอิสลามมีการบูรณาการมาก่อนแล้ว

5. ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ในสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1800-1921) นั้น มุสลิมอาศัยอยู่แล้วในนครศรีธรรมราชตลอดจนถึงมะละกา และมีหลักฐานที่แสดงว่าในสมัยสุโขทัยนั้นประเทศไทยได้มีการติดต่อกับประเทศมุสลิม เช่น อินเดียเซีย อาหรับ และอิหร่านแล้ว ปรากฏว่าในสมัยพระเจ้ารามคำแหง ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 นั้น ได้มีการใช้คำ Pasan ขึ้น ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า Bazaar อันหมายถึงตลาดในภาษาเปอร์เซีย หลักฐานนี้ชี้บอกถึงการติดต่อกับต่างประเทศด้วยการรับคำภาษาต่างประเทศของพวกมุสลิมเข้ามาใช้พูดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว ทั้งในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระเอกาทศรถ ตำแหน่งเสนาบดีทางการคลังและการท่าเรือเท่านั้นนิยมใช้ชาวเปอร์เซีย ซึ่งก็ใช้เป็นประเพณีสืบต่อมาจนตลอดสมัยอยุธยาและธนบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุสลิมทางคลองบางหลวง บางกอกน้อย และหมู่บ้านบางแห่งในอยุธยาปัจจุบัน ก็เชื่อว่าพวกเขาเหล่านั้นสืบเชื้อสายมาจากชาวต่างประเทศที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในสมัยแรก (เพ็ญศรี กาญจนอมัย & นันทนา กบิลกาญจน์, 2521) ดังเรื่องราวของเรือกอและที่ปรากฏในสมัยสุโขทัย พระยาอนุমানราชชน (2521) กล่าวถึงเทศกาลลอยกระทงที่มีเรื่องราวของเรือกอและเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยตอนหนึ่งว่า

“กระตังนั้นเป็นกระตังเจิม ถือกันว่าเป็นกระตังอย่างดี
 ลางที่ไม่ใช่กระตังใบตอง แต่ใช้กาบใบต้นพลับพลึง เอามา
 เย็บเป็นกระตังแทนที่ทำด้วยกระตังดาซลี เป็นรูปดอกบัวบานก็
 มี ที่เอากาบมะพร้าวมาต่อหัวหาง และปีกอย่างนก และทาสี
 ปิดทองหรือโรยทองตาม แต่จะเห็นงามก็มีหรือไม่ก็ทำเป็น
 เรือกุแหละ เรือประทุนด้วยกาบมะพร้าวประทุนนั้นใช้
 ประตังดาซลีปิด เห็นได้ว่ากาบมะพร้าว ทำเป็นรูปนกและเรือนี้
 เรียกว่ากระตังโดยปริยายเท่านั้น”

5.1 ลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอลและ

เรือกอลและเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่สำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของ
 ชาวไทยภาคใต้ตอนล่างที่ตั้งถิ่นฐานใกล้กับลำน้ำและทะเลอันกว้างใหญ่ซึ่งมีวิถีชีวิตแตกต่างจากชุมชน
 ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้จากแหล่งน้ำไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพ ความเชื่อต่างๆสภาพเศรษฐกิจ
 และสังคม เป็นต้น ดังนั้นเรือกอลและจึงเปรียบเสมือนพาหนะคู่ชีพของชาวไทยภาคใต้ ที่ประกอบ
 อาชีพทางการประมงการรับส่งสินค้าการขนานนทาการและที่สำคัญที่สุดคือ เรือกอลและเป็นเอกลักษณ์
 หรือสัญลักษณ์ของท้องถิ่นที่อยู่คู่กับชาวไทยภาคใต้มาเป็นเวลาช้านานและเกิดจากการคิดค้น
 สร้างสรรค์ของบรรพบุรุษของสังคมชาวน้ำที่ได้คิดประดิษฐ์เรือใช้เป็นสิ่งสัญจรเดินทางให้เหมาะสม
 และลักษณะของสภาพภูมิประเทศและประโยชน์การใช้สอยโดยเฉพาะจังหวัดปัตตานีเป็นบริเวณที่มี
 ชายฝั่งอาจทะเลอันยาวไกล ปราศจากที่กำบังคลื่นลมอยู่ในเส้นทางของลมมรสุมที่พัดผ่านเป็นประจำ
 จึงจำเป็นต้องประดิษฐ์เรือหรือพาหนะเดินทาง ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานในช่วงของลมมรสุม
 ดังกล่าว คือผลิตเรือให้ขนาดเหมาะสมต่อการลากขึ้นและเคลื่อนย้ายหลบพายุและคลื่นลมบนชายฝั่ง
 ให้สะดวก

นอกจากนี้เรือกอลและเป็นเรือที่แตกต่างไปจากเรือประเภทอื่นๆทั้งในด้านโครงสร้าง
 รูปลักษณะคือ มีการยกส่วนหัวและท้ายเรือให้หัวเจ็ดสูงชันจากลำเรือและยื่นลำออกไปทั้งสองข้าง
 คู่อ่อนช้อยสวยงามและส่วนของพื้นที่ยาวภายในและภายนอกลำเรือมีการทาสีพื้นเขียนลวดลายและ
 วาดภาพประกอบสวยงามยิ่งนัก ซึ่งไม่ปรากฏในเรือชนิดอื่นนอกจากเรือกอลและเท่านั้นจึงทำให้เป็นสิ่งที่
 แปลกใหม่สำหรับผู้พบเห็น ประกอบกับการนำเอาศิลปะของชนสามเชื้อชาติ คือ ไทย จีน อิสลาม
 มาผสมผสานเข้าด้วยกันแล้วสร้างเป็นงานจิตรกรรมบนลำเรือตั้งแต่หัวถึงท้ายเรือ เป็นลวดลายและ
 ภาพประกอบประเภทต่างๆซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงงานช่างฝีมือที่ละเอียดอ่อนของผู้คนที่

ตั้งถิ่นฐานที่แห่งนี้มาเป็นเวลานานและได้มีการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมมาจนถึงปัจจุบัน (จเร รัช แก้ว, 2537)

การกำเนิดการตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอน่าจะมีมูลเหตุ ดังนี้ คือ 1) บ้านเมืองเป็นสุขสงบปราศจากศึกสงคราม 2) ประสบการณ์ในการเห็นเรือพระราชพิธี 3) ชาวไทยมุสลิมมีวัฒนธรรมทางศิลปะอย่างสูง วัฒนธรรมการตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอน่าจะเป็นอิทธิพลของศิลปะไทยที่ปรากฏในศิลปะอิสลามที่เห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งลวดลายที่นำมาตกแต่งบนเรือกอน่าได้แก่ ลวดลายไทย เช่น ลวดลายกระจัง ลวดลายดอกพุดตาน ลวดลายประจำยาม ลวดลายหน้ากระดาน ลวดลายรักร้อย ลวดลายก้านขด ลวดลายกนกสามตัว ลวดลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์ และ ลวดลายนกคาบ รวมไปถึงภาพสัตว์หิมพานต์ของไทย เช่น ภาพสิงห์ คชสิงห์ สิงหามังกร ไกรสรราชสีห์ ไกรเทพ สิงหะ หนุมาน นาค นาคปักชนิม เหาพุด มัจฉานาคา เงือก และมังกรสุกณี (วุฒิ วัฒนสิน, 2540)

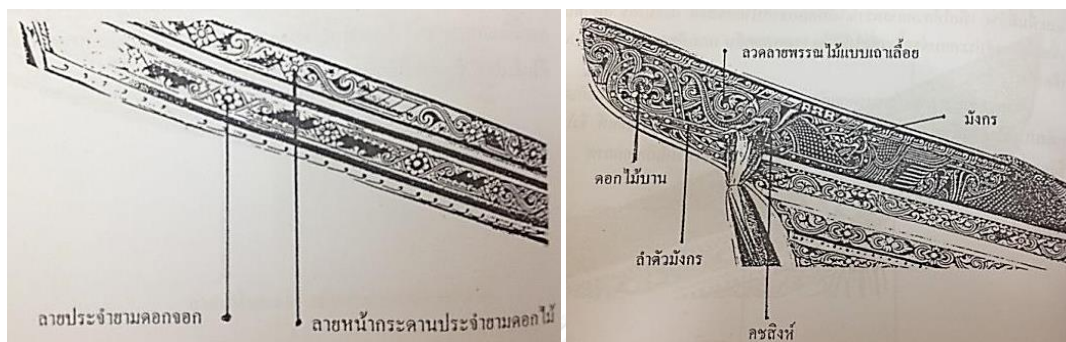
รูปที่ 4 ลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอนและ นางเงือกและดอกบัว(ซ้าย) หนุมาน(ขวา)

(ที่มา : วุฒิ วัฒนสิน, 2540 : 330,362)

ดังนั้น ชาวมุสลิมเริ่มมีการตกแต่งลวดลายจิตรกรรมบนเรือกอนและในสมัยรัตนโกสินทร์ราว 1 ศตวรรษที่ผ่านมา เพราะเนื่องจากชาวมุสลิมในเขตชาวแดนภาคใต้เป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมทางศิลปะมาตั้งแต่บรรพชน ซึ่งแสดงให้เห็นปรากฏในด้านการประดับตกแต่ง การแต่งกายและทางด้านสถาปัตยกรรม ชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่เรียบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอ่าวไทย ส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำประมง ชาวประมงเหล่านี้มีเรือกอนและไว้ในครอบครอง สืบทอดติดต่อกันมา

ผนวกกับชาวประมงหรือนักรบเหล่านี้ได้เคยเห็นความงามวิจิตรของเรือในพระราชพิธีทางภาคกลาง ซึ่งอาจเป็นกรุงศรีอยุธยา จึงเกิดความประทับใจและมีความปรารถนาที่จะตกแต่งเรือก่อกและของตน ให้ดูสวยและสง่างามด้วย (วุฒิ วัฒนสิน, 2540)

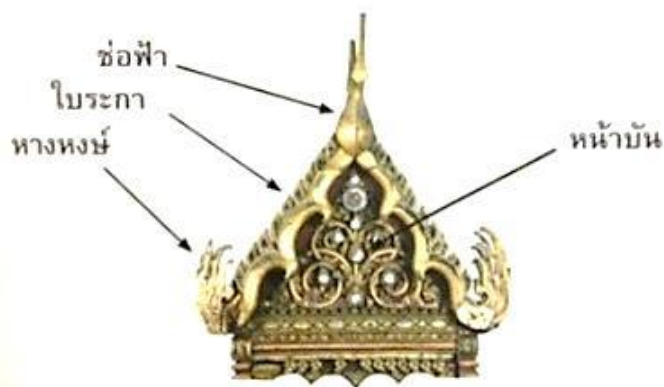

รูปที่ 5 ลวดลายจิตรกรรมบนกาบเรือก่อกและด้านบน ดอกประจำยาม(ซ้าย) คชสิงห์(ขวา)
(ที่มา : วุฒิ วัฒนสิน, 2540 : 234,310)

5.2 ลวดลายไทยในงานประติมากรรมของวัฒนธรรมอิสลาม

ในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา มัสยิดต้นสนยังคงเป็นเรือนไม้สักยกพื้น ฝาขัดแตะ หลังคามุงกระเบื้องขนาดกว้าง 6 ยาว 8 เมตร ด้านในมีมิมบร์ (ธรรมมาสแสดงธรรม) สร้างด้วยไม้สักสูงหนึ่งวาเศษ บันได 3 ชั้น มีแท่นนั่งกว้างศอกเศษ สูงจากพื้นสองศอก หลังคาโค้งครึ่งวงกลม ยาวประมาณ 1 วา ประกอบด้วย เสาขนาดเล็ก 4 เสา สูงจากพื้นประมาณศอกคืบ หน้าจั่วครึ่งวงกลม จั่วหน้าที่ตั้งด้านนอกและด้านในมีแกะสลักลวดลายลงรักปิดทอง ส่วนมิมบรอบ (ที่สำหรับอิหม่ามใช้ในการละหมาด) มีลักษณะคล้ายศาลาขนาดเล็ก ที่มีรูปแบบเป็นประติมากรรมไทยประเพณีทั้งหลัง ยาว 2 ศอกเศษ มีหลังคาเป็นรูปหน้าจั่วเหมือนกัน และสลักตามแบบหลังคาเรือกัญญาสูงกว่าศีรษะอิหม่ามลงรักปิดทองหน้าจั่วและช่อฟ้าใบระกาตั้งอยู่กึ่งกลางชิดฝาด้านตะวันตก

5.2.1 มิมบรอบ ใช้เป็นสถานที่ที่อิหม่าม (ผู้นำละหมาด) นำละหมาด โดยผู้เป็นอิหม่ามเข้าไปทำละหมาดภายใน สร้างคล้ายศาลาเล็ก ยาวสองเมตรเศษ มีหลังคาหน้าจั่ว แกะสลักตามแบบหลังคาเรือกัญญา ลงรักปิดทองหน้าจั่วและช่อฟ้าใบระกา

รูปที่ 6 หน้าบันของมิหروبในมัสยิดต้นสน
(ที่มา : ผู้วิจัยและสรยุทธ ชื่นภักดี, 2544 : 117)

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ได้ตรวจสอบและให้ความเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดและศิลปะการก่อสร้างไว้ว่า เป็นลักษณะธรรมมาสวดของพระสงฆ์ในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หลังคาหน้าจั่วสองชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ โดยช่อฟ้ามีจอยปากแบบปากนก ตัวกรอบหน้าจั่วแบนนาคลายของที่เป็นตัวนาคคดโค้ง ใบระกาแทนครีบนาค ส่วนหางหงส์ตกแต่งแบบนาคปัก แปลงเป็นรูปของหางหงส์แทนนาคห้าเศียรของทางพุทธศาสนา ลายหน้าบันตกแต่งด้วยลายช่อหางโตก้านขด เป็นไม้ประจําหลักกลางรักปิดทองประดับมุก (เปลือกหอย) ตัดเป็นรูปใบไม้ ส่วนยอดของลายช่อหางโตออกแบบเป็นลายสัญลักษณ์แบบมุสลิม คือ ดาวและจันทร์เสี้ยวอยู่กลางลายดอกบัว ซึ่งเป็นจุดเด่น ตัวไม้กรอบล่างของหน้าจั่ว ประกอบด้วย ลายประจํายามขนาดด้วยลายกระจังเจิมและลายบัวรวน ต่อด้วยเชิงล่างเป็นลายกระจังรวนแบบลายไทย ตัวพนักร้างมีไว้ประดับแกะสลักคูนเป็นลายประจํายาม ตัวเสารูปสี่เหลี่ยม หัวเสาเป็นลายกลีบบัว ตัวเสาธงรักประดับกระจกสีฟ้าครามเป็นลายคล้ายลายประจํายาม กลางเสาและเชิงเสา ประดับลายประจํายามลงรักปิดทอง ไม้ประกบเสาจําหลักลายก้านขด

5.2.2 มิมบร์ (ธรรมมาสแสดงธรรม) ใช้สำหรับเป็นธรรมาสแสดงธรรมเทศนาในวันศุกร์หรือโอกาสอื่นตามความเหมาะสม เดิมเป็นไม้สักสูง 1 วา มีบันได 3 ชั้น แทนนั่งกว้างคอกเศษ สูงกว่าพื้นสองคอก หลังคาครึ่งวงกลม ยาว 1 วา ประกอบด้วยเสานขนาดเล็ก 4 เสา สูงจากพื้น 3 คอกคืบ หน้าจั่วครึ่งวงกลม จั่วหน้าที่ตั้งด้านนอกและในมีการแกะสลักลวดลายลงรักปิดทองมิมบร์

รูปที่ 7 ลักษณะหน้าบันของมัมบร์ ในมัสยิดต้นสน
(ที่มา : ผู้วิจัยและสรยุทธ ชื่นภักดี, 2544 : 118)

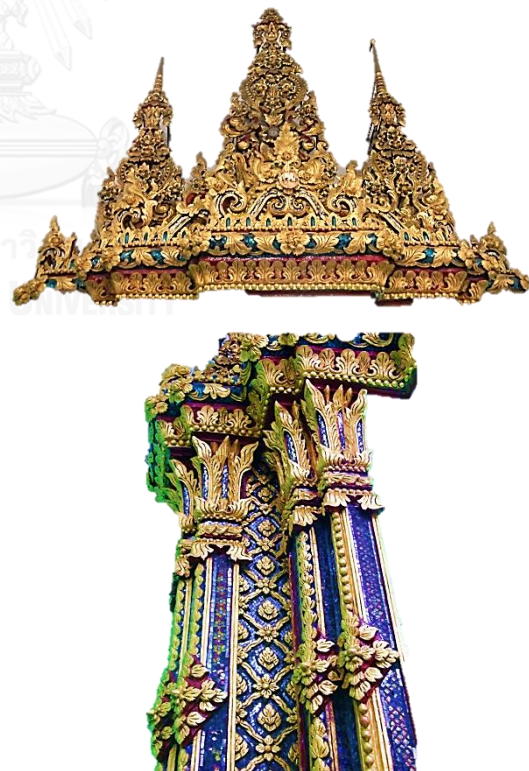
สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน ได้ตรวจสอบและให้ความเห็นเกี่ยวกับรายละเอียดและศิลปะการก่อสร้างไว้ว่า ลักษณะหลังคาโค้งหน้าจั่วรูปครึ่งวงกลม ประดับลายอักษร อัลกุรอานในรูปกลม มียอดรูปกระจังกลีบบัว เชิงเป็นลายกลีบบัวครึ่งดอกขนาดด้วยลายกนก สองข้างของลายอัลกุรอานเป็นลายสัญลักษณ์ดาวและจันทร์เสี้ยวในรูปดอกบัว กรอบของหน้าจั่วประดับด้วยลายกระจังรวน (ใบระกา) ยอดเป็นลายช่อดอกไม้แบบลายกระจังเต็ม สองข้างของหน้าจั่วเป็นลายหางหงส์ที่ออกแบบเป็นลายช่อดอกไม้ กรอบล่างเป็นลายกระจัง เสากลมลงรักปิดทองประดับกระจกเกரியบสีเขียว ซึ่งเป็นการประดับกระจกในแบบโบราณ (สรยุทธ ชื่นภักดี, 2544)

5.2.3 หน้าบันมัสยิดเดิม ใช้ไม้สลัก แกะสลักลายนูนเป็นรูปลายก้านขด มีรูปอาวูฐและลวดลายผสมผสานในแบบไทยและอาหรับ ด้านหน้าของหน้าบันระบุปีที่ทำคือ ร.ศ. 125 ฮ.ศ. 1327 คือประมาณปี พ.ศ. 2449

รูปที่ 8 หน้าบันมัสยิดต้นสนหลังเดิม
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

5.2.4 มิมบร์และตู้ลายรดน้ำเก่าแก่ สำหรับเก็บคัมภีร์อัลกุรอาน ในมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาวช่วงหน้าต่างส่วนที่แสดงธรรมคณาหรือมิมบร์เป็นลักษณะซุ้มประตู ปั้นลายลงรักปิดทองประดับกระจกสีเป็นลวดลายกนกแบบไทย

รูปที่ 9 มิมบร์ ในมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

ซึ่งผู้ดำเนินการจัดทำคือ เจ้าสัวพุก สกุลพุกพิณโย โพ่อค้าชาวจีนซึ่งมาแต่งงานกับผู้หญิงมุสลิมในชุมชนนี้ โดยเจ้าสัวได้ไปถ่ายแบบซุ้มประตูดอนงคารามมาเป็นแบบสกุลต่างๆในชุมชนนี้ เช่น ฮาซาไนท์ ท้วมสากล ไอสถ ไททยานนท์ ฯลฯ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535)

รูปที่ 10 ตู้ลายรดน้ำเก่าแก่ สำหรับเก็บคัมภีร์อัลกุรอาน ในมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว (ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

ปัจจุบันตู้ลายรดน้ำ เป็นที่สำหรับเก็บคัมภีร์อัลกุรอานหรือหะดีษต่างๆที่เป็นคำสอนในศาสนาอิสลาม เพื่อใช้สำหรับให้อิหม่ามถ่ายทอดทุกวันศุกร์หลังทำการนมาซทุกวันศุกร์ ประชาชนก็สามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ก่อนถึงเวลามาซทุกๆ 5 เวลาของทุกวัน

5.2.5 ลวดลายไทยในเครื่องทองเหลืองเมืองปัตตานี ปัตตานีเคยเป็นเมืองท่าที่สำคัญและรุ่งเรืองมากหนึ่งในแหลมมลายูฝั่งตะวันออก มีประวัติและความเป็นมาอันยาวนานต่อเนื่องกันจนถึงสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ งานด้านประติมากรรมประเภทงานแกะสลักไม้และงานหล่อโลหะประเภทเครื่องทองเหลืองของชาวเมืองปัตตานีนั้น มีชื่อเสียงที่เลื่องลือในด้านความประณีตและความอ่อนช้อยสวยงาม รูปแบบของลวดลายมีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะของชาติต่างๆ เช่น จีน ยุโรป สยาม และศิลปะแบบมลายูท้องถิ่น ทำให้งานศิลปกรรมของปัตตานีมีรูปแบบเฉพาะตัวและกลายเป็นเอกลักษณ์ของเมืองปัตตานีไปเป็นที่สุด งานประติมากรรมหล่อโลหะประเภททองเหลืองของปัตตานีที่มีชื่อเสียงมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ ประติมากรรมหล่อปืนใหญ่ “พญาตานี” หรือ “พระยาตานี” ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่หน้ากระทรวงกลาโหม กรุงเทพมหานคร

ในรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประติมากรรมด้านงานทองเหลืองในภูมิภาคนี้ คือ การหล่อทองเหลืองสำหรับทำเป็นสิ่งของ เช่น ประเภทภาชนะเครื่องใช้ในครัวเรือน ประเภทเครื่องกินหมาก ประเภทเครื่องให้แสงสว่าง และ ประเภทเครื่องประดับตกแต่งอาคาร ฯลฯ

รูปที่ 11 ตะเกียงขวาลา ตะเกียงครุหมอ หรือตะเกียงต่ายาย
(ที่มา : พิชัย แก้วขาว, 2558)

ตะเกียงเหล่านี้ ถ้าเป็นดวงเล็กๆจะใช้จุดแสงสว่างในครัวเรือน แต่ถ้าเป็นขนาดใหญ่หรือหลายไส้ก็จะใช้จุดเมื่อเวลามีงาน ส่วนใหญ่จะนิยมใช้ตามมัสยิดหรือวัด และเป็นตะเกียงที่ใช้เล่นหนังตะลุงหรือวาทังในสมัยก่อน นอกจากนี้ยังพบว่าตะเกียงขวาลาแบบมีพวยยังใช้พิธีกรรมพื้นบ้านบางอย่างอีกด้วย ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการทรงเจ้า เช่น โนราโรงครุ ต่ายายผีสิง หรือต่ายายโต๊ะคริม เป็นต้น

ตะเกียงขวาลา มีชื่อมลายู คือ “ปลีตอตาลง” ด้านประโยชน์ใช้สอย ใช้จุดเพื่อให้แสงสว่างและใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อมรทองถิ่น ใช้น้ำมันมะพร้าวเป็นเชื้อเพลิง รูปแบบของซุ้มฝาตะเกียงจะคล้ายกับซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธชินราช ตัวกนกของซุ้มตะเกียงจะมีรูปลักษณะคล้ายตัวกนกสมัยศรีวิชัยผสมผสานตัวกนกสมัยสมัยอยุธยา ในบทเชื่อเชิญต่ายายผีสิงกล่าวถึงชื่อของตะเกียงขวาลานี้อยู่ด้วยตอนหนึ่งดังนี้ “หมากพลูดับใส่เขียน พร้อมไปทั้งโทกเทียนขวาลา” ตะเกียงชนิดนี้บางดวงจะมีตัวกนุง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุหรือจักรวาลอยู่ในซุ้ม

รูปที่ 12 ตะเกียงกลีบบัว หรือ ขवालากลิบบัว
(ที่มา : พิชัย แก้วขาว, 2558)

ตะเกียงกลีบบัว หรือขवालากลิบบัว มีชื่อมลายู คือ “ปลีตอตลีโป” ด้านประโยชน์ใช้สอย ใช้จุดเพื่อให้แสงสว่างโดยใช้ไข่มันว้าวหรือน้ำมันมะพร้าวเป็นเชื้อเพลิง ตัวตะเกียงออกแบบให้มีลักษณะคล้ายกระเช้าใช้ตั้งพื้นหรือแขวนก็ได้ เป็นตะเกียงโบราณของเมืองปัตตานีที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบตะเกียงศิลปะฮินดู-ชวา วัสดุที่ใช้ผลิตตะเกียงชนิดนี้มีสำริดและทองเหลือง เนื่องจากตะเกียงมีรูปแบบคล้ายดอกไม้หรือดอกประจํายาม จึงมีชื่อเรียกว่าตะเกียงดอกไม้ ในวรรณคดีเรื่อง “ดาหลัง” บทพระราชนิพนธ์สันเกล้ารัชกาลที่ 1 บรรยายภาพตัวละครนุ่งผ้าลายตะเกียงทองอยู่หลายตอน ดังเช่น “นุ่งจวนตานีสีตอง ยกเป็นตะเกียงทองเฉิดฉาย” หรืออีกตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “เป็นกระนกกยกแย่งโคมชวา” ทั้งลายตะเกียงทอง และลายโคมชวาที่กล่าวในดาหลังนั้น คือ ลายประจํายาม หรือลายแบบแปลนภาพด้านบนของตะเกียงกลีบบัวหรือตะเกียงดอกไม้ของปัตตานี (พิชัย แก้วขาว, 2547)

5.3 รูปแบบไทยในสถาปัตยกรรมมัสยิด

ศาสนาอิสลามเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยอยุธยา ต่อมาในสมัย รัตนโกสินทร์ มุสลิมในกรุงเทพฯ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากขึ้น เช่น มุสลิมจากดินแดนอาหรับ อิหร่าน(เปอร์เซีย) มุสลิมอินโด(ชวา) มลายู(มาเลเซีย) มุสลิมอินเดีย(ปากีสถาน) มุสลิมจาม(เขมร) และมุสลิมจีน ไม่ว่าจะมาจากชาติใดมุสลิมจะมีแนวคิดทางศาสนาแบบเดียวกัน แต่จะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ต่างกันไป ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนและตามสภาพแวดล้อมใหม่ที่ตนอาศัยอยู่ ความที่มุสลิมมีความยึดหยุ่นในการดำรงชีวิต ทำให้รูปแบบของศิลปกรรมที่ใช้ประกอบมัสยิดมีรายละเอียดที่ต่างกัน (พิบูล ไวจิตรกรรม, 2554)

รูปแบบที่มีความเป็นไทยประเพณีมากกว่าอิสลาม ศิลปะอิสลามที่ปรากฏในมัสยิดในช่วงเวลานี้ อยู่ในสมัยอยุธยาตอนกลางจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะเป็นศิลปะไทยประเพณีมากกว่าศิลปะอิสลาม เนื่องจาก มัสยิดส่วนใหญ่อยู่ในความอุปถัมภ์ของขุนนางมุสลิม ทำให้มุสลิมในประเทศไทยยอมรับการเข้ามามีบทบาทของการเมือง การปกครองและวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย โดย พื้นฐานแล้วชาวไทยมุสลิมในสมัยนั้นมีความยึดหยุ่นในการดำรงชีวิต ทำให้ปรับตัวเข้ากับชุมชนท้องถิ่นได้ดี การสร้างมัสยิดจึงนิยมใส่ลายไทยลงไปในโครงสร้างพื้นฐานของศิลปะอิสลาม เช่น มัสยิดอิหม่ามบารา (กุฎีเจริญพาสณ์) มัสยิดหลวงโกชาอิศหาก (วัดเกาะฯ) มัสยิดบางหลวง (กุฎีขาว) ในกรุงเทพฯ และมีการใช้ลายไทยประดับธรรมมาศ (มีหอรอบและมิมบับ) เช่น มัสยิดตะเกียบโยธิน ในจังหวัดอยุธยา มัสยิดต้นสน ในกรุงเทพฯ

5.3.1 มัสยิดต้นสน ในปี พ.ศ. 2358 สมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 ท่านหลวงโกชาอิศหาก (นาโคตา อาลี) ได้ร่วมกับท่านเกตุบุตรพระยาราชวังสัน (หวัง) และท่านสนบุตรท่านเผือกพร้อมกับชาวมัสยิดต้นสนสร้างมัสยิดต้นสนขึ้นมาใหม่ โดยก่ออิฐถือปูน สูง 7 วา หลังคา 2 ชั้น กว้าง 6 วา ยาว 8 วา สอก สร้างคล้ายโบสถ์วิหารทางพุทธศาสนา มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยๆ คือ อาคารหน้าจั่วมีหน้าบัน โดยสร้างเสร็จในปี 2359 และในปีเดียวกันพระยาราชวังสัน (ฉิม) บุครของพระยาราชวังสัน(แก่น)ก็ได้สร้างกำแพงด้านหน้าและรอบๆ มัสยิดต้นสน รวมทั้งเสาประตูทางเข้า เป็นกำแพงก่ออิฐหนาและสร้างตามแบบไทย ซึ่งยังปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

รูปที่ 13 อาคารมัสยิดต้นสน ในปี พ.ศ. 2358
(ที่มา : สรยุทธ ชื่นภักดี, 2544 : 34)

อาคารหลังนี้แบ่งได้เป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคืออาคารประธานอีกส่วนหนึ่งเป็นเฉลียงรอบแต่เป็นฝาผนังพร้อมหน้าต่างแทนระเบียงโค้งตามแบบโบสถ์วิหารในพระพุทธศาสนาอาคารหลัง

ประทาน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 และบูรณะใหม่ ในปลายรัชกาลที่ 3 ต่อรัชกาลที่ 4 ส่วนที่เป็นเฉลียงหรือระเบียงนั้น มีฝาผนังพร้อมหน้าต่างเมื่อดูจากองค์ประกอบด้านสถาปัตยกรรมแล้วน่าจะปรับปรุงขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 4 หรือรัชกาลที่ 5 ส่วนกำแพงแก้วด้านหน้าของอาคารที่เป็นส่วนทางเข้านั้น เมื่อดูในองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแล้วน่าจะปรับปรุงขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้สังเกตได้จากจุดหลักๆ 3 ประการคือ

ประการที่ 1 หน้าบันหรือหน้าจั่วของอาคารประทานเป็นแบบหน้าจั่ว คือ เป็นปูนปิดหน้าจั่วแทนเครื่องไม้ตามแบบสถาปัตยกรรมไทยตอนต้นรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ส่วนหน้าจั่วที่ก่อปูนนั้นติดลายพรรณพฤกษาเต็มทั้งหน้าจั่ว เน้นตรงกลางด้วยช่องกลม เพื่อติดตราอะไรสักอย่างหนึ่งที่สำคัญ แต่ตรานี้ไม่มีปรากฏในภาพ ซึ่งหน้าจั่วมีปูนปั้นเป็นลายพรรณพฤกษาแบบนี้เป็นลักษณะเด่นในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่นที่วัดนางชี ซึ่งมีตราสำเภากินอยู่กลางหน้าจั่ว ทั้งนี้เพราะผู้สร้างเป็นขุนนางเชื้อสายจีนที่ขายสำเภา นอกจากนั้นที่ขอบนอกของหน้าจั่วเป็นงานศิลปะในรัชกาลที่ 3 มักจะทำเป็นเส้นตรงแล้วติดปูนปั้นเป็นลายดอกไม้เล็กๆบนเส้นตรงนั้น แต่ในภาพทำส่วนนี้เป็นส่วนโค้งไปมาคล้ายกับจะเป็นตัวพญานาคแล้วบางส่วนยังมีลายใบไม้ห้อยย้อยลงมาคล้ายนาคสะดุ้งตามแบบอาคารเครื่องไม้ ส่วนยอดของตัวหน้าเป็นปูนปั้นมองดูคล้ายหัวครุฑ ส่วนหางของตัวนาคเคยเป็นหัวนาค ไม่ปรากฏลักษณะของกรอบนอกของหน้าจั่วดังกล่าว ซึ่งคล้ายกับลายที่ปรากฏในสมัยต้นรัชกาลที่ 4 เช่นที่วัดโสมนัสวิหารแต่ไม่ตรงกันทีเดียวนัก ส่วนใหญ่จะคล้ายไปทางพระวิหารที่วัดระฆังฯหลังที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

ประการที่ 2 ส่วนที่เป็นระเบียงแต่มีฝาผนังและหน้าต่างโดยรอบนั้น สันนิษฐานว่าส่วนนี้น่าจะเป็นหลังคาแบนมีลูกทรงพร้อมผนังโดยรอบ มีรางน้ำพร้อมท่อระบายน้ำแนบติดช่วงเสาที่ผนัง ส่วนลูกทรงน่าจะเป็นลูกมะหวดขนาดเล็ก (คล้ายกับลูกมะหวดในพระบรมมหาราชวังที่เอามากันเป็นคอกต้นไม้ริมประตูพินานไชยศรี) กลางผนังลูกทรงตรงกับทางเข้าเป็นตัวซุ้มโถงครึ่งวงกลมติดแผ่นไม้ ยอดของครึ่งวงกลมติดเสาธงชักรธงชาติไทย ส่วนผนังมีเสาอิง (เสาดัดผนัง) นั้น ก็เป็นแปลกกว่าที่อื่น โดยเป็นเสาเจาะร่องเป็นแนวตั้ง (ภาษาช่างของฝรั่งเรียก flute) ซึ่งเป็นแบบตะวันตก แต่ตัวหัวเสานั้นตกแต่งแบบไทยที่เรียกว่า “บัวคอเสื้อ” ส่วนซุ้มโถงของหน้าต่างประตูเป็นแบบโถงครึ่งวงกลมเน้นบัวปูนปั้นเหนือโถง โดยเสริมเส้นปูนปั้นเหนือโถงขึ้นไป มียอดเป็นพระจันทร์เสี้ยวและรูปดาวตามแบบศิลปะในศาสนาอิสลาม ในช่วงโถงติดช่องระบายอากาศน่าจะเป็นไม้ฉลุตามเส้นรัศมีของวงกลมที่สวยงามมาก (อาจจะทำขึ้นใหม่ก็เป็นได้ เพราะลายฉลุดังกล่าวนิยมกันมากในสมัยรัชกาลที่ 5) ส่วนเสาที่รองรับโถงครึ่งวงกลมนั้นเป็นเสาเจาะร่องพร้อมบัวคอเสื้อเช่นเดียวกับเสาอิงที่ติดผนัง ลักษณะต่างๆที่กล่าวถึงในข้อนี้ น่าจะเป็นแบบที่นิยมใช้ในรัชกาลที่ 4 ต่อมาจนถึงต้นรัชกาลที่ 5 โดยเอาองค์ประกอบของฝรั่งมาใช้กับองค์ประกอบของไทย ส่วนลูกทรงลูกมะหวดนั้นนำเข้ามาในรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาในรูปแบบและขนาดที่แตกต่างกัน

ประการที่ 3 กำแพงแก้วด้านหน้ามีเสาใหญ่ 2 ต้นเป็นเสาที่มีระเบียบตามแบบ ตะวันตก คือ มีฐานและบัวหัวเสาเน้นทางเข้าตรงกับประตูทางเข้าใหญ่ของอาคารระหว่างเสาคู่นี้ไม่มี เป็นโครงสร้างโปร่งยึดติดกับเสาใหญ่ทั้งสองด้านตอนบนเป็นไม้ฉลุลายติดกับเสากลาง นอกจากนี้ ปลายสุดของเสามีโครงสร้างดังกล่าวนี้มีการลึงไม้เป็นบัวหัวเสาที่นิยมกันมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง ต้นรัชกาลที่ 6 ส่วนตัวกำแพงแก้วมีเสาหลักตอนมุมข้างละต้นเป็นเสาแบบไทยรูปหัวเม็ดทรงมณฑป ระหว่างเสามุมกับเสาใหญ่เน้นทางเข้ามีปีกลูกกรงเจาะเป็นช่องโค้งตอนบนเป็นระยะๆเรียงกันไป แต่ ในระหว่างนั้นยังเน้นด้วยเสาอิงสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ข้างละ 2 ต้นมีบัวหัวเสาคลายกับบัวแบบไทยแต่ได้ บัวหัวเสาทำเป็นรูปสามเหลี่ยมตรงกลางมีดอกคล้ายกับพวงมาลัย ส่วนของกำแพงแก้วนี้เมื่อดูจากไม้ ที่มาประดับตรงกลางประตูทางเข้าและระเบียบของเสาคู่นี้น่าจะเป็นของที่ทำขึ้นและตกแต่งในสมัย รัชกาลที่ 5 (สรยุทธ ชื่นภักดี, 2544)

อย่างไรก็ตาม แนวทางดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับสังคมชาวไทยพุทธ ลักษณะของ มัสยิดและศิลปะที่ใช้ตกแต่งมัสยิดในประเทศไทยจึงเป็นไปตามสภาพท้องถิ่น มีความเป็นไทยประเพณี มากกว่าอิสลาม เป็นแนวทางปฏิบัติที่ชี้นำโดยขุนนางมุสลิมที่มีบทบาททางการปกครอง ต่อมาเมื่อ โครงสร้างทางสังคมของชาวไทยมุสลิมเปลี่ยนแปลงไปลักษณะของมัสยิดและศิลปะที่ใช้ตกแต่งมัสยิด ในประเทศไทยก็เปลี่ยนไปด้วย มุสลิมที่เป็นพ่อค้าและเกษตรกรมีบทบาททางสังคมมากขึ้น ทำให้ มุสลิมเริ่มมองเห็นอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตนมากขึ้น มุสลิมรุ่นใหม่ที่เป็นผู้ประกอบการของ มัสยิด จึงเป็นผู้ชี้นำการเลือกใช้รูปแบบมัสยิดและศิลปะในการตกแต่งมัสยิดแบบเน้นวัฒนธรรมดั้งเดิม ของตน

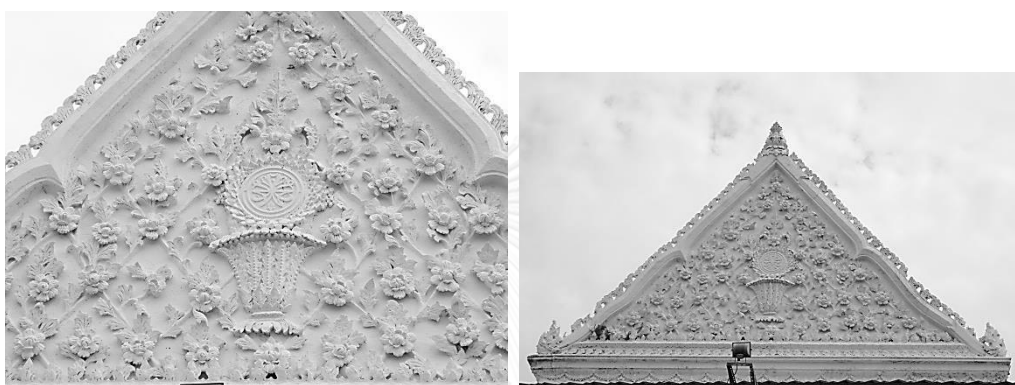
5.3.2 มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว มัสยิดนี้ตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงไม่ไกลจากมัสยิด ต้นสน มุสลิมในชุมชนนี้อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาเช่นกัน

รูปที่ 14 อาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาวในปัจจุบัน

(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

หลวงพิพิธเกสซ์ (2492) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งพระนครศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ถูกข้าศึกเผาผลาญ บรรดาอิสลามที่อาศัยจอดแพขายของอยู่ ณ ตำบลหัวแหลม หัวรอ และคลองตะเคียน นับเป็นร้อย ๆ คริวเรือนได้อพยพหลบภัยถอยแพล่องหนีพม่าข้าศึกลงมาจอดพำนักอยู่ตำบลคลองบางหลวง ตั้งแต่ตำบลบางกอกใหญ่ไปจนถึงวัดเวฬุราชินทั้งสองฝั่ง เมื่อบรรดาอิสลามศาสนิกชนมารวมอยู่มาด้วยกันเช่นนี้ มีมัสยิดบางกอกใหญ่แห่งเดียวประกอบศาสนกิจคงไม่เป็นที่เพียงพอ ท่านโต๊ะหยีผู้เป็นคหบดีในจำพวกแขกแพนี้ด้วยกัน พร้อมด้วยบรรดาคณะของท่านจึงได้พร้อมกันสร้างมัสยิดขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ณ ตำบลคลองบางหลวงฝั่งตะวันออกเยื้องมัสยิดบางกอกใหญ่เล็กน้อย

รูปที่ 15 ลายปูนปั้นดอกพุดตาน หน้าบันอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

อนึ่ง เนื่องจากมัสยิดฉาบด้วยปูนขาว จึงมักเรียกว่ากุฎีขาว และนับว่าเป็นมัสยิดที่คล้ายวัดมาก ส่วนภายในตกแต่งฝาผนังด้วยการฝังเครื่องถ้วยชาม ซึ่งจารึกด้วยถ้อยคำในการปฏิญาณตนไว้ในกำแพงผนัง และมีอาคารศูนย์อบรมคุณธรรมและจริยธรรมที่สร้างติดกับมัสยิดแห่งนี้ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2541)

รูปที่ 16 อาคารศูนย์อบรมคุณธรรมและจริยธรรมมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว
สร้างคล้ายศาลาการเปรียญในศาสนาพุทธ (ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

ดังนั้น มุสลิมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีแนวทางดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับสังคมชาวไทยพุทธ ลักษณะของ มัสยิดและศิลปะที่ใช้ตกแต่งมัสยิดในประเทศไทยจึงเป็นไปตามสภาพท้องถิ่น มีความเป็นไทยประเพณีมากกว่าอิสลาม เป็นแนวทางปฏิบัติที่ชี้นำโดยขุนนางมุสลิมที่มีบทบาททางการปกครอง ดังเช่นลวดลายที่ปรากฏที่ประตูทุกบานของมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว

รูปที่ 17 ลายปูนปั้นดอกพุดตาน ประตูอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

ต่อมาเมื่อโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยมุสลิมเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของมัสยิดและศิลปะที่ใช้ตกแต่งมัสยิดในประเทศไทยก็เปลี่ยนไปด้วย มุสลิมที่เป็นพ่อค้าและเกษตรกรมีบทบาททางสังคมมากขึ้น ทำให้มุสลิมเริ่มมองเห็นอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตนมากขึ้น มุสลิมรุ่นใหม่ที่เป็นผู้อุปถัมภ์กิจกรรมของมัสยิด จึงเป็นผู้ชี้นำการเลือกใช้รูปแบบมัสยิดและศิลปะในการตกแต่งมัสยิดแบบเน้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

5.3.3 มัสยิดตะโล๊ะมานะ หรือ มัสยิดวาติฮูเซ็น

มัสยิดตะโล๊ะมานะ หรือ มัสยิดวาติฮูเซ็น ตั้งอยู่ที่บ้านตะโล๊ะมานะ หมู่ที่ 1 ตำบลลูโบะสาว อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส เป็นมัสยิดเก่าแก่และมีประวัติอันยาวนาน ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่ามัสยิด 300 ปี เป็นมัสยิดเก่าแก่และมีประวัติอันยาวนาน ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่ามัสยิด 200 ปีบ้าง มัสยิด 300 ปีบ้าง ตามประวัติโดยหะยีฮับดุลฮามิ อูเซ็น อายุ 89 ปี ชาวบ้านเรียกว่าปะดอคูง ได้เล่าให้ฟังว่า มัสยิดแห่งนี้ได้สร้างมาแล้ว 3 ชั่วอายุคน โดยท่านหะยีชายฮู ซึ่งเป็นครูสอนศาสนา เป็นผู้ก่อสร้าง มีนายแซมมะเป็นนายช่าง สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ. 231 ลักษณะการก่อสร้างก่อสร้างจากไม้ตะเคียนทั้งหลัง ใช้สลักไม้แทนตะปูหรือสกรู การก่อสร้างในสมัยนั้นไม่มีเลื่อย ขวาน สิวแต่จะใช้ป้อจือตา (รูปร่างคล้ายขวาน) ตัดไม้ ใช้บันลียง (ลิ้ม) ผ่าไม้ ใช้บายิ (รูปร่างคล้ายจอบ)

ถากไม้ให้เรียบ เสาไม้มีจำนวน 26 ต้น สี่เหลี่ยมขนาด 10X10 นิ้ว พื้นหนา 2 นิ้ว ฝาประกบหน้าต่าง ทำด้วยไม้ทั้งแผง แกะสลัก เป็นลวดลายต่าง ๆ ตัวมัสยิดสร้างเป็นอาคาร 2 หลังติดกันมีขนาด 14.20X6.30 เมตร เฉพาะหลังที่เป็นมิมหอบ (บริเวณที่อิม่ามนั่งละหมาด) มีขนาด 4.60X5.60 เมตร

รูปที่ 18 มัสยิดตะไล้ะมานะเอะ หรือ มัสยิดวาดียูเซ็น

(ที่มา : <http://www.cicot.or.th>)

มัสยิดแห่งนี้สร้างแบบศิลปะไทยพื้นเมืองประยุกต์กับศิลปะแบบจีนและศิลปะแบบมลายู ส่วนที่เด่นที่สุดของมัสยิดนี้จะอยู่ที่หลังคาอาคารหลังแรกส่วนที่เป็นมิมหอบ หลังคามี 3 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา หลังคาชั้นที่ 3 มีโดมเป็นเก๋งจีนอยู่บนหลังคา เป็นศิลปะแบบจีนแท้ เสาจะแกะสลักเป็นรูปดอกพิกุล ในสมัยนั้นเก๋งจีนจะใช้เป็นหออาซาน (สำหรับตะโกนเรียกคนมาละหมาด) ส่วนหลังที่ 2 จะมีหลังคา 2 ชั้นมุงด้วยกระเบื้องดินเผา หลังคาชั้นที่ 2 จะมีจั่วอยู่บนหลังคาชั้นแรกมีฐานดอกพิกุลหงายรองรับจั่วหลังคาอีกชั้นหนึ่ง มีรูปแบบทรงไทย แบบหลังคา โบสถ์วัดทั่วไปรอบๆ ฐานดอกพิกุลหงายจะแกะสลักเป็นลายเถาว์กำนวมหลังคาด้านบนของอาคารทั้ง 2 หลัง ใช้ปูนปั้นเป็นลายกนก ลายเถาว์กำนวม มัสยิดแห่งนี้เป็นสถานที่ ประกอบศาสนกิจของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม มาหลายชั่วอายุคนซึ่งนับว่ามีความสำคัญต่อชุมชนมาก (สำนักงานคณะกรรมการกลางแห่งประเทศไทย, 2557)

6. ความสัมพันธ์ของศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย

ศิลปะไทยที่ผ่านมา เราจะพบว่านับแต่การสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ไทยได้มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศอย่างกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งในบรรดาชาติทั้งหลายนอกจากยุโรปและจีน ที่เรามักกล่าวถึงแล้วชาวต่างชาติอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในอยุธยาอยู่ไม่น้อยก็คือ ชาวมุสลิม หรือที่มักถูกเรียกว่า แขก ซึ่งมีที่มาจากหลายเชื้อชาติในแถบ

ตะวันออกกลางและอินเดีย ชาวมุสลิมเหล่านี้เป็นผู้นำสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมอิสลามเข้าสู่ดินแดนแห่งนี้ (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2549) ชาวมุสลิมคงมีการติดต่อกับประเทศไทยมานานนับแต่ก่อนสมัยอยุธยาแล้ว เพียงแต่ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์กันโดยตรงกับมุสลิมที่ชัดเจน จนกระทั่งในช่วงอยุธยาได้กลายมาเป็นราชอาณาจักรของไทย ปรากฏบันทึกเอกสารและศิลปวัตถุสถานต่างๆ ที่แสดงเค้าการเชื่อมโยงกับชาวมุสลิม โดยเฉพาะในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่มีการติดต่อกับชาวต่างชาติมากที่สุดช่วงหนึ่ง ชาวมุสลิมได้เข้ามาสู่ราชสำนักและรับราชการในตำแหน่งสำคัญต่างๆ รวมทั้งยังมีพ่อค้าและชาวมุสลิมในสาขาวิชาอื่นๆ อีกมากมายที่เข้ามาพำนักอาศัยและประกอบอาชีพในราชอาณาจักร (ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์, 2545)

หลักฐานอีกประเภทหนึ่งที่ช่วยให้เห็นถึงแง่มุมของการเข้ามาผสมผสานของวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น คือ งานศิลปกรรม ที่สามารถแสดงถึงอิทธิพลจากภายนอกปรากฏออกมาในรูปธรรม ซึ่งในช่วงเวลานี้ได้พบหลักฐานทางศิลปกรรมเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนั้นบางส่วนของงานแต่ละแห่งหรือแต่ละชิ้น ได้พบลักษณะบางประการที่สะท้อนหรือชวนให้คิดว่ามีความเกี่ยวข้องกันกับวัฒนธรรมอิสลาม โดยอาจจำแนกลักษณะของการแสดงออกถึงอิทธิพลหรือแรงบันดาลใจจากสภาพแวดล้อมเหล่านั้นได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก การสื่อมาในรูปแบบของสิ่งที่พบเห็นจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวในช่วงเวลานั้น เป็นภาพของสิ่งของเครื่องใช้ หรือผู้คนที่เกี่ยวข้องกับชนชาวมุสลิม หรือวัฒนธรรมอิสลามอันนับเป็นสิ่งแปลกตาต่อช่างผู้พบเห็น แล้วนำมาถ่ายทอดหรือสอดแทรกไว้บนงานศิลปกรรม และงานศิลปกรรมที่แสดงภาพข้างของเครื่องใช้ในวัฒนธรรมอิสลาม การแต่งกายของขุนนางไทยที่ได้รับอิทธิพลจากมุสลิมเปอร์เซีย เช่น การสวมหมวก การเหน็บกริช การนุ่งครุยผ้าและพรม ที่มีมาจากกลุ่มประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2549)

CHULALONGKORN UNIVERSITY

6.1 ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย

งานจิตรกรรมบนตู้พระไตรปิฎกรูปกษัตริย์ ชาวตะวันตกและเปอร์เซีย เป็นตู้พระไตรปิฎกสมัยอยุธยาที่โดดเด่นชิ้นหนึ่ง เพราะนอกจากจะแสดงลักษณะทางศิลปะแล้ว ยังนับเป็นภาพบันทึกสังคมในสมัยอยุธยาตอนปลายที่มีชุมชนต่างชาติตั้งถิ่นฐานในสังคมอยุธยา บานตู้ด้านซ้ายเขียนเป็นภาพกษัตริย์ชาวตะวันตก และด้านขวาเป็นภาพกษัตริย์ชาวเปอร์เซีย ความน่าสนใจ คือ การเขียนตัวบุคคลที่มีขนาดสัดส่วนเท่าๆ กัน แต่มีรายละเอียดของภาพแตกต่างกัน ภาพด้านซ้ายเขียนด้วยลวดลายแบบตะวันตก เช่น รายละเอียดของเครื่องแต่งกายที่เขียนลายก้านขดรูปใบไม้โค้งแบบศิลปะรอกโกโก หรือรูปเทวดาฝรั่งในกลุ่มเมฆที่มุมด้านบนซ้ายของภาพ เป็นต้น

รูปที่ 19 จิตรกรรมบนตู้พระธรรมลายรดน้ำ สมัยอยุธยาตอนปลาย
ที่มา : อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์, 2555)

ทั้งนี้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นช่วงที่ฝรั่งโดยเฉพาะชาวฝรั่งเศสมีบทบาททางการเมืองในราชสำนักอยุธยามาก ส่วนภาพด้านขวาที่เป็นกษัตริย์เปอร์เซียนั้นทรงเครื่องแต่งกายแบบเปอร์เซีย เขียนลวดลายผ้าอย่างละเอียด โปกศีระและเหน็บกริชไว้ที่เอว เห็นใบหน้าด้านข้างที่หันเข้าหาส่วนกลางของผู้ รับกับมุมมองของกษัตริย์ฝรั่งทางด้านซ้ายที่หันหน้ากลับมา (อภิวันท์ อุดลยพิเชษฐ์, 2555)

รูปที่ 20 แคมัวร์ ในเพศวิทยธร วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2557)

คนธรรม์ วิทยธร คือ อมนุษย์ระดับรองจากเทพยดา มีฤทธิ์เหาะได้ อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ ช่างมักวาดเป็นภาพเทวดาเหาะในท่าโลดโผน เพราะชอบอวดฤทธิ์เดช และมักวาดผสมผสานลักษณะและเครื่องแต่งกายอย่างชาวเทศ เช่น จีน ฝรั่ง มุสลิม (เช่น เปอร์เซีย) เชื่อว่าเป็นเพราะช่างเขียนได้

เขียนไปตามสภาพบ้านเมืองในขณะนั้น ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาที่เริ่มมีชาวต่างชาติชนชาติต่างๆได้เข้ามาทำการค้าขายกับประเทศสยามในสมัยนั้น

รูปที่ 21 ชาวอาหรับ ภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2557)

ดังนั้น อาจเป็นไปได้ว่าเพราะช่างเขียนในสมัยอยุธยาเห็นสีส้มของลวดลายผ้าอันโดดเด่นที่เป็นเครื่องแต่งกายของแขกมัวร์ที่เป็นชาวอาหรับเปอร์เซียที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวมุสลิมเปอร์เซีย เชื่อว่านักสิทธิ์ วิทยากร ชนชาติแขกมัวร์นั้นเป็นชาวมุสลิมเปอร์เซีย ซึ่งตรงกับจดหมายเหตุของคณะบาทหลวงชาวฝรั่งเศสว่า แขกมัวร์ได้เข้ามาทำการค้าขายในแผ่นดินสยามมาเป็นเวลานาน พวกแขกมัวร์ส่วนใหญ่เป็นชาวอาหรับเปอร์เซีย เป็นพ่อค้าจากดินแดนเปอร์เซียและอาหรับที่เข้ามาทำการค้าขายอย่างมั่งคั่งในดินแดนสยามประเทศในสมัยอยุธยา ด้วยสาเหตุนี้จึงทำให้มีภาพเขียนจิตรกรรมไทยในสมัยอยุธยาปรากฏตามวัดต่างๆมากมาย เพื่อแสดงถึงการเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมต่างๆของศาสนาอิสลาม (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2553)

รูปที่ 22 จิตรกรรมฝาผนังวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพฯ แสดงภาพขุนนางในราชสำนักไทย ที่เป็นมุสลิม
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2557)

ยังมีงานจิตรกรรมไทยอีกมากมายที่ช่างไทยได้เขียนไว้ตามผนังวัดอุโบสถต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอิสลาม อาทิ เช่น เหน่าบรียวารแต่งกายอย่างมุสลิมที่ตามมโหสถบัณฑิต ออกมาป้องกันเมืองมโหสถ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถ ที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ

รูปที่ 23 จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถ ที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ
(ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, 2530)

ลักษณะที่สอง เป็นส่วนสืบเนื่องมาจากแบบแรก แต่หยิบเอาลักษณะในส่วนรายละเอียดจากงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัตถุสิ่งของต่างๆมาจากแรงบันดาลใจผสมผสาน ปรับเปลี่ยน สอดแทรกเข้ากับงานของไทย หรืองานจากชาติอื่น จนมีรูปแบบลักษณะที่คลี่คลายไปจากของต้นแบบ แต่ปรับให้กลมกลืนกับองค์ประกอบศิลปะแวดล้อมในท้องถิ่นผนวกกับการปรับเปลี่ยนให้เข้ามือและรสนิยมของช่าง จนบางครั้งได้พัฒนาหรือปรับปรุงต่อมาจนมีลักษณะเป็นของตัวเองไปโดยปริยาย อาจแยกแยะได้มากหรือน้อยแตกต่างกันไปตามแต่ละกรณีประเภทและยุคสมัยของศิลปะ (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, 2553)

6.2 ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมไทย

งานศิลปกรรมของไทยที่มีอายุช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 19 -23 หรือในระยะเวลาที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี บางส่วนมีลวดลายหรือรูปแบบชวนให้นึกถึงงานศิลปะของชาวมุสลิม อันมีเค้าโครงหลักในการประดับตกแต่งของศิลปะอิสลามอยู่ที่การนำตัวอักษร เส้นเรขาคณิตและลายพรรณพฤกษามาประดิษฐ์จัดวาง ซึ่งลักษณะนี้ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่พบเห็นได้ทั่วไปในศิลปะอิสลาม คือ การเกาะเกี่ยวสอดไขว้ของลวดลายทั้งลายเรขาคณิตและลายพฤกษาโดยมักประดับให้มี

รูปทรงและการจัดวางองค์ประกอบที่เป็นระบบระเบียบ รวมทั้งความสมมาตรของแกนสายทั้งสองข้าง ซึ่งรูปแบบและองค์ประกอบของลายดังกล่าว พบว่ามีลักษณะสอดคล้องกับลวดลายบางกลุ่มของไทยที่พบในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 – 23 และมักเป็นลายส่วนหนึ่งที่ผสมอยู่กับลายลักษณะอื่นๆของไทยหรือของชาวต่างชาติ หรือผสมในลวดลายเดียวที่มีอิทธิพลจากศิลปะอื่นร่วมด้วย งานประติมากรรม ที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะอิสลาม เช่น ลายปูนปั้นประดับผนังวิหารวัดไผ่ จังหวัดลพบุรี

รูปที่ 24 ลายก้านขดบนประดับผนังวิหารวัดไผ่ อ.ท่าม่วง จังหวัดลพบุรี
(ที่มา : <http://www.oknation.net/blog/phaen/2011/02/05/entry-1>)

แถวลูกกรงประดับรูปเทริญหัยกุมมของวิหารหลังนี้มีงานปูนปั้นกำหนดอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-22 ความเชื่อที่เคยมีว่าลูกกรงลักษณะดังกล่าว เริ่มมีในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 22 จึงต้องทบทวนกันใหม่ ลวดลายประดับแผงสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้งเทียบเคียงได้กับลวดลายประดับผนังวิหารวัดนางพญา อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชนาลัย เมื่อราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 การออกแบบลายรูปสี่เหลี่ยมที่มีการหยักมุมหักเส้นให้สอดสานดูคล้ายเฉลวชวนให้นึกถึงลวดลายแบบจีนและลายแบบมุสลิมไม่น้อยเลย (สันติ เล็กสุขุม, 2544)

สำหรับลวดลายปูนปั้นที่วัดไผ่ เป็นประเด็นที่มีนักวิชาการให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับลวดลายพิเศษที่ปรากฏบนลายปูนปั้นแห่งนี้ ซึ่งลวดลายบางส่วนของลายปูนปั้นประดับผนังวิหารแห่งนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะอิสลาม อันเกี่ยวกับส่วนของลวดลายกรอบภาพที่มีการสอดไขว้หรือสอดขัดกัน นอกจากลายกรอบสอดไขว้ในรูปแบบของลายปูนปั้นกรอบภาพขนาดใหญ่บนผนังวิหารวัดไผ่

แล้ว ลายลักษณะนี้ยังได้ปรากฏอยู่ในกลุ่มของลายสลักไม้บนธรรมมาสน์และสังเค็ดหรือธรรมมาสน์ สวดด้วย เช่น ลายกรอบเพดานและผนังสังเค็ด วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก มีอายุราวปลาย พุทธศตวรรษที่ 22-23 (เจนจिरา เบญจพงศ์, 2549)

รูปที่ 25 ลายกรอบผนังสังเค็ด วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

ทั้งนี้ในส่วนของลักษณะอันเป็นเรื่องของอิทธิพลแรงบันดาลใจด้านรูปแบบ รสนิยม องค์ประกอบบางประการจากงานศิลปะหรือสิ่งของเครื่องใช้จากชาวมุสลิมต่องานประติมากรรมไทย เช่น เครื่องถ้วยศรีสังขาลย์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 มีรูปแบบการไขว่กันของกรอบคดโค้ง ยังได้พบบนเครื่องปั้นดินเผาในกลุ่มเครื่องถ้วยศรีสังขาลย์ ปรากฏทั้งลายดอกไม้ในกรอบคดโค้งสอดไขว่ และในลวดลายต่างๆในกรอบสอดไขว่ บางชิ้นได้มีการซับซ้อนที่เพิ่มมากขึ้น

รูปที่ 26 เครื่องถ้วยศรีสังขาลย์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21
(ที่มา : เจนจिरา เบญจพงศ์, 2549 : 90)

ต้นเค้าของลวดลายลายเรขาคณิตแบบลายสอดไขว้นี้ได้พบอยู่ในงานลวดลายประดับราวพุทธศตวรรษที่ 20 บนลายสลักหินวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะเป็นลายดอกไม้ภายในกรอบคดโค้งสอดไขว้ (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2549)

รูปที่ 27 ลายสลักหิน วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(ที่มา : เจนจิรา เบญจพงศ์, 2549 : 87)

สำหรับในประเทศไทย การทำลวดลายกรอบสอดไขว้อาจพบร่องรอยมาก่อนอายุราวกลางถึงพุทธศตวรรษที่ 19 อันมีลักษณะที่คล้ายกันกับลายสลักหินจากวัดมหาธาตุ อย่างไรก็ตาม ได้พบลายกรอบคดโค้งที่มีปลายกรอบซัดกันสองกรอบ อยู่ในงานของล้านนา เป็นลายปูนปั้นประดับอนิมิสเจดีย์ วัดมหาโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่

รูปที่ 28 ลายปูนปั้นประดับอนิมิสเจดีย์ วัดมหาโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่
(ที่มา : กรมศิลปากร, ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่ มปพ.)

ซึ่งจะเห็นว่า แม้มีกรอบสองกรอบ แต่ปลายยังมีการขมวดปลายของกรอบตัวเอง โดยในที่นี้ ยังไม่สามารถกล่าวได้ว่า ลวดลายทั้งสองแห่งมีความเกี่ยวโยงกันหรือไม่ ลวดลายในลักษณะของลาย กรอบสอดไขว้ นี้ ปรากฏอยู่มากในศิลปะอิสลาม ทั้งงานประดับสถาปัตยกรรม งานตกแต่งบนหนังสือ งานเครื่องปั้นดินเผา และงานประณีตศิลป์ต่างๆ ทั้งนี้ยังได้พบรูปแบบการทำลวดลายดอกโบตั๋น ภายในกรอบคดโค้งสอดไขว้ทำนองเดียวกันนี้ในศิลปะอิสลาม ลวดลายตกแต่งผ้าม่านในจิตรกรรมจาก อิหร่าน

ลายสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม หรือดอกเหลี่ยมเพิ่มมุม ที่มาของลายนี้อาจมีแรงบันดาลใจคล้ายกับลาย เสาประดับเหลี่ยม คือ ลวดลายในศิลปะอิสลามที่นิยมการประดิษฐ์ลวดลายในรูปทรงเรขาคณิตหรือ ลายพรรณพฤกษาประกอบกัน โดยอาจรับผ่านทางสินค้าของชาวมุสลิม เช่นเดียวกับ ลวดลายปูนปั้น ประดับผนังวิหารสี่มุม วัดนางพญา อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชนาลัย ศิลปะสุโขทัย (ตอนปลายหรือ หลังศิลปะสุโขทัย) พุทธศตวรรษที่ 20-21

รูปที่ 29 ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จ.สุโขทัย

(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

ได้รับการกล่าวยกย่องเสมอว่าลวดลายปูนปั้นนั้นแบบสุโขทัยที่ประดับวิหารแห่งนี้งามนัก แต่ อาจพิจารณาได้ว่าลวดลายปูนปั้นดังกล่าวอยู่ในระยะปลายหรือพ้นจากสมัยสุโขทัยมาแล้ว เพราะ แตกต่างไปจากธรรมเนียมของช่างสมัยสุโขทัยโดยทั่วไป เช่นที่หลงเหลือประดับเจดีย์รายบางองค์ในวัด เจดีย์เจ็ดแถว อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชนาลัย หรือลวดลายประดับเจดีย์ประจำด้านของพระ มหาราตุ วัดมหาธาตุอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ทั้งนี้ยังพบลายที่มีลักษณะของเส้นที่สอดขัดในตัวเอง คล้ายปมหรือลักษณะของการสานกัน ของเส้น ซึ่งได้พบตัวอย่างหลักฐานของการกระทำลวดลายขัดสานนี้ บนเครื่องทองบางชิ้นจาก กรุปรังค์ประธาน วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ 30 เครื่องประดับทองคำประดับอัญมณีจากปรางค์ประธาน วัดราชบูรณะพระศรีอยุธยา
(ที่มา : สุเนตร ชุตินทรานนท์, 2543 : 112)

สำหรับลายใบไม้ออกจากลายก้านขดของไทยได้พบในงานลวดลายประดับราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 บนผนังข้างด้านใต้ วิหารหลวงวัดนางพญา ศรีสัชชาลัย จ.สุโขทัย

รูปที่ 31 ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จ.สุโขทัย
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2558)

เป็นลายพรรณพฤกษา (ลายก้านขดกันหอย) รูปแบบของลายก้านขดโดยรวมจะมีลักษณะของวงที่ซ้อนกันหลายชั้นประดับคล้ายกันหอย ช่องไฟแต่ละชั้นมีความสม่ำเสมอ ประกอบกับมีลายใบไม้แทรกซ้อนบนวงก้านขด ซึ่งลายใบไม้ที่มีลักษณะของลายใกล้เคียงธรรมชาติ ซึ่งลายประเภทก้านขดพรรณพฤกษาที่มีโครงสร้างของวงก้านขดที่ซับซ้อนประกอบใบไม้แทรกนี้ได้พบมากอยู่ในศิลปะอิสลาม ซึ่งมีลักษณะลายก้านขดที่พบในศิลปะไทยที่มีวงก้านที่ซับซ้อนกันหลายชั้น รวมทั้งลักษณะของลายใบไม้ที่มีก้านใบมนวอก

แต่ลายก้านขดบนลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา ไม่ได้เป็นแบบที่มีวงที่ซ้อนกันหลายชั้น ซึ่งความนิยมลายใบไม้ซีกซ้อนที่มักปรากฏในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม เสนอว่า อาจเกี่ยวข้องกับกระแสความนิยมศิลปะจากต่างประเทศ เช่น ศิลปะตะวันตก ศิลปะอิสลาม ซึ่งลายใบไม้ซีกซ้อนหรือลายใบไม้เต็มใบ ต่างก็มีอยู่และต่างมีลักษณะเฉพาะตน อย่างไรก็ตาม การประดิษฐ์ลวดลายเรขาคณิตภายในบรรจุพรรณพฤกษาหรือลายก้านขด คงเป็นส่วนที่อาจแสดงถึงแรงบันดาลใจของแนวคิดการจัดวางองค์ประกอบในศิลปะอิสลามที่มีเอกลักษณ์ในการผสมผสานลายเรขาคณิตและลายธรรมชาติเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะการประดิษฐ์ลายพรรณพฤกษาหรือลายก้านขดภายในกรอบลายเรขาคณิต (เจนจิรา เบญจพงศ์, 2549)

จากข้อมูลดังกล่าวสรุปได้ว่า ลวดลายที่ใกล้เคียงกับศิลปะอิสลามอาจได้รับการปรับปรุงหรือดัดแปลงมาในระดับหนึ่งแล้ว โดยผสมเข้ากับลวดลายลักษณะอย่างไทยหรือลักษณะอย่างจีน โดยลวดลายลักษณะอย่างจีนนั้นอาจเป็นการรับผ่านมาจากศิลปะอิสลามพร้อมกันกับตัวลักษณะเฉพาะในศิลปะอิสลามเอง อาทิ ประเภทลายกรอบคดโค้งสอดไขว้ รูปแบบของลวดลายบนหลักฐานแต่ละชิ้นแต่ละแหล่งมีที่เกี่ยวกับแรงบันดาลใจโดยตรงและที่สืบทอดเป็นพัฒนาการก็มีด้วย แต่ด้วยตัวอย่างและหลักฐานที่พบเป็นจำนวนน้อยจึงไม่สามารถทราบถึงลำดับพัฒนาการของลวดลายได้อย่างแน่ชัดความเป็นไปได้ของการเข้ามาของอิทธิพลศิลปะอิสลามอาจมาจากทางวัตถุหรือสินค้าหรือบุคคลชาวมุสลิมโดยตรงในการเข้ามารับราชการค้าขายและการตั้งชุมชนในราชธานีหรือนอกราชธานี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว สามารถสรุปโดยแบ่งการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับวัฒนธรรมอิสลามออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

- 1.1 ลักษณะของลวดลายไทยที่ปรากฏในงานจิตรกรรม
- 1.2 ลักษณะของลวดลายไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรมของวัฒนธรรมอิสลาม
- 1.3 ลักษณะของรูปแบบไทยที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม

2. การบูรณาการศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย

- 2.1 ลักษณะของวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทย
- 2.2 ลักษณะของลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ปรากฏในงานประติมากรรมไทย

ซึ่งแบ่งออกเป็นตารางวิเคราะห์แต่ละประเภท ได้ดังนี้

1. การบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ตารางที่ 1 ลักษณะของลวดลายไทยที่ปรากฏในงานจิตรกรรม

ลวดลายไทยที่ปรากฏในงานจิตรกรรมเรือกอและ	ลวดลายไทยที่ถูกลำนำไปใช้
<p>นางเงือกบนส่วนของบางในเรือกอและ(ส่วนประกอบประดับใบหัวเรือ)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - นางเงือกเขียนแบบตัวนางในศิลปะไทย - ดอกบัว - ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์ - ชั้นลายพรรณพฤกษาแบบลายกนกของไทย
<p>ลวดลายจิตรกรรมหนุมานบนซางอ (ส่วนประกอบประดับใบหัวเรือ)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - หนุมาน สัตว์หิมพานต์ในศิลปะไทย
<p>ลวดลายบนกราบเรือด้านบนของเรือกอและ</p> <p>ลายประจำยามดอกจอก ลายหน้ากระดานประจำยามดอกไม้</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ลายประจำยามดอกจอก - ลายหน้ากระดานประจำยามดอกไม้
<p>ลวดลายจิตรกรรมบาดาวะปาลอ (ส่วนประกอบประดับใบหัวเรือ)</p> <p>ลวดลายพรรณไม้แบบอาณัติ มังกร</p> <p>ดอกไม้บาน ลำตัวมังกร</p> <p>ครุฑ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ลายคชสิงห์ - ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์

ตารางที่ 2 ลักษณะของลวดลายไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรมของวัฒนธรรมอิสลาม

ลวดลายไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรม ของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่นำไปใช้
<p>มิหروب (มีสียิตตันสน)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - มิหروب ใช้เป็นสถานที่ที่อิหม่าม (ผู้นำละหมาด) นำละหมาด โดยผู้เป็นอิหม่ามเข้าไปทำละหมาดภายใน - สร้างคล้ายศาลาเล็ก มีหลังคาหน้าจั่ว เกะสลักตามแบบหลังคาเรือกัญญา - ลงรักปิดทองหน้าจั่ว - ช่อฟ้าใบระกา - หางหงส์
<p>มิมบร์ (มีสียิตตันสน)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - มิมบร์ ใช้สำหรับเป็นที่แสดงธรรมเทศนาในวันศุกร์ - ประดับลายอักษรอัลกุรอานในรูปวงกลมตรงกลาง - มียอดรูปกระจังกลีบบัว เชิงเป็นลายกลีบบัวครึ่งดอก ขนาบด้วยลายกนก - สองข้างของลายอัลกุรอานเป็นลายสัญลักษณ์ดาวและจันทร์เสี้ยวในรูปดอกบัว - กรอบของหน้าจั่วประดับด้วยลายกระจังรวน (ใบระกา) - ยอดเป็นลายช่อดอกไม้แบบลายกระจังเจิม - สองข้างของหน้าจั่วเป็นลายหางหงส์ที่ออกแบบเป็นลายช่อดอกไม้ - กรอบล่างเป็นลายกระจัง - เสากลมลงรักปิดทองประดับกระจกเกรียบสี่เหลี่ยม

ลวดลายไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรม ของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่ถูกนำไปใช้
<p>มิมบัร์ (มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - มิมบัร์ ในมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาวช่วงหน้าต่างส่วนที่แสดงธรรมคาหรือมิมบัร์เป็นลักษณะซุ้มประตู - ปั้นลายลงรักปิดทองประดับกระจกสี - ลวดลายกนกแบบไทย - ลวดลายดอกพุดตาน - ลายกระจัง - ลายประจายาม - ผู้สร้าง คือ เจ้าสัวฟุก สกุฬทุกพิญโญ พ่อค้าชาวจีนซึ่งมาแต่งงานกับผู้หญิงมุสลิมในชุมชนนี้ โดยถ่ายรูปซุ้มประตูวัดอนงคารามมาเป็นแบบในการสร้าง
<p>หน้าบ้านมัสยิด (มัสยิดต้นสน)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - หน้าบ้านมัสยิดเดิม ใช้ไม้สลักแกะสลักลายนูน - มีรูปอาวุธและลวดลายก้านขดผสมผสานในแบบไทยและลายอาหรับ ด้านหน้าของหน้าบ้านระบุปีที่ทำคือ ร.ศ. 125 ฮ.ศ. 1327 คือประมาณปี พ.ศ. 2449
<p>ตู้ลายรดน้ำ (มัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ตู้ลายรดน้ำเก่าแก่ - สำหรับเก็บคัมภีร์อัลกุรอาน ในมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว

ลวดลายไทยที่ปรากฏในงานประติมากรรม ของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่ถูกนำไปใช้
<p>ตะเกียงชวาลา หรือ ปลีตอตอลง</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบของซุ้มฝาตะเกียงจะคล้ายกับซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธรชินราช - ตัวกนกของซุ้มตะเกียงจะมีรูปลักษณะคล้ายตัวกนกสมัยศรีวิชัยผสมผสานตัวกนกสมัยอยุธยา
<p>ตะเกียงกลีบบัว หรือ ปลีตอตลิโป</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - รับอิทธิพลจากรูปแบบตะเกียงศิลปะฮินดู-ชวา - รูปแบบคล้ายดอกไม้หรือดอกประจำยามในศิลปะไทย

ตารางที่ 3 ลักษณะของรูปแบบไทยที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม

รูปแบบไทยในสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลักษณะรูปแบบไทยที่นำไปใช้
<p>มัสยิดต้นสน</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างคล้ายโบสถ์วิหารทางพุทธศาสนา - มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยๆ - อาคารหน้าจั่วมีหน้าบัน - ส่วนตัวกำแพงแก้วมีเสาหลักตอนมุมข้างละต้น เป็นเสาแบบไทยรูปหัวเม็ดทรงมณฑป - แต่ในระหว่างนั้นยังเน้นด้วยเสาอิงสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ข้างละ 2 ต้นมีบัวหัวเสาคล้ายกับบัวแบบไทย
<p>มัสยิดบางหลวง</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - มัสยิดฉาบด้วยปูนขาว จึงมักเรียกว่ากุฎีขาว และนับว่าเป็นมัสยิดที่คล้ายวัดมาก - ภายในตกแต่งฝาผนังด้วยการฝังเครื่องถ้วยชาม ซึ่งจารึกด้วยถ้อยคำในการปฏิญาณตนไว้ในกำแพงผนัง - ประตุมัสยิดทุกบานเลียนแบบวัดไทย
<p>มัสยิดบางหลวง(หน้าบันมัสยิด)</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลายปูนปั้นดอกพุดตานตรงหน้าบันอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว - ลายปูนปั้นพันธุ์พฤกษาแทนใบระกา - ตรงกลางหน้าบันสลักตัวอักษรอาหรับ
<p>บางหลวง(ประตูหน้าต่างมัสยิด)</p> 	<p>ลายปูนปั้นดอกพุดตาน ประตูอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวงหรือกุฎีขาว ลายใบไม้ขึ้นรูปเหมือนลายกระหนก</p>

รูปแบบไทยในสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลักษณะรูปแบบไทยที่นำไปใช้
<p>อาคารศูนย์อบรมคุณธรรมและจริยธรรมมัสยิดมัสยิด บางหลวงหรือกุฎีขาว</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างคล้ายศาลาการเปรียญในวัดไทย - มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยๆ - สร้างติดกับมัสยิด เหมือนศาลาการเปรียญที่มักสร้างติดกับโบสถ์ วัด ทางศาสนาพุทธ
<p>มัสยิดตะโกละมานาะ หรือ มัสยิดวาดีฮูเซ็น</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบทรงไทย - แบบหลังคาเหมือนโบสถ์วัดต่างๆไปรอบๆ ฐานดอกพิกุลหงาย - แกะสลักเป็นลายเถาวัลย์ก้านมูมหลังคาด้านบนของอาคารทั้ง 2 หลัง - ใช้ปูนปั้นเป็นลายกนก ลายเถาวัลย์ก้าน

2. การบูรณาการศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย

ตารางที่ 4 ลักษณะของวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทย

วัฒนธรรมอิสลามในงานจิตรกรรมไทย (ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย)	เรื่องราวที่ปรากฏ
	<ul style="list-style-type: none"> - คนธรรม์ วิทยาธร ที่มีลักษณะและเครื่องแต่งกายอย่างชาวเทศ เช่น มุสลิม (เปอร์เซีย) เชื่อว่าเป็นเพราะช่างเขียนได้เขียนไปตามสภาพบ้านเมืองในขณะนั้น ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาที่เริ่มมีชาวต่างชาติชนชาติต่างๆได้เข้ามาทำการค้าขายกับประเทศสยามในสมัยนั้น - ภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี
	<ul style="list-style-type: none"> -ชาวอาหรับที่ขึ้นด้วยเส้นสินเทา ภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี
	<ul style="list-style-type: none"> - จิตรกรรมฝาผนังวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพฯ กรุงเทพมหานคร - แสดงภาพขุนนางในราชสำนักไทยที่เป็นมุสลิม

วัฒนธรรมอิสลามในงานจิตรกรรมไทย (ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย)	เรื่องราวที่ปรากฏ
	<p>- จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถ ที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ</p>
	<p>-แม่ทัพชาวเปอร์เซีย จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถ ที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ</p>

ตารางที่ 5 ลักษณะของลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ปรากฏในงานประติมากรรมไทย

ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมไทย	เรื่องราวที่ปรากฏ
<p>ลายปูนปั้นประดับผนังวิหารวัดโล้ว จังหวัดลพบุรี</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลายรูปสี่เหลี่ยมที่มีการหยักมุมหักเส้นให้สอดสานดูคล้ายเฉลวชนลายแบบมุสลิม - ลวดลายกรอบภาพที่มีการสอดไขว้หรือสอดขัดกัน - ลายเสาประดับดอกเหลี่ยม - อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-22
<p>ลายกรอบพนักร้องเครื่องปั้นดินเผา วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.พิษณุโลก</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการไขว้กันของกรอบคดโค้ง - ลายดอกไม้ในกรอบคดโค้งสอดไขว้ - ลายดอกไม้ในมุมเหลี่ยม - มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22-23
<p>เครื่องปั้นดินเผา ถ้วยศรีสังขาลย์ สมัยสุโขทัย</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลายดอกไม้ในกรอบสอดไขว้ - ลายเส้นกรอบสอดไขว้ - อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21

ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมไทย	เรื่องราวที่ปรากฏ
<p>ลายสลักหิน วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลายเรขาคณิต (ลายสอดไขว้) ต้นเค้าของลวดลายนี้ได้พบอยู่ในงานลวดลายประดับราวพุทธศตวรรษที่ 20 บนลายสลักหินวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา - มีลักษณะเป็นลายดอกไม้ภายในกรอบคดโค้งสอดไขว้
<p>ลายปูนปั้นประดับอนิมิสเจดีย์ วัดมหาโพธาราม หรือ วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลวดลายกรอบสอดไขว้ ปรากฏอยู่มากในศิลปะอิสลาม ทั้งงานประดับสถาปัตยกรรม งานตกแต่งบนหนังสือ งานเครื่องปั้นดินเผา และงานประณีตศิลป์ต่างๆ
<p>ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จ.สุโขทัย</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลายกรอบสอดไขว้ ปรากฏอยู่มากในศิลปะอิสลาม ทั้งงานประดับสถาปัตยกรรม งานตกแต่งบนหนังสือ งานเครื่องปั้นดินเผา และงานประณีตศิลป์ต่างๆ - กรอบคดโค้งสอดไขว้ทำนองเดียวกันนี้ในศิลปะอิสลาม ลวดลายตกแต่งผ้าม่านในจิตรกรรมจากอิหร่าน - ลายสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม หรือดอกไม้เพิ่มมุม

ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมไทย	เรื่องราวที่ปรากฏ
<p>เครื่องประดับทองคำประดับอัญมณีจากปรุปรังค์ ประธาน วัดราชบูรณะพระนครศรีอยุธยา</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - ลายขัดสาน เป็นเส้นที่ขัดในตัวเอง คล้ายกับลักษณะการสานกันของเส้น - ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอิสลาม ไม่เคยพบในรูปแบบศิลปะไทยมาก่อน
<p>ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จ.สุโขทัย</p> 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นลายพรรณพฤกษา (ลายก้านขดกันหอย) - ไม่ได้เป็นแบบที่มีวงที่ซ้อนกันหลายชั้น - ผสมผสานลายเรขาคณิตและลายธรรมชาติเข้าด้วยกัน - ลายใบไม้ที่มีลักษณะของลายใกล้เคียงธรรมชาติ - ลายประเภทก้านขดพรรณพฤกษาที่มีโครงสร้างของวงก้านขดที่ซับซ้อนประกอบใบไม้แทรกนี้ได้พบมากอยู่ในศิลปะอิสลาม

จากกรณีศึกษา : อิทธิพลของฝรั่งในศิลปะไทย

พบว่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ฝรั่ง แวก จีน จาม รวมทั้งอีกหลายชาติหลายภาษา ได้แล่นสำเภาและกำปั่นโดยต่างมาจากหลายสารทิศ มุ่งทำการค้าสินค้าแปลกๆเป็นที่เสวยสมาคมอย่างคับคั่ง ซึ่งฝรั่งที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาสมัยพระนารายณ์มหาราช มีทั้งอังกฤษ วิลันดา โปรตุเกส ฝรั่งเศส เข้ามาพร้อมกัน ก็แพร่วัฒนธรรมของเขา พวกช่างยนต์กลไก ก็สร้างป้อมปืน สร้างน้ำพุ บ้าง เป็นนายสถาปนิกที่สร้างวัง สร้างถนนหนทางปูอิฐ ทำเอากรุงศรีอยุธยางามสง่าไม่หยอกใคร เช่น วัดตะเว็ดข้างคลองประจาม หลังวัดพุทไธสวรรย์ บ้างก็ว่าคือ คำหนักกรมขุนโยธาทิพและกรมขุนโยธาเทพ สร้างแบบฝรั่ง ลายปูนปั้นก็เปราะไปด้วยลายฝรั่ง มีเรือนแก้วกนกนาคาบผสมปนเปกัน ตรงป้ายลมทำลายอีกยี่สิบแบบฝรั่ง มีหัวฝรั่งชูดเหมือนหางหงส์ ลายใบอะแคนดัสก็ดูคล้ายใบปรัง ทำให้บ้านเมืองมีสีสัน อิทธิพลที่ได้รับจากวัฒนธรรมฝรั่ง คือ ลายฝรั่งเครือเถา ได้แทรกเข้าไปผสมกับกนกเครือวัลย์และกนกเปลวของไทย ตรงลายเชิงที่ตู้พระไตรปิฎก เกิดแตกหน่อออกเป็นลายไทยอันงดงาม ลายหยักที่ชายเฟื้องดูพลิ้วไหวเป็นชั้นลายเทศได้ผันแปรเป็นกนกใบเทศ ทำให้ช่างเขียนไทยได้สร้างสรรค์ลายแบบไม่ซ้ำซ้อน อิทธิพลของฝรั่ง(ตะวันตก)ได้เข้ามาจุดขวลาให้ศิลปะไทยรุ่งเรืองสว่างไสวแผ่กิ่งก้านยิ่งกว่าเดิม เช่น ภาพลายรดน้ำตู้พระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ

สมัยอยุธยา และลายขบวนฝรั่งที่หน้าบันอุโบสถวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ สมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นลายรูปปั้นแบบฝรั่งที่กลางดอกลายประดับด้วยกระเบื้องถ้วยชามอันมีค่า เรือนไทยสมัยอยุธยาตอนปลาย เฉพาะคฤหาสน์ผู้ดีมีเงิน ชุมนางค้าขายสำเภาจนร่ำรวย ปลุกบ้านเป็นตึกสองชั้นแบบฝรั่ง มีซุ้มประตูแบบไทยๆ ช่องห้องใต้ถุนเจาะเป็นช่องอาร์คโค้งยอดแหลมแบบฝรั่ง ลวดลายที่ซุ้มประตูก็ลายฝรั่งแถมยังมีรูปปั้นแพะแผ่นโผนออกมาจากช่องใต้ถุน ดังภาพเขียนฝาผนังอุโบสถวัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ สมัยอยุธยาตอนปลาย ช่องอาร์คโค้งแหลม ศิลปะโกธิคของฝรั่งเศสได้ก่อเกิดจุดบันดาลใจให้ช่างไทยได้ประดิษฐ์ทรงโค้งแหลมเป็นหยักดูเข้ากับรูปลักษณะหน้าบันเดิม บัญชรก็เกลาบานแหลมปลายตามรูปซุ้มเขียนลายรูปฝรั่งสองชาติ หรือฝรั่งกับแขกเปอร์เซียประจันหน้ากันในทำยี่นโซ้วทรวดทรงและเครื่องประดับร่างอันอลังการระยับไปด้วยแพรพรรณและดั้นทอง รัตนูปรัตนองค์ อย่างทะมัดทะแมงฝรั่งถือดาบถือมีดพก ดังเช่นภาพลายรดน้ำบานหน้าต่างหอไตร วัดสระเกศฯ กรุงเทพมหานคร (น. ณ ปากน้ำ, 2529)

สรุปได้ว่าจากหลักฐานเอกสารราชการและบันทึกต่างชาติต่างๆ ทั้งชาวตะวันตกและชาวมุสลิมต่างได้รับอิทธิพลทางศิลปะ วัฒนธรรมของศิลปะไทย รวมถึงก็ได้เผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมของตนให้กับชาวไทยด้วยเช่นกัน จึงไม่แปลกหากจะมีการรับเอาลวดลายของชาติต่างๆ มาผสมผสานหรือพัฒนาให้กับศิลปะ วัฒนธรรมของตนเองเพื่อความวิจิตรงดงาม จากกรณีของชาวมุสลิมที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทย แสดงถึงบทบาทในตำแหน่งหน้าที่ราชการของชาวมุสลิมในราชสำนักการค้าขายสินค้าจากโลกมุสลิม ซึ่งอิทธิพลจากศิลปะอิสลามที่ปรากฏบนงานศิลปกรรมของไทยก็เป็นการนำเฉพาะรูปแบบหรือหลักการออกแบบมาใช้ โดยไม่เกี่ยวข้องกับหลักการหรือความหมายในศาสนาอิสลาม สืบเนื่องมาจากการปรากฏลวดลายผลงานในพระพุทธรูปศาสนา รวมถึงการพบในแหล่งที่เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนา อย่างไรก็ดี เนื่องด้วยลักษณะรูปแบบของศิลปะอิสลามและศิลปะไทยมีความเชื่อมโยงกันมาเป็นเวลานานการแยกแยะถึงการได้อิทธิพลแก่กันนั้น จึงมีข้อจำกัดอยู่มาก ประกอบกับแต่ละสถาปนิกในการรับอิทธิพลรูปแบบหรือแนวคิดมาแล้วมักมีการดัดแปลงและเป็นลักษณะเฉพาะของตน อาจใส่เอกลักษณ์หรือความหมายเพิ่มเข้าไป รวมไปถึงลักษณะรูปแบบของศิลปะที่อาจคล้ายคลึงกันหรือมีต้นกำเนิดคล้ายคลึงกัน พัฒนาการของรูปแบบศิลปะหรือลวดลายนั้นจึงอาจมีความใกล้เคียงกันด้วย

ดังนั้น อิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยในการสร้างมัสยิดหรือองค์ประกอบต่างๆ ภายในมัสยิด รวมถึงลักษณะของลวดลายไทยในงานจิตรกรรม ประติมากรรม และลักษณะของรูปแบบไทยในงานสถาปัตยกรรมต่างๆ เป็นการรับอิทธิพลมาเพื่อความสวยงาม ในขณะเดียวกัน ชาวไทยพุทธก็ได้รับอิทธิพลต่างๆ จากชาวมุสลิมเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทย ในลักษณะของเรื่องราวที่ได้รับจากวัฒนธรรมอิสลามที่อยู่ในงานจิตรกรรมไทย และลักษณะของลวดลายแบบอิสลามในงานประติมากรรมไทยด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนศิลปะไทยจึงจำเป็นต้องนำเสนอเนื้อหา

ทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสองวัฒนธรรมมาใช้ประกอบในการสอน เพื่อสร้างความเข้าใจ และปรับทัศนคติของผู้สอนและผู้เรียนที่ไม่ตรงกัน โดยเน้นการเรียนการสอนแบบบูรณาการแบบข้าม วัฒนธรรม เพื่อสามารถเรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างสงบสุขนำไปสู่การเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพต่อไป

7. การสอนศิลปะไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส คนส่วน ใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีภาษา เครื่องแต่งกาย คติความเชื่อ ที่มีลักษณะพิเศษ มีความเป็นอยู่ตาม แบบท้องถิ่นและมีความเป็นอยู่ร่วมกับชาวพุทธ ซึ่งต่างดำรงอัตลักษณ์ตนเองอย่างแข็งขัน พื้นที่นี้มี บริบทพิเศษที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ศิลปะมากมาย ด้วยเหตุผลหลักจากข้อห้ามตามหลักศาสนา อิสลาม ส่งผลต่อการเรียนการสอนศิลปะไทย ที่คิดว่าศิลปะไทยมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ในศาสนาพุทธ ทำให้ผู้เรียนเกิดความคลางแคลงใจต่อการเรียน เกรงว่าจะเป็นการเรียนรู้ที่ผิดหลัก ศาสนา สอดคล้องกับ ปัญญา เทพสิงห์ (2555) กล่าวว่า เมื่อมีการเรียนการสอนศิลปะไทย นักศึกษา ที่ต้องไปทัศนศึกษาศิลปะไทยตามวัดหรือโบสถ์ นักศึกษาชาวมุสลิมจะรีบเข้าชมและรีบออกมา และ เมื่อต้องทำรายงานศิลปะไทย ที่มีพระพุทธรูปจะไม่ค่อยอยากทำ ดังนั้นการศึกษาถึงพื้นฐานทางสังคม และศิลปะ วัฒนธรรม โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมในพื้นที่ย่อมมีความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบัน ด้วย เหตุปัจจัยที่มีความแตกต่างกัน วิธีแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน สาเหตุของปัญหามีความลึกซึ้งแตกต่างกัน การแก้ปัญหาโดยนโยบายจากส่วนกลางจึงไม่ทั่วถึงหรือไม่ตรงกับสภาพปัญหา กรณีสถานศึกษาของ รัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้มีปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ศิลปะทุกประเภท ยิ่งเมื่อเกิดวิกฤต ความไม่สงบ ชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา หน่วยราชการ ขาดความเชื่อมั่นความ ปลอดภัย บุคลากรสถานศึกษาไม่ไว้วางใจคนในชุมชนก่อให้เกิดปัญหาในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น (ปัญญา เทพสิงห์, 2555)

สภาพและปัญหาการสอนศิลปะศึกษาของครูศิลปศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านของ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า มีปัญหาในเรื่องของการจัดกิจกรรมศิลปะศึกษาให้เหมาะสม กับวัฒนธรรมของผู้เรียน กล่าวคือ การจัดกิจกรรมการสอนที่ตื้นตื้นต้องมีความเหมาะสมกับวัย ความ สามารถ ความสนใจของผู้เรียนและให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้ปัญหาของผู้เรียนที่อยู่ในระดับ มาก ได้แก่ การปฏิบัติกิจกรรมศิลปะศึกษา คือ การเขียนภาพพระบายสี การปั้นและการแกะสลักตาม หลักข้อห้าม คือ ศาสนาอิสลามมีความฝังลึกในจิตใจ กฎข้อห้ามบางข้อส่งผลต่อกิจกรรมศิลปะศึกษา (วรสุดา ขวัญสุวรรณ, 2539) ซึ่งศาสนาอิสลามถือว่าคนต้องปิดบังร่างกายมิดชิด ถ้ามีการเห็นถึง อวัยวะภายนอกจะถือว่าเป็นบาปตามหลักศาสนา เช่น การเขียนลายไทยในงานศิลปะไทยและ

การปั้นรูปคน ถือเป็นสิ่งที่ผิดหลักศาสนาอย่างยิ่ง เพราะศาสนาอิสลามปฏิเสธการสร้างหรือเคารพรูปปั้น (โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์, 2530)

จากการศึกษามหาวิทยาลัยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีหลักสูตรการสอนทางด้านศิลปะไทย มี 2 แห่ง คือ

1. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการศึกษา สาขาศิลปศึกษา หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต มีการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์และศิลปะไทยเบื้องต้นจัดอยู่ในกลุ่มวิชาเอกบังคับเฉพาะสาขาและวิชาจิตกรรมไทยประยุกต์ วิชาประติมากรรมไทยประยุกต์จัดอยู่ในกลุ่มวิชาเอกเลือก คณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาทัศนศิลป์ มีการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์และวิชาจิตกรรมไทยในกลุ่มวิชาบังคับ

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ภาควิชาศิลปกรรมศาสตร์ สาขาศิลปกรรม มีการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์และวิชาจิตกรรมไทยในกลุ่มวิชาเลือกเฉพาะสาขา

8. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต)

การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาจะมีประสิทธิภาพที่ดีนั้น จะต้องมีการวางแผนอย่างชัดเจน การวางแผนการสอน หมายถึง พิมพ์เขียว (Blue Print) ของผู้สอนที่จัดแผนการสอนเป็นหัวเรื่อง รายชั่วโมง รายวัน รายสัปดาห์ แผนการสอนประจำภาค หรือตลอดหลักสูตร เป็นสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องกับการสอนได้พัฒนากันมาตลอดเวลาในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ดังนั้น แผนการสอนในวงการเรียนการสอนจึงเป็นการจัดระบบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามความคาดหวังของหลักสูตร ซึ่งผู้สอนจะต้องคำนึงและตรวจสอบอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นระดับใด จะมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ ผู้เรียน ผู้สอน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน การสอนแต่ละครั้งย่อมแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการสอน เนื้อหาสาระ การเสาะแสวงหาความรู้หรือกลวิธีสอนที่ผู้สอนเลือกนำมาใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน วิธีสอนส่วนมากที่ใช้กันในระดับอุดมศึกษา ได้แก่ การบรรยาย การอภิปราย การบรรยายและอภิปราย การสาธิต การทดลองค้นคว้า การฝึกปฏิบัติ การสัมมนาและการศึกษาโดยอิสระ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537)

การดำเนินการสอนในสถาบันอุดมศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้นเราจำเป็นต้องรู้และเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของสถาบันอุดมศึกษาตามสมควรเพื่อที่จะได้ดำเนินการเรียนการสอนให้มีเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด จุดมุ่งหมายหลักและจุดมุ่งหมายแรกของมหาวิทยาลัย คือ การสอนจุดมุ่งหมายข้อนี้สัมพันธ์โดยตรงกับคนเป็นการสร้างคนให้กับสังคม การสอนของสถาบันอุดมศึกษาใน

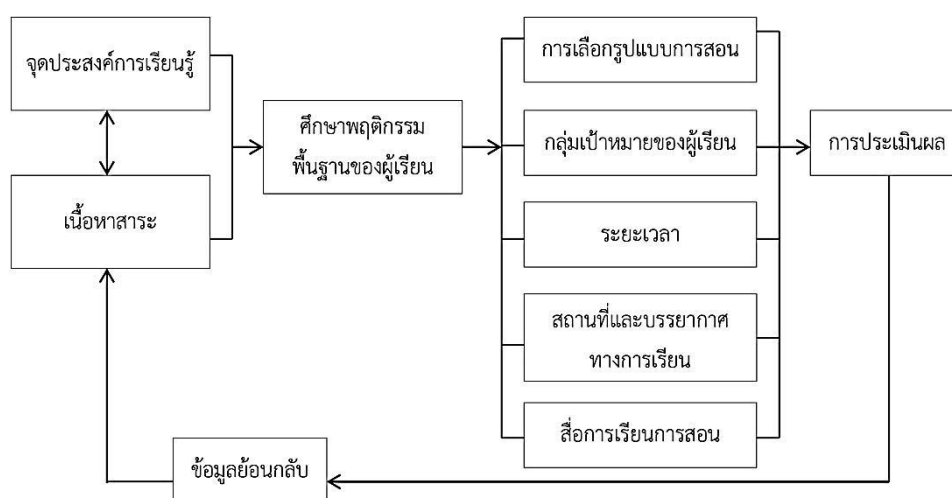
ระยะแรกนั้นเป็นความพยายามที่จะให้รู้ฝึกฝนจิตใจรวมทั้งความประพฤติของคนที่จะเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้ใหญ่แล้วให้เป็นคน ที่มีค่ามีความหมายแก่สังคมและกลุ่มชนในยุคหนึ่งสิ่งที่เรียนและสอนนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อและทัศนะบุคคลที่มีบทบาทในการกำหนดคุณค่าและความรู้ของสิ่งที่เรียน ซึ่งการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาจะมีประสิทธิภาพที่ดีนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างชัดเจนและมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ ผู้เรียน ผู้สอนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน การสอนแต่ละครั้งย่อมแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการเรียนเนื้อหาสาระและเสาะแสวงหาความรู้หรือกลวิธีการสอนที่ผู้สอนเลือกนำมาใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน (ไพฑูริย์ สีนลรัตน์, 2524)

8.1 การพัฒนาระบบการสอน

การพัฒนาระบบการศึกษานั้น สิ่งจำเป็นพื้นฐานของการสอนที่ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด คือ องค์ประกอบของการเรียนการสอน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน และเนื้อหาสาระที่มีความผสมผสานกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าประสิทธิภาพของการสอนจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

การพัฒนาการสอนที่เป็นระบบ ปัจจุบันได้มีผู้คิดรูปแบบไว้หลายรูปแบบด้วยกัน เพื่อความเหมาะสมของการพัฒนาการสอนระดับอุดมศึกษา ได้นำรูปแบบของระบบการสอนของเจอร์ลาชและอิลีที่คิดว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวางแผนการสอนการเรียน ดังนี้

การพัฒนาแบบการสอนที่เป็นระบบเจอร์ลาชและอิลี

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการสอนที่เป็นระบบเจอร์ลาชและอิลี

(ที่มา : สำลี รักสุทธิและคณะ, 2544)

จากแนวคิดการพัฒนาการสอนที่เป็นระบบของเจอร์ลาชและอีลี (Gerlach & Ely) นั้นสามารถขยายแนวคิดในรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบการเรียนการสอนให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ดังนี้

จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นสิ่งแรกที่จะต้องมีความชัดเจน เพราะจะเป็นเครื่องนำทางการจัดกิจกรรมและประสบการณ์เรียนรู้ รวมทั้งการประเมินผล

เนื้อหาสาระ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญควบคู่กับจุดประสงค์การเรียนรู้ ทั้งสองส่วนนี้จะต้องมีความสอดคล้องกัน เพื่อป้องกันการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การศึกษาพฤติกรรมพื้นฐานของผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็น เพราะสามารถที่จะช่วยตรวจสอบว่าผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้เดิมมากน้อยเพียงใด และการเริ่มต้นบทเรียนจะตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ สภาพการเรียนการสอนที่จะดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสมกับความรู้พื้นฐานเดิมที่มีอยู่ ทำให้ผู้เรียนไม่ต้องเสียเวลาเรียนในสิ่งที่มีความรู้มาแล้ว

การพิจารณารูปแบบการสอนนั้น จะเป็นผลมาจากจุดประสงค์การเรียนรู้และธรรมชาติ หรือลักษณะของเนื้อหาสาระ รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เรียนด้วย

เกี่ยวกับด้านผู้เรียน เป็นสิ่งจำเป็นจะต้องศึกษาภูมิหลัง ความต้องการ ความสนใจ ความสามารถในการเรียนรู้ รวมทั้งขนาดกลุ่มเพื่อจะได้เลือกยุทธวิธีการสอนที่เหมาะสม

การจัดระยะเวลาเป็นสิ่งที่ผลต่อการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เพราะสภาพการเรียนการสอนจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้นขึ้นอยู่กับระยะเวลา ความสนใจและความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ของผู้เรียนในระดับที่แตกต่างกันไป ตามปกติช่วงความสนใจของบุคคลระดับอุดมศึกษาโดยทั่วไปไม่เกินครึ่งละ 50 นาที และการใช้เวลาของการเรียนของแต่ละคนก็ไม่เท่ากัน

บรรยากาศทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยสถานที่ บุคคล การนำเสนอของกิจกรรมการเรียนการสอน ว่ามีการยั่วยุกระตุ้นให้ชวนคิดติดตาม และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ผู้สอนเป็นผู้ที่กำหนดบรรยากาศทางจิตวิทยาของการเรียนรู้มากกว่าสิ่งอื่นใด

ในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เข้ามามีบทบาทช่วยเสริมการสอนว่า จะพิจารณาเลือกใช้ ในสภาพและโอกาสใด แม้ว่าสภาพการเรียนการสอนส่วนใหญ่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนก็ตาม แต่สื่อการเรียนการสอนก็เป็นสิ่งจำเป็น ที่จะช่วยเสริมบทเรียนให้มีชีวิตชีวา ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว ช่วยประหยัดเวลาการเรียน

การประเมินผลการเรียนการสอนนั้น เพื่อเป็นการตรวจสอบดูว่าภายหลังจากสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่คาดหวังไว้ได้หรือไม่ และข้อมูลย้อนกลับจะเป็นสิ่งบ่งชี้จากการประเมินว่า ควรจะปรับปรุงการเรียนการสอนในส่วนใด และการใช้การเรียนการสอนในรูปแบบใด ผู้เรียนสามารถเริ่มบทเรียนต่อไปหรือไม่

การพัฒนาการสอนนั้นส่วนมากกระทำกันเป็นระบบ เพราะสามารถตรวจสอบคุณภาพของการสอนได้ง่าย ว่าควรจะปรับปรุงสิ่งใด ความชัดเจนของข้อมูลที่จะปรับปรุง เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีเป้าหมาย การสอนการเรียนสามารถรับรองผลได้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 แผนภาพที่ 2 การพัฒนาการสอนที่เป็นระบบ
 (ที่มา : สำลี รักษุทธิและคณะ, 2544)

การนำวิธีการระบบมาช่วยเสริมพัฒนาการสอนเป็นสิ่งที่ทำให้การสอนเป็นกระบวนการวิทยาศาสตร์มากขึ้น ง่ายในการตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข เพื่อความมีประสิทธิภาพในด้านกระบวนการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537)

8.2 การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา

ความหมายและความสำคัญของการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเพียง (2550) กล่าวไว้ว่า การสอนและการเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การสอน คือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง

อันเนื่องมาจากประสบการณ์ เป้าหมายของการสอน คือ การมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2544) กล่าวถึง การสอนว่า เป็นการถ่ายทอดความรู้ความคิด และจัดประสบการณ์โดยรูปแบบต่างๆ เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้พัฒนาสมอง ทักษะคิด อารมณ์ จิตใจ สังคม เตรียมที่จะเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพของชาติสืบไป นอกจากนี้ การสอนยังหมายถึง การทำให้คนมีความรู้และฝึกอบรมให้คนเป็นคนดีอีกด้วย

สุรางค์ ไคว้ตระกูล (2545) ได้กล่าวถึง การสอนว่า การสอนเป็นพฤติกรรมธรรมชาติของ มนุษย์ในการที่จะช่วยเหลือกันและกันในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบๆ ตัว เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยการถ่ายทอดความรู้ทักษะและเจตคติต่างๆโดยที่ผู้สอนและผู้รับหรือครูและศิษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2524) กล่าวว่า การดำเนินการสอนมีสิ่งที่จะต้องกล่าวถึง 4 ประการ คือ

1. การวางแผนการสอน เป็นการกำหนดรายละเอียดและเตรียมการสอนก่อนดำเนินการสอนจริง เป็นกิจกรรมในการคิดและทำของผู้สอน ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยทั่วไปประกอบด้วย 1) การกำหนดจุดมุ่งหมาย 2) การคัดเลือกเนื้อหา 3) การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน 4) การเลือกตำรา เอกสาร อุปกรณ์ 5) การประเมินผลการเรียนของนิสิต 6) การจัดพิมพ์เอกสารประมวลการสอนรายวิชา

2. การเริ่มต้นชั่วโมงแรกและชั่วโมงต่อไป ชั่วโมงแรกเป็นชั่วโมงที่สำคัญ เพราะผู้เรียนมีความตั้งใจและสนใจ ผู้สอนควรทำความรู้จัก ทำความเข้าใจและให้รายละเอียดแก่ผู้เรียนด้านต่างๆ เกี่ยวกับวิชาอย่างเพียงพอ ชั่วโมงต่อไป การเริ่มต้นการสอนในแต่ละครั้งให้น่าสนใจ ควบคุมระเบียบในห้องเรียนอย่างเหมาะสมเปิดโอกาสให้ซักถามและจับบทเรียนในแต่ละครั้งอย่างมีข้อคิด
ข้อสรุปที่ดีพอ

3. การประเมินการสอน เพื่อปรับปรุงการสอนในครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพราะจะทำให้ผู้สอนรู้ข้อดี ข้อเสียแล้วนำมาปรับปรุง การประเมินผลการสอนที่ดีมาจากการวางแผนการดำเนินการประเมินอย่างดี เหมาะสมและตีความข้อมูลอย่างรอบคอบ

4. การพัฒนาการสอน การสอนระดับอุดมศึกษาควรมีการพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการใหม่ๆของผู้เรียน ขอบเขตการพัฒนาควรเริ่มจากการสอนแล้วจึงขยายต่อมาที่การวิจัย การเขียนตำราและการบริหารงานด้านอื่นๆ ซึ่งทุกเรื่องสนับสนุนการเรียนการสอนไม่ว่าด้านใดด้านหนึ่งเสมอ ซึ่งการพัฒนาควรครอบคลุมทั้งการเตรียมอาจารย์ผู้สอน การพัฒนาระหว่างการสอน จนถึงการสร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมเพื่อการสอน ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนการสอนที่เกิดจากองค์ประกอบที่เชื่อมกัน 5 อย่างคือ ระหว่างสภาพของผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างบุคลิกภาพ และภูมิหลังของผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างความรู้ของ

ผู้สอนกับผู้เรียน ระหว่างการตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนของอาจารย์กับการตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนของนักศึกษา ระหว่างพฤติกรรมของผู้สอนกับผู้เรียนและสภาพแวดล้อมในการเรียนและการสอน

8.3 ระบบการเรียนการสอน

ระบบของการเรียนการสอน (Systematic Instructional) ว่าเป็นการวางแผนของกระบวนการเรียนการสอน เพื่อที่จะตอบคำถามขั้นพื้นฐาน 4 คำถามที่ว่า การเรียนการสอนนั้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนในระดับใด อะไรคือสิ่งที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ผู้สอนจะต้องใช้วิธีการสอนอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนจะมีทักษะทางการเรียนที่ดีที่สุดและผู้สอนสามารถจะประเมินผลการเรียนของผู้เรียนได้อย่างไร คำถามทั้ง 4 คำถามมีความเกี่ยวข้องกับส่วนประกอบสำคัญของการเรียนการสอน คือ ผู้เรียน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน วิธีการสอนและการวัดและการประเมินผล

ระบบการเรียนการสอนของเจอร์ลาซและอีลีได้จัดขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนไว้ 6 ส่วนด้วยกัน คือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. การเลือกเนื้อหาวิชา
3. การประเมินพฤติกรรมก่อนการเรียน
4. การดำเนินการสอนซึ่งครอบคลุม การพิจารณากลวิธีการสอนการจัดกลุ่มผู้เรียนการจัดห้องเรียนการจัดเวลาเรียนและการเลือกแหล่งวิทยาการ
5. การประเมินผลการเรียน
6. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อไปปรับปรุงส่วนต่างๆของระบบ (ทิตินา แชมมณี, 2551)

การเรียนการสอน คือ ความคาดหวังของการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นไปตามประสงค์ที่กำหนดไว้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537) การเรียนการสอน ทั้งสองคำนี้สมควรเป็นกระบวนการ (Process) ที่เกี่ยวเนื่อง การเรียนหรือการเรียนรู้ (Learning) เป็นกระบวนการที่บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ (Experience) การสอนจึงเป็นการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้กับนักเรียนได้ปะทะ เพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น การสอนจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม กล่าวได้ว่า ที่สอนนั้นเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คนมีประสบการณ์ที่ดีมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จนสามารถดำรงชีพได้อย่างราบรื่น เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม (สุพิน บุญชูวงศ์, 2538)

วิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา มีดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย (Lecture Method)

เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนให้ความรู้ตามเนื้อหาสาระด้วยการเล่าอธิบายแสดงสาธิตโดยที่ผู้เรียนเป็นผู้ฟังเพียงอย่างเดียว อาจเปิดโอกาสให้ซักถามปัญหาได้บ้างในตอนท้ายของการบรรยาย

ความมุ่งหมายของวิธีสอนแบบบรรยาย เป็นการสอนที่เน้นเนื้อหาสาระที่นำเสนอโดยครูผู้สอน ผู้บรรยายจะเสนอปัญหา วิธีการต่างๆในการแก้ปัญหา และสรุปด้วยว่าวิธีการใดเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดตามหลักการ

ข้อดีของวิธีสอนแบบบรรยาย

- 1) ดำเนินการสอนได้รวดเร็ว
- 2) ง่ายต่อการสอนเพราะไม่ต้องเตรียมสื่อการสอน เพียงแต่ครูเตรียมเนื้อหาสาระที่จะสอนล่วงหน้าก็เพียงพอ
- 3) สามารถใช้สอนได้ในเวลาอันจำกัด ส่งเสริมทักษะในการย่อและเขียนสรุป

ข้อจำกัดของวิธีสอนแบบบรรยาย

- 1) หากผู้เรียนมีความตั้งใจฟังการบรรยาย จะช่วยเสริมทักษะในการสรุปความ
- 2) ผู้สอนต้องรู้จักการสร้างบรรยากาศด้วยวาจาศิลป์ เพื่อมิให้ผู้ฟังสูญเสียความสนใจ
- 3) สาระที่ได้จากการบรรยายมิได้เกิดจากการเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียนโดยตรง แต่เป็นสาระความรู้ที่ได้จากการบอกเล่าจากครูผู้สอน
- 4) ความรู้ที่ได้รับจากการฟังเพียงอย่างเดียวอาจลืมนง่าย เป็นความทรงจำที่ไม่ถาวร

2. วิธีสอนแบบสาธิต (Demonstration)

เป็นวิธีสอนที่ครูแสดงให้เห็นนักเรียนดูและให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมและผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง การสอนแบบสาธิตแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ผู้สอนเป็นผู้สาธิต ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสาธิต ผู้เรียนสาธิตเป็นกลุ่ม ผู้เรียนสาธิตเป็นรายบุคคล วิทยากรเป็นผู้สาธิต และการสาธิตแบบเงียบโดยให้นักเรียนสังเกตเอง

ข้อดีของการสอนแบบสาธิต

- 1) ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง
- 2) สร้างความสนใจ และความกระตือรือร้น
- 3) ฝึกการสังเกต การสรุปผล การบันทึก และการจัดขั้นตอน

ข้อจำกัดของการสอนแบบสาธิต

- 1) การสาธิตบางครั้งไม่สามารถใช้กับผู้เรียนกลุ่มใหญ่
- 2) ผู้สอนต้องแนะนำขั้นตอน อุปกรณ์ ที่ใช้ในการสาธิตอย่างชัดเจน

3) ผู้สอนต้องทดลองการสาธิตก่อนสอนให้แม่นยำเพื่อลดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น

3. วิธีสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment)

เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้ผ่านกระบวนการต่างๆ ได้พิสูจน์ทดสอบ และเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง จึงเกิดการเรียนรู้ได้ดี มีความเข้าใจและจดจำการเรียนรู้นั้นได้นาน ซึ่งวิธีสอนโดยใช้การทดลอง คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการให้ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดปัญหาและสมมติฐานในการทดลองและลงมือทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปอภิปรายผลการทดลอง และสรุปการเรียนรู้ที่ได้รับจากการทดลอง ทำให้การเรียนรู้นั้นตรงกับความเป็นจริง มีความหมายสำหรับผู้เรียนและจำได้นาน

ข้อดีของการสอนโดยใช้การทดลอง

- 1) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้ผ่านกระบวนการต่างๆ ได้พิสูจน์ทดสอบ และเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง จึงเกิดการเรียนรู้ได้ดี มีความเข้าใจ และจะจดจำการเรียนรู้นั้นได้นาน
- 2) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทักษะกระบวนการแสวงหาความรู้ ทักษะกระบวนการคิด และทักษะกระบวนการกลุ่ม รวมทั้งได้พัฒนาลักษณะนิสัยใฝ่รู้
- 3) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากจะทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้การทดลอง

- 1) เป็นวิธีสอนที่มีค่าใช้จ่ายสูง เนื่องจากต้องมีอุปกรณ์เครื่องมือวัสดุ สำหรับผู้เรียนจำนวนมากหรือในกรณีที่ต้องออกไปเก็บข้อมูลนอกสถานที่ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายค่าพาหนะที่พักและวัสดุต่างๆด้วย
- 2) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลามาก เนื่องจากการดำเนินการแต่ละขั้นตอนต้องใช้เวลา
- 3) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ จึงจะสามารถสอนและฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

4. วิธีสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction)

เป็นการสอนจากหลักการไปสู่ตัวอย่างย่อยๆ ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกฝนการนำหลักการไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ วิธีการสอนโดยใช้การนิรนัย คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี หลักการ กฎ หรือข้อสรุปในเรื่องที่เรียนดังกล่าวไปให้ได้

ข้อดีของการสอนโดยใช้การนิรนัย

- 1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้อย่างรวดเร็วและไม่ยุ่งยาก
- 2) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกฝนการนำทฤษฎี / หลักการไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ
- 3) เป็นวิธีสอนที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนที่มีความสามารถหรือเรียนรู้ได้เร็วสามารถพัฒนา โดยไม่ต้องรอผู้เรียนที่ช้ากว่า

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้การนิรนัย

- 1) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนจำเป็นต้องเตรียมตัวอย่าง / สถานการณ์ / ปัญหาที่หลากหลายมาให้ผู้เรียนได้ฝึกทำ
- 2) เป็นวิธีสอนที่ขึ้นกับความเข้าใจและความสามารถของผู้สอนในการนำเสนอทฤษฎี หลักการ
- 3) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนที่เรียนรู้ได้ช้า อาจจะตามไม่ทันเพื่อน และเกิดปัญหาในการเรียนรู้

5. วิธีสอนโดยใช้การอุปนัย (Induction)

เป็นวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนสรุปหลักการหรือแนวคิดจากตัวอย่างต่างๆด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนได้คิดได้ทำความเข้าใจด้วยตนเองวิธีสอนโดยการอุปนัย คือกระบวนการสอนที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการนำตัวอย่าง / ข้อมูล / ความคิด / เหตุการณ์ / สถานการณ์ / ปรากฏการณ์ ที่มีหลักการ / แนวคิด ที่ต้องการสอนให้แก่ผู้เรียนแฝงอยู่มาให้ผู้เรียนศึกษาวิเคราะห์ จนสามารถดึงหลักการ / แนวคิดที่แฝงออกมา เพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นๆต่อไป กล่าวอย่างสั้นๆได้ว่าเป็นการสอนที่ให้ผู้เรียนสรุปหลักการจากตัวอย่างต่างๆด้วยตนเองอย่างเข้าใจ

ข้อดีของการสอนโดยใช้การอุปนัย

- 1) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนสามารถค้นพบการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จึงทำให้เกิดความเข้าใจและจดจำได้ดี
- 2) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์อันเป็นเครื่องมือสำคัญของการเรียนรู้
- 3) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนได้ทั้งเนื้อหาความรู้ (ได้แก่ หลักการ / แนวคิด ฯลฯ) และกระบวนการ (ได้แก่ กระบวนการคิด) ซึ่งผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ได้

ข้อเสียของการสอนโดยใช้การอุปนัย

- 1) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลาค่อนข้างมาก

- 2) เป็นวิธีสอนที่อาศัยตัวอย่างที่ดีหากผู้สอนขาดความเข้าใจในการจัดเตรียม ตัวอย่างที่ครอบคลุมลักษณะสำคัญของหลักการ / แนวคิดที่สอน การสอนจะไม่ประสบผลสำเร็จ
- 3) เป็นวิธีการสอนที่ผู้เรียนจะต้องคิดค้นหาคำตอบด้วยตนเอง หากผู้เรียนขาดทักษะ พื้นฐานในการคิด และการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม อาจไม่เกิดผลสมบูรณ์ตามต้องการ

6. วิธีสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา (Field Trip)

เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงในเรื่องที่เรียน ได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริง ได้ใช้แหล่งชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ วิธีสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษาคือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันวางแผนและเดินทางไปศึกษาเรียนรู้ ณ สถานที่อันเป็นแหล่งความรู้ในเรื่องนั้น (ซึ่งอยู่นอกสถานที่ที่เรียนกันอยู่เป็นปกติ) โดยมีการศึกษาสิ่งต่างๆในสถานที่นั้นตามกระบวนการหรือวิธีการที่ได้วางแผนไว้ และมีการอภิปรายสรุปการเรียนรู้จากข้อมูลที่ได้ศึกษามา

ข้อดีของการสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา

- 1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริง มีการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและความเป็นจริง
- 2) เป็นวิธีสอนที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
- 3) เป็นวิธีสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกทักษะต่างๆ จำนวนมาก เช่น ทักษะการวางแผน ทักษะการประสานงาน ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการแสวงหาความรู้จากนอกนั้นยังส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมต่างๆ เช่น ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความเสียสละ เป็นต้น
- 4) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น และความสนใจในการเรียนเพิ่มขึ้น

ข้อจำกัดการสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา

- 1) เป็นวิธีสอนที่ยุ้งยากสำหรับผู้สอน เนื่องจากต้องมีการเตรียมการติดต่อประสานงานจัดการ และรับผิดชอบงานหลายด้าน
- 2) เป็นวิธีสอนที่มีค่าใช้จ่ายสูง ใช้เวลามาก และมีความเสี่ยง อาจเกิดอันตรายระหว่างการเดินทางได้
- 3) เป็นวิธีสอนที่อาจเกิดผลไม่คุ้มค่า หากการจัดการ และกระบวนการศึกษาไม่ดีเท่าที่ควร

7. วิธีสอนแบบอภิปราย (Discussion Method)

เป็นการสอนโดยที่นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาย่างใดอย่างหนึ่ง การอภิปรายกระทำระหว่างครูกับนักเรียน หรือระหว่างนักเรียนด้วยกัน โดยมีครูเป็นผู้ประสานงาน วิธีการสอนแบบอภิปรายจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็น พูดเป็น และสร้างความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งความมุ่งหมายของวิธีสอนแบบอภิปราย คือ เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย เพื่อฝึกทักษะในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเพื่อฝึกทักษะในการพูดและการแสดงความคิดสร้างสรรค์

ข้อดีของวิธีสอนแบบอภิปราย

- 1) ส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- 2) พัฒนาสติปัญญาของนักเรียนด้านการคิดหาเหตุผล
- 3) ส่งเสริมการค้นคว้าหาความรู้ของนักเรียนเพื่อนำมาใช้ในการอภิปราย
- 4) ผู้เรียนสามารถนำวิธีการอภิปรายไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

ข้อสังเกตของวิธีสอนแบบอภิปราย

- 1) หากผู้ดำเนินการอภิปรายไม่มีความสามารถในการอภิปราย จะทำให้การอภิปรายไม่สัมฤทธิ์ผล และสิ้นเปลืองเวลามาก
- 2) หากการตั้งหัวข้อไม่ดีจะทำให้ไม่ได้ข้อสรุปของการอภิปราย
- 3) ครูผู้สอนต้องควบคุมให้การอภิปรายดำเนินไปตามหลักการที่ถูกต้อง เช่น ประชานต้องไม่ใช้ความคิดของตนเองชี้แจงผู้ร่วมอภิปรายไม่ใช้ความคิดของตนเอง

8. วิธีสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization)

เป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเห็นภาพของเรื่องราวที่ต้องการเรียนรู้ ประจักษ์ชัดเจนด้วยตาตนเองทำให้เรื่องราวนั้นมีชีวิตขึ้นมา จึงช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนและจดจำได้นาน วิธีสอนโดยใช้การแสดงละคร คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ โดยการให้ผู้เรียนแสดงละคร ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามเนื้อหาและบทละครที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ทำให้เรื่องราวนั้นมีชีวิตขึ้นมา และสามารถทำให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมเกิดความเข้าใจและจดจำเรื่องนั้นได้นาน

ข้อดีของการสอนโดยใช้การแสดงละคร

- 1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นสิ่งที่เรียนมีชีวิตขึ้นมา ทำให้การเรียนรู้มีความเป็นจริงและมีความหมายสำหรับผู้เรียน
- 2) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน มีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูง

3) เป็นวิธีสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่างๆ จำนวนมาก เช่น ทักษะการพูด การเขียน การแสดงออก การจัดการ การแสวงหาข้อมูลความรู้ และการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้การแสดงละคร

- 1) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลามาก ต้องมีการจัดเตรียมบทละคร และการแสดงที่ยุ่งยาก
- 2) เป็นวิธีสอนที่ต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องแต่งกาย ประกอบการแสดง ซึ่งอาจทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น
- 3) เป็นวิธีสอนที่ต้องอาศัยการแสวงหาข้อมูลที่ถูกต้องมาใช้ในการเขียนบท หากผู้สอนไม่มีข้อมูลเพียงพอ หรือไม่สามารแสวงหาข้อมูลที่ถูกต้องได้ จะทำให้เรื่องราวหรือการแสดงไม่สมบูรณ์

9. วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)

การให้ผู้เรียนแสดงบทบาทสมมติ ก็เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะใช้บทบาทเป็นเครื่องมือในการดึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิด การรับรู้ เจตคติ หรือคติต่างๆ ที่ซ่อนอยู่ในส่วนลึกของผู้แสดงออกมาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ ซึ่งวิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง และแสดงออกตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตน และนำเอาการแสดงออกของผู้แสดงทั้งทางด้านความรู้ ความคิดความรู้สึก และพฤติกรรมที่สังเกตพบ มาเป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามวัตถุประสงค์

ข้อดีของการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ

- 1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจความรู้สึกและพฤติกรรมของผู้อื่นได้ เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง
- 2) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ และเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของตน
- 3) เป็นวิธีสอนที่ช่วยพัฒนาทักษะในการเผชิญสถานการณ์ ตัดสินใจและแก้ปัญหา
- 4) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้การเรียนการสอนมีความใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง
- 5) เป็นวิธีสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมาก ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน และการเรียนรู้มีความหมายสำหรับผู้เรียน เพราะข้อมูลมาจากผู้เรียนโดยตรง

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ

- 1) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลามากพอสมควร

2) เป็นวิธีสอนที่ต้องอาศัยการเตรียมการและการจัดการอย่างรัดกุมหากจัดการไม่ดีพอ อาจเกิดความยุ่งยากสับสนขึ้นได้

3) เป็นวิธีสอนที่ต้องอาศัยความไวในการรับรู้ (sensitivity) ของผู้สอนหากผู้สอนขาดคุณสมบัตินี้ ไม่รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนบางคน และไม่ได้แก้ปัญหาแต่ต้น อาจเกิดเป็นปัญหาต่อเนื่องไปได้

4) เป็นการสอนที่ต้องอาศัยความสามารถของครูในการแก้ปัญหา เนื่องจากการแสดงของผู้เรียนอาจไม่เป็นไปตามความคาดหวังของผู้สอน ผู้สอนจะต้องสามารถแก้ปัญหาหรือปรับสถานการณ์และประเด็นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้

10. วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)

การสอนโดยใช้กรณีตัวอย่างนี้ มีได้มุ่งที่คำตอบใดคำตอบหนึ่ง แต่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นคำตอบและเหตุผลที่หลากหลาย อันจะช่วยให้การตัดสินใจมีความรอบคอบขึ้น ซึ่งวิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนศึกษาเรื่องที่สมมติขึ้นจากความเป็นจริง และตอบประเด็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องนั้น แล้วนำคำตอบและเหตุผลที่มาจากคำตอบนั้นมาใช้เป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ และช่วยให้ผู้เรียนฝึกฝนการเผชิญและแก้ปัญหาโดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาจริง เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ และเรียนรู้ความคิดของผู้เรียนช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น

ข้อดีของการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง มหาวิทยาลัย

1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจรรณญาณและการคิดแก้ปัญหา ช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้น

2) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริงและได้ฝึกแก้ปัญหาโดยไม่ต้องเสี่ยงกับผลที่จะเกิดขึ้นช่วยให้เกิดความพร้อมแก้ปัญหาเมื่อเผชิญปัญหาในสถานการณ์จริง

3) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนสูง ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและส่งเสริมการเรียนรู้จากกันและกัน

4) เป็นวิธีสอนที่ให้ผลดีสำหรับผู้เรียนที่มีความรู้และประสบการณ์หลากหลายสาขา

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง

1) หากกลุ่มผู้เรียนมีความรู้และประสบการณ์ไม่แตกต่างกัน การเรียนรู้จะไม่กว้างเท่าที่ควร เพราะผู้เรียนมักมีมุมมองคล้ายกัน

2) แม้ปัญหาและสถานการณ์จะใกล้เคียงกับความเป็นจริง แต่ก็ไม่ได้เกิดขึ้นจริง ๆ กับผู้เรียนความคิดในการแก้ปัญหาจึงมักเป็นไปตามเหตุผลที่ถูกที่ควร ซึ่งอาจไม่ตรงกับการปฏิบัติจริงได้

11. วิธีสอนโดยใช้เกม (Game)

จุดเน้นของเกมอยู่ที่การเรียนรู้ทฤษฎีต่างๆ ที่จะเอาชนะอุปสรรค เพื่อจะไปให้ถึงเป้าหมาย ผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจจุดเน้นของการใช้เกมในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ ซึ่งวิธีสอนโดยใช้เกม คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการให้ผู้เรียนเล่นเกมตามกติกา และนำเนื้อหาและข้อมูลของเกม พฤติกรรมการเล่น วิธีการเล่น และผลการเล่นเกมของผู้เรียนมาใช้ในการอภิปรายเพื่อสรุปการเรียนรู้

ข้อดีของการสอนโดยใช้เกม

1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูง ผู้เรียนได้รับความสนุกสนานและเกิดการเรียนรู้จากการเล่น

2) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการเห็นประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง ทำให้การเรียนรู้ที่มีความหมายและอยู่คงทน

3) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนไม่เหนื่อยแรงมากขณะสอนและผู้เรียนชอบ

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้เกม

1) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลามาก

2) เป็นวิธีสอนที่มีค่าใช้จ่าย เนื่องจากเกมบางเกมต้องซื้อหามาโดยเฉพาะเกมจำลองสถานการณ์บางเกมมีราคาสูงมาก เนื่องจากการเล่นเกมส่วนใหญ่ ผู้เรียนทุกคนต้องมีวัสดุอุปกรณ์ในการเล่นเฉพาะตน

3) เป็นวิธีสอนที่ขึ้นกับความสามารถของผู้สอน ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างเกม จึงจะสามารถสร้างได้

4) เป็นวิธีสอนที่ต้องอาศัยการเตรียมการมาก เกมเพื่อการฝึกทักษะแม้จะไม่ยุ่งยาก ซับซ้อนนักแต่ผู้สอนจำเป็นต้องจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการเล่นให้ผู้เรียนจำนวนมาก เกมการศึกษา และเกมจำลองสถานการณ์ ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาและทดลองใช้จนเข้าใจ ซึ่งต้องอาศัยเวลามาก โดยเฉพาะเกมที่มีความซับซ้อนมาก และผู้เล่นจำนวนมากยิ่งต้องใช้เวลาเพิ่มขึ้นอีก

5) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนต้องมีทักษะในการนำการอภิปรายที่มีประสิทธิภาพ จึงจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนประมวลและสรุปการเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์

12. วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation)

เป็นการสอนที่มุ่งช่วยผู้เรียนให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงที่สถานการณ์นั้นจำลอง

ขึ้นมา ดังนั้นการอภิปรายจึงควรมุ่งประเด็นไปที่การเรียนรู้ความเป็นจริงว่า ในความเป็นจริง สถานการณ์ในเรื่องนั้นๆเป็นอย่างไร และอะไรเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งผู้เรียน ควรจะได้เรียนรู้จากการเล่นของตนในสถานการณ์นั้น ซึ่งวิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนลงไปเล่นในสถานการณ์ที่มีบทบาท ข้อมูล และกติกาการเล่น ที่สะท้อนความเป็นจริง และมีปฏิสัมพันธ์ กับสิ่งต่างๆที่อยู่ในสถานการณ์นั้น โดยใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริง ในการ ตัดสินใจและแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นใน สถานการณ์จริง

ข้อดีของการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง

- 1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องที่มีความสัมพันธ์ซับซ้อนได้อย่างเข้าใจ เกิดความเข้าใจ เนื่องจากได้มีประสบการณ์ที่เห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเอง
- 2) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูงมาก ผู้เรียนได้เรียนอย่าง สนุกสนาน การเรียนรู้มีความหมายต่อตัวผู้เรียน
- 3) เป็นวิธีสอนที่ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกทักษะกระบวนการต่างๆ จำนวนมาก เช่น กระบวนการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น กระบวนการสื่อสาร กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการคิดเป็นต้น

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง

- 1) เป็นวิธีสอนที่ต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง เพราะต้องมีวัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลสำหรับผู้เล่นทุกคนและสถานการณ์จำลองบางเรื่องมีราคาแพง
- 2) เป็นวิธีสอนที่ใช้เวลามาก เพราะต้องใช้เวลาแก่ผู้เล่นในการเล่นและการอภิปราย
- 3) เป็นวิธีสอนที่ต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก ผู้สอนต้องศึกษารายละเอียด และลองเล่นด้วยตนเอง และในกรณีที่ต้องสร้างสถานการณ์จำลอง หรือเกมจำลองสถานการณ์เอง ยิ่งต้อง ใช้เวลาเพิ่มขึ้น
- 4) เป็นวิธีสอนที่ต้องพึ่งสถานการณ์จำลอง ถ้าไม่มีสถานการณ์จำลองที่ตรงกับ วัตถุประสงค์หรือความต้องการ ผู้สอนต้องสร้างขึ้นเอง ถ้าผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจในการสร้าง สถานการณ์เพียงพอก็จะไม่สามารถสร้างได้
- 5) เป็นวิธีสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เล่นและแสดงออกอย่างหลากหลาย จึงเป็น การยากสำหรับผู้สอนในการนำการอภิปรายให้ไปสู่การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

13. วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)

เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และทราบผลการเรียนรู้ของตนทันที

ที่เรียนจบ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ซึ่งวิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ คือ กระบวนการในการสอนให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากศูนย์การเรียนรู้หรือมุมความรู้ ซึ่งผู้สอนได้จัดเตรียมเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่ใช้สื่อการสอนหลายๆอย่างประสมกันเอาไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ปกติศูนย์การเรียนรู้จะมีหลายศูนย์ แต่ละศูนย์จะมีเนื้อหาสาระเบ็ดเสร็จในตนเอง ผู้เรียนจะหมุนเวียนกันเข้าศูนย์ต่างๆจนครบทุกศูนย์โดยมีศูนย์สำรองไว้สำหรับผู้เรียนที่เรียนรู้ได้เร็วและทำกิจกรรมเสร็จก่อนคนอื่นๆ ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมศูนย์การเรียนรู้ ให้คำแนะนำช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แก่ผู้เรียน และประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียน

ข้อดีของการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้

- 1) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
- 2) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้
- 3) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนทราบผลการเรียนรู้ทันทีที่เรียนจบ
- 4) เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เป็นรายบุคคลเป็นกลุ่มย่อยได้

ข้อจำกัดของการสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้

- 1) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนต้องใช้เวลาในการเตรียมการมาก กล่าวคือต้องจัดเตรียมชุด การเรียนการสอน จัดวัสดุอุปกรณ์และสถานที่ให้พร้อมก่อนสอน
- 2) เป็นวิธีสอนที่ต้องใช้สื่อ และวัสดุต่างๆจำนวนมาก ใช้งบประมาณมาก

14. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน (The Inquiry Method)

ความมุ่งหมายของการสอนแบบสืบสวนสอบสวน คือ การกระตุ้นให้นักเรียนสืบสวนสอบสวน ความรู้หรือข้อเท็จจริงด้วยตนเอง เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล และเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิด เป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

ข้อดีของวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน

- 1) นักเรียนสามารถใช้ความคิด สติปัญญาและประสบการณ์เดิมของตนเองอย่างมีอิสระ
- 2) ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนช่างสังเกต มีเหตุผลไม่เชื่ออะไรง่ายๆ โดยไม่ตรวจสอบ
- 3) นักเรียนเกิดความเชื่อมั่น กล้าแสดงความคิดเห็น

ข้อสังเกตของวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน

- 1) ครูมีบทบาทสำคัญในการสอนแบบสืบสวนสอบสวน เนื่องจากครูต้องป้อนคำถาม ให้นักเรียนเพื่อนำไปสู่การคิดค้นคว้า

2) ครูต้องให้โอกาสนักเรียนทั้งห้องในการอภิปราย วางแผน และกำหนดวิธีการแก้ปัญหาเอง

3) ปัญหาที่กำหนดเพื่อสืบสวนสอบสวนไม่ควรยากเกินความสามารถของนักเรียน (ทิตนา แคมมณี, 2554)

ซึ่งการเรียนการสอนวิชาชีพแตกต่างไปจากการสอนวิชาสามัญ เพราะการเรียนการสอนวิชาชีพมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อฝึกทักษะความชำนาญของนักศึกษา ให้สามารถนำความรู้ที่เรียนมาในแต่ละสาขาวิชาชีพไปทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนศิลปะก็เช่นเดียวกัน คือ การเรียนมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป มักจะเน้นหนักในภาคปฏิบัติมากกว่า เนื่องจากศิลปะเป็นวิชาที่มุ่งให้เรียนมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องในการสร้างสรรค์หรือประกอบอาชีพตลอดจนกระทั่ง สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการส่วนบุคคลให้ปรากฏออกมาเป็นผลงานที่สัมผัสได้ การสร้างสรรค์งานศิลปะยังก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นกระบวนการต่อเนื่องเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคล โดยจินตนาการและประสบการณ์ของแต่ละคนเป็นพื้นฐาน การสอนศิลปะจึงมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากการสอนวิชาอื่นทั่วไป โดยเฉพาะวิชาศิลปะปฏิบัติ นั้น ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนศิลปะทุกสาขาวิชา (วุฒิ วัฒนสิน, 2541)

8.4 องค์ประกอบการสอน

8.4.1 องค์ประกอบเกี่ยวกับด้านผู้สอน

เมื่อจะทำการสอนในระดับใดก็ตาม สิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับผู้สอนจะต้องมี คือ พื้นฐานทางความรู้ด้านวิชาการดี มีความสามารถเชี่ยวชาญในวิชาชีพที่จะทำการสอน และมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการและกลวิธีการสอน พื้นฐานทางด้านส่วนตัวผู้สอนในด้านอื่นๆ เช่น เพศ อายุ วุฒิ ประสบการณ์ในการทำงาน และสถานภาพทางสังคมของผู้สอนในปัจจุบันเป็นอย่างไร ทรรศนะต่อการสอน ได้แก่ ความรักในตัวผู้เรียน รักวิชาที่จะสอนและรวมถึงรักการสอน ซึ่งจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณภาพของการสอน สิ่งที่จะช่วยเสริมการสอนประการสุดท้าย ได้แก่ ประสบการณ์ทางการสอน ซึ่งผู้สอนเคยได้ปฏิบัติการสอนในระดับใดมาบ้าง เพราะรูปแบบวิธีการสอนมีความแตกต่างกัน เกี่ยวกับโอกาสและระดับของการสอนที่ได้ปฏิบัติมา เช่น ในสถาบันการศึกษา ระดับโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรือมหาวิทยาลัย รวมทั้งเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม ประชุมปฏิบัติการและสัมมนา เป็นต้น

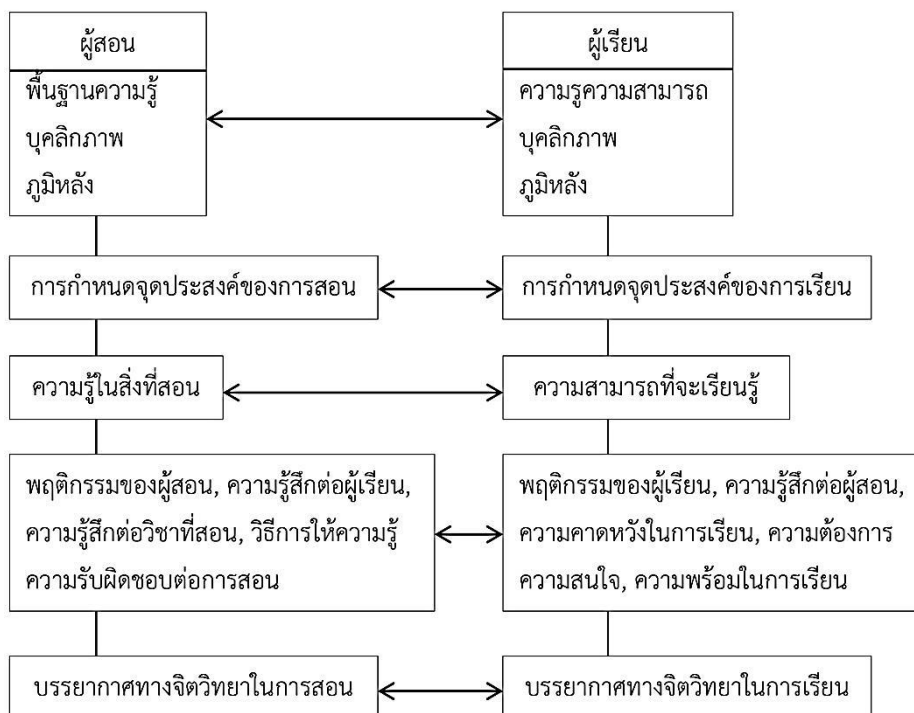
8.4.2 องค์ประกอบทางด้านผู้เรียน

ข้อมูลส่วนตัวและพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนจะต้องศึกษาอย่างละเอียด ข้อมูลนี้จะเป็นส่วนกำหนดในการจัดระบบการสอน ได้อย่างมีประสิทธิภาพตรงกับความต้องการ ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน และสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนในหลักสูตร ข้อมูลผู้เรียนนั้น อาจจะศึกษาข้อมูลด้านต่างๆได้ดังนี้

- 1) ความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนจะต้องทำความเข้าใจ และตระหนักถึงพื้นฐานความรู้เดิม ความคาดหวังต่อสิ่งที่เรียน รวมทั้งสภาวะความเป็นอยู่ในครอบครัวของผู้เรียน
- 2) วิธีการแสวงหาความรู้ คือ พยายามที่จะเรียนรู้และหาข้อมูลต่างๆ เพื่อสรุปเป็นแนวคิดและหลักการที่จะนำไปใช้ชีวิตจริง จะมีอิทธิพลและส่งผลต่อการเรียนรู้เป็นอย่างมาก กับผู้เรียนที่มีความแตกต่างในหลายๆด้าน
- 3) การสร้างความเข้าใจ ซึ่งผู้สอนจะต้องพยายามที่จะเข้าใจถึงเหตุและผลของการกระทำต่างๆของผู้เรียน การทำความเข้าใจกับผู้เรียน ซึ่งผู้สอนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า หัวใจของการสอน คือ ผู้เรียน ถ้าไม่มีผู้เรียนการสอนก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ดังนั้น การทำความเข้าใจผู้เรียนจึงจะต้องศึกษาในทางกว้างและเจาะลึก
- 4) การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้สอนจะต้องสร้างโอกาส เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเปิดทางเลือกในกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ควรให้โอกาสผู้เรียนที่มีอิสระในการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพที่เขาได้อยู่ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้
- 5) การยอมรับผู้เรียนในสภาพที่เขาเป็นอยู่ ผู้สอนต้องคำนึงอยู่ตลอดเวลาว่า สิ่งที่คุณยอมรับไม่ได้ หรืออาจจะเผลอไปในขณะปฏิบัติการสอนนั้น คือ ผู้สอนคิดว่าผู้เรียนเหมือนกันหมดและมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งในสภาพแห่งความเป็นจริงนั้น ผู้เรียนมีความแตกต่างกันมากในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ความสนใจ ความเชื่อ ค่านิยม แม้แต่เวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ก็ไม่เท่ากัน

8.4.3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

การเรียนจะเกิดจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอให้ ซึ่งรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้ เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัยของการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน พอสรุปได้ในแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน
(ที่มา : สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

กระบวนการสอนนั้นน่าสนใจ ถ้าผู้สอนมีความรู้ในเนื้อหาสาระที่จะสอนอย่างดีและมีกลวิธีในการสอน หรือส่งทอดความรู้เป็นอย่างดีแล้ว บทเรียนนั้นจะมีชีวิตชีวาบรรยากาศน่าเรียนที่ชวนให้คิดและติดตาม (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537)

ทั้งนี้ องค์ประกอบของการสอน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ

1. ด้านองค์ประกอบรวม หมายถึง องค์ประกอบด้านโครงสร้างที่จะมาประกอบกันเป็นการสอน ประกอบด้วย

- 1.1 ผู้สอนหรือวิทยากร
- 1.2 นักเรียนหรือผู้เรียน
- 1.3 หลักสูตรหรือสิ่งที่สอน

2. ด้านองค์ประกอบย่อย หมายถึง องค์ประกอบด้านรายละเอียดของการสอนซึ่งจะต้องประกอบด้วยกระบวนการเหล่านี้ จึงจะทำให้เป็นการสอนที่สมบูรณ์ ได้แก่

- 2.1 การตั้งจุดประสงค์การสอน

เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับแรกของการสอน ทำให้ผู้สอนทราบว่าจะสอนเพื่ออะไร ให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมใดบ้าง มากน้อยเพียงใด เป็นการสอนที่มีเป้าหมาย

ขณะเดียวกันการตั้งจุดประสงค์การสอนจะเป็นประโยชน์ในการเตรียมเนื้อหาการสอน การเลือกใช้วิธีการสอน การเลือกใช้สื่อการสอน การเลือกใช้สื่อและการวัดผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน

2.2 การกำหนดเนื้อหา

รวมถึงการเลือกและการจัดอันดับเนื้อหาที่จะสอนด้วยการกำหนดเนื้อหาจะทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนอะไร ผู้เรียนควรได้รับประสบการณ์ใดบ้าง ประสบการณ์ใดควรได้รับก่อนและขอบเขตมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม การกำหนดเนื้อหาไว้ล่วงหน้าจะทำให้การสอนมีสาระคุ้มค่ากับเวลาที่ผ่านไปและมีคุณค่าแก่ผู้เรียน

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกัน เพราะจะทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนอย่างไร ใช้วิธีใดในการนำเสนอหรือสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งจะต้องใช้วิธีการที่เหมาะสม อาจใช้วิธีการสอนในแต่ละครั้ง โดยจะต้องเป็นวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาหรือวิชากับผู้เรียน สภาพห้องเรียนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2.4 การใช้สื่อการสอน

เป็นส่วนสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ชัดเจนและรวดเร็ว ตลอดจนช่วยสร้างความสนใจได้ดี สื่อการสอนที่ดีจะช่วยให้การสอนดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและสะดวกคล่องตัวแก่ผู้เรียน การเตรียมสื่อการสอนทำให้ผู้สอนทราบว่าใช้อะไรเป็นสื่อที่ช่วยสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด

2.5 การวัดและประเมินผล

องค์ประกอบข้อนี้ช่วยให้ผู้สอนทราบว่า การสอนที่ผ่านมานั้นบรรลุผลหรือไม่ มีตอนใดหรือจุดประสงค์ข้อใดบ้างที่ยังไม่บรรลุ การวัดหรือประเมินนี้มีประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน ผู้สอนจึงต้องทำการประเมินผลทุกครั้งการสอน (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2550)

8.5 การดำเนินการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต)

การศึกษาศิลปะในระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาที่เน้นการฝึกทักษะให้ผู้เรียนมีความสามารถปฏิบัติงานได้จริง เป็นการฝึกประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับรู้ถึงแก่นแท้ของความรู้นั้น โดยการปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น ความสำคัญของการเรียนการสอนศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาศาสาที่ศนศิลป์ จึงมุ่งเน้นการเรียนรู้ภาคปฏิบัติ อันได้แก่วิชา วาดเส้น วิชาจิตรกรรม วิชาประติมากรรม วิชาภาพพิมพ์และวิชาศิลปะไทย วิชาเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นวิชาขั้นสูงในการศึกษาศิลปะของแต่ละสาขา ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านทักษะโดยตรง การได้มาซึ่งทักษะเหล่านี้ผู้ปฏิบัติจะต้องมีทัศนคติที่ถูกต้องและได้รับการฝึกฝนที่ถูกต้องทาง ความคิดหรือจินตนาการกับการกระทำหรือ

ทักษะจะต้องเติบโตคู่กัน แต่ฝ่ายจะสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (ชุลุด นิ่มเสมอ, 2529)

ศิลปศึกษาใช้เรียก กระบวนการจัดการสอนศิลปศึกษาให้นักศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ต้องการเป็นครูศิลปะในระดับการศึกษาต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาวิชาสัมพันธ์และครอบคลุมถึงพัฒนาการของนักเรียน วิธีสอน การจัดหลักสูตร การจัดห้องเรียน การสร้างสื่อการเรียน การรู้จักสกัดเนื้อหาวิชาต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงใช้สอนให้เหมาะสมกับระดับการศึกษาที่รับผิดชอบ และนำมาประเมินผลด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะ ดังนั้นศิลปศึกษา เป็นศาสตร์ที่คาบเกี่ยวระหว่างศิลปะกับศึกษาศาสตร์ คือเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ความจำเป็นที่จะต้องใช้เหตุผลเข้ามาเป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ยิ่งมีมากขึ้น เพราะจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ อีกทั้งการคิดและการเขียนที่ดีจำเป็นต้องมีเหตุผลเป็นฐานรองรับมีข้อมูลและแหล่งที่มา ที่สามารถสนับสนุนข้อสรุปตนเองได้อย่างแจ่มแจ้งและชัดเจนในปัจจุบันศาสตร์ทางศิลปศึกษาได้ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม (อารี สุทธิพันธุ์, 2551)

9. การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

คำว่า “บูรณาการ” หากแปลตามพจนานุกรมหรือโดยนัยอักษร หมายถึง การกระทำให้ครบถ้วนสมบูรณ์ หมายความว่า การกระทำส่วนประกอบ ปลีกย่อย สัดส่วนอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาประสาน ขมวดหลอมรวมเข้าด้วยกันให้เป็นกลุ่มก้อน จนมีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเอง หากแปลโดยอรรถหรือโดยความทางวิชาศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์จะหมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ในแต่ละระดับการศึกษาและเรียนรู้ที่มีเนื้อหา สาระ นัยยะ สอดคล้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดคุณูปการทางการศึกษาที่ครบถ้วนสมบูรณ์

ตามนัยยะทั้งสองความหมายดังกล่าวพอสรุปความรวมได้ว่า “บูรณาการ” คือ การนำเอาศาสตร์ต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานกันเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการ การจัดการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุด (สำลี รักสุทธิและคณะ, 2544)

การบูรณาการ (Integration) คือ การนำความรู้มารวบรวมประมวลไว้ในหน่วยเดียวกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์ของหน่วยบูรณาการ ซึ่งหน่วยบูรณาการนี้จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของการใช้ชีวิต เพราะการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบันต้องอาศัยหลายอย่างมาผสมผสานกลมกลืนกันเพื่อทำให้เกิดความสุขไม่ได้แยกเป็นส่วน ดังนั้น วิชาต่างๆ ควรจัดให้ผสมกลมกลืนกันไป

บูรณาการ หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ คือการนำหน่วยย่อยย่อยที่สัมพันธ์กันมาทำหน้าที่อย่างผสมกลมกลืนกันเป็นหนึ่งเดียวให้ครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเอง (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2557)

การเรียนการสอนแบบบูรณาการจะต้องเน้นการเรียนรู้แบบองค์รวมของเนื้อหา มากกว่าการเรียนรู้แบบแยกส่วน ซึ่งแยกเฉพาะเรื่องเฉพาะทาง อันเป็นการเรียนรู้ที่ผิดพลาดทำให้คนเห็นแก่ตัว มีความคิดคับแคบ ส่วนการเรียนรู้แบบบูรณาการจะทำให้คนมองกว้างคิดไกล รู้จักการมองแบบองค์รวมและเห็นประโยชน์แก่สังคม ดังนั้น การเรียนแบบองค์รวมหรือบูรณาการจึงเหมาะสมอย่างยิ่งกับยุคสมัยที่ศีลธรรมกำลังหดหายไปจากจิตใจคนไทย

เมื่อนำแผนการสอนมารวมกับบูรณาการ จึงหมายถึง การเตรียมการสอนที่นำเอาเนื้อหาวิชา ศาสตร์ต่างๆที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาผสมผสานกัน เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน (สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

9.1 ความสำคัญของแผนการสอนแบบบูรณาการ

แผนการสอนแบบบูรณาการ ถือเป็นนวัตกรรมชิ้นสำคัญของครู เมื่อดำเนินการจัดทำจนเสร็จ และหากนำไปใช้สอนจริงย่อมก่อให้เกิดประโยชน์และมีความสำคัญต่อการศึกษาอย่างยิ่ง ผู้รู้หลายท่าน ได้กล่าวถึงประโยชน์ของแผนการสอนแบบบูรณาการไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้เกิดการวางแผนการสอน วิธีสอน วิธีเรียนที่มีความหมายยิ่งขึ้น
2. ช่วยให้เกิดความสะดวกสบายในการจัดการเรียนการสอนตามสภาพที่เป็นจริง
3. ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมที่ผู้เรียนสามารถเรียนได้หลายอย่างในขณะเดียวกัน
4. ทำให้สามารถขยายขอบเขตการศึกษาไปได้อย่างไม่จำกัด และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิชาอื่นอย่างกลมกลืน การเรียนรู้จึงไม่ติดขัดและหยุดชะงักเพียงเส้นเดียว
5. ช่วยให้การเรียนการสอนเกิดคุณภาพตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยไม่จำกัดด้วยระยะเวลา
6. ช่วยให้การเรียนการสอนมีคุณภาพ คุณธรรมตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
7. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและสังคมเป็น การพัฒนาแบบองค์รวมหรือรอบด้าน
8. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมตามประสบการณ์ชีวิตของตนและส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้เรียน ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายและเป็นไปแบบยั่งยืนยาวนาน
9. ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่างๆอย่างหลากหลาย บ่อยครั้งโดยไม่เบื่อหน่าย

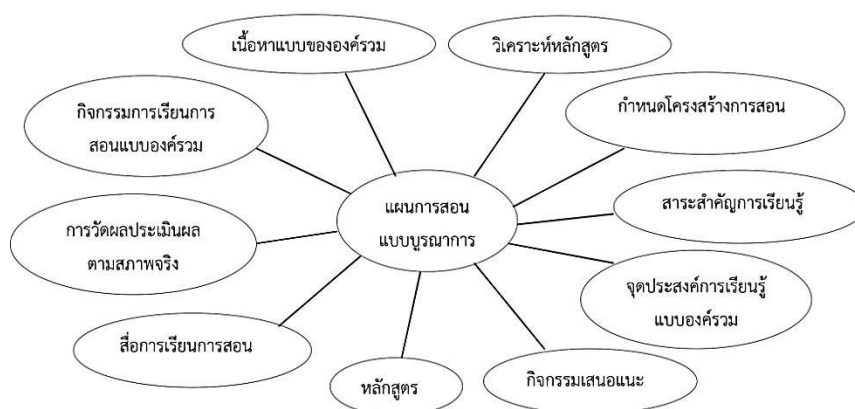
10. ช่วยให้เกิดการพัฒนาความคิดระดับสูง คิดไตร่ตรอง คิดอย่างมีจิตวิญญาน คิดแก้ปัญหาและคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างไม่หยุดยั้ง

11. ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกสนาน (เก่ง ดี มีสุข ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น ดี เก่ง มีสุข) เห็นคุณค่าของคน งาน หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ โลกและจักรวาลเป็นการเปิดขอบฟ้าทางการศึกษาอย่างไม่รู้สิ้น

ในการจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักในการจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ เริ่มตั้งแต่สามารถทำความเข้าใจหลักสูตร แปลงหลักสูตรไปสู่การสอน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สามารถวิเคราะห์หลักสูตรทุกวิชา เพื่อกำหนดกรอบการเรียนการสอน สามารถกำหนดโครงสร้างการเรียนการสอน อันจะนำไปสู่การจัดทำรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆของแผนการสอนแบบบูรณาการได้ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์และเหมาะสม

การจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการวิชา นอกจากต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการในการทำและเขียนแผนการสอนทุกแบบเท่าที่เคยมีมา เช่น แผนแบบธรรมดา แผนแบบพิสดาร แผนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แผนแบบทักษะกระบวนการ แผนแบบบูรณาการเป็นเบื้องต้น ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ในด้านแนวคิดหลักการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เทคนิคการเรียนการสอนแบบบูรณาการ รวมทั้งการวัดผล ประเมินผลการเรียนที่สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เป็นแบบบูรณาการด้วย

ทั้งนี้เพื่อจะได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้ประกอบการจัดทำรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบของแผนการสอนแบบบูรณาการให้เป็นการบูรณาการที่สมบูรณ์ ถูกต้อง ชัดเจน หลอมรวม มีความรอบด้าน เป็นแบบองค์รวม และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างลุ่มลึก เป็นแผนการสอนแบบบูรณาการที่มีลักษณะบูรณาการอย่างแท้จริง ดังแผนภาพความคิด (Mind Mapping) แสดงการเชื่อมโยงหรือองค์ประกอบของส่วนต่างๆต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 แสดงการเชื่อมโยงหรือองค์ประกอบส่วนต่างๆของแผนการสอนแบบบูรณาการ

(ที่มา : สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

จากแผนที่ความคิด (Mind Mapping) ข้างต้นจะเห็นว่า แผนการสอนแบบบูรณาการก็เหมือนแผนการสอนทั่วไป คือ มีจุดเริ่มจากหลักสูตร (แกนกลาง) สู่วิเคราะห์หลักสูตรโดยมีองค์ประกอบต่างๆ ที่จะนำการบูรณาการ เช่น การวิเคราะห์หลักสูตร (ทุกวิชา) จุดประสงค์การเรียนรู้ กำหนดโครงสร้าง กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล เป็นต้น ทั้งนี้ทุกส่วนจะต้องมีความสอดคล้อง หลอมรวมสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนและลงตัวอย่างเหมาะสม เชื่อมโยงอย่างเป็นกระบวนการ (สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

9.2 ขั้นตอนการจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ

ขั้นที่ 1 ศึกษาหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร จะทำให้ผู้เขียนแผนการสอนมองเห็นแนวทางในการเขียนแผนการสอนได้ชัดเจน และเขียนแผนการสอนได้ตรงตามที่หลักสูตรกำหนด

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์หลักสูตร การวิเคราะห์หลักสูตรจะช่วยให้ครูทราบว่าหลักสูตรมีจุดประสงค์อะไร มีเนื้อหากิจกรรมอะไร มีเวลาเรียนเท่าใด การจัดการเรียนการสอนและการวัดผลเป็นอย่างไร เมื่อเข้าใจแล้วจึงจะนำไปวางแผนดำเนินการต่อไปได้

ขั้นที่ 3 การจัดทำกำหนดการสอน เป็นการวางแผนการสอนแบบกว้าง โดยนำรายละเอียดที่ได้จากการวิเคราะห์คำอธิบายในหลักสูตรมาแยกย่อยเนื้อหา จุดประสงค์ กิจกรรมและกำหนดคาบเวลาในการสอน การจัดทำกำหนดการสอน มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

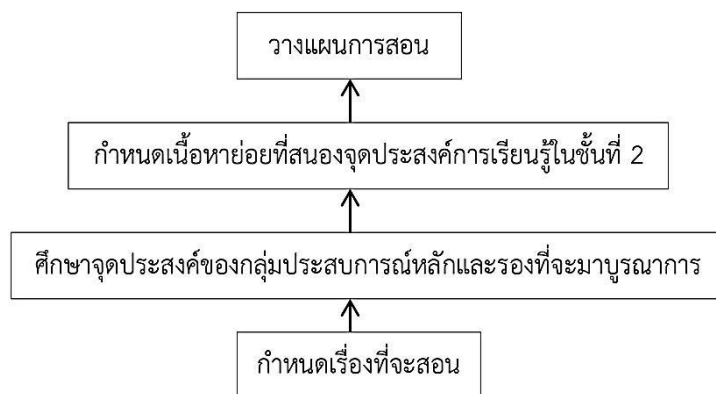
1) คำนวณคาบเวลาในการสอน หักกิจกรรมโรงเรียน และวันหยุดราชการ การวัดและประเมินผลแล้วเหลือเวลาสอนตลอดปีมีกี่คาบ แล้วบันทึกไว้เพื่อแบ่งเนื้อหา จุดประสงค์ต่อไป

2) แบ่งจุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมที่กำหนดไว้ในคำอธิบายหลัก (รายละเอียดของขั้นที่) มาเขียนเนื้อหา จุดประสงค์ กิจกรรม ลงในคาบการสอน

3) เขียนกำหนดการสอน ในส่วนของกำหนดการสอนแบบบูรณาการจะคล้ายกันในด้านรูปแบบ แต่จะแตกต่างตรงที่การบูรณาการจะเพิ่มช่องบูรณาการและมีเนื้อหาบูรณาการวิชาต่างๆเข้าไปด้วย ซึ่งอาจเป็นบูรณาการภายในวิชาและระหว่างวิชาก็ได้

ขั้นที่ 4 การเขียนแผนการสอน การเขียนแผนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญเป็นการเตรียมการสอนที่จะหลอมรวมเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ เรียนรู้ตั้งแต่ 2 กลุ่มประสบการณ์ขึ้นไปเข้าด้วยกัน ซึ่งอาจใช้กลุ่มประสบการณ์ใดเป็นแกนก็ได้ และในการกำหนดกิจกรรมต้องสนองความแตกต่างของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ดังนั้นการบูรณาการจึงมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5 ขั้นตอนการจัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ
(ที่มา : สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

9.2.1 ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

- 1) กำหนดเรื่องที่จะสอน โดยการศึกษาหลักสูตรและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกัน เพื่อนำมากำหนดเป็นเรื่องหรือปัญหาหรือความคิดรวบยอดในการสอน
- 2) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยการศึกษาจุดประสงค์ของวิชาหลักและวิชารองที่จะนำมาบูรณาการ และกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ในการสอน สำหรับหัวเรื่องนั้น ๆ เพื่อการวัดและประเมินผล
- 3) กำหนดเนื้อหาย่อย เป็นการกำหนดเนื้อหาหรือหัวเรื่องย่อย ๆ สำหรับการเรียนการสอนให้สนองจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้
- 4) วางแผนการสอน เป็นการกำหนดรายละเอียดของการสอนตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเขียนแผนการสอน/แผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ เช่นเดียวกับแผนการสอนทั่วไป คือ สารสำคัญ จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล
- 5) ปฏิบัติการสอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ในแผนการสอน รวมทั้งมีการสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลสำเร็จของการสอนตามจุดประสงค์ ฯลฯ โดยมีการบันทึกจุดเด่น จุดด้อย ไว้สำหรับการปรับปรุง หรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

6) การประเมินปรับปรุงและพัฒนาการสอน เป็นการนำผลที่ได้บันทึก รวบรวมไว้ในขณะปฏิบัติการสอน มาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแผนการสอนแบบบูรณาการ การให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์, 2557)

9.3 การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับของคนในวง การศึกษาว่ามีความสำคัญที่จะสามารถสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ ตามที่สังคม ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ต้องการ ทั้งนี้เพราะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ผสมผสานความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นกลุ่มก้อน มีการเชื่อมความรู้อย่างกว้างขวาง ให้มีความสำคัญกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้เรียนรู้ในเรื่องที่สอดคล้องกับ ความสามารถและความต้องการของตนเอง และได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งแนวคิด การจัดการศึกษาแนวนี้เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากปรัชญาการศึกษาทั้งของตะวันตก (ดีวี่) และ ตะวันออก (พระพุทธเจ้า-เต๋า) ที่มีความผสมกลมกลืนกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และเป็น แนวทางที่ได้รับการพิสูจน์ว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญ คือ จะมีความสอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมและโลกแห่งยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีคุณภาพ (สำลี รักสุทธิและคณะ, 2544)

สำหรับการจัดการเรียนการสอนแล้ว ชีวิตจริงเกี่ยวข้องกับศาสตร์หลากหลาย ไม่ใช่กลุ่มสาระ การเรียนรู้โดยเฉพาะ จึงต้องจัดการเรียนการสอนแบบให้ตรงตามสภาพจริง เพื่อให้สามารถถ่ายโอน ความรู้ไปใช้ได้จริง ทั้งยังเป็นการจัดความซับซ้อนของเนื้อหาในต่างศาสตร์ การจัดเนื้อหาผสมผสาน จึงเป็นการลดความซับซ้อน โดยที่จัดสอนในศาสตร์หรือเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่ง จึงทำให้ลดเวลาสอนไป ด้วย ทำให้เรียนรู้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งไม่ผิวเผิน เพราะได้เรียนรู้เนื้อหาที่สัมพันธ์กัน จึงเน้นการเรียนรู้จริง เรียนรู้ที่มีความหมาย สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ ประยุกต์ความรู้ได้ หรือเกิดการถ่ายโยงความรู้ (พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์, 2557)

9.4 รูปแบบการเรียนการสอนของแบบบูรณาการ

การเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะ ในศาสตร์หรือวิชาต่างๆมากกว่า 1 วิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง ทำให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความคิดประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่างๆในเวลา

เดียวกัน ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่มีสภาพใกล้เคียงกับชีวิตจริง การเรียนการสอนแบบบูรณาการมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ใช้ในการพิจารณา ถ้าพิจารณาเนื้อหาวิชาที่บูรณาการแบ่งได้เป็นบูรณาการเป็นวิชากับการบูรณาการระหว่างวิชา ถ้าพิจารณาสำหรับการบูรณาการระหว่างวิชานั้น แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือการสอนแบบบูรณาการแบบสอดแทรก แบบคู่ขนาน แบบรายวิชาการและแบบข้ามวิชา ในการจัดการศึกษาแบ่งประเภทของการบูรณาการเป็น 2 ประเภท คือ

1. หลักสูตรบูรณาการ (Curriculum integration) คือ การนำเนื้อหาจากศาสตร์ต่าง ๆ มาผสมผสานกันก่อนจัดการเรียนการสอน
2. การบูรณาการการเรียนการสอน (Instructional integration) คือ การนำเนื้อหา

มาจัดการเรียนการสอนด้วยการผสมผสานวิธีการที่หลากหลาย (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2557)

การเรียนการสอนแบบบูรณาการมี 2 ลักษณะ คือ การบูรณาการภายในวิชาและการบูรณาการระหว่างวิชา ซึ่งการบูรณาการภายในวิชา เป็นการเชื่อมโยงการสอนระหว่างเนื้อหาวิชาในกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาเดียวกันเข้าด้วยกัน ซึ่งโดยปกติครูผู้สอนในวิชาต่างๆจะปฏิบัติอยู่แล้ว การบูรณาการระหว่างวิชาจะมี 4 รูปแบบ (สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. 2542 ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตราฐาน 23 ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ดังนั้น การเรียนการสอนแบบบูรณาการจึงมีบทบาทมากขึ้น ซึ่งการเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integrated Instruction) เป็นการสอนที่นำศาสตร์ของสาขาวิชาต่างๆมาผสมผสานกันได้รับประโยชน์จากหลากหลายวิชาที่เน้นองค์รวมของเนื้อหาวิชา มากกว่าความทุกข์ของแต่ละวิชาและจะเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

การบูรณาการ คือ การที่มีรากฐานความคิดอิสระ มองทุกสิ่งทุกอย่างแบบไม่ยึดติดมองเห็นเหตุผลเชื่อมโยงถึงสาทุกสาขาคือความคิดที่เป็นบูรณาการ การพัฒนาการสอนแบบบูรณาการมี 4 รูปแบบ คือ

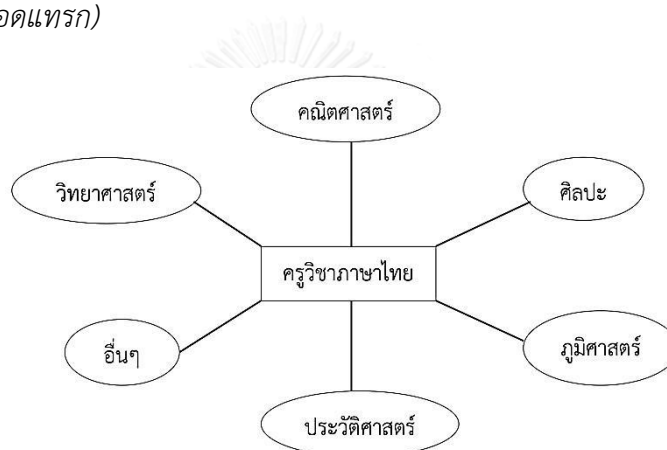
1. การสอนบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) เป็นการสอนแบบบูรณาการการสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นๆเข้าไปในวิชาของครูผู้สอน ครูวางแผนการสอนและดำเนินการสอนคนเดียว
2. การสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Paralled Instruction) เป็นการสอนแบบวางแผนร่วมกันสองคนคนละวิชา ต่างคนต่างสอนไป แต่หัวข้อเรื่องความคิดรวบยอดปัญหาเดียวกัน ระบุสิ่งที่ร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันจะนำไปสอนอย่างไรในวิชาของตน

3. การสอนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) เป็นการสอนคล้ายๆแบบที่ 2 ครูผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไป สอนต่างวิชากันมุ่งสอนหัวเรื่องความคิดรวบยอดและปัญหา ต่างคนต่างสอนแต่มีเป้าหมายให้ผู้เรียนทำโครงการร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆเข้าด้วยกันวางแผนโครงการร่วมกัน

4. การสอนบูรณาการแบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction) เป็นการสอนที่ครูผู้สอนวิชาต่างๆ ร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีม มีการวางแผนปรึกษาหารือร่วมกันดำเนินการสอนนักเรียนกลุ่มเดียวกัน (เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว, 2545)

ตัวอย่างและคำอธิบายการบูรณาการวิชารูปแบบต่างๆ

1. Infusion (แบบสอดแทรก)

การบูรณาการแบบนี้ ครูสอนวิชาหนึ่งๆจะบูรณาการจากทักษะวิชาอื่นๆเข้ามาด้วยกันในการสอนวิชาของตน

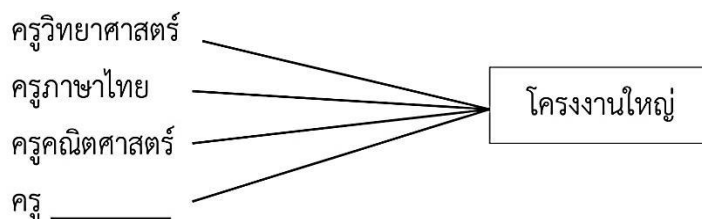
2. Parallel (แบบขนาน)

ครูวิชาวิทยาศาสตร์ -----> หัวเรื่อง (Theme) สิ่งแวดล้อม
 ครูวิชาภาษาไทย -----> หัวเรื่อง (Theme) สิ่งแวดล้อม
 อื่นๆ .....

ครูประจำวิชา 2 วิชาขึ้นไป สอนโดยใช้หัวเรื่องเดียวกัน แต่ต่างคนต่างสอน ต่างก็จัดกิจกรรมในวิชาของตน แต่ให้อยู่ในกรอบของหัวเรื่องที่ตกลงร่วมกันไว้ เช่น ครูภาษาไทยให้นักเรียนเขียนเรียงความ อ่าน แต่งกลอน โต้ว่าที่ ฯลฯ ที่เกี่ยวกับแง่มุมต่างๆของสิ่งแวดล้อม โดยก่อนหน้านี้อาจมีกิจกรรมให้เด็กได้ประสบการณ์เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมก่อน

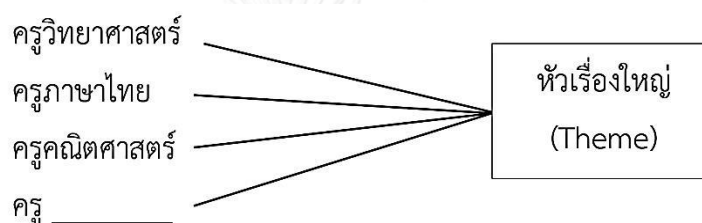

3. Multidisciplinary (แบบสหวิทยาการ)

ครูประจำวิชาต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไป มีโครงการร่วมกันที่มอบหมายให้นักเรียนทำโดยใช้ความรู้ทักษะจากวิชาต่าง ๆ นั้น โดยในการสอนครูต่างคนต่างสอน

4. Transdisciplinary (แบบข้ามวิชา)

ครูประจำวิชาต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ / วิชาขึ้นไป ร่วมกันคิดหัวเรื่องใหญ่ขึ้นมาแล้วเตรียมการสอนวางแผนการสอนร่วมกัน จัดแบ่งเวลาให้เหมาะสม เพื่อสอน (จัดกิจกรรม) ภายในหัวเรื่องใหญ่นี้ (สอนเป็นทีม)

การเรียนการสอนแบบบูรณาการมีตัวบ่งชี้หรือจุดเด่น ดังนี้

- 1) เด็กมีโอกาสได้เลือกเรียน
- 2) มีการเชื่อมโยงเนื้อหาในวิชาเดียวกันและ / หรือข้ามวิชา / กลุ่มประสบการณ์
- 3) มีการยืดหยุ่นเวลาเรียนโดยครูผู้สอนมาปรึกษาหารือกันอาจต่อคาบเวลาเรียนเข้า

ด้วยกัน

- 4) เรื่องราวที่เรียนเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน
- 5) มีการเชื่อมโยงสาระสำคัญ (Concept) ต่างๆอย่างมีความหมาย
- 6) ใช้แหล่งเรียนรู้หลากหลายให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งต่างๆอย่างสัมพันธ์กันตามความ

เป็นจริง

- 7) ประเมินตามสภาพจริง
- 8) ผู้เรียนได้อภิปราย สะท้อนความคิดและสรุปความรู้โดยอิสระ

จุดด้อยหรือข้อจำกัดของการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

- 1) เป็นวิธีการที่ทำได้ค่อนข้างยากเพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้สอนหลายคน มาปรึกษาหารือร่วมกัน ต้องมีความเข้าใจตรงกัน และต้องเป็นความร่วมมืออย่างจริงจังและจริงต้องทุ่มเททั้งความรู้ความสามารถและเวลาอย่างเต็มที่
- 2) การบูรณาการหลักสูตรเข้าด้วยกัน อาจทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการเรียนรู้ มองไม่เห็นความสำคัญของเนื้อหาสาระหรือวิชาการต่างๆตามที่ผู้สอนต้องการได้
- 3) การจัดตารางสอนของครูผู้สอนทุกคน โดยเฉพาะครูที่สอนประจำวิชาต่างๆ เช่น ศิลปะ พลศึกษา ดนตรีและนาฏศิลป์ งานเกษตรต้องสอนหลายชั้น หลายห้องจึงต้องจัดตารางสอนของแต่ละห้องแน่นอนตายตัว ซึ่งขัดกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพราะเนื้อหาสาระต่างๆจะคลุกเคล้ากันไปตามบรรยากาศของการเรียนการสอน
- 4) การบูรณาการหลักสูตรเหมาะสมมากสำหรับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายอาจไม่ค่อยเอื้ออำนวย เนื่องจากเนื้อหาที่มีความลึกซึ้งมาก และทางโรงเรียนก็ต้องการจัดการสอนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้อย่างเข้มข้น หรือถ้าจะบูรณาการก็สามารถทำได้ในบางรูปแบบที่เป็นการบูรณาการภายในวิชาเดียว (สำลี รักสุทธีและคณะ, 2544)

9.5 บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

ครูมีบทบาทและหน้าที่ในการเตรียมการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ดังต่อไปนี้

1. ทำการศึกษาหลักสูตรและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอน ซึ่งการศึกษาหลักสูตรนั้นจะต้องศึกษาถึงการบูรณาการกับวิชาต่างๆด้วย เพื่อที่จะได้นำเนื้อหาบูรณาการกัน
2. การเตรียมแหล่งข้อมูล ครูจะต้องเตรียมแหล่งข้อมูล ความรู้ให้พร้อมเพราะครูจะเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน ดังนั้นครูอาจเตรียมโดยการทำสื่ออุปกรณ์ ใบความรู้ เป็นต้น
3. การจัดทำแผนการสอน ก่อนทำการสอนทุกครั้งจะต้องมีการวางแผนการสอน และเตรียมการสอนด้วยการจัดทำแผนการสอน
4. การเตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนด้วยวิธีใดจะต้องมีการเตรียมสื่อและอุปกรณ์กันทั้งนั้น บทบาทของครูตรงนี้ คือ การเตรียมสื่อเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การเรียนของผู้เรียน
5. เตรียมการวัดผลประเมินผล เมื่อมีการเรียนการสอนก็ต้องมีการวัดและประเมินผล ดังนั้น ครูจะต้องเตรียมเครื่องมือสำหรับการวัดและประเมินผล

6. การเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำปรึกษา ครูต้องทำตัวเสมือนพ่อแม่ พี่ ที่มีน้ำใจ คอยให้ความช่วยเหลือผู้เรียนตลอดเวลาเรียน
7. การเป็นผู้สนับสนุนและเสริมแรง ครูเป็นผู้คอยสนับสนุนและเสริมแรงให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างมีที่พึ่งและมีครูคอยให้กำลังใจ
8. การเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ครูต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยทำเสมือนว่าตนเป็นเพียงผู้เรียนคนหนึ่งเท่านั้น
9. การเป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับ ครูควรให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับกระบวนการเรียน พฤติกรรมการเรียนและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน
10. การเป็นมิตรหรือสร้างบรรยากาศที่อบอุ่น ครูต้องคอยเป็นมิตร คอยให้ความช่วยเหลืออย่างอบอุ่นแก่ผู้เรียน (สำลี รักสุทธิและคณะ, 2544)

9.6 บทบาทของผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

1. มีส่วนร่วมในการเรียน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและการคิดในทุกๆสถานการณ์ที่กำหนดให้อย่างเป็นธรรมชาติเหมือนสถานการณ์ในชีวิตจริง
2. ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติด้วยตนเองทุกเรื่องราว เพื่อให้เกิดการเรียนรู้
3. ดำเนินการเรียนด้วยตนเองเพื่อให้การเรียนเป็นไปอย่างสนุกสนาน ตื่นเต้น มีชีวิตชีวาและทำท่ายอยู่ตลอดเวลา
4. เรียนทั้งในห้องเรียน (Class) และในสถานการณ์จริง (reality) เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม
5. กระฉับกระเฉง ว่องไว ในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
6. ทำงานด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ทั้งแบบเดี่ยว เป็นคู่ หรือกลุ่มด้วยความเต็มใจ และมีเจตคติที่ดีต่อกัน
7. ตอบคำถามสำคัญหรือคำถามหลัก (Key Questions) ที่กำหนดจากประสบการณ์ของตนเองหรือประสบการณ์ในชีวิต
8. มีความสามารถในการแก้ปัญหา คิดริเริ่มสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์
9. มีความสามารถในการสื่อสาร เช่น ฟัง พูด อ่าน เขียน มีทักษะทางสังคมรวมทั้งมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในกลุ่ม ในห้องเรียนและครู
10. สามารถสร้างความรู้ (Construct) ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ข้อควรคำนึงในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

- 1) ต้องมีการบูรณาการวิชา (แบบใดแบบหนึ่ง)
- 2) ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 3) ต้องจัดประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน
- 4) ต้องปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมและจริยธรรมที่ถูกต้อง
- 5) ต้องให้ผู้เรียนได้ร่วมทำงานกลุ่ม
- 6) ต้องจัดบรรยากาศที่ส่งเสริม และเอื้อเพื่อให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าทำ (สำลั

รักสุทธิและคณะ, 2544)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมแก่การนำไปใช้สำหรับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะวิชาศิลปะไทยจะต้องอาศัยการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แผนการสอนแบบบูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลยว่าศิลปะไทยมีการสร้างสรรค์หรือได้รับแรงบันดาลใจจากออตชีวประวัติทางพระพุทธศาสนาหรือคติ ความเชื่อ ซึ่งลักษณะที่ชัดเจนของการสร้างสรรค์ศิลปะไทย คือ การสร้างงานเกี่ยวกับศาสนาและพัฒนาตามวัฒนธรรมประเพณีไทยแต่ละยุคสมัย สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาต่อการเรียนของนักศึกษาชาวมุสลิมในพื้นที่ ทั้งนี้จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ก็ยังพบอีกว่าศิลปะไทยและศิลปะอิสลามมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนานทั้งในส่วนของลวดลาย จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งมีปรากฏให้เห็นตามโบราณสถาน วัด โบสถ์ มัสยิด ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยและศิลปะอิสลามเข้ามาบูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม เป็นการสอนที่นำเอาศาสตร์สาขาวิชาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเข้ามาผสมผสาน เพื่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลายและสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน รวมถึงเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

ทั้งนี้ วิธีการสอนที่เหมาะสมกับการบูรณาการสอดแทรกเนื้อหาวิชาตามหลักและขั้นตอนการจัดการการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการในวัฒนธรรมอิสลาม ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 สรุปการสังเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการสอนของศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม

วิธีการสอนของศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม		
วิธีสอน	ศิลปะไทย	ศิลปะอิสลาม
1. วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture)	√	√
2. วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration)	√	√
3. วิธีสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment)	√	

วิธีการสอนของศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม		
วิธีสอน	ศิลปะไทย	ศิลปะอิสลาม
4. วิธีสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction)		
5. วิธีสอนโดยใช้การอุปนัย (Induction)		√
6. วิธีสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา (Field Trip)	√	√
7. วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion)	√	√
8. วิธีสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization)		
9. วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)		
10. วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)		√
11. วิธีสอนโดยใช้เกม (Game)		
12. วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation)		
13. วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)		
14. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน (The Inquiry Method)	√	√

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นว่า วิธีการสอนที่สอดคล้องและสามารถนำมาใช้กับการสอนแบบบูรณาการสอดแทรกเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามในวัฒนธรรมอิสลามที่เหมาะสมคือ วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย วิธีสอนโดยใช้การสาธิต วิธีสอนโดยใช้การไปทัศนศึกษา วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่ม และวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน อย่างไรก็ตาม วิธีการสอนดังกล่าว ผู้สอนควรประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมและเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเข้าใจในบทเรียนและเนื้อหาของวิชาที่มีการบูรณาการด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพด้านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างการสอนและการเรียนรู้ของผู้สอนและผู้เรียนให้มากที่สุด

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

วรสุดา ขวัญสุวรรณ (2539) ศึกษาวิจัย สภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาของผู้ศิลปศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านครูผู้สอน ด้านนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านการเตรียมการสอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการผลิตและใช้สื่อการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า

สภาพของการปฏิบัติงานของครูศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุกด้านที่ศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านนักเรียนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ($X=3.39$) และปัญหาของครูผู้สอนศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุกด้านโดยรวมอยู่ใน ระดับปานกลาง ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านการเตรียมการสอน ($X=3.35$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในส่วนของสภาพการสอนที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในด้านนักเรียน ในข้อที่ว่านักเรียนไม่สามารถปฏิบัติกิจกรรมศิลปะบางอย่างได้เนื่องจากไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ($X=3.86$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อยู่ในด้านหลักสูตรในข้อที่เกี่ยวกับความไม่สอดคล้องของหลักสูตรศิลปศึกษากับท้องถิ่นในด้านศาสนา ($X=1.95$) ในส่วนของปัญหาการสอน ข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในด้านนักเรียนในข้อที่เกี่ยวกับความสามารถของนักเรียนในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปศึกษา ($X=3.97$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในด้านหลักสูตร ในข้อที่เกี่ยวกับความเข้าใจหลักสูตรศิลปศึกษาของครูผู้สอน ($X=2.01$)

เจนจิรา เบญจพงศ์ (2549) ศึกษาวิจัย ลวดลายประดับแบบอิสลามในศิลปะไทย (พุทธศตวรรษที่ 21 - 23) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลและแรงบันดาลใจของศิลปะอิสลามต่อศิลปะไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 -23 โดยศึกษาจากลวดลายประดับในศิลปะไทยทั้งในและนอกเขตราชอาณาจักร รูปแบบและลวดลายที่ศึกษา แบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ ประเภทลายเลขาคณิตและประเภทลายที่มีที่มาจากธรรมชาติ โดยจำแนกออกตามลักษณะที่พบ คือ กลุ่มลายเส้นสอดไขว้ กลุ่มลายสี่เหลี่ยมเพ็ชรมุม กลุ่มลายก้านขด ลายคล้ายใบไม้สามเหลี่ยม มีก้านใบม้วนออก และลายพรรณพฤกษาประกอบสัตว์ จากการศึกษาสรุปผลได้ดังนี้ 1) ลวดลายประดับในศิลปะไทยที่ทำการศึกษา พบว่ามีความเป็นไปได้ที่จะได้รับแรงบันดาลใจที่มีต้นเค้ามาจากศิลปะอิสลาม โดยอาจได้รับโดยตรงหรือผ่านแรงบันดาลใจอื่น เช่น จีนและพม่า 2) ลวดลายประดับที่พบในพุทธศตวรรษที่ 21 - 23 สันนิษฐานว่าบางส่วนอาจเกี่ยวข้องหรือมีพัฒนาการมาจากศิลปะไทยที่เกี่ยวข้องกับศิลปะอิสลามอยู่ก่อน เช่น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 21 และบางส่วนอาจเป็นการรับอิทธิพลหรือแรงบันดาลใจในศิลปะอิสลามโดยตรงที่ได้ผ่านเข้ามาจากกลุ่มชาวมุสลิม วัตถุประสงค์หรือบรรณาการในวัฒนธรรมอิสลาม รวมทั้งบางส่วนอาจได้รับผ่านมาจากศิลปะจีน ที่ได้มีการผสมผสานและปรับใช้ศิลปะอิสลามมาเป็นลักษณะของตนเองอยู่ก่อน 3) จำนวน ประเภท และแหล่งของหลักฐานที่พบ ยังเป็นส่วนชี้แนะให้เห็นองค์ประกอบในการสร้างงาน อันมีที่มาจากกลุ่มชนชั้นระดับสูงของสังคมผู้อุปถัมภ์งานศิลปะ ซึ่งนอกจากแรงบันดาลใจจากแหล่งงานศิลปกรรมจากภายนอกแล้ว บุคคลกลุ่มดังกล่าว นับเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางของงานศิลปะที่มีส่วนให้เกิดการนำแรงบันดาลใจจากศิลปะอิสลามหรือศิลปะอื่นๆเข้ามาใช้ในศิลปะไทย

ศุภชัย นทีตานนท์ (2549) ศึกษาวิจัย การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดสำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษาที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในด้านผู้เรียน ผู้สอน วัตถุประสงค์การเรียนการสอน เนื้อหาสิ่งแวดลอม การดำเนินการสอน กิจกรรมเสริมทักษะ การวัดและประเมินผล การวิเคราะห์ผลและการวิพากษ์วิจารณ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้เรียนควรเห็นคุณค่าและคุณค่าในงานศิลปะและวัฒนธรรมของชาติและต้องมีใจรักและมีความประณีตในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมไทย 2) ผู้สอนควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับศิลปะไทยโดยตรง 3) วัตถุประสงค์การเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะไทย 4) เนื้อหาควรเกี่ยวกับการอนุรักษ์การสืบทอดและ ทำนุบำรุงศิลปะไทย 5) สิ่งแวดลอมควรมีหอศิลป์หรือพิพิธภัณฑ์ทางศิลปะอยู่ในสถาบันหรือบริเวณใกล้เคียงและมีแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตไทยในสถาบันที่เอื้อต่อการเรียนการสอน 6) การดำเนินการสอนควรมีการสาธิตขั้นตอนการปฏิบัติงานพร้อมตัวอย่างผลงานและควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน 7) กิจกรรมเสริมทักษะควรมีให้ผู้เรียนฝึกออกแบบโครงการเพื่อสามารถคิดทำโครงการของตัวเองและควรมีการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ 8) การวัดและประเมินผลด้านความรู้ ผู้เรียนควรมีความรู้และความเข้าใจที่จะวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะไทย และความรู้ความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานด้วยศิลปะไทยยังเชี่ยวชาญ 9) การวัดและประเมินผลด้านทักษะ ผู้เรียนควรมีประสิทธิภาพในการทำงานที่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย 10) ด้านการวัดและประเมินผลด้านทัศนคติผู้เรียนควรเห็นคุณค่าในศิลปะไทยมีความเชื่อมั่นในการทำงานอย่างมีประภังนา 11) ด้านการวิเคราะห์ผลควรมีการแจ้งเกณฑ์การประเมินให้ผู้เรียนได้ทราบล่วงหน้าและมีการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านผู้สอน 12) ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ควรมีการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานของผู้เรียนเพื่อปรับปรุงให้เกิดการพัฒนาเพิ่มขึ้น ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับหัวหน้าสาขาวิชาพบว่า มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาต่อน้อยผู้สอนมีเอกสารประกอบการสอนน้อยและขาดการประชุมสัมมนาบุคลากร ควรเพิ่มจำนวนผู้สอนให้มากขึ้นด้านสิ่งแวดลอมควรปรับปรุง ห้องปฏิบัติงานให้มีคุณภาพและเพียงพอต่อการใช้งานและควรมีสถานที่จัดแสดงผลงานของนักศึกษา

วัชรินทร์ ฐิตอดิตย (2550) ศึกษาวิจัย การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มวิชาภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา โดยใช้การเรียนรู้เชิงบูรณาการ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารายวิชาภูมิปัญญาไทย สาขาวิชาศิลปศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ พัฒนาและทดลองใช้กลุ่มวิชาภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะ มุ่งเน้นเรื่องการใช้แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยที่มีความหลากหลาย โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้เชิงบูรณาการ 4 รูปแบบ แบบ Nested, Sequenced, Webbed, และ Immersed และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใ้รู้จักวิธีการแสวงหา

ความรู้ด้วยตนเอง การเชื่อมโยงความรู้และการสร้างองค์ความรู้รวม ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้เชิงบูรณาการและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และเจตคติของผู้เรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะอยู่ในระดับมากที่สุดถึงมาก และการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินหลักสูตรพบว่า เป็นหลักสูตรที่ดี มีประโยชน์ มีความเหมาะสมกับการนำไปใช้ การจัดการเรียนการสอน ควรใช้รูปแบบการบูรณาการในทุกรายวิชา

ชัยวัฒน์ภัทร เลาส์ถัย (2551) ศึกษาวิจัย การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษา โดยบูรณาการพุทธธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับประถมศึกษา จังหวัดสงขลา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาโดยบูรณาการพุทธธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับประถมศึกษา จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูศิลปศึกษาเห็นด้วยอย่างยิ่ง ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านวัตถุประสงค์การสอน ด้านสิ่งแวดล้อมทางการเรียน และด้านการวัดและประเมินผล 2) นักวิชาการศึกษา ศึกษานิเทศก์ และครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่า ควรกำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้หลักไตรสิกขาในการบูรณาการเพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ควรมีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย เน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามความคิด จินตนาการอย่างอิสระ ซึ่งสอดคล้องกับความสนใจ สภาพแวดล้อมของผู้เรียน ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมศิลปะร่วมกับผู้อื่น ควรมีบรรยากาศการสอนที่เน้นความร่วมมือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และควรวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

พรเพ็ญ กลัดไวยเนตร (2553) ศึกษาวิจัย แนวทางการเรียนการสอนศิลปะการวาดภาพเหมือนคนและสัตว์ตามหลักศาสนาอิสลาม วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษาวิธีการสอนและเป็นแนวทางการเรียนการสอนศิลปะวาดภาพเหมือนคนและสัตว์ตามหลักศาสนาอิสลาม ผลการวิจัยพบว่า 1) พิจารณาจาก ในความตั้งใจเจตนารมณ์ของกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามสามารถวาดและระบายสีขั้นพื้นฐานของภาพคนและภาพสัตว์ แต่ผู้ที่เป็นมุสลิมไม่ควรวาดและระบายสีภาพวาดของคนและสัตว์เป็นอาชีวะ 2) นักศึกษาศิลปะมุสลิมจะศึกษาสัดส่วนขนาดแสงและเงา โดยการวาดรูปปั้นปูนปลาสเตอร์คน ให้พิจารณาถึงเจตนาของกระบวนการเรียนรู้ นักศึกษามุสลิมสามารถวาดรูปปั้นและหุ่นปูนปลาสเตอร์ที่เหมือนมนุษย์ได้ วาดได้จากใบหน้าและลำคอ ให้วาดเป็นส่วนๆ ถ้าวาดภาพคนและสัตว์ครบทุกส่วนให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามวาดได้ไม่แสดงมิติไม่มีแสงเงา ไม่แสดงถึงความรู้สึกเกิดอารมณ์ และพิจารณาแล้วไม่อนุจาร

บัญญัติ ยงย่วน และ ชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์ (2553) ศึกษาวิจัย การใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลของการใช้กิจกรรมศิลปะในบริบทที่องค์ประกอบของห้องเรียนต่างกันที่ส่งผลต่อการยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จังหวัดปัตตานี

ผลการวิจัย พบว่า มีกิริยาร่วมระหว่างกิจกรรมศิลปะและองค์ประกอบของห้องเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนี้ 1) นักเรียนห้องเรียนไทยมุสลิมล้วนที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะแบบพหุวัฒนธรรมยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรมสูงกว่านักเรียนจากห้องเรียนไทยมุสลิมล้วนที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะแบบปกติ 2) นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะแบบพหุวัฒนธรรมจากห้องเรียนไทยมุสลิมล้วนยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรมสูงกว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมศิลปะแบบพหุวัฒนธรรมจากห้องเรียนไทยพุทธ-ไทยมุสลิม

พิบูล ไวจิตรกรรม (2554) ศึกษาวิจัย การศึกษาศิลปกรรมอิสลามที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดในกรุงเทพฯ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของศิลปกรรมอิสลามที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมัสยิดในกรุงเทพฯ ผลการวิจัยพบว่า 1) ศิลปกรรมอิสลามที่ใช้ตกแต่งมัสยิดในสมัยอยุธยาตอนปลาย มีความเป็นไทยประเพณีมากกว่าอิสลาม 2) ศิลปกรรมอิสลามที่ใช้ตกแต่งมัสยิดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเน้นอัตลักษณ์ประจำชาติตามเชื้อชาติของมุสลิม เช่น อิหร่านและอินเดีย 3) ศิลปกรรมอิสลามที่ใช้ตกแต่งมัสยิดช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 จะเน้นอัตลักษณ์ของอาหรับหรือแบบอิสลามสากล 4) ศิลปกรรมอิสลามที่ใช้ตกแต่งมัสยิดยุคใหม่ ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของอิสลามสากลไว้ 5) ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบศิลปกรรมอิสลาม คือ แนวคิดของศาสนาอิสลาม อารยธรรมอาหรับ วัฒนธรรมดั้งเดิมของมุสลิมกลุ่มต่างๆ สภาพเศรษฐกิจ การเมืองและผู้อุปถัมภ์มัสยิด

รีนฤทัย รอดสุวรรณ (2554) ศึกษาวิจัย การนำเสนอแนวทางการสอนศิลปะไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการสอนศิลปะไทยในระดับมัธยมศึกษาที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของหลักสูตรในปัจจุบันทั้งด้านจุดประสงค์การสอน เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และการวัดผลประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า ด้านการกำหนดจุดประสงค์ นักเรียนควรสามารถอธิบายคุณค่าในงานศิลปะไทยและเสนอให้สอนครบตามทฤษฎี DBAE ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทย เสนอให้นักเรียนรู้ที่มาและแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะไทย ด้านการกำหนดเนื้อหา ควรระบุแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะไทย ส่วนการสอนปฏิบัติทั้งครูศิลปะศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทย เสนอให้เน้นการสอนกระบวนการเขียนลายไทย ด้านการจัดกิจกรรมการสอน ควรคำนึงถึงพัฒนาการตามวัยเป็นสำคัญ และเสนอให้สอนภาคทฤษฎีโดยการบรรยายในโบราณสถานและพิพิธภัณฑ์ ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทยเสนอให้สอนโดยการแนะนำรายบุคคล ด้านการใช้สื่อการสอน ควรใช้ผลงานจริงในการสอน ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทยเสนอให้ไปดูตามโบราณสถาน ด้านการประเมิน ควรประเมินทั้งก่อน ระหว่าง และหลังเรียนทุกครั้ง ส่วนผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทยเสนอให้ประเมินทั้งกระบวนการทำงาน

ปัญญา เทพสิงห์ (2555) ศึกษาวิจัย กระบวนการเรียนรู้ศิลปะในบริบทสังคมและวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ของไทย การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ศิลปะในบริบทสังคมและวัฒนธรรมชายแดนใต้ 2) เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของกระบวนการเรียนรู้ศิลปะในบริบทสังคมและวัฒนธรรมชายแดนใต้ 3) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในแง่พฤติกรรม อัตลักษณ์ และพื้นที่ชายขอบที่สะท้อนออกจากกระบวนการเรียนรู้ศิลปะ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ศิลปะในสถานศึกษาด้านที่ส่งเสริม ได้แก่ ความรักและความถนัดทางศิลปะ การเสียสละของผู้สอน การมีประสบการณ์และรับรู้ศิลปะในพื้นที่อื่นๆ การเห็นแบบอย่างความสำเร็จของผู้ศึกษาศิลปะอยู่ในพื้นที่ สภาพครอบครัวที่มีการศึกษาดีและมีความคิดก้าวหน้า ด้านอุปสรรค ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนาที่แตกต่าง ความคิดเห็นทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากรัฐไทยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การตั้งอยู่พื้นที่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจ ปัจจัยหรือเงื่อนไขของกระบวนการเรียนศิลปะในชุมชน ด้านที่ส่งเสริม ได้แก่ ความรักในมรดกท้องถิ่น ความต้องการรายได้ การตั้งหน่วยส่งเสริมจากภาครัฐ ด้านที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ ขาดแรงจูงใจของคนในชุมชน การเรียนรู้ทั้งสถานศึกษาและชุมชนต้องพึ่งพากันและกัน ด้านสภาพการณ์ของกระบวนการเรียนศิลปะในสถานศึกษาพบว่า มีขั้นตอนต่างๆ ด้านการเรียนด้านทฤษฎี คือ การฟังบรรยายจากผู้สอน การอ่าน การสอบ และประเมินผล ด้านปฏิบัติ คือ การฟังและดูการสาธิตจากผู้สอน การปฏิบัติ การฟังการวิจารณ์ และประเมินผล

อย่างไรก็ตามการศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมีปัญหามากกว่าระดับอุดมศึกษา ส่วนใหญ่ชุมชนเรียนรู้เฉพาะปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก ครูพักลักจำ ดูการสาธิต ปฏิบัติ และการติชมจากผู้ชำนาญ ผลการเรียนรู้ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนเจตคติการเพิ่มพูนความรู้และทักษะ ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ สิ่งที่กระทบต่อกระบวนการเรียนรู้โดยเฉพาะในสถานศึกษา คือ ผู้ปกครองใช้หลักศาสนาอิสลามตีความหมายงานศิลปะแตกต่างกัน ทำให้ขาดเอกภาพในการจัดการ สภาพชายแดนภาคใต้ไม่ได้เป็นปัญหาต่อผู้เรียนในพื้นที่ หากไม่ยึดศูนย์กลางอำนาจรัฐ คนส่วนใหญ่ชื่นชมภูมิใจและสนใจเรียนรู้ศิลปะในพื้นที่ของตนเอง แม้วัฒนธรรมต่างกันพร้อมจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปะระหว่างกัน คนที่มีศาสนา ภาษา วิถีชีวิตต่างกันสามารถเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจได้ โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลาง อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนชาวพุทธจะเปิดใจเรียนรู้ศิลปะข้ามวัฒนธรรมมากกว่าชาวมุสลิม ทั้งนี้ผู้สอนต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยให้แต่ละวัฒนธรรมยังคงรักษาอัตลักษณ์ สิ่งสำคัญคือควรสร้างความเข้าใจในศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างถูกต้อง พัฒนาพื้นที่ชายแดนและให้อำนาจแก่คนในพื้นที่ในการจัดการเรียนรู้ศิลปะของตนเอง

งานวิจัยต่างประเทศ

Mermish (2001) ศึกษาวิจัย การออกแบบฐานหลักสูตรใหม่เพื่อการศึกษาทางด้าน ศิลปศึกษาจากมุมมองของอิสลามสำหรับใช้ในซาอุดีอาระเบียและประเทศมุสลิมอื่นๆ โดยมี วัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ หลักสูตรศิลปศึกษาในซาอุดีอาระเบียเป็นลักษณะที่มีข้อบกพร่อง 2 ประการ ประการแรก เป็นกรณีในแบบตะวันตกเทียบเท่ากับศิลปศึกษากับการเรียนการสอนในศิลปะและ ประการที่สอง คือ ศิลปศึกษาพร้อมกับส่วนที่เหลือของหลักสูตรถูกนำเข้ามาจากตะวันตกเกือบ ทั้งหมด ดังนั้น จึงไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์และมุมมองของสังคมซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นสังคมที่ ขึ้นอยู่กับศาสนาอิสลาม ผู้วิจัยเสนอความหมายของศิลปศึกษา ที่ทำให้ศิลปศึกษาเป็นหนึ่งในศิลปะที่ เน้นในเรื่องหลักการศึกษ หมายถึง วิธีการสอนเด็กๆมีดังนี้ ต้องเข้าใจ แล้วสอนตามความสนใจของ ผู้เรียน และแนะนำบนเส้นทางของการเลือกบทเรียนของผู้เรียนโดยใช้ "ขั้นตอนจิตวิทยาอิสลาม" ซึ่ง ได้วางรูปแบบที่แบ่งการพัฒนาของเด็กเป็นสามขั้นตอน คือ ความก้าวหน้า ความเป็นอิสระและความ รับผิดชอบ

ผู้วิจัย กล่าวถึง ความสำคัญที่แนบมากับการศึกษาในศาสนาอิสลามและการเชื่อมต่อที่เพิ่มขึ้น ระหว่างการเจริญเติบโตและการศึกษาในมุมมองของอิสลาม โดยตรวจสอบการเชื่อมโยงของ โลเวนเฟลด์ ทางด้านการเจริญเติบโตของศิลปะ แล้วผสมผสานทั้งสองวิธี ระหว่างวิธีทฤษฎีของ โลเวนเฟลด์กับอิสลาม โดยใช้องค์ประกอบทั่วไปของการเจริญเติบโต โดยให้ผลผลิตมุมมองใหม่ของ ศิลปศึกษา ซึ่งจะเป็นที่ยอมรับของชาวมุสลิม ผู้วิจัยตรวจสอบวิธีทางการศึกษาและศิลปะกับสาขา ต่างๆของการเรียนรู้ เขาพัฒนาโครงการที่เขาเรียกว่า "เว็บการศึกษา" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ของแต่ละสาขาอื่นๆที่สำคัญต่อการเรียนรู้ โดยวิธีการเรียนรู้เป็นสาขาที่สองของพวกเขา สุดท้ายสูตรที่ เรียกว่า " Khalid-1 " ได้รับการพัฒนา ซึ่งใช้ขั้นตอนจิตวิทยาอิสลามไปยังขั้นตอนของการเรียนรู้ ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า Khalid-1 สามารถใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปศึกษาตาม ความหมายในวงกว้างที่เขาได้รับมัน ทั้งนี้ผู้วิจัย ได้จัดทำบทเรียนโดยมีนักวิชาการตะวันตกร่วมด้วย เพื่อพัฒนาให้เข้ากับหลักการอิสลาม โดยใช้ทฤษฎีของมองเพียเจต์และวิกเตอร์โลเวนเฟลด์ ประกอบการกับงานวิจัยนี้

Bode (2005) ศึกษาวิจัย การเรียกร้องของครูศิลปะและนักศึกษาในยุคหลังสมัยใหม่ในพหุ วัฒนธรรมศิลปศึกษา วัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์นี้จะตรวจสอบการปฏิบัติงานของครูศิลปะในความ หลากหลายทางวัฒนธรรมของพวกเขาในปัจจุบัน มุมมองของนักเรียนทำให้ส่งผลกระทบต่อ การเตรียมความพร้อมครูศิลปะหลังยุคสมัยใหม่ ในของยุคการศึกษา มีสี่วิทยาลัยที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันในด้านศิลปศึกษา กรอบความรู้และการเรียนรู้ ความขัดแย้งหลังสมัยใหม่ทางด้าน การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้น ทิศทางในอนาคตเกี่ยวกับการสร้างช่องว่างของทฤษฎีและการ ปฏิบัติการขาดงานของครูและเสียงเรียกร้องของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากในเมืองและชุมชน

การตรวจสอบวรรณกรรมสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ ในบริบทของประวัติศาสตร์ศิลปะมีหลายเว็บไซต์ในโลกที่เกิดความตึงเครียดในศิลปะและศิลปศึกษา ความตึงเครียดเหล่านั้นจึงเป็นแนวทางในทางในการสร้างคู่มือทฤษฎีกรอบการทำงานในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการสำรวจในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทัศนศิลป์ วัฒนธรรมและศิลปศึกษา กรอบเหล่านี้นำศิลปศึกษามาใช้ในการศึกษาวิจัย ที่จะนำเสนอในชุดของ "วิทยาลัย" บทบาทวิธีการของครูและการมีส่วนร่วมของนักเรียน ทิศทางการจัดการทางด้านโปรแกรมศิลปศึกษา จากสี่ห้องเรียนศิลปะในการกำหนดผู้เข้าร่วม การแข่งขันการจัดกลุ่ม เชื้อชาติ ภาษาและความยากจนในการบรรยายที่มาจากหลายเสียงของครูศิลปะและนักเรียนของพวกเขา เน้นบทบาทของทัศนศิลป์ วัฒนธรรม ในการต่อต้านเพื่ออำนาจและในการแสวงหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การเตรียมความพร้อมของครูศิลปะดังกล่าวอาจรวมถึงการศึกษาที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนในการเปลี่ยนแปลงชุมชนในศิลปศึกษาและพิจารณาถึงบทบาทของครูศิลปะ

Badrul (2006) ศึกษาวิจัย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในศิลปศึกษา : มุมมองของมาเลเซีย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อกล่าวถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไป ซึ่งการทำความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่น ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งและอาจจะช่วยในการรักษาความมั่นคงในสังคม ที่อาศัยอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สังคมในระดับสูงเท่านั้นที่จะทำความเข้าใจและเคารพต่อผู้ที่มาจากวัฒนธรรมอื่น ๆ ในบริบทนี้วิธีที่ดีที่สุดคือ การปลูกฝังค่านิยมนี้ผ่านการเรียนศิลปศึกษา ซึ่งเชื่อว่าเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ศิลปศึกษาจะอธิบายถึงการศึกษาในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและตั้งข้อสังเกตว่าศิลปะจะเป็นแรงผลักดันที่แพร่หลาย ที่จะช่วยในการสร้างทัศนคติของเราทั้งทางด้านความเชื่อ ค่านิยมและพฤติกรรม ความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการเรียนศิลปศึกษาตามแนวความคิดนี้ เพื่อสร้างสะพานเชื่อมโยงในหมู่นักเรียนจากภูมิหลังที่แตกต่างกัน ความหมายของศิลปศึกษาและการเรียนศิลปศึกษาของคนมาเลเซียจะถูกตรวจสอบโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหพันธรัฐมาเลเซีย พยายามที่จะพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาที่สามารถส่งเสริมการรับรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมของคนมาเลเซียที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตัวเอง

Boddington (2008) ศึกษาวิจัย การรับรู้ของนักเรียนศิลปศึกษา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจการรับรู้ของนักเรียนทางด้านศิลปศึกษาจากประสบการณ์ของพวกเขาที่ส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของพวกเขาและเป้าหมายด้านการศึกษา โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้านความรู้ความเข้าใจและการรับรู้ของนักเรียนทางด้านศิลปศึกษา ประเด็นที่น่าสนใจคือ ผู้วิจัยได้สำรวจการรับรู้ทางศิลปศึกษาของนักเรียนในประเทศซาอุดีอาระเบีย ความสำคัญของการเรียนศิลปศึกษาทั่วโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญของศิลปศึกษาในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยทั่วไปเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์เป็นแรงผลักดันและอยู่เบื้องหลังการปรับโครงสร้างของโรงเรียนในหลักสูตรศิลปศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เพียงแต่ในอเมริกา แต่ยังมีในประเทศ

อุตสาหกรรมอื่นๆ ระบบการศึกษาได้ปรับให้ครูรู้จักปลูกฝังทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักเรียน การศึกษาทางด้านศิลปศึกษาเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางว่ามีนักวิชาการที่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบททางด้านนี้และการที่เทศบาลไม่ได้มีความรู้ทางด้านนี้พอ ทำให้การรับรู้เหล่านั้นมีนัยยากที่จะหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง ศิลปศึกษาเป็นเงินลงทุนของเทศบาล ซึ่งเป็นปัญหาทางการศึกษา ข้อสังเกตเกี่ยวกับศิลปศึกษานี้แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของศิลปศึกษาในบริบทที่นโยบายได้มีการพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาในศตวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้ยังมีการปฏิบัติการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมและการรวบรวมความรู้ทางด้านศิลปศึกษาต้องถูกรวบรวมไว้ในหลักสูตรด้วย

Alheezan (2009) ศึกษาวิจัย ผลทดสอบทางการศึกษาศิลปศึกษาใน โรงเรียนชายของซาอุดีอาระเบียในริยาด วัตถุประสงค์การวิจัย คือ การทดสอบการศึกษาศิลปศึกษาของเด็กชายในโรงเรียนในริยาดเมืองหลวงของซาอุดีอาระเบีย จากการศึกษาการตรวจสอบโดยเฉพาะลักษณะของครูศิลปศึกษา มีวิธีการสอนและทัศนคติที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษา ผลการวิจัยพบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้รับการเรียนการสอนศิลปศึกษา สำหรับสิบสองปีหรือมากกว่า และนักวิชาการทางศิลปศึกษาในซาอุดีอาระเบียคิดว่านักเรียนไม่ได้รับประโยชน์ที่สำคัญ การศึกษาพบว่าประมาณหนึ่งในสามของผู้ตอบแบบสอบถาม จากหัวข้อการวางแผนหลักสูตรการเรียนการสอนล่วงหน้า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เคยจัดเป็นวิธีการเรียนการสอนศิลปศึกษาล่วงหน้า แต่มีการเยี่ยมชมหอศิลป์และนิทรรศการมากกว่า 92% ส่วนทางด้านผู้บริหารคิดว่าหลักสูตรศิลปศึกษาไม่สำคัญ ส่วนใหญ่ของครูผู้สอนศิลปะเชื่อว่านักเรียน 96% ไม่ได้ชื่นชมศิลปะ เพราะหลักสูตรขาดวัสดุพื้นฐาน อุปกรณ์ทางศิลปศึกษา และมีเวลาที่จำกัดในชั้นเรียนศิลปะ ทั้งนี้ สำหรับการปรับปรุงและจะต้องดำเนินการประสบความสำเร็จในศิลปศึกษาของซาอุดีอาระเบีย คำแนะนำเหล่านี้สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) นักวิชาการทางศิลปศึกษาควรพิจารณาออกแบบคู่มือหลักสูตรที่ระบุไว้ในการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา ตำราเรียนคู่มือครูและวัสดุการเรียนการสอนเสริมจะต้องได้รับ 2) การพัฒนาและให้บริการแก่ครูผู้สอนศิลปะ มีความสนใจเป็นพิเศษ และควรให้ครูผู้สอนได้รับการ 3) กระบวนการศึกษา ควรคำนึงถึงการใช้ศิลปะชุมชนตามทฤษฎีการศึกษาในโรงเรียนซาอุดีอาระเบีย 4) นักการศึกษาทางศิลปศึกษา ควรมีการประเมินโดยระบบเกรดเดียวที่นำไปใช้กับหลักสูตรอื่นๆ ซึ่งนโยบายนี้สามารถทำให้นักเรียนเชื่อในความสำเร็จของศิลปศึกษา 5) จำเป็นต้องมีการจัดแสดงผลงานศิลปะและแกลเลอรี คือ สามารถส่งเสริมให้นักเรียนและโรงเรียนที่จะแข่งขันระหว่างตัวเองและแสดงความสามารถของนักเรียนเพื่อเพิ่มระดับของการเรียนการสอนทางศิลปศึกษา

Wakefield (2010) ศึกษาวิจัย การสอนศิลปะวิถีตรศิลป์ในวัฒนธรรมของชาวมุสลิม นอกจากเหนือจากผ้าคลุมหน้าของนักศึกษาแล้ว นักศึกษาชาวมุสลิมจะออกแบบภาษาอาหรับแบบดั้งเดิมและการประดิษฐ์ตัวอักษรในการออกแบบร่วมสมัยของพวกเขา เมื่อนักศึกษาแสดงผลงานนวัตกรรมของพวกเขาออกนอกมหาวิทยาลัยสู่สายตาสาธารณชนอย่างสรรเสริญ แนวทางและโอกาส

ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานของพวกเขาเป็นการแสดงออกถึงทั้งสองรูปแบบ โดยส่วนบุคคลและวัฒนธรรมร่วมกัน และสนับสนุนความคิดเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมที่หลากหลายและรวบรวมประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม ทั้งนี้การจัดการด้านศิลปศึกษาและพัฒนาศิลปะเพื่อส่งเสริมกระบวนการคิดและการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม โดยบูรณาการศิลปะในรูปแบบการศึกษาที่มีความสามารถในการยอมรับ บางอย่างสามารถถูกมองว่าเป็นอันตรายให้กับผู้อื่นในวัฒนธรรมที่มีความเสี่ยงโดยมีข้อจำกัดในด้านศิลปะ เราเข้าใจถึงปัจจัยที่นำศิลปะกับการเรียนการสอนของกระบวนการที่ปลดปล่อยตามประสบการณ์ ข้อควรระวังคือความเข้าใจถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นอกเหนือจากผ้าคลุมหน้าของนักศึกษาकुเวตแล้ว ประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมของหญิงสาวและครอบครัวของพวกเขาไม่ต่างจากนักศึกษาคนอื่นๆทั่วโลก ประสบการณ์ทางด้านศิลปะของพวกเขาที่มองเห็น จึงได้รับอิทธิพลจากการปฏิบัติทางศาสนาและวัฒนธรรมของพวกเขา ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทางศิลปะผ่านผลงานของพวกเขา ในฐานะที่เป็นนักการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนในต่างประเทศหรือในสหรัฐอเมริกาในห้องเรียนแบบผสมวัฒนธรรม ผู้สอนต้องมีความรู้ลึกที่ไวและมีความยืดหยุ่นทุกครั้ง ที่ถือเป็นการลดความอคติทางวัฒนธรรมท่ามกลางความคิดสร้างสรรค์ในประเพณีที่เป็นอยู่ ทั้งนี้ด้วยข้อยกเว้นของการใช้นางแบบเปลือยในการสอนศิลปะ ผู้สอนคาดหวังที่สุดสำหรับการเรียนการสอนศิลปะในคูเวตที่มีการสอนภายในสตูดิโอเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยได้เรียนรู้ว่าการเรียนการสอนศิลปะสตูดิโอในสังคมมุสลิมเป็นเช่นการสร้างภาพวาดกึ่งนามธรรม ประสบการณ์ อารมณ์และความรู้สึกที่กลั่นและฉายผ่านสายตาและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็บบนผ้าใบหรือในวัฒนธรรมต่างๆ การวาดภาพแสดงความซื่อสัตย์ คือการมองข้ามมุมมองส่วนบุคคลที่มีการรับรู้ อารมณ์ความรู้สึกที่นอกเหนือจากผ้าคลุมหน้าของพวกเขา

Hedayat and Kahn (2012) ศึกษาวิจัย การปฏิรูปศิลปศึกษาระดับอุดมศึกษาในอิหร่าน หลังการปฏิวัติ จุดมุ่งหมายของการศึกษานี้ คือ การทบทวนระบบการศึกษาศิลปศึกษา ระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้นของอิหร่านและศึกษาสิ่งที่ขาดคุณภาพ เพื่อการจัดการให้มีประสิทธิภาพ วิธีการทบทวนอย่างเป็นระบบ คือ ในประเทศอิหร่านสมัยโบราณ ระบบศิลปศึกษาระดับอุดมศึกษา ไม่ได้มีความสามารถในการตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน มีวิกฤตและความท้าทายมากมาย เพื่อตอบสนองความต้องการการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้นักวิจัยสรุปและแนะนำวิธีที่จะเผชิญสถานการณ์ปัจจุบันและสร้างระบบการศึกษาที่ดีขึ้นในอิหร่านเพื่อนำไปสู่ศึกษาที่สูงขึ้น คือ ความสัมพันธ์ที่พัฒนาแล้วระหว่างมหาวิทยาลัยกับอุตสาหกรรมเพื่อการพิจารณาจ้างนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้ย้ายการผลิตและการบริหารจัดการการศึกษาวีธีการที่ทันสมัย ในทางตรงกันข้าม นักวิจัยแนะนำให้ใช้ศิลปศึกษาเป็นแนวทางศึกษานบนพื้นฐานทางการศึกษาศิลปศึกษาใน ระดับอุดมศึกษาที่สูงขึ้น ซึ่งประกอบด้วย การศึกษาทางเลือกอื่น ๆ การใช้กรอบแนวคิดเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับที่สูงขึ้น

Chin (2013) ศึกษาวิจัย มิติความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในหลักสูตรศิลปศึกษา พบว่า ในความพยายามที่จะกระตุ้นให้เกิดการบูรณาการเพิ่มเติมหลักสูตรวัฒนธรรม วิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อรายละเอียดที่สำคัญหลายมิติของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ได้นำไปใช้กับศิลปศึกษา สำหรับการศึกษาคความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านี้ รวมไปถึงการบูรณาการเนื้อหาการสอน เพื่อสร้างความรู้และการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขีดความสามารถวัฒนธรรมในโรงเรียน โครงสร้างทางสังคมและการลอคติ แต่ละมิติมีการสำรวจในเชิงลึกและวิธีการที่นักวิชาการทางศิลปศึกษา ได้เน้นความเข้าใจที่นำเสนอในบทความวิจัยนี้ อาจจะเป็นครูศิลปะจะรู้สึกมีประสบการณ์มากขึ้นและพบความสะดวกสบายมากขึ้นในความพยายามที่จะรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมการเขียนโปรแกรมในหลักสูตรศิลปะหรือความพยายามที่จะขยายความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ดังนั้นในความพยายามที่จะกระตุ้นให้เกิดการบูรณาการเพิ่มเติมหลักสูตรทางวัฒนธรรม เพื่ออธิบายมิติที่สำคัญของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ได้นำไปใช้กับศิลปศึกษา

Zoet (2014) ศึกษาวิจัย การบูรณาการศิลปศึกษาและการศึกษาองค์ความรู้ หลักสูตรสำหรับระดับมัธยมศึกษา วัตถุประสงค์ของวิจัยนี้ คือ การตรวจสอบผ่านการออกแบบหลักสูตรใหม่ว่า บูรณาการการอ่านและการเขียนความรู้เป็นหลักสูตรทัศนศิลป์ พบว่า สามารถสร้างความเข้มแข็งทางทักษะความรู้เช่นเดียวกับความคิดสร้างสรรค์อุปถัมภ์ในระดับมัธยม ซึ่งมีความต้องการที่เพิ่มขึ้น สำหรับการรวมกลุ่มของความรู้หลักทั้งหมดและที่ไม่ใช่แกนหลักสูตร โดยการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการความรู้ทางยุทธศาสตร์ในทัศนศิลป์ โปรแกรมเช่นเดียวกับการสัมผัสกับตัดการเชื่อมต่อระหว่างบุคคลและทางออกทางความคิดสร้างสรรค์ของตัวเอง หลักสูตรที่จะจัดตั้งขึ้นที่ส่งเสริมนักเรียนและเข้าร่วมทางความคิดสร้างสรรค์ของการบูรณาการความรู้และทัศนศิลป์เข้าด้วยกัน

Owen (2015) ศึกษาวิจัย การพัฒนาหลักสูตรศิลปะแบบบูรณาการในโรงเรียนมัธยมศึกษาครั้งนี้ กล่าวถึง ประโยชน์ของการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สหวิทยาการในโรงเรียนมัธยม การเรียนการสอนแบบสหวิทยาการจะเห็นส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมี บางส่วนการเรียนการสอนแบบบูรณาการสหวิทยาการในวิชาหลักในระดับมัธยมปลาย แต่ไม่ได้อยู่ใน การสอนศิลปะ ทัศนศิลป์ เพื่อเติมเต็มช่องว่างนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบบูรณาการหน่วยหลักสูตรความรู้ สำหรับโรงเรียนมัธยมในห้องเรียนศิลปะ ทัศนศิลป์ หลักสูตรนี้จะเป็นไปตามมาตรฐานหลักทั่วไปในปัจจุบันเช่นเดียวกับมาตรฐานทัศนศิลป์

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนศิลปะใน วัฒนธรรมที่แตกต่าง มีความความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน รวมถึงการจัดระบบการสอนที่ต้องมีการบูรณาการเพื่อให้ ผู้เรียนสามารถยืดหยุ่นต่อการเรียนรู้ทางศิลปะ ผู้สอนจำเป็นต้องรับรู้ถึงสภาพการเรียนการสอนและ

ศึกษาถึงภูมิหลังของผู้เรียนโดยเฉพาะในวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน สำหรับหลักสูตรศิลปศึกษา กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีห้ามิติที่น่าสนใจ คือ 1) บูรณาการเนื้อหา 2) วิธีการสอนอย่าง เสมอภาค 3) การเปลี่ยนแปลงความรู้ 4) เสริมสร้างศักยภาพของวัฒนธรรมโรงเรียนและโครงสร้าง ทางสังคม 5) การลดอคติ องค์ประกอบทั้งห้ามิติเหล่านี้ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งในหลักสูตรศิลปะ และวัฒนธรรม หากสามารถรวบรวมองค์ประกอบของมิติการศึกษาจากความหลากหลายทาง วัฒนธรรมที่ละเอียดกว่าผ่านภาพวาด นับเป็นโอกาสของการบูรณาการหลักสูตรทางศิลปศึกษาท่ามกลาง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับการบูรณาการเนื้อหาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยใน วัฒนธรรมอิสลาม ย่อมต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมหลักในพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันในวัฒนธรรมซึ่ง กันและกัน และนำไปสู่การจัดระบบการเรียนการสอนที่สามารถยืดหยุ่นและบูรณาการองค์ความรู้ได้ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาทางศิลปะและหลักคำสอนทางศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล
7. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร ตำรา งานวิจัย วารสาร บทความและอื่นๆที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

- 1.1 ศึกษาความหมายของศิลปะไทยและวัฒนธรรมไทย
- 1.2 ศึกษาความหมายของศิลปะอิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม
- 1.3 ศึกษาคำสอนจากคัมภีร์อัลกรุอันเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม
- 1.4 ศึกษาความสัมพันธ์ของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม
- 1.5 ศึกษาความสัมพันธ์ของศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย
- 1.6 ศึกษาสภาพและปัญหา การจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยระดับปริญญาบัณฑิตในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.7 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการเรียนการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต)
- 1.8 ศึกษาการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยและศิลปะอิสลามระดับปริญญาบัณฑิต ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

2.1 ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม จำนวน 5 ท่าน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- ผู้มีประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 2 ท่าน
- ผู้มีประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอิสลามทั่วไป อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 1 ท่าน
- ผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้นำศาสนาในวัฒนธรรมอิสลาม อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 2 ท่าน

2.2 ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา จำนวน 5 ท่าน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- ผู้มีประสบการณ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม สาขาศิลปศึกษา อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 2 ท่าน
- ผู้มีประสบการณ์ทางการสอนสาขาศิลปศึกษา ในระดับปริญญาบัณฑิต อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 2 ท่าน
- ผู้มีประสบการณ์ทางการสอนแบบบูรณาการ ในระดับปริญญาบัณฑิต อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 1 ท่าน

2.3 ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย จำนวน 5 ท่าน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- ผู้มีประสบการณ์ทางการสอนวิชาศิลปะไทยในระดับปริญญาบัณฑิต ที่นับถือศาสนาพุทธ อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 4 ท่าน
- ผู้มีประสบการณ์ทางการสอนวิชาศิลปะไทยในระดับปริญญาตรี ที่นับถือศาสนาอิสลาม อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 1 ท่าน

2.4 ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม จำนวน 2 ท่าน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- ผู้มีประสบการณ์ทางการสอนวิชาศิลปะอิสลามในระดับปริญญาบัณฑิต ที่นับถือศาสนาพุทธ อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 1 ท่าน
- ผู้มีประสบการณ์ทางการสอนวิชาศิลปะอิสลามในระดับปริญญาบัณฑิต ที่นับถือศาสนาอิสลาม อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 1 ท่าน

2.5 นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษา สาขาวิชาศิลปศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- นักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่กำลังศึกษาในรายวิชาศิลปะไทย จำนวน 40 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดและองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบบูรณาการ เพื่อบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตการสอน แผนการสอนแบบบูรณาการ และแบบบันทึกผลการสอน ประกอบด้วยเครื่องมือ ดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์ สำหรับศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา สำหรับผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย และผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม เป็นแบบสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) โดยจะใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Information) เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) โดยโครงสร้างของคำถามจะมีลักษณะเหมือนกัน แต่ความละเอียดของคำถามจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีลักษณะแบบตรวจสอบรายการ (Check-list) ประกอบไปด้วย ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ เพศ วุฒิการศึกษา การศึกษา สาขาที่สำเร็จการศึกษา ประสบการณ์ในการสอน

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม โดยใช้รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง ลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (Open ended Form) คำถามเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ แหล่งข้อมูลที่ใช้สอนในการสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามในระดับปริญญาบัณฑิต มีการเรียงลำดับคำถามตามหลักองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา ดังนี้ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ 2) เนื้อหาวิชา 3) วิธีสอน 4) สื่อการเรียนการสอน 5) การประเมินผล ให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) แบบสอดแทรก (Infusion) 2. แบบคู่ขนาน (Paralled Instruction) 3. แบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) 4. แบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction) ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆเพิ่มเติม เป็นส่วนที่ให้ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ในประเด็นที่นอกเหนือจากคำถามในการสัมภาษณ์

3.2 แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ที่ได้จากการสังเคราะห์ ความเห็นจากเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชา ศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม ตามหลักองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ 2) ด้านเนื้อหาวิชา 3) ด้านวิธีสอน 4) ด้านสื่อการเรียนการสอน และ 5) ด้านการวัดและประเมินผล ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

3.3 แบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย โดยใช้รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง แบบสังเกตมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม สำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต โดยเนื้อหาของการสังเกตประกอบด้วย 5 ประการ ดังนี้

3.3.1 ความพร้อมของผู้ถ่ายทอด

- ผู้ถ่ายทอด (แผนการสอน, บุคลิกภาพ, สื่อการสอน)
- ผู้รับการถ่ายทอด (การเตรียมอุปกรณ์การเรียน, ความสนใจในการเรียน)
- สถานที่ในการถ่ายทอด (บรรยากาศในห้องเรียนของผู้เรียนที่นับถือ ศาสนาพุทธและที่นับถือศาสนาอิสลาม)

3.3.2 กระบวนการถ่ายทอด

- ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
- ชี้นำปฏิบัติกิจกรรม (เนื้อหาวิชา, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียน การสอน)
- ชี้นำสรุปและประเมินผล

3.3.3 การบรรยายการถ่ายทอด (บรรยากาศความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)

3.3.4 การแสดงออกของผู้เรียน

3.3.5 อื่นๆ (ทัศนคติของผู้เรียนและผู้สอน, ความเข้าใจอันดีของผู้สอนและผู้เรียนใน วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน)

3.4 แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย เพื่อสังเกตพฤติกรรมการเรียนวิชาศิลปะ ไทยของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม โดย เนื้อหาของการสังเกตประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

3.4.1 การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี

3.4.2 การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ

3.4.3 การแสดงออกทางด้านเจตคติ

3.4.4 ข้อสังเกตอื่นๆ (บรรยากาศในห้องเรียนของผู้เรียนนับถือศาสนาพุทธและนับ ถือศาสนาอิสลาม)

3.5 แบบสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทย เพื่อสัมภาษณ์การเรียนวิชาศิลปะไทยของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม โดยเนื้อหาของการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

3.5.1 ความพร้อมของผู้สอน

3.5.2 กระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน)

3.5.3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน (บรรยากาศความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)

3.5.4 ทศนคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม

3.6 แบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย หลังใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียน

4. การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แผนการสอนแบบบูรณาการ และแบบบันทึกผลการสอน เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

4.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร งานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยและดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัย

4.2 ดำเนินการออกแบบและจัดทำเครื่องมือ

4.3 ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบและดำเนินการแก้ไข

4.4 นำไปตรวจสอบความตรงโดยผู้ทรงคุณวุฒิ อันประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลาม จำนวน 3 ท่าน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 ท่าน
- ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยในระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 ท่าน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามในระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 ท่าน

4.5 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิและให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1 ทำการศึกษาข้อมูลและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ วารสาร งานวิจัย บทความ และอื่นๆที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

5.2 นำเครื่องมือที่ได้จัดทำขึ้น ไปสอบถามผู้เชี่ยวชาญจำนวน 4 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม 5 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา 5 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย 5 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม 2 ท่าน

5.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม มาสร้างแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

5.4 นำแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามตรวจสอบความเที่ยงตรง โดยผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย และผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม จำนวน 3 ท่าน โดยคัดเลือก ดังนี้

- ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 ท่าน
- ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยในระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 ท่าน
- ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลามในระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 ท่าน

5.5 นำแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามไปทดลองสอน โดยเก็บข้อมูลจากแบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียนของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย แบบสัมภาษณ์การเรียนของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย และแบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย

5.6 วิเคราะห์ผลการสอน แล้วนำมาปรับปรุงแนวทางแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามก่อนสรุปผล

5.7 สรุปแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และทดลองใช้แผนการสอนแบบบูรณาการมาวิเคราะห์ โดยการใช้สถิติเชิงบรรยาย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีลักษณะแบบตรวจสอบรายการ (Check-list) ประกอบไปด้วย ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ เพศ วุฒิการศึกษา การศึกษา สาขาที่สำเร็จการศึกษา ประสบการณ์ในการสอน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละและนำมาแจกแจงความถี่ แล้วนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม โดยใช้รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง ลักษณะคำถามแบบปลายเปิด (Open ended Form) คำถามเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ แหล่งข้อมูลที่ใช้สอนในการสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต วิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่นๆเพิ่มเติม เป็นส่วนที่ให้ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และในประเด็นที่นอกเหนือจากคำถามในการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

6.2 สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม เพื่อนำมาศึกษาแนวทางการสร้างแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ตามหลักองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ 2) ด้านเนื้อหาวิชา 3) ด้านวิธีสอน 4) ด้านสื่อการเรียนการสอน และ 5) ด้านการวัดและประเมินผล ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

6.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย โดยใช้รูปแบบกึ่งมีโครงสร้าง แบบสังเกตมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต โดยเนื้อหาของการสังเกตประกอบด้วย 5 ประการ ดังนี้

6.3.1 ความพร้อมของผู้ถ่ายทอด

- ผู้ถ่ายทอด (แผนการสอน, บุคลิกภาพ, สื่อการสอน)
- ผู้รับการถ่ายทอด (การเตรียมอุปกรณ์การเรียน, ความสนใจในการเรียน)
- สถานที่ในการถ่ายทอด (บรรยากาศในห้องเรียนของผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธและที่นับถือศาสนาอิสลาม)

6.3.2 กระบวนการถ่ายทอด

- ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
- ชั้นปฏิบัติการกิจกรรม (เนื้อหาวิชา, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน)
- ชั้นสรุปและประเมินผล

6.3.3 การบรรยายการถ่ายทอด (บรรยายภาคความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)

6.3.4 การแสดงออกของผู้เรียน

6.3.5 อื่นๆ (ทัศนคติของผู้เรียนและผู้สอน, ความเข้าใจอันดีของผู้สอนและผู้เรียนในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน)

ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

6.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย เพื่อสังเกตพฤติกรรมการเรียนวิชาศิลปะไทยของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ขณะที่ใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต โดยเนื้อหาของการสังเกตประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

6.4.1 การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี

6.4.2 การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ

6.4.3 การแสดงออกทางด้านเจตคติ

6.4.4 ข้อสังเกตอื่นๆ (บรรยายภาคในห้องเรียนของผู้เรียนนับถือศาสนาพุทธและนับถือศาสนาอิสลาม)

ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

6.5 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทย เพื่อศึกษาผลที่ได้จากการเรียนวิชาศิลปะไทยของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม โดยเนื้อหาของการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

6.5.1 ความพร้อมของผู้สอน

6.5.2 กระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน)

6.5.3 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน (บรรยายภาคความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)

6.5.4 ทัศนคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม

ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

6.6 วิเคราะห์ข้อมูลแบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย หลังใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ประกอบไปด้วย ความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ และ

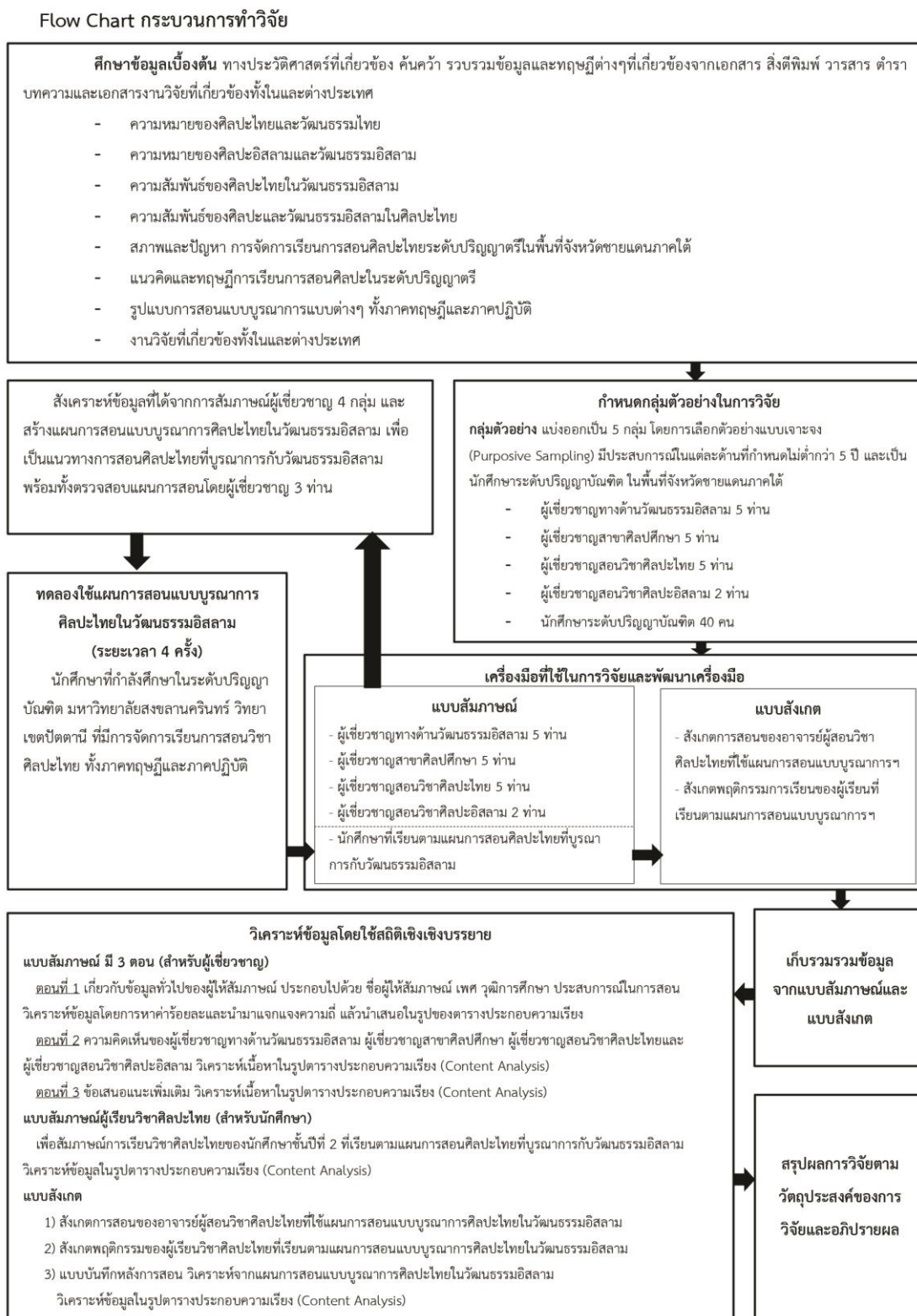
พฤติกรรมของผู้เรียน ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

7. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยโดยการวิเคราะห์และอภิปรายผล จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และจากการสังเกตการสอนและพฤติกรรมของผู้เรียนและผู้สอน ที่ใช้รูปแบบแผนการสอนแบบบูรณาการ ตามหลักองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน คือ 1) ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ 2) ด้านเนื้อหาวิชา 3) ด้านวิธีสอน 4) ด้านสื่อการเรียนการสอน และ 5) ด้านการวัดและประเมินผล ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และรายงานผลการนำเสนอแนวทางการสอนศิลปะที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตในรูปแบบความเรียง

8. กระบวนการทำวิจัย (Flow Chart)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิต นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยใน วัฒนธรรมอิสลาม 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาทางศิลปะและหลักคำสอนทางศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจ ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม 3) เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่ บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต โดยนำผลการศึกษาที่ได้ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม และทดลองใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยใน วัฒนธรรมอิสลาม จากนั้นสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย สังเกตพฤติกรรม การเรียน ของผู้เรียน สัมภาษณ์ผู้เรียนที่เรียนที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม และแบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย เมื่อเก็บข้อมูลสมบูรณ์แล้วจึงนำมา วิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม

ตอนที่ 2 การสังเคราะห์ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำไปพัฒนา แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชา ศิลปะไทย ที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน ที่เรียนวิชาศิลปะไทยตามแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ตอนที่ 5 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทยที่เรียน ตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

ตอนที่ 6 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลแบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชา ศิลปะไทย ที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม

1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ 4 กลุ่ม คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญทางด้าน วัฒนธรรมอิสลาม 2) ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย 4) ผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาศิลปะอิสลาม

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไป

ตารางที่ 7 ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม จำนวน 5 คน

หัวข้อ	ข้อความ	จำนวน
1. เพศ	ชาย	5
	หญิง	0
2. อายุ	31 – 40 ปี	0
	41 – 50 ปี	3
	51 – 60 ปี	2
	61 ปี ขึ้นไป	0
3. วุฒิการศึกษา	ปริญญาบัณฑิต	1
	ปริญญาโทบัณฑิต	0
	ปริญญาตรีบัณฑิต	4
4. สาขาที่สำเร็จการศึกษา	การศึกษาด้านอิสลามศึกษา	3
	สถาปัตยกรรมศาสตร์	1
	ภาษาอาหรับ	1
5. ประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	1-5 ปี	0
	6-10 ปี	1
	11-15 ปี	0
	16-20 ปี	2
	20 ปี ขึ้นไป	2

จากตารางที่ 7 สภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม เพศ กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์เป็นเพศชายทั้งหมด จำนวน 5 คน กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41 – 50 ปี จำนวน 3 คน และช่วงอายุ 51 – 60 ปี จำนวน 2 คน ตามลำดับ

วุฒิการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต จำนวน 4 คน และจบการศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 คน ตามลำดับ **สาขาที่สำเร็จการศึกษา** กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์สำเร็จการศึกษา จบการศึกษาด้านอิสลามศึกษา จำนวน 3 คน และจบการศึกษาจากสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จำนวน 1 คน ตามลำดับ **ประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม** กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการสอนทางด้านอิสลามศึกษา 16 – 20 ปี จำนวน 2 คน ประสบการณ์ในการสอนทางด้านอิสลามศึกษา 20 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน และประสบการณ์ในการสอนทางด้านอิสลามศึกษา 11 – 15 ปี จำนวน 1 คน ตามลำดับ

ตารางที่ 8 ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา จำนวน 5 คน

หัวข้อ	ข้อความ	จำนวน
1. เพศ	ชาย	4
	หญิง	1
2. อายุ	31 – 40 ปี	0
	41 – 50 ปี	1
	51 – 60 ปี	3
	61 ปี ขึ้นไป	1
3. วุฒิการศึกษา	ปริญญาบัณฑิต	0
	ปริญญาโท	2
	ปริญญาตรี	3
4. สาขาที่สำเร็จการศึกษา	ศิลปศึกษา	3
	วิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรม	1
	การออกแบบผลิตภัณฑ์	1

หัวข้อ	ข้อความ	จำนวน
5. ประสบการณ์ทางด้านศิลปศึกษา		
	1-5 ปี	0
	6-10 ปี	0
	11-15 ปี	0
	16-20 ปี	0
	20 ปี ขึ้นไป	5

จากตารางที่ 8 สภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา เพศ กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 4 คน และเพศหญิง จำนวน 1 คน ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ใน ช่วงอายุ 51 – 60 ปี จำนวน 3 คน ช่วงอายุ 41 – 50 ปี จำนวน 1 คน และช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 1 คน ตามลำดับ วุฒิการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต จำนวน 3 คน และจบการศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต จำนวน 2 คน ตามลำดับ สาขาที่สำเร็จการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์สำเร็จการศึกษา จบ การศึกษาสาขาวิชาศิลปศึกษา จำนวน 3 คน สาขาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรม จำนวน 1 คน และสาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 1 คน ตามลำดับ ประสบการณ์ทางด้านสาขาศิลปศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์มีประสบการณ์ในการสอนสาขาศิลปศึกษาทั้งหมด 20 ปีขึ้นไป

ตารางที่ 9 ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย
จำนวน 5 คน

หัวข้อ	ข้อความ	จำนวน
1. เพศ		
	ชาย	5
	หญิง	0
2. อายุ		
	31 – 40 ปี	2
	41 – 50 ปี	1
	51 – 60 ปี	2
	61 ปี ขึ้นไป	0

หัวข้อ	ข้อความ	จำนวน
3. วุฒิการศึกษา	ปริญญาบัณฑิต	1
	ปริญญาโทบัณฑิต	3
	ปริญญาตรีบัณฑิต	1
4. สาขาที่สำเร็จการศึกษา	ศิลปศึกษา	2
	ศิลปไทย	2
	ประวัติศาสตร์ศิลป์และโบราณคดี	1
5. ประสบการณ์ทางด้านวิชาศิลปะไทย	1-5 ปี	0
	6-10 ปี	2
	11-15 ปี	1
	16-20 ปี	0
	20 ปี ขึ้นไป	2

จากตารางที่ 9 สภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปะไทย เพศ กลุ่มตัวอย่างที่ สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศชายทั้งหมด จำนวน 5 คน กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ใน ช่วง อายุ 31 – 40 ปี จำนวน 2 คน ช่วงอายุ 51 – 60 ปี จำนวน 2 คน และช่วงอายุ 41 – 50 ปี จำนวน 1 คน ตามลำดับ **วุฒิการศึกษา** กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญา มหาบัณฑิต จำนวน 3 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต จำนวน 1 คน และจบการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต จำนวน 1 คน ตามลำดับ **สาขาที่สำเร็จการศึกษา** กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ สำเร็จการศึกษา ส่วนใหญ่จบการศึกษาสาขาวิชาศิลปศึกษา จำนวน 2 คน จบการศึกษาด้านวิชา ศิลปะไทย จำนวน 2 คน และสาขาประวัติศาสตร์ศิลป์และโบราณคดี จำนวน 1 คน ตามลำดับ **ประสบการณ์ด้านวิชาศิลปะไทย** กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์มีประสบการณ์ทางด้านวิชาศิลปะไทย 20 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน ประสบการณ์ทางด้านวิชาศิลปะไทย 6 – 10 ปี จำนวน 2 คน และ ประสบการณ์ทางด้านวิชาศิลปะไทย 11 – 15 ปี จำนวน 1 คน ตามลำดับ

ตารางที่ 10 ค่าความถี่และร้อยละเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญผู้เชี่ยวชาญสอน
วิชาศิลปะอิสลาม จำนวน 2 คน

หัวข้อ	ข้อความ	จำนวน
1. เพศ	ชาย	0
	หญิง	2
2. อายุ	31 – 40 ปี	1
	41 – 50 ปี	1
	51 – 60 ปี	0
	61 ปี ขึ้นไป	0
3. วุฒิการศึกษา	ปริญญาบัณฑิต	0
	ปริญญาโท	1
	ปริญญาตรี	1
4. สาขาที่สำเร็จการศึกษา	การศึกษา	1
	ศิลปกรรม (ทัศนศิลป์)	1
5. ประสบการณ์ทางด้านวิชาศิลปะ อิสลาม	1-5 ปี	0
	6-10 ปี	2
	11-15 ปี	1
	16-20 ปี	0
	20 ปี ขึ้นไป	2

จากตารางที่ 10 สภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปะอิสลาม **เพศ** กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงทั้งหมด จำนวน 2 คน กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์อยู่ใน **ช่วงอายุ** 41 – 50 ปี จำนวน 1 คน และช่วงอายุ 31 – 40 ปี จำนวน 1 คน ตามลำดับ **วุฒิการศึกษา** กลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 1 คน และจบการศึกษาระดับ ปริญญาบัณฑิตมหา จำนวน 1 คน ตามลำดับ **สาขาที่สำเร็จการศึกษา** กลุ่มตัวอย่างที่

สัมภาษณ์สำเร็จการศึกษา สาขาวิชาการศึกษ จำนวน 1 คน และจบการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาทัศนศิลป์ จำนวน 1 คน ตามลำดับ **ประสบการณ์ด้านวิชาศิลปะอิสลาม** กลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์มี ประสบการณ์ทางวิชาศิลปะอิสลาม 20 ปีขึ้นไป จำนวน 1 คน และ ประสบการณ์ทางด้านวิชาศิลปะ อิสลาม 6 – 10 ปี จำนวน 1 คน ตามลำดับ

1.2. ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับด้านทัศนคติทั่วไปและด้านองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา 5 ด้าน สรุปเป็นตารางในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ด้านทัศนคติทั่วไป

ตารางที่ 11 ความรู้ ความเข้าใจในงานศิลปะไทยของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ศิลปะไทย คือ ศิลปะการออกแบบลวดลายอันอ่อนช้อยงดงาม ที่ประดับตามโบสถ์ วัด มักพบในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ศิลปะไทย คือ ศิลปะที่เกิดจากรากฐานของคนไทยในวัฒนธรรมไทย เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา สังคม วิถีชีวิต การแต่งกาย การแสดง ศิลปกรรม และวัฒนธรรมไทย ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ศิลปะไทย คือ ศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทย มีหลายประเภท แต่ละประเภทก็จะแตกต่างกันไปด้วย ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ เพราะพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย ศิลปกรรมส่วนใหญ่จึงมีพระพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจ
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ศิลปะไทย คือ ศิลปะที่บ่งบอกความเป็นชาติไทย ส่วนใหญ่พบในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

จากตารางที่ 11 ความรู้ ความเข้าใจในงานศิลปะไทยของผู้เชี่ยวชาญ 14 ท่าน เห็นว่าศิลปะไทย คือ ศิลปะที่เกิดจากรากฐานของคนไทยในวัฒนธรรมไทย เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา สังคม วิถีชีวิต การแต่งกาย การแสดง ศิลปกรรม และวัฒนธรรมไทย ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย มีผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลาม 3 ท่าน เห็นว่าศิลปะไทย คือ การ

ออกแบบลวดลายอันอ่อนช้อย งดงาม ที่ประดับตามโบสถ์ วัด ส่วนใหญ่พบในสถานที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนา

ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่าหากต้องนึกถึงศิลปะไทยใน ทัศนะแรก คือ ศิลปะที่ประดับตามโบสถ์ วัด ผนวกกับตนเองมีประสบการณ์น้อยมากเกี่ยวกับเรื่องของ ลักษณะหรือประเภทงานศิลปะไทย และนั่นย่อมคิดว่าศิลปะไทยต้องถูกสร้างจากความเชื่อของ คนไทยต่างศาสนา ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นตรงกันว่า ศิลปะไทยส่วนมากถูกสร้าง ขึ้นจากคติ ความเชื่อของคนไทยโบราณเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเกือบทั้งหมด

ตารางที่ 12 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับในการเรียน ศิลปะไทย

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรม อิสลาม	เกิดความเข้าใจในศิลปะ วัฒนธรรมไทย สามารถอธิบายถึง ความแตกต่างระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอื่นๆได้อย่างชัดเจน และเรียนรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อของคนไทยที่ แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ได้ความรู้ ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ศิลปะของไทย ให้ ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง ฝึกจิตใจ ฝึกสมาธิ มีความรัก ความภูมิใจ ในงานศิลปะไทยที่เป็นศิลปะประจำชาติของตนเอง
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	มีความรัก ความภูมิใจในงานศิลปะไทยที่เป็นศิลปะประจำชาติ ของตนเอง
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	เกิดความเข้าใจในศิลปะ วัฒนธรรมไทย และเรียนรู้ศิลปะ วิถี ชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อของคนไทยที่แตกต่างจาก วัฒนธรรมของตนเอง

จากตารางที่ 12 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับในการเรียน ศิลปะไทย ผู้เชี่ยวชาญ 14 ท่าน เห็นว่ามีประโยชน์กับผู้เรียนด้านการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจทาง ประวัติศาสตร์ศิลปะไทยและศิลปะ วัฒนธรรมของต่างชาติที่เข้ามามีบทบาทในงานศิลปะไทย สามารถเข้าใจ แยกแยะศิลปะที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเองได้ ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เห็นว่า ผู้เรียนได้ประโยชน์ในด้านการรู้จักตนเอง ฝึกจิตใจ ฝึกสมาธิ มีความรัก ความภูมิใจในงานศิลปะไทยที่ เป็นศิลปะประจำชาติ

ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามและด้านวิชาศิลปะอิสลามเห็นตรงกันว่าผู้เรียนจะได้ประโยชน์มากที่สุดในเรื่องการเรียนรู้จักแยกแยะศิลปะ วัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนเอง สามารถเชื่อมโยงความคิด วิเคราะห์และเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาของตนเองได้อย่างสมเหตุสมผล ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ดีขึ้น

ตารางที่ 13 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับข้อจำกัดด้านการเรียนการสอนศิลปะในศาสนาอิสลาม

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามด้านการเรียนการสอนศิลปะ โดยห้ามให้ชาวมุสลิมวาดรูปคน รูปเปลือย และสิ่งมีชีวิตต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ส่งเสริมในศาสนาอิสลาม
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ส่วนใหญ่ทราบว่าศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามด้านการเรียนการสอนศิลปะ โดยห้ามให้ชาวมุสลิมวาดรูปเคารพและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่ก็ไม่ได้ทราบถึงรายละเอียดทั้งหมด และมีเพียง 2 ท่าน ที่ไม่ทราบเลย
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ส่วนใหญ่ทราบว่าศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามด้านการเรียนการสอนศิลปะ โดยห้ามให้ชาวมุสลิมวาดรูปเคารพใดๆทั้งสิ้น แต่ก็ไม่ได้ทราบถึงรายละเอียดทั้งหมด และมีเพียง 2 ท่าน ที่ไม่ทราบเลย
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามด้านการเรียนการสอนศิลปะ โดยห้ามให้ชาวมุสลิมวาดรูปคน รูปเปลือย รูปสัตว์ และรูปอื่นๆที่แสดงถึงความเคารพสักการะ เทิดทูน บูชา

จากตารางที่ 13 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับข้อจำกัดด้านการเรียนศิลปะในศาสนาอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญ 13 ท่าน ทราบว่าศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามด้านการเรียนศิลปะ โดยห้ามให้ชาวมุสลิมวาดรูปคน รูปเปลือย สัตว์ และสิ่งมีชีวิตต่างๆ หรือการวาดรูปที่แสดงถึงความเคารพสักการะ เทิดทูน บูชา และหลีกเลี่ยงความเหมือนจริงที่สื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญเห็นตรงกันว่าในส่วนของการศึกษามีความน่าจะเป็นที่สามารถเรียนรู้ได้ แต่ก็ไม่ได้ทราบในเชิงลึกของรายละเอียดว่ารูปแบบใดที่ห้ามอย่างชัดเจน ผู้เชี่ยวชาญ 4 ท่าน ด้านวิชาศิลปะไทยและสาขาศิลปศึกษา ไม่ทราบว่าศาสนาอิสลามจะมีกฎข้อห้ามเรื่องการวาดรูปคน สัตว์และสิ่งมีชีวิต ซึ่งทราบแต่

เพียงว่า ศาสนาอิสลามไม่นิยมวาดรูปเคารพเพียงเท่านั้น อีกทั้งเคยเห็นผลงานที่ศิลปินมุสลิมทางภาคใต้วาดรูปคนและได้รางวัลในงานประกวดทางศิลปกรรมต่างๆ จึงไม่ทราบกฎข้อห้ามดังกล่าว

การเรียนการสอนศิลปะในศาสนาอิสลามเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นในสังคมของมุสลิม มีเพียงบางกลุ่มที่ไม่ยอมรับในวัฒนธรรมร่วมของศาสนาอื่นๆ ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลามกล่าวว่า การวาดรูปคนในศาสนาอิสลามสามารถวาดได้ แต่ต้องเป็นรูปคนที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น แม้จะเป็นภาพเต็มตัวหรือครึ่งตัวก็ตาม แต่การวาดในลักษณะนี้ก็ต้องวาดให้เกิดความรู้แก่ผู้ชม เช่น การวาดรูปคนที่กำลังไปมัสยิดหรือกำลังปฏิบัติศาสนกิจในมัสยิด (การนมาซ) เพื่อให้ผู้ชมเกิดความตระหนักในการปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความศรัทธาต่อพระเจ้า (อัลลอฮ์ (ช.บ)) หรือการวาดสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็ก เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในศาสนาตนเองมากขึ้น ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามทั้งในส่วนของผู้นำศาสนาและนักวิชาการทางศาสนาอิสลาม เห็นว่าการเรียนการสอนศิลปะในวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เรียนต้องตั้งเจตนารมณ์ต่อพระเจ้าว่าตนเองเรียนเพื่ออะไร เรียนทำไม ได้ประโยชน์อย่างไร ขอแค่สิ่งที่วาดไม่เป็นการเผยแพร่หรือส่งเสริมให้ผู้คนไม่ศรัทธาต่อพระเจ้า ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะการตั้งเจตนารมณ์ ถือเป็น การบอกกล่าวต่อพระเจ้าในสิ่งที่ตนเองกระทำ ข้อควรระวัง หากผู้เรียนเกิดเปลี่ยนเจตนารมณ์ของตนเองโดยไม่รู้ตัวด้วยสิ่งแวดล้อมกิเลสค้นหาโดยไม่รู้ตัวอันสื่อไปในทางที่เกิดความตั้งภาคีต่อพระเจ้านั้น ถือเป็นความผิดอย่างมาก ฉะนั้น หากหลีกเลี่ยงได้ สมควรแก่การหลีกเลี่ยงเป็นอย่างยิ่ง

ตารางที่ 14 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผลกระทบจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะไทยของนิสิตนักศึกษามุสลิม

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ส่งผลกระทบแน่นอน เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คติ ความเชื่อ ความศรัทธาของพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดความกังวลต่อการศึกษา เรียนรู้
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่าไม่ส่งผลกระทบ เพราะเชื่อว่าการศึกษาในบริบทของประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรมประจำชาติไทยสามารถยืดหยุ่นได้ มีเพียง 1 ท่านที่เห็นว่า อาจส่งผลต่อการเรียนรู้ เพราะส่วนใหญ่ศิลปะไทยจะเกี่ยวข้องกับศาสนา
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เห็นว่าไม่ส่งผลกระทบ เพราะเชื่อว่าการศึกษาแล้วย่อมไม่มีปัญหาอะไร มีเพียง 2 ท่าน เห็นว่า

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ส่งผลกระทบ เพราะศิลปะไทยที่สร้างขึ้น ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ ทางศาสนาของคนไทย ส่งผลกระทบ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คติ ความเชื่อความศรัทธาของพระพุทธศาสนา อาจทำให้ผู้เรียนเกิดความกังวลต่อการเรียนรู้

จากตารางที่ 14 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผลกระทบจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะไทยของนิสิตนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน เห็นว่าส่งผลกระทบอย่างแน่นอน เพราะค่อนข้างเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คติ ความเชื่อต่างๆของศาสนาพุทธ อาจทำให้ผู้เรียนเกิดความกังวลต่อการเรียนรู้ และผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน ส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยและสาขาศิลปศึกษา เห็นว่าเพื่อการศึกษาเรียนรู้ในบริบทของงานศิลปะ วัฒนธรรมประจำชาติไทย ก็สามารถยืดหยุ่นเพื่อการศึกษาได้ เนื่องจากศิลปะไทยเป็นศิลปะที่มีลักษณะแบน ไม่เหมือนจริงอยู่แล้ว และไม่ได้นำไปเคารพ บูชาอย่างแน่นอน เพียงแต่เป็นการฝึกทักษะปฏิบัติให้กับผู้เรียนเท่านั้น

ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามและด้านวิชาศิลปะอิสลาม เห็นว่าการวาดภาพศิลปะไทยที่เป็นเรื่องราวอันแสดงถึงประเพณีความเชื่อ หรือมีนัยยะแฝงในงานศิลปกรรมไทยนั้น เช่น กระเช้าดอกไม้ที่ประดับเป็นลายปูนปั้นที่กรอบประตูหน้าต่าง แต่ความจริงคือสัญลักษณ์ของความมั่งมีศรีสุข ความอยู่ดีกินดี ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นคติของจีน หรือมีรูปลูกท้อ ผลทับทิม ต้นไผ่ เมฆ น้ำ นกกระเรียน ค้างคาว ซ่อนอยู่ตามที่ต่างๆ ซึ่งมีความหมายรวมๆ ถึงสิ่งที่เป็นมงคลและความมั่งมีศรีสุข ไม่สามารถวาดได้ แม้ว่าผู้เรียนจะวาดเพื่อบริจาค ประมูล หรือซื้อขาย หากมีผู้ที่สนใจในภาพนั้นไปติดบ้านเมื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว ถือเป็นสิ่งต้องห้ามตามหลักการของอิสลาม เพราะนั่นถือเป็นการส่งเสริมไม่ให้เกิดความศรัทธาต่อพระเจ้าเพียงองค์เดียว

ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษาแบ่งออกเป็น 5 ด้าน สรุปเป็นตารางในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 15 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ควรกำหนดเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ให้ครอบคลุมศิลปะ

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ควรกำหนดให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการบูรณาการของ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามซึ่งกันและกัน โดยให้ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและ ภาคปฏิบัติ
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ควรกำหนดโดยเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจในประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมระหว่างกัน และส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะไทยที่มีการผสมผสานทางลวดลายหรือวัฒนธรรม โดยใช้วัสดุทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเองมาประยุกต์ใช้
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ควรกำหนดให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ลวดลายที่ผสมผสาน กัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความภาคภูมิใจและตระหนักถึง คุณค่าของงานศิลปะ นอกจากนี้ยังเป็นการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของลวดลายไทย จิตรกรรมไทย และรู้จักวิถีผูกปลายที่ บูรณาการกับศิลปะท้องถิ่น เช่น ลวดลายไทยในจิตรกรรมเรือ กอและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง

จากตารางที่ 15 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 กลุ่ม มีความเห็นตรงกันทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ว่าควรกำหนดเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการบูรณาการของประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามซึ่งกันและกัน ภาคทฤษฎี ควรกำหนดเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย รวมถึงประวัติความเป็นมาของศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ในส่วนของภาคปฏิบัติ ต้องสามารถสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันและกันได้ และควรส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยโดยใช้วัสดุทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเองมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

นอกจากจะให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของงานศิลปะแล้ว สามารถเรียนรู้ที่มาของลวดลายไทย จิตรกรรมไทย และรู้จักวิถีผูกปลายที่บูรณาการกับศิลปะท้องถิ่น เช่น ลวดลายไทยในจิตรกรรมเรือกอและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง ลวดลายไทยบนลายผ้า เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายและเข้าใจในประวัติศาสตร์ของศิลปะไทยที่มี

การบูรณาการของวัฒนธรรมร่วมได้อย่างดี รวมถึงมีความเข้าใจและทราบที่มาของลวดลายทั้งของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม

ตารางที่ 16 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดเนื้อหาวิชา

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ควรสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และเน้นเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	เน้นเนื้อหาประวัติศาสตร์ทางศิลปะ วัฒนธรรม ลวดลายศิลปะท้องถิ่น ผู้สอนควรบูรณาการเปรียบเทียบเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม รวมถึงการสร้างสรรค์ผลงานต่างๆ
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ควรสอดแทรกประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่มีความสัมพันธ์กับชาวมุสลิมในอดีต เช่น การเขียนลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง ลวดลายไทยที่ประดับในประติมากรรมหีบหอบนมัสยิด เป็นต้น
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	เน้นเนื้อหาประวัติศาสตร์ทางศิลปะ วัฒนธรรม และสอดแทรกหลักการเรียนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความกังวลต่อการเรียนศิลปะไทย และควรเน้นการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยทุกประเภทที่มีการผสมผสานกับศิลปะอิสลาม โดยเฉพาะศิลปะท้องถิ่นที่มีการบูรณาการได้ดี

จากตารางที่ 16 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดเนื้อหาวิชา ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 4 ด้าน มีความคิดเห็นตรงกันในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือ สิ่งแรกควรสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และเน้นเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่น ผู้สอนควรบูรณาการเปรียบเทียบเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม รวมถึงผลงาน

สร้างสรรค์ต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่มีความสัมพันธ์กับชาวมุสลิมในอดีต การเขียน ลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง ลวดลายไทยที่ประดับใน ประติมากรรมหีบอบในมัสยิด เป็นต้น เพื่อให้เห็นคุณค่าของงานศิลปะท้องถิ่นตนเองและศิลปะที่มาจากสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ในขณะที่ผู้สอนศิลปะไทยส่วนใหญ่เน้นถือศาสนาพุทธ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลาม และด้านวิชาศิลปะอิสลาม ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมที่ตรงกันในส่วนขององค์ประกอบของผู้สอนว่า ผู้สอนศิลปะไทยจำเป็นต้องศึกษาหลักการเรียนการสอนศิลปะของศาสนาอิสลามอย่างละเอียด เพื่อให้สอดคล้องกับผู้เรียนส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาอิสลาม รวมถึงมีความรู้และเข้าใจในรายละเอียดต่างๆ อย่างชัดเจน

ตารางที่ 17 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวิธีสอน

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ควรใช้วิธีการสอนแบบร่วมกันอภิปรายกลุ่มหรือการสอนแบบ สืบสอบ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและ สามารถแยกแยะในประเด็นของการเรียนรู้ศิลปะไทยที่ไม่ขัด ต่อหลักศาสนาอิสลามได้
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ควรใช้วิธีการสอนแบบบรรยายและร่วมกันอภิปรายกลุ่ม รวมถึงการสอนแบบสาธิต โดยบูรณาการการสอนทั้ง ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายร่วมกับการสอนแบบสาธิตและ สอนแบบสืบสอบ โดยการสอดแทรกเนื้อหาของวิชาศิลปะ อิสลามเข้าไปในวิชาศิลปะไทย ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เช่น ลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ประดับในประติมากรรมไทย (ลายเรขาคณิต ลายดอกไม้ภายในกรอบคดโค้งสอดไขว้ บน ลายสลักหินวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เป็นต้น
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	สอนแบบร่วมกันอภิปรายและสืบสอบ ได้แสดงความคิดเห็น เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง และสามารถ แยกแยะในประเด็นของการเรียนรู้ศิลปะไทยที่ไม่ขัดต่อหลัก ศาสนาอิสลามได้

จากตารางที่ 17 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับด้านวิธีสอน ภาคทฤษฎี ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ เห็นว่าควรใช้วิธีการสอนแบบร่วมกันอภิปรายกลุ่มหรือการสอนแบบสืบสอบ โดยสอนให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์แบบบูรณาการเนื้อหาวิชา ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษาและด้านวิชาศิลปะไทยเห็นว่าวิธีการสอนแบบบรรยายยังคงมีความจำเป็นเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และควรเน้นการบูรณาการในทางปฏิบัติด้วยวิธีสอนแบบสาธิตร่วมด้วย เช่น ในภาคปฏิบัติ การสอนแบบสอดแทรกเนื้อหาของวิชาศิลปะอิสลามเข้าไปในวิชาศิลปะไทย เช่น ลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ประดับในประติมากรรมไทย (ลายเรขาคณิต ลายดอกไม้ภายในกรอบโค้งสอดไขว้ บนลายสลักหิน วัตมหาดัต เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ควรจัดให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็น เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง และสามารถแยกแยะในประเด็นของการเรียนรู้ศิลปะไทยที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลามได้อย่างชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีที่สะดวก รวดเร็ว และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนที่สุด ซึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามและด้านศิลปะอิสลาม ไม่เน้นในส่วนของการฝึกทักษะปฏิบัติมากนัก แต่ควรเน้นการฝึกปฏิบัติในส่วนของลวดลายที่บูรณาการกันเป็นการดีที่สุด

ตารางที่ 18 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ควรเป็นสื่อจากสถานที่และผลงานจริงที่มีการผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เช่น ศิลปะท้องถิ่นจะดีที่สุด เพื่อให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจท้องถิ่นตนเอง และใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆร่วมด้วย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 อีกทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาผู้เรียนที่มีความกังวลต่อการทัศนศึกษาในสถานที่ต่างศาสนา เช่น วัด โบสถ์ เป็นต้น
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ควรเป็นสื่อจากสถานที่และผลงานจริง รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เช่น ผลงานที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เช่น ลวดลายไทยที่ปรากฏในจิตรกรรมเรือกอและ เป็นต้น
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ใช้สื่อจากสถานที่และผลงานจริงที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ซึ่งสามารถใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ สอดคล้องกับผู้เรียนในยุค

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
	ศตวรรษที่ 21
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ควรเป็นสื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในระยะยาว เช่น ผลงานจริงที่มีการผสมผสานทางลวดลาย เช่น เครื่องทองเหลือง เรือกอและ เป็นต้น

จากตารางที่ 18 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ควรใช้สื่อจากสถานที่และผลงานจริงของศิลปะ วัฒนธรรม ลวดลาย และศิลปะท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามต่างๆ เช่น ลวดลายแบบอิสลามที่ปรากฏในลายสลักหิน วัดมหาธาตุ ชาวอาหรับภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม และลวดลายไทยที่ปรากฏในจิตรกรรมเรือกอและ เป็นต้น ซึ่งเป็นสื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในระยะยาว เปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนเข้าใจถึงที่มาความสัมพันธ์ของศิลปะ วัฒนธรรมที่บูรณาการซึ่งกันและกัน และเห็นคุณค่าของงานศิลปะในท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง รวมถึงการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ร่วมด้วย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 และเพื่อเป็นการแก้ปัญหาผู้เรียนที่มีความกังวลต่อการเข้าไปในสถานที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น โบสถ์ วัด ฯลฯ

ตารางที่ 19 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	ในทางทฤษฎีควรวัดความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติด้านประวัติศาสตร์ของผู้เรียน ในทางปฏิบัติไม่ควรประเมินผลงานที่เน้นความสวยงาม ความประณีตมากเกินไป ควรเน้นประเมินผลงานที่วัดได้ถูกต้อง เพราะหากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับคนหรือสิ่งมีชีวิตแล้วจะสามารถวัดได้เพื่อเรียนรู้วิธีการเขียนที่ถูกต้องเท่านั้น
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	ควรวัดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติของผู้เรียน ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันและกันได้ และสังเกตพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนให้ครอบคลุมภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เช่น

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
	สังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน จากสถิติการเข้าเรียน การถาม ตอบ การตรงต่อเวลา ทักษะฝีมือกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ความตั้งใจ ความสวยงาม ความประณีต ความละเอียดของผลงาน เป็นต้น
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	วัดความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ที่มีการบูรณาการซึ่งกันและกัน จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในห้องเรียน และประเมินความตั้งใจ ความประณีตของผลงาน
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ควรวัดความรู้ ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ และวัดเจตคติของผู้เรียนด้วยการสังเกตพฤติกรรมการเรียน เช่น การถามตอบในชั้นเรียน การแสดงความคิดเห็น และความตั้งใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่สามารถทำได้ถูกต้องตามหลักการเรียนศิลปะไทย และเน้นปฏิบัติลวดลายที่ผสมผสานกัน

จากตารางที่ 19 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล ภาคทฤษฎี ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า ควรวัดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติของผู้เรียนด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม จากการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจากกิจกรรม สถิติการเข้าเรียน การถาม ตอบ การตรงต่อเวลา เป็นต้น ส่วนภาคทฤษฎี ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษาและด้านวิชาศิลปะไทย เน้นการประเมินผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันและกันได้ จากทักษะฝีมือกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ความตั้งใจ ความสวยงาม ความประณีต ความละเอียดของผลงาน เป็นต้น ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามเห็นว่า ไม่ควรประเมินผลงานที่เน้นความสวยงาม ความประณีตมากเกินไป ควรเน้นประเมินผลงานที่วาดได้ถูกต้อง เพราะหากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับคนหรือสิ่งมีชีวิตแล้วจะสามารถวาดได้เพื่อเรียนรู้วิธีการเขียนที่ถูกต้องเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลามที่แนะนำให้เน้นการฝึกทักษะเขียนลวดลายที่มีการผสมผสานกัน เพื่อสามารถให้ผู้เรียนนำไปต่อยอดในงานศิลปะท้องถิ่นได้ เช่น การเขียนลวดลายบนเรือกอลและ เป็นต้น

1.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆของผู้เชี่ยวชาญ

ตารางที่ 20 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้ให้สัมภาษณ์	ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์
1. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม	สิ่งสำคัญที่สุด คือ ผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจพื้นหลังของ นิสิตนักศึกษามุสลิม และควรรู้หลักการเรียนการสอนศิลปะที่ ถูกต้องและชัดเจนในศาสนาอิสลาม เพื่อสร้างความเข้าใจ ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนก่อน
2. ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา	การเรียนการสอนศิลปะในวัฒนธรรมอิสลาม ผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจพื้นหลังของนิสิตนักศึกษามุสลิมพอสมควร และถ้าผู้สอนเข้าใจในหลักการศาสนาเกี่ยวกับการเรียนการสอนของศาสนาอิสลามจะเป็นสิ่งที่ดียิ่ง
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมของผู้เรียน เพื่อสามารถทำการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม	ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาพื้นหลังของผู้เรียนก่อน โดยเฉพาะใน บริบทที่ทั้งค่านับถือศาสนาหรือมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน รวมถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับการเรียนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการของ ศาสนา

จากตารางที่ 20 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน เห็นตรงกันว่า การเรียนการสอน ศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม สิ่งที่สำคัญ คือ ผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจพื้นหลังของ นิสิต นักศึกษามุสลิม และควรรู้หลักการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องชัดเจนตามหลักคำสอนในศาสนา อิสลาม เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในครั้งแรก เพื่อส่งผลให้เกิดความประทับใจต่อ การเรียนในระยะยาวต่อไป ซึ่งหากเกิดความไม่เข้าใจกันในห้องระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในครั้งแรก อาจส่งผลกระทบต่อทางด้านทัศนคติที่ไม่ดีซึ่งกันและกัน จนเกิดปัญหาต่างๆตามมา เพราะผู้สอนมักคิด ว่าผู้เรียนเหมือนหมด การศึกษาพื้นหลังของผู้เรียนก่อนทำการสอนนั้นถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ ผู้สอนควรตระหนัก เพื่อให้เกิดประสิทธิผลทางคุณภาพในการสอนต่อไป

ตอนที่ 2 การสังเคราะห์ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำไปสร้างแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

จากผลการสังเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม ผู้วิจัยได้สร้างแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามพร้อมให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ โดยครอบคลุมตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา 5 ด้าน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล โดยใช้หลักการทางศาสนาที่เป็นข้อห้าม ข้อยกเว้น ในการเรียนการสอนศิลปะไทยที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม ดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์

ภาคทฤษฎี กำหนดเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม สอดคล้องการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาที่ระบุไว้ในคำภีร์อัลกุรอานหรือหะดีษของชาวมุสลิมอย่างชัดเจน ทั้งทางด้านรูปแบบ แนวคิด และจุดประสงค์ของการสร้างงานศิลปกรรมต่างๆตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของงานศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อให้เกิดความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองและสามารถเข้าใจบทบาท แนวทางการอนุรักษ์ศิลปะไทยที่มีวัฒนธรรมร่วมได้

ภาคปฏิบัติ กำหนดให้ผู้เรียนสามารถเขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามได้ และรู้จักวิธีการผูกลาย การเขียนภาพจิตรกรรม ประติมากรรมไทยสร้างสรรค์ที่บูรณาการสองวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว โดยประยุกต์ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์หรือประยุกต์ใช้วัสดุสมัยใหม่มาสร้างสรรค์งานศิลปะไทยเพื่อให้เกิดการบูรณาการอย่างยั่งยืน รวมถึงการปลูกฝังให้มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะ วัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

2. ด้านเนื้อหาวิชา

ภาคทฤษฎี เน้นหัวข้อทางประวัติศาสตร์ เช่น ความเป็นมาและวิวัฒนาการศิลปะไทยในสมัยต่างรวมถึงประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์เด่นชัดระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม ทั้งรูปแบบ แนวคิด และจุดประสงค์ของการสร้างงานศิลปกรรมต่างๆที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยสอดแทรกเนื้อหาวิชาในส่วนของประเภทและลักษณะของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม และเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลามที่ระบุไว้ในคำภีร์อัลกุรอานหรือหะดีษของชาวมุสลิมอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเข้าใจและคลายความกังวลของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทย รวมถึงการทัศนศึกษาศิลปะที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรม คือ การทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ที่มีการบูรณาการซึ่งกันและกัน เช่น ศิลปะไทยใน

วัฒนธรรมอิสลาม เช่น จิตรกรรมเรือกอและ ประติมากรรมมิหروبและมิมบร์ ฯลฯ ศิลปะและ วัฒนธรรมอิสลามในงานศิลปะไทย เช่น ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย ลวดลายแบบศิลปะอิสลาม ในงานศิลปะไทย เป็นต้น เพื่อให้เกิดการรับรู้ความงามทางสุนทรียภาพ และการปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิด ความตระหนักในคุณค่าของงานศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อให้เกิดความภูมิใจใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองและสามารถเข้าใจบทบาท แนวทางการอนุรักษ์ศิลปะไทยที่มีวัฒนธรรม ร่วมได้

ภาคปฏิบัติ เน้นการสร้างสรรค์ลวดลายที่บูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม เช่น 1) ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ได้แก่ การเขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับ ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในลักษณะของจิตรกรรมเรือกอและ สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะและ ประเภทของศิลปะอิสลาม และเขียนหรือคัดลอกลวดลายไทยในงานประติมากรรม (มิหروبหรือ มิมบร์) 2) ความสัมพันธ์ของศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย ได้แก่ ลักษณะของลวดลาย ศิลปะอิสลามที่ปรากฏในงานศิลปะไทย รวมถึงการออกแบบลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงาน ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมไทย เช่น การเขียนสถาปัตยกรรมไทย โดยออกแบบมัสยิดใน ลักษณะของการเขียนแบบจิตรกรรมไทย เช่นเดียวกับมัสยิดต้นสน มัสยิดบางหลวง มัสยิดตะโกละ มาเนาะ ฯลฯ และเน้นการสร้างสรรค์ภาพคน สัตว์ แบบแยกส่วน ฝึกทักษะเขียนส่วนประกอบต่างๆ ของชาวอาหรับในลักษณะจิตรกรรมไทย การเขียนภาพสัตว์หิมพานต์ที่ปรากฏในงานจิตรกรรมเรือกอ และ รวมถึงการออกแบบโดยใช้ลวดลายจากศิลปะไทยที่บูรณาการมาประยุกต์ใช้ในวัฒนธรรมอิสลาม อย่างสร้างสรรค์ เช่น การสร้างสรรค์ลวดลายบนจิตรกรรมเรือกอและ หรือการออกแบบลวดลาย บนอิฐาบ (ผ้าคลุมศีรษะ) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การเขียนภาพคน สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่มีนัยยะแฝง อัน เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ที่สื่อให้เห็นถึงความมั่งคั่ง มั่งมี ศรีสุข เป็นสิริมงคล ไม่เป็นที่อนุญาตในหลักการ ของศาสนาอิสลาม แม้ผู้วาดจะไม่ได้นำไปชื่นชมหรือวาดให้ผู้อื่นก็ตาม เช่น การวาดรูปพญานาค มังกร เครื่องโถโอชามเคลือบทองคำอันแสดงถึงความมั่งคั่ง มั่งมี ศรีสุข เป็นต้น และการวาดภาพ จิตรกรรมอัตชีวประวัติต่างๆ ที่แสดงถึงการเคารพ ยกย่อง แม้ว่าจะเป็นเพียงนิทานชาดก ก็ไม่เป็นที่ อนุญาตเช่นกัน ข้อยกเว้นหากจำเป็นต้องทำ ก็ไม่ควรเผยแพร่หรือแสดงให้ผู้คนได้ชื่นชม แม้ว่าเป็น เพียงการคัดลอกงานในลักษณะดังกล่าวที่กล่าวมาก็ตาม รูปภาพที่เป็นที่อนุญาตในอิสลามและ สามารถวาดได้จะต้องแสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติต่างๆเท่านั้น ฯลฯ

3. วิธีการสอน

ภาคทฤษฎี การบรรยาย เพื่อเสนอเนื้อหาที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ ไม่ให้ ผู้เรียนหลงประเด็น จากนั้นจึงเป็นการการบรรยายเชิงอภิปรายกลุ่ม เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจใน

ประเด็นที่สอนและรู้วิธีสร้างความรู้ด้วยตนเอง เช่น การหาข้อมูล การวิเคราะห์และสรุปข้อความรู้ที่ได้รับมอบหมาย รวมถึงการสอนแบบสืบสอบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถศึกษาด้วยตนเองและเกิดข้อคำถามและองค์ความรู้ด้วยตนเองสามารถร่วมกันอภิปรายในห้องเรียนได้

ภาคปฏิบัติ การสอนแบบสาธิต ครูสาธิตให้ผู้เรียนดูและให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นผลงานจริง เช่น เรือกอและจำลอง ฯลฯ รวมถึงการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ท้องถิ่นสาธิตและให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม โดยให้ความสำคัญเป็นรายบุคคล ซึ่งผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงอย่างแท้จริง

4. สื่อการเรียนการสอน

ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ควรใช้สื่อที่เป็นสถานที่ทางศิลปวัตถุ โบราณสถาน ภาพถ่ายจากผลงานหรือสถานที่จริง เอกสารประกอบการสอน และการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ท้องถิ่นมาบรรยายในโบราณสถานและผลงานจริงที่มีการบูรณาการซึ่งกันและกัน รวมถึงการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และอินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โปรแกรมต่างๆ เช่น Power point ฯลฯ ร่วมด้วย เพื่อแก้ปัญหาในสื่อนักศึกษามุสลิมที่มีความกังวลในการเข้าโบสถ์ วัด หรือสถานที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5. การวัดและประเมินผล

ภาคทฤษฎี การประเมินความรู้ ความเข้าใจทางวิชาการ วัดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติของผู้เรียน โดยการประเมินการมีส่วนร่วมหรือกิจกรรมในห้องเรียน จากการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกลุ่มในชั้นเรียน จากรายงาน และจากการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สถิติการเข้าเรียน การถาม ตอบ การตรงต่อเวลา

ภาคปฏิบัติ ประเมินผลงานที่ได้มอบหมายตามสภาพจริง เน้นการพัฒนาการทำงานแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ จากการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สามารถสร้างสรรค์แม่ลายที่ผสมผสานของสองวัฒนธรรมซึ่งกันและกันได้ รวมถึงประเมินทักษะฝีมือ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจากความตั้งใจ ความสวยงาม ความประณีต และความละเอียดของผลงานที่ถูกต้อง สมบูรณ์ เป็นต้น

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย โดยใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

จากการนำแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทยแบบมีส่วนร่วม โดยให้อาจารย์ผู้สอนใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม และสังเกตผลจากการใช้แผนการสอนฯ ดังกล่าว ประกอบด้วยประเด็น ดังนี้ 1) ความพร้อมของการถ่ายทอด 2) กระบวนการถ่ายทอด 3) บรรยากาศการถ่ายทอด 4) ข้อสังเกตอื่นๆ (ที่ได้้นอกเหนือจากสิ่งที่ระบุ)

ตารางที่ 21 วิเคราะห์แบบสังเกตการสอนผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยโดยใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

แบบสังเกตการสอนผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย	
1. ความพร้อมของการถ่ายทอด	<p>1) ผู้สอนมีความพร้อมและเตรียมตัวในการใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามเป็นอย่างดี ด้วยวิธีการสอนแบบบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นพร้อมสอดแทรกเนื้อหาวิชาศิลปะอิสลาม ใช้สื่อส่วนใหญ่เป็นสื่อ power point รูปภาพ วิดีโอ ผลงานจำลอง ผู้เรียนให้ความสนใจดี การสอนเป็นไปในลักษณะร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นกัน บรรยากาศในห้องเรียนส่วนใหญ่ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธและนับถือศาสนาอิสลามมักจะจับกลุ่มนั่งแยกกัน</p> <p>2) ผู้รับการถ่ายทอด ผู้เรียนมีความตั้งใจ เอาใจใส่ในการเตรียมอุปกรณ์การเรียนดี มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่เตรียมมา ผู้เรียนทุกคนมีความกระตือรือร้น สนใจ ตื่นเต้นต่อการเรียนการสอนที่มีการในลักษณะการสอดแทรกเนื้อหาศิลปะอิสลามและหลักคำสอนเกี่ยวกับการเรียนศิลปะในศาสนาอิสลาม</p> <p>3) สถานที่ในการถ่ายทอด ค่อนข้างเป็นห้องใหญ่ โปร่ง เหมาะแก่การเรียนการสอนที่มีผู้เรียนจำนวนมาก บรรยากาศในห้องเรียนผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม ส่วนใหญ่มักนั่งแยกตามกลุ่มเพื่อนที่นับถือศาสนาเหมือนกัน</p>

แบบสังเกตการสอนผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย

2. กระบวนการถ่ายทอด	<p>1) ผู้สอนนำเข้าสู่บทเรียน โดยการพูดคุย ชักถามในหัวข้อที่จะเรียน เช่น ถ้าพูดถึงศิลปะไทย ผู้เรียนจะนึกถึงอะไร หรือผู้เรียนเคยทราบมาก่อนหรือไม่ว่าศิลปะไทยมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอิสลามตามลำดับ</p> <p>2) ผู้สอนเข้าสู่บทเรียนด้วยสื่อ PowerPoint สลับกับให้ดูผลงานจำลอง ผลงานจากหนังสือและภาพถ่ายจากสถานที่จริง พร้อมบรรยายและร่วมกันแสดงความคิดเห็นระหว่างผู้สอนและผู้เรียน</p> <p>3) สรุปและประเมินผลด้วยการวัดความเข้าใจหลังเรียนด้วยการทบทวนบทเรียนจากการถาม ตอบ และร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นกัน ให้ผู้เรียนเขียนความรู้สึกและสิ่งที่ได้จากการเรียนท้ายคาบ</p>
3. บรรยากาศการถ่ายทอด	ระหว่างครูกับผู้เรียนเป็นไปอย่างราบรื่น ครึกครื้น มีความสนใจต่อการเรียนมากเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นความรู้ใหม่ที่ผู้เรียนไม่ทราบมาก่อน
4. ข้อสังเกตอื่นๆ	ด้านเจตคติของผู้เรียนและผู้สอน มีความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน เนื่องจากผู้สอนเป็นคนในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ จึงค่อนข้างเข้าใจวิถีชีวิตของนักศึกษามุสลิม

จากตารางที่ 21 แบบสังเกตการสอนผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม **ด้านความพร้อมของผู้ถ่ายทอด** ผู้สอนใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ด้วยวิธีการสอนแบบบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นพร้อมสอดแทรกเนื้อหาวิชาศิลปะอิสลามและหลักคำสอนเกี่ยวกับการเรียนศิลปะในศาสนาอิสลาม ใช้สื่อส่วนใหญ่เป็นสื่อ PowerPoint รูปภาพ วิดีโอ ผลงานจำลอง ผู้เรียนให้ความสนใจดี การสอนเป็นไปในลักษณะร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็น บรรยายภาคในห้องเรียนส่วนใหญ่ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามมักจะจับกลุ่มนั่งแยกกัน **กระบวนการถ่ายทอด** การนำเข้าสู่บทเรียน ผู้สอนจะพูดคุย ชักถามในหัวข้อที่จะเรียน เช่น ถ้าพูดถึงศิลปะไทย ผู้เรียนจะนึกถึงอะไร หรือผู้เรียนเคยทราบมาก่อนหรือไม่ว่าศิลปะไทยมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอิสลามอย่างไรตามลำดับ และเข้าสู่บทเรียนด้วยสื่อ PowerPoint สลับกับให้ดูผลงานจากหนังสือและภาพถ่าย สรุปและประเมินผลด้วยการวัดความเข้าใจหลังเรียนด้วยการทบทวนบทเรียนและให้ไปหาข้อมูลเพิ่มเติมจากการทำรายงานและให้ผู้เรียนเขียนความรู้สึกและสิ่งที่ได้จากการเรียนท้ายคาบ **บรรยากาศการถ่ายทอด** ระหว่างครูกับผู้เรียนเป็นไปอย่างราบรื่น ครึกครื้น มีความสนใจต่อการเรียนมาเป็นพิเศษ

เนื่องจากเป็นความรู้ใหม่ที่ผู้เรียนไม่ทราบมาก่อน **ข้อสังเกตอื่นๆ** (ด้านเจตคติ) เจตคติของผู้เรียนและผู้สอน มีความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน เนื่องจากผู้สอนเป็นคนในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ จึงค่อนข้างเข้าใจวิถีชีวิตของนักศึกษามุสลิม

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่เรียนตามแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

จากการนำแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนแบบมีส่วนร่วมในชั้นเรียน ที่เรียนโดยใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อสังเกตผลที่ได้จากการใช้แผนฯดังกล่าว ประกอบด้วยประเด็น ดังนี้ 1) การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี 2) การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ 3) การแสดงออกทางด้านเจตคติ 4) ข้อสังเกตอื่นๆ (ที่ได้นอกเหนือจากสิ่งที่ระบุ)

ตารางที่ 22 วิเคราะห์แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้นเรียนวิชาศิลปะไทย ที่เรียนตามแผนการสอนแบบบูรณาการ

แบบสังเกตการเรียนรู้ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย	
1. การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี	ผู้เรียนส่วนใหญ่ ไม่ทราบมาก่อนว่าศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามมีการบูรณาการซึ่งกันและกัน แปลกใจกับเนื้อหาใหม่ ตื่นเต้น ประหลาดใจ เมื่อได้ดูรูปภาพจากสื่อ PowerPoint ตั้งใจเรียน ซักถามในเนื้อหาที่สงสัย ร่วมกันอภิปรายระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เกิดเป็นความรู้ใหม่จากการถาม ตอบ นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนในลักษณะนี้และไม่เคยทราบมาก่อนว่ามีการบูรณาการของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม
2. การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ	ผู้สอนให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม โดยให้อิสระผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานได้ไม่จำกัดประเภท ผู้เรียนส่วนใหญ่ เน้นการวาดเฉพาะลวดลายที่บูรณาการระหว่างลวดลายไทย ลวดลายแบบอิสลาม และลวดลายแบบจีน มีเพียงส่วนน้อยที่วาดในลักษณะการเขียนภาพแบบจิตรกรรมไทยในลักษณะผสมผสานศิลปะ วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน
3. การแสดงออกทางด้านเจตคติ	ผู้เรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่สนใจและประหลาดใจกับการบูรณาการของศิลปะสองวัฒนธรรม พร้อมทั้งจะเข้าใจและเรียนรู้ที่มาของ

แบบสังเกตการเรียนรู้ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย	
	ความสัมพันธ์ทางศิลปะ วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน มีเพียงส่วนน้อยที่มีพฤติกรรมเฉยๆไม่สนใจ และไม่ยอมรับการบูรณาการลวดลายไทยในมัสยิดอย่างเห็นได้ชัด
ข้อสังเกตอื่นๆ	ผู้เรียนบางกลุ่มที่มีพฤติกรรมไม่ยอมรับการบูรณาการของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ได้แสดงความคิดเห็นว่า ตนเองไม่กล้าที่จะเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจ (การนมาซ) เพราะรูปทรงมัสยิดทั้งภายในและภายนอกถูกออกแบบการสร้างที่เหมือนวัด และคิดว่าไม่น่านำมาบูรณาการกันได้ เพราะจะทำให้ขาดอัตลักษณ์ของศาสนาอิสลาม

จากตารางที่ 22 แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี ผู้เรียนส่วนใหญ่ ไม่ทราบมาก่อนว่าศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามมีการบูรณาการซึ่งกันและกัน แปลกใจกับเนื้อหาใหม่ ตื่นเต้นประหลาดใจ เมื่อได้ดูรูปภาพจากสื่อ PowerPoint ตั้งใจเรียน ชักถามในเนื้อหาที่สงสัย ร่วมกันอภิปรายระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เกิดเป็นความรู้ใหม่ จากการถาม ตอบ นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนในลักษณะนี้และไม่เคยทราบมาก่อนว่ามีการบูรณาการของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ ผู้สอนให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม โดยให้อิสระผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานได้ไม่จำกัดประเภท ผู้เรียนส่วนใหญ่ เน้นการวาดเฉพาะลวดลายที่บูรณาการระหว่างลวดลายไทย ลวดลายแบบอิสลาม และลวดลายแบบจีน มีเพียงส่วนน้อยที่วาดในลักษณะการเขียนแบบจิตรกรรมไทยผสมผสานกับศิลปะ วัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การแสดงออกทางด้านเจตคติ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่สนใจและประหลาดใจกับการบูรณาการของศิลปะสองวัฒนธรรม พร้อมที่จะเข้าใจและเรียนรู้ที่มาของศิลปะ วัฒนธรรมซึ่งกัน มีเพียงส่วนน้อยที่มีพฤติกรรมเฉยๆไม่สนใจ และไม่ยอมรับการบูรณาการลวดลายไทยในมัสยิด ข้อสังเกตอื่นๆ ผู้เรียนบางกลุ่มที่มีพฤติกรรมไม่ยอมรับการบูรณาการของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ได้แสดงความคิดเห็นว่า ตนเองไม่กล้าที่จะเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจ เพราะรูปทรงมัสยิดทั้งภายในและภายนอกถูกออกแบบการสร้างที่เหมือนวัด และคิดว่าไม่น่านำมาบูรณาการกันได้ เพราะจะทำให้ขาดอัตลักษณ์ของศาสนาอิสลาม

ตอนที่ 5 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทย ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

จากการนำแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์การเรียนของผู้เรียนวิชาศิลปะไทยที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม โดยมีประเด็นหัวข้อสัมภาษณ์ ดังนี้ 1) ความพร้อมของผู้สอน 2) กระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน) 3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน (บรรยากาศความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน) 4) ทศนคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม

ตารางที่ 23 วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทย ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

แบบสัมภาษณ์การเรียนของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย	
1. ความพร้อมของผู้สอน	สอนเข้าใจง่าย เข้าใจเนื้อหาเป็นอย่างดี เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นได้ สื่อ Power point ที่มีรูปภาพจริง น่าสนใจมาก มีการชี้ตำแหน่งที่มีการบูรณาการได้อย่างชัดเจน สนุกสนาน เพราะสอนแบบเป็นกันเอง ไม่น่าเบื่อ เนื้อหาก็น่าสนใจเพราะเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยทราบมาก่อน
2. กระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน)	รู้สึกแปลกใจในเนื้อหาที่มีการบูรณาการแบบนี้ โดยเฉพาะเนื้อหาที่บอกถึงการเรียนการสอนศิลปะของชาวมุสลิมในศาสนาอิสลามที่นำเอาหลักการทางศาสนาที่มาจากหะดีษมาอธิบายอย่างชัดเจน รู้สึกดีใจที่อาจารย์เข้าใจผู้เรียนต้องยอมรับว่าเป็นความรู้ใหม่มาก เพราะไม่เคยมีอาจารย์ท่านไหนสอนในลักษณะบูรณาการเนื้อหาวิชาแบบนี้มาก่อน ได้เห็นศิลปะ วัฒนธรรมในรูปภาพที่ถ่ายมาจากของจริงน่าสนใจมาก แทบไม่อยากจะเชื่อว่าสายตา เช่น มิมบ์รในมัสยิดบางหลวง มัสยิดต้นสน แม้แต่การสร้างมัสยิดที่มีลักษณะคล้ายวัด ฯลฯ ถ้าได้ดูผลงานจริงหรือได้ไปสถานที่ที่มีการบูรณาการกันจริงๆ คิดว่าคงจะดีไม่น้อย น่าสนใจมาก โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของสองวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็มีนักศึกษาบางคน คิดว่าการบูรณาการของศิลปะ วัฒนธรรมของสองวัฒนธรรมเป็นสิ่งแปลกมาก

แบบสัมภาษณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย

---

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน	อาจารย์ให้ความเป็นกันเอง ใจดี สนุกสนาน ตลก ทำให้คุยได้ทุกเรื่อง และไม่เคียดคิดว่าการเข้าไปคุยกับอาจารย์เป็นเรื่องยาก แต่ก็มีบ้างบางครั้งที่มีความเข้มงวดกดดันให้เป็นไปตามระเบียบข้อตกลงในการส่งงานหรือการเข้าเรียนให้ตรงต่อเวลา และเข้าใจวัฒนธรรมอิสลามเป็นอย่างดี
4. ทศนคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม	ส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การเรียนในลักษณะของการบูรณาการเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามเป็นเรื่องที่น่าสนใจ อยากที่จะเรียนรู้ เพราะการเรียนวิชาศิลปะไทยนั้นอาจารย์มักจะสอนให้ฝึกเขียนลายหรือทำงานจิตรกรรมเลย ไม่ค่อยรู้เรื่องประวัติศาสตร์เท่าที่ควร และไม่เคยทราบมาก่อนว่าศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งการเรียนวิชาศิลปะอิสลามอาจารย์ก็ไม่เคยพูดถึงสิ่งที่บูรณาการกับศิลปะไทยแบบเจาะลึกแบบนี้มาก่อน และยังทำให้เราเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะของชาวมุสลิมตามหลักศาสนาที่ชัดเจนอีกด้วย เป็นประโยชน์มากสำหรับน้องๆรุ่นต่อไปถ้าได้เรียนในลักษณะการบูรณาการแบบนี้อีก

จากตารางที่ 23 แบบสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทยที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม **ด้านความพร้อมของผู้สอน** สอนเข้าใจง่าย ทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาเป็นอย่างดี เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นได้ มีรูปภาพจริงๆ ให้ดู น่าสนใจมาก และมีการชี้ตำแหน่งที่มีการบูรณาการให้เห็นได้อย่างชัดเจน สนุกสนาน เพราะสอนแบบเป็นกันเอง

ด้านกระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน) รู้สึกแปลกใจในเนื้อหาที่มีการบูรณาการแบบนี้ โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะของชาวมุสลิมที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลาม ผู้เรียนส่วนใหญ่กล่าวว่าเป็นความรู้ใหม่มาก เพราะไม่เคยมีอาจารย์ท่านไหนสอนในลักษณะบูรณาการเนื้อหาวิชาแบบนี้มาก่อน ได้เห็นศิลปะ วัฒนธรรมในรูปภาพที่ถ่ายมาจากของจริงน่าสนใจมาก แทบไม่อยากจะเชื่อว่าสาวยตา ถ้าได้ดูผลงานจริงหรือได้ไปสถานที่ที่มีการบูรณาการกันจริงๆ คิดว่าคงจะดีไม่น้อย **ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน** อาจารย์ให้ความเป็นกันเอง ใจดี สนุกสนาน ตลก ทำให้คุยได้ทุกเรื่อง มีบ้างบางครั้งที่มีความเข้มงวดกดดันให้เป็นไปตามระเบียบข้อตกลงในการส่งงานหรือการเข้าเรียนให้ตรงต่อเวลา มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน **ทศนคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรม**

อิสลาม ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการเรียนในลักษณะของการบูรณาการเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เพราะเป็นเรื่องที่น่าสนใจ อยากรู้ที่จะเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของสองวัฒนธรรม และดีใจที่อาจารย์เข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะของชาวมุสลิมตามหลักศาสนาอิสลาม

ตอนที่ 6 การวิเคราะห์ผลจากข้อมูลแบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย ที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

จากแบบบันทึกผลการสอนของผู้สอนวิชาศิลปะไทยที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม กับนักศึกษาชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้วิจัยได้นำแบบบันทึกผลการสอนดังกล่าวมาวิเคราะห์ เพื่อหาประเด็นที่เห็นสอดคล้องกัน ประกอบด้วยประเด็น ดังนี้ 1) ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน (จากการใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม) 2) ปัญหา / อุปสรรค 3) ข้อเสนอแนะ / แนวทางแก้ไข

ตารางที่ 24 วิเคราะห์แบบบันทึกผลการสอนจากผู้สอนวิชาศิลปะไทยที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

แบบบันทึกผลการสอนจากผู้สอนวิชาศิลปะไทย ที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการ	
1. ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน (จากการใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม)	ด้านความรู้ ความเข้าใจ ผู้เรียนส่วนใหญ่ตื่นตา ตื่นใจ ประหลาดใจกับสื่อการเรียนการสอนที่เป็นรูปภาพงานศิลปะที่บูรณาการของสองวัฒนธรรม เพราะค่อนข้างเป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้เรียน ทำให้เกิดประเด็นใหม่ในการเรียน เช่น การเขียนรูปที่ถูกต้องตามหลักศาสนา การหันมาสนใจศิลปะท้องถิ่นของตนเอง เช่น เรือกอและที่มีการผสมผสานของลวดลายไทยกับลวดลายแบบอิสลาม
2. ปัญหา / อุปสรรค	ผู้เรียนบางคน ไม่กล้าที่จะผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม นอกจากจะสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นแค่ลวดลายเท่านั้น มีเพียงหนึ่งถึงสองคนที่กล้าเขียนในรูปแบบของจิตรกรรมไทยที่ผสมผสานทางวัฒนธรรม
3. ข้อเสนอแนะ / แนวทางแก้ไข	ด้านเจตคติ ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเข้าใจดีอยู่แล้วกับสภาพความเป็นพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ แต่ก็ยังมีศึกษามุสลิมกับนักศึกษาที่นับถือศาสนาพุทธ นั่งเรียนแยกกันตามกลุ่มศาสนาที่ตนเองนับถือ อีกทั้งยังมีนักศึกษามุสลิมบางคนที่ไม่แสดงให้เห็นว่าลวดลายไทยไม่น่านำมาผสมผสานกับสถานที่ประกอบศาสนกิจของชาวมุสลิมได้

จากตารางที่ 24 แบบบันทึกหลังการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย **ด้านความรู้**
ความเข้าใจ ผู้เรียนส่วนใหญ่ตื่นตา ตื่นใจ ประหลาดใจกับสื่อการเรียนการสอนที่เป็นรูปภาพงาน
 ศิลปะที่บูรณาการของสองวัฒนธรรม เพราะค่อนข้างเป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้เรียน เช่น การวาดรูปใน
 วิชาศิลปะไทยถูกต้องตามหลักศาสนา รวมไปถึงประเด็นข้อห้าม ข้อยกเว้น ในรายละเอียดต่างๆ ทำ
 ให้ผู้เรียนเกิดความชัดเจนในการเรียนศิลปะไทยมากขึ้น และการหันมาสนใจศิลปะท้องถิ่นของตนเอง
 เช่น เรือกอและที่มีการผสมผสานของลวดลายไทยกับลวดลายแบบอิสลาม **ปัญหาและอุปสรรค**
 ผู้เรียนบางคน ไม่กล้าที่จะผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม นอกจากจะสร้างสรรค์สิ่งที่เป็น
 แค่ลวดลายเท่านั้น มีน้อยคนที่จะกล้าเขียนในรูปแบบของจิตรกรรมไทยที่ผสมผสานทางวัฒนธรรม
 แต่ก็ยังคงสร้างสรรค์ออกมาได้ไม่เต็มที่นัก **ข้อเสนอแนะหรือแนวทางแก้ไข** ด้านเจตคติ ผู้เรียนส่วนใหญ่
 มีความเข้าใจดีอยู่แล้วกับสภาพความเป็นพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ แต่ก็ยังมีนักศึกษามุสลิมกับ
 นักศึกษาที่นับถือศาสนาพุทธ นั่งเรียนแยกกันตามกลุ่มศาสนาที่ตนเองนับถือ อีกทั้งยังมีนักศึกษา
 มุสลิมบางคนที่ไม่แสดงพฤติกรรมให้เห็นว่าลวดลายไทยไม่นำนำมาผสมผสานกับสถานที่ประกอบ
 ศาสนกิจทางศาสนาของชาวมุสลิมได้

จากการทดลองใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามตามคำแนะนำ
 ของผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม พบว่าส่วนใหญ่เป็นที่ยอมรับและให้ความสนใจต่อการเรียนการสอนแบบ
 บูรณาการอย่างมาก เพราะมีความแตกต่างจากการเรียนศิลปะไทยแบบเดิมทั้งทางด้านเนื้อหาวิชา
 วิธีการสอนต่างๆ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้ทั้งแบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอน แบบสังเกตสังเกต
 พฤติกรรมของผู้เรียน แบบสัมภาษณ์ของผู้เรียน และแบบบันทึกผลการสอนในวิชาศิลปะไทย ทำให้
 ทราบว่า เนื้อหาที่จำเป็นต้องมี คือ การสอดแทรกเนื้อหาหลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวกับงาน
 ศิลปะของชาวมุสลิม ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีความกล้าที่จะแสดงออกและกล้าที่จะสร้างสรรค์ผลงานให้
 ออกมาในลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมได้ เช่น กล้าที่จะยอมรับศิลปะที่มีการผสมผสานกันระหว่าง
 สองวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยผู้เรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ค่อยเปิดโอกาสที่
 จะเรียนรู้ศิลปะนอกพื้นที่หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปะแบบข้ามวัฒนธรรมเท่าใดนัก ผนวกกับความ
 เชื้อแบบผิดๆที่ถูกปลูกฝังจากครูโรงเรียนเดิม ผู้ปกครอง หรืออื่นๆ จึงทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสที่จะ
 เรียนรู้ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติอื่นๆ โดยเฉพาะศิลปะไทยที่เป็นศิลปะประจำชาติไทย สิ่งที่ดีควรให้
 ผู้เรียนได้รับอย่างต่อเนื่องนอกจากสอดแทรกเนื้อหาที่มีการบูรณาการกันแล้ว ควรให้ผู้เรียนได้ทัศนศึกษา
 ในสถานที่ที่มีการบูรณาการกันด้วย เพื่อประโยชน์ต่อการเกิดประสบการณ์ตรงที่แท้จริง จึงเห็นได้ว่า
 ทัศนคติของการเรียนศิลปะไทยของผู้เรียนดีขึ้น สนุกกับการเรียนในลักษณะนี้ ได้รับความรู้ใหม่และ
 เข้าใจความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ระหว่างศิลปะ วัฒนธรรมทั้งของศิลปะไทยและศิลปะอิสลามที่
 ไม่เคยทราบมาก่อน ผู้เรียนมีมุมมองและเข้าใจบริบทการสร้างสรรคผลงานศิลปะไทยได้มากขึ้น ทั้งยัง

เห็นคุณค่าของงานศิลปะไทยที่มีการบูรณาการกันและสามารถต่อยอดความรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิด
ประโยชน์ต่องานศิลปะในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม 2) เพื่อศึกษาเนื้อหาทางศิลปะและหลักคำสอนทางศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม 3) เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต โดยศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากกลุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 57 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม จำนวน 5 ท่าน 2) ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา จำนวน 5 ท่าน 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย จำนวน 5 ท่าน 4) ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม จำนวน 2 ท่าน 5) นักศึกษาปริญญาบัณฑิตชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่กำลังศึกษาในรายวิชาศิลปะไทย จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์สำหรับศึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา สำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย และผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะ 2) แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม 3) แบบสังเกตการสอนสำหรับผู้สอนวิชาศิลปะไทย 4) แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่ใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม 5) แบบบันทึกผลการสอนสำหรับผู้สอนวิชาศิลปะไทย

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด 10 สัปดาห์ สัปดาห์ที่ 1-4 เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 17 ท่าน สัปดาห์ที่ 5 สร้างแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม พร้อมให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ สัปดาห์ที่ 6-9 ทดลองใช้แผนการสอนแบบบูรณาการฯ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้สอนวิชาศิลปะไทย ดำเนินการสอนตามแผนการสอนดังกล่าวกับนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาศิลปศึกษา โดยมีผู้วิจัยใช้แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมทั้งผู้สอนและผู้เรียน สัปดาห์ที่ 10 เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำมาสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไป

ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 17 ท่าน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยและผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม ได้ให้ความคิดเห็นในประเด็นต่อไปนี้

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาที่สำเร็จการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 4 สาขา คือ สาขาศิลปศึกษา สาขาการศึกษา สาขาศิลปะไทย และสาขาอื่นๆ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย จากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดโดยเฉลี่ยอยู่ในช่วงอายุ 51-60 ปี ประสบการณ์ในแต่ละด้านของผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีประสบการณ์มากกว่า 20 ปี ขึ้นไป ส่วนสถาบันที่สำเร็จการศึกษามีความหลากหลาย

2. ความคิดเห็นด้านทัศนคติทั่วไป และด้านองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา 5 ด้านเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

2.1 ด้านทัศนคติทั่วไป

ประเด็นที่ 1 ความรู้ ความเข้าใจในงานศิลปะไทยของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่า ศิลปะไทย คือ ศิลปะที่เกิดจากรากฐานของคนไทยในวัฒนธรรมไทย เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา สังคม วิถีชีวิต การแต่งกาย การแสดง ศิลปกรรม และวัฒนธรรมไทย ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย มีผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามที่เห็นว่า ศิลปะไทย คือ ศิลปะการออกแบบลวดลายอันอ่อนช้อย งดงาม ที่ประดับตามโบสถ์ วัด มักพบในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่ 2 ประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับในการเรียนศิลปะไทย

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่า มีประโยชน์กับผู้เรียนด้านการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ศิลปะของไทย และศิลปะ วัฒนธรรมของชาติอื่นๆที่เข้ามามีบทบาทในงานศิลปะไทย รวมถึงช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง ฝึกจิตใจ ฝึกสมาธิ มีความรัก ความภูมิใจในงานศิลปะไทยที่เป็นศิลปะประจำชาติของตนเอง ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามและด้านวิชาศิลปะอิสลามเห็นตรงกันว่า ให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในศิลปะ วัฒนธรรมไทย สามารถอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอื่นๆได้อย่างชัดเจน และเรียนรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อของคนไทยที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง

ประเด็นที่ 3 ข้อจำกัดด้านการเรียนการสอนศิลปะในศาสนาอิสลาม

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ ทราบว่าศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามด้านการเรียนการสอนศิลปะ โดยห้ามให้ชาวมุสลิมวาดรูปคน รูปเปลือย รูปสัตว์ เพื่อเคารพสักการะ เทพทูต บูชา แต่ก็ไม่ได้ทราบถึงรายละเอียดทั้งหมด มีส่วนน้อยที่ไม่ทราบว่าศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามดังกล่าว ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยและด้านสาขาศิลปศึกษาที่นับถือศาสนาพุทธ เนื่องจากเคยเห็นผลงานนิทรรศการหรือผลงานประกวดทางศิลปกรรมของศิลปินมุสลิมทางภาคใต้ ปรากฏอยู่บ่อยๆ จึงเชื่อว่านิสิตนักศึกษามุสลิมสามารถศึกษาได้

ประเด็นที่ 4 ผลกระทบต่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะไทยของนิสิตนักศึกษามุสลิมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามและด้านวิชาศิลปะอิสลามเห็นว่าส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักศึกษามุสลิม เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คติ ความเชื่อความศรัทธาของพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดความกังวลต่อการศึกษา เรียนรู้ ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษาและด้านวิชาศิลปะไทย เห็นว่าไม่ส่งผลกระทบต่อนิสิตนักศึกษามุสลิม เพราะเชื่อว่าการศึกษาในบริบทของประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรมประจำชาติไทยสามารถยืดหยุ่นได้ ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม เห็นว่า ผู้สอนศิลปะไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อาจไม่เข้าใจในรายละเอียดของงานศิลปะไทยที่วาดได้และวาดไม่ได้ ผู้สอนจึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดในฐานะผู้ถ่ายทอด

2.2 ด้านองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา 5 ด้าน

1) การกำหนดวัตถุประสงค์

ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม มีความคิดเห็นตรงกันในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ว่าควรกำหนดเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการบูรณาการของประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามซึ่งกันและกัน โดยให้ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือ กำหนดเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย รวมถึงศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม สามารถสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันและกัน และควรส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยโดยใช้วัสดุทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเองมาประยุกต์ใช้ นอกจากนี้จะให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของงานศิลปะแล้ว สามารถเรียนรู้ที่มาของลวดลายไทย จิตรกรรมไทย และรู้จักวิถีผู้กลายเป็นบูรณาการกับศิลปะท้องถิ่น เช่น ลวดลายไทยในจิตรกรรมเรือกอและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง ลวดลายไทยบนลายผ้า เป็นต้น

2) เนื้อหาวิชา

ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม มีความคิดเห็นตรงกันในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือ สิ่งแรกควรสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และเน้นเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่น ผู้สอนควรบูรณาการเปรียบเทียบเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม รวมถึงผลงานสร้างสรรค์ต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่มีความสัมพันธ์กับขาวมุสลิมในอดีต การเขียนลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง ลวดลายไทยที่ประดับในประติมากรรมหีบอบในมัสยิด เป็นต้น เพื่อให้เห็นคุณค่าของงานศิลปะท้องถิ่นตนเองและศิลปะที่มาจากสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

3) วิธีสอน

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่าควรใช้วิธีการสอนแบบร่วมกันอภิปรายกลุ่มหรือการสอนแบบสืบเสาะ โดยบูรณาการการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เช่น การสอดแทรกสอดแทรกเนื้อหาของวิชาศิลปะอิสลามเข้าไปในวิชาศิลปะไทย เช่น ลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่ประดับในประติมากรรมไทย(ลายเรขาคณิต ลายดอกไม้ภายในกรอบคดโค้งสอดไขว้ บนลายสลักหินวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) เป็นต้น และร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็น เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง และสามารถแยกแยะในประเด็นของการเรียนรู้ศิลปะไทยที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลามได้อย่างชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีที่สะดวก รวดเร็ว และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจได้ง่ายที่สุด

4) สื่อการเรียนการสอน

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่าควรใช้สื่อจากสถานที่และผลงานจริงจากศิลปะวัฒนธรรม ลวดลาย และศิลปะท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เช่น ลวดลายแบบอิสลามที่ปรากฏในลายสลักหิน วัดมหาธาตุ ชาวอาหรับภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม และลวดลายไทยที่ปรากฏในจิตรกรรมเรือกอลและ เป็นต้น เป็นสื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในระยะยาว เปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนเข้าใจถึง ที่มาความสัมพันธ์ของศิลปะ วัฒนธรรมที่บูรณาการซึ่งกันและกัน และเห็นคุณค่าของงานศิลปะในท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจท้องถิ่นตนเอง รวมถึงการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ร่วมด้วย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 และเป็นการแก้ปัญหาให้ผู้เรียนที่มีความกังวลในการเข้าสถานที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสามารถที่จะเรียนรู้ผ่านสื่อเหล่านี้ได้

5) การวัดและประเมินผล

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เห็นว่า ควรวัดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติของผู้เรียนจากผลงานและการสังเกตพฤติกรรม โดยครอบคลุมประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามโดยการสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันและกันได้ (เช่น การสร้างสรรค์เรือกอลและ ซึ่งเป็นศิลปะท้องถิ่นในวัฒนธรรมอิสลามที่มีการผสมผสานของลวดลายไทยร่วมกับลายพรรณพฤกษา) และสังเกตพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนให้ครอบคลุมภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เช่น สังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจากกิจกรรม สถิติการเข้าเรียน การถาม ตอบ การตรงต่อเวลา เป็นต้น และจากทักษะฝีมือกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ความตั้งใจ ความสวยงาม ความประณีต ความละเอียดของผลงาน เป็นต้น ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามเห็นว่า ไม่ควรประเมินผลงานที่เน้นความสวยงาม ความประณีตมากเกินไป ควรเน้นประเมินผลงานที่วัดได้ถูกต้อง เพราะหากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับคนหรือสิ่งมีชีวิตแล้วจะสามารถวัดได้เพื่อเรียนรู้วิธีการเขียนที่ถูกต้องเท่านั้น

2.3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม ส่วนใหญ่เห็นว่า การเรียนการสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม สิ่งที่สำคัญ คือ ผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจพื้นหลังของนิสิตนักศึกษามุสลิม และควรรู้หลักการเรียนการสอนศิลปะที่ถูกต้องและชัดเจนในศาสนาอิสลาม เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียนก่อน

จากการข้อมูลดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าการเรียนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนไม่เกิดความคลั่งใจในการเรียนรู้ เพราะศิลปะไทยถูกสร้างคู่กัน การเรียนรู้ศิลปะไทยในหลักสูตรศิลปศึกษาไปพร้อมกับสอดแทรกศิลปะอิสลามที่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ถือเป็นแนวทางให้นักการศึกษาหรือนักวิชาการทางด้านศิลปศึกษา สามารถปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอนศิลปะไทยให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของผู้เรียน ปัจจุบันประเทศไทยพยายามที่จะส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการศึกษาให้กับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงรับเป็นเขตการศึกษาพิเศษไว้ในความดูแล ภายใต้ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ (ศอ.บต.) เนื่องด้วยประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหลากหลายในด้านวัฒนธรรม (Multicultural) ปัญหาที่ชัดเจนที่สุด คือ ปัญหาการจัดการศึกษาของรัฐบาลที่ไม่สอดคล้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยที่มีข้อจำกัดศาสนา มีความเชื่อด้านศิลปะในทางที่ผิดมาโดยตลอด

จากการทดลองใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจในการสอดแทรกเนื้อหาวิชาแบบบูรณาการและมีความสนใจต่อการเรียน ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นความรู้ใหม่ที่ไม่เคยทราบมาก่อนและทำให้เข้าใจหลักการทางศาสนาที่แท้จริงเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะในศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง ทำให้ผู้เรียนลบความทรงจำที่เคยเชื่อแบบผิดๆ และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น กล้าที่จะสร้างสรรค์ผลงานที่แตกต่างและพร้อมจะเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาบริบทของพื้นที่ สภาพแวดล้อม รวมถึงลักษณะของผู้เรียนในเชิงลึก เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงองค์ความรู้ ความสามารถในการจัดสรรหรือเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน และที่สำคัญผู้สอนต้องไม่มีอคติใดๆ จากสิ่งต่างๆ ดังกล่าว นอกจากจะสร้างความเข้าใจระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนแล้ว ยังเป็นการเปิดโลกทัศน์ที่กว้างขึ้นให้กับผู้เรียนในการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ถูกต้องด้วยตนเอง และเน้นบรรยากาศการเรียนการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนพร้อมที่จะเรียนรู้ไปพร้อมกัน

ดังนั้น สามารถสรุปเป็นแนวทางสำหรับการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม
ได้ดังนี้

**แผนภาพที่ 6 แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม
สำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต
(ที่มา : ผู้วิจัย, 2559)**

อภิปรายผล

1. สภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เป็นเพศชายและจบการศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สอดคล้องกับสุวรรณี ลัคนวณิช (2554) กล่าวว่า โครงสร้างของสังคมไทยมีลักษณะที่ชายเป็นใหญ่ จึงยังมีการปฏิบัติต่อชายหญิงแตกต่างกัน ผู้ชายจึงมีโอกาสทางการศึกษามากกว่าผู้หญิง

2. ความคิดเห็นด้านทัศนคติทั่วไป และด้านองค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา 5 ด้าน

เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

2.1 ทัศนคติทั่วไป

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นว่าศิลปะไทย คือ ศิลปะที่เกิดจากรากฐานของคนไทยในวัฒนธรรมไทย เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา สังคม วิถีชีวิต ศิลปกรรม และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย รวมถึงเป็นศิลปะการออกแบบลวดลาย ที่ประดับตามโบสถ์ วัด มักพบในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับประเสริฐ ศิลรัตน์ (2542) กล่าวว่า ศิลปะไทย คือ มรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม คติ ความเชื่อ ประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยให้ปรากฏในศิลปกรรม แต่ละประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนศิลปะพื้นบ้านหรือหัตถกรรม ในท้องถิ่น ในขณะที่ ประยูร อุลูชาภูษะ (2550) กล่าวว่า ศิลปะไทยสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา เช่นเดียวกับการเรียนรู้ศิลปศึกษากับความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมุสลิม มีข้อจำกัดบางประการ เนื่องจากพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้มีข้อจำกัดในการเรียนรู้และการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะไทย ซึ่งสุกัญญา มุกตามนต์ (2551) ได้ศึกษาคุณภาพทางด้านวัฒนธรรม นำมาสู่การเข้าใจสังคม พบว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง กลุ่มคนไทยที่นับถือพุทธศาสนา กลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามและรวมไปถึงกลุ่มคนไทยที่มีเชื้อสายจีน ซึ่งได้อยู่ร่วมกันมานาน จนกลายเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความซับซ้อนทางวัฒนธรรมและมีการผสมผสานกลมกลืนทางสังคมของคนที่แตกต่างกันไปจากวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือภูมิภาคอื่นในสังคมไทย การศึกษาทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นภาคใต้ตอนล่าง พบว่าประชาชนในชุมชนมีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงระบบความเชื่อทางศาสนาของตนอย่างชัดเจน ส่วนในการสร้างสรรค์งานทางด้านศิลปะ ก็มีรูปแบบแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนอย่างชัดเจน เช่นเดียวกันผลจากการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีเงื่อนไขทางด้านศาสนาหรือระบบความเชื่อที่แตกต่างกันนี้ หากมั่นใจว่าไม่มีการศึกษาทำความเข้าใจ โดยการแยกประเด็นการศึกษาออกเป็นหน่วยย่อยหรือการศึกษาเฉพาะด้าน

แล้ว ย่อมที่จะเกิดความเข้าใจที่ผิดพลาด ซึ่งอาจจะมีผลนำไปสู่ความขัดแย้งหรือก่อให้เกิดการบ่งบอกของคนในสังคมและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติได้

ทางด้านการเรียนการสอนศิลปะในศาสนาอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ ทราบว่าศาสนาอิสลามมีข้อห้ามเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ ชาวมุสลิมต้องไม่วาดรูปคน รูป เปลือย รูปสัตว์ เพื่อเคารพสักการะ เทิดทูน บูชา แต่ก็ไม่ได้ทราบถึงรายละเอียดทั้งหมด มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่ทราบว่าศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามดังกล่าว ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทยและด้าน สาขาศิลปศึกษาที่นับถือศาสนาพุทธ ในขณะที่ศิลปะไทยส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอิสลามเห็นว่า ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักศึกษา มุสลิมแน่นอน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mermish (2001) ศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบฐานหลักสูตร ใหม่เพื่อการศึกษาทางด้านศิลปศึกษาจากมุมมองของอิสลามสำหรับใช้ในชาดูอิอาระเบียและประเทศ มุสลิมอื่นๆ พบว่า ผู้สอนต้องเข้าใจ และสอนตามความสนใจของผู้เรียน ซึ่งต้องบูรณาการการเรียน การสอนรายวิชาที่อยู่บนเส้นทางความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ดังนั้นหากผู้สอนไม่ทำความเข้าใจ อาจส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนศิลปะไทยของนิสิตนักศึกษามุสลิม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Badrul (2006) ศึกษาการเรียนการสอนศิลปะบนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในศิลปศึกษาใน มุมมองของมาเลเซีย พบว่า เพื่อสร้างสะพานเชื่อมโยงในหมู่นักเรียน ผู้สอนควรทราบภูมิหลังที่ แตกต่างกันของผู้เรียน การทำความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่นเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งและอาจจะช่วย รักษาความมั่นคงในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อสังคม เพราะสังคมในระดับสูงเท่านั้นที่จะทำความเข้าใจและเคารพต่อผู้ที่มาจากวัฒนธรรมอื่นๆ วิธีที่ดีที่สุด คือ การปลูกฝังค่านิยมนี้ผ่านการเรียนศิลปศึกษา

2.2 องค์ประกอบการสอนในระดับอุดมศึกษา

1) การกำหนดวัตถุประสงค์

จุดประสงค์สำคัญของการสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม คือ ควรกำหนด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการบูรณาการของประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมระหว่างศิลปะ ไทยกับศิลปะอิสลามซึ่งกันและกัน โดยให้ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ คือ กำหนดเพื่อมุ่ง ให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย รวมถึงศิลปะท้องถิ่น ที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม สามารถสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันได้ และควร ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยโดยใช้วัสดุทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตนเองมา ประยุกต์ใช้ นอกจากนี้จะให้ผู้เรียนมีความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของงานศิลปะแล้ว สามารถ เรียนรู้ที่มาของลวดลายไทย จิตรกรรมไทย และรู้จักวิธีผูกลายที่บูรณาการกับศิลปะท้องถิ่น เช่น ลวดลายไทยในจิตรกรรมเรือก้อและ ลวดลายไทยบนเครื่องทองเหลือง ลวดลายไทยบนลายผ้า เป็น

ต้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายและเข้าใจในประวัติศาสตร์ของศิลปะไทยที่มี การบูรณาการของวัฒนธรรมร่วมได้อย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา เทพสิงห์ (2555) พบว่า ผู้เรียนรู้ส่วนใหญ่ชื่นชม ภูมิใจและสนใจเรียนรู้ศิลปะในพื้นที่ตนเอง แม้วัฒนธรรมต่างกันพร้อมจะ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ศิลปะระหว่างกันกับคนที่มีความศรัทธา ภาษา วิถีชีวิตต่างกัน สามารถเรียนรู้เพื่อสร้าง ความเข้าใจได้ โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลาง ซึ่งวิชัย วงษ์ใหญ่ (2537) ได้กล่าวถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ ว่าควรศึกษาพฤติกรรมพื้นฐานของผู้เรียน พิจารณารูปแบบการสอน ศึกษาภูมิหลังของ ผู้เรียน จัดระยะเวลา บรรยากาศทางจิตวิทยาจะส่งผลต่อการเรียนรู้จากสภาพการเรียนการสอนที่เกิด จากปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนและผู้สอน

2) เนื้อหาวิชา

เน้นเนื้อหาศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ควรสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียน การสอนศิลปะที่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจระหว่างผู้สอน กับผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chin (2013) ด้านการสอนศิลปศึกษา คือ ทุกระดับชั้นต้องมีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาในแง่ของการรวมเนื้อหาเพื่อแสดงให้เห็นถึงการบูรณา การในกลุ่มที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เน้นมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งพิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2557) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดเนื้อหาผสมผสานเป็นการลดความซับซ้อน โดยการจัดเนื้อหาการสอน ในศาสตร์หรือวิชาใดวิชาหนึ่ง เป็นการจัดเนื้อหาการเรียนการสอนให้ตรงตามสภาพจริงของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งไม่ผิวเผิน ได้เรียนรู้เนื้อหาที่สัมพันธ์กัน จึงเน้นการเรียนรู้จริง เรียนรู้ด้วยความหมาย ประยุกต์ความรู้ได้ เพื่อให้สามารถถ่ายโอนความรู้ไปใช้ได้จริง สอดคล้องกับสำลี รักสุทธิ และคณะ (2544) กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นวิธีการหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับ ของคนในวงการศึกษาว่ามีความสำคัญที่จะสามารถสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ ตามที่สังคมของโลกยุคโลกาภิวัตน์ต้องการ ทั้งนี้เพราะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะเป็น องค์กรผสมผสานความรู้ต่างๆเข้าด้วยกันอย่างเป็นกลุ่มก้อน มีการเชื่อมความรู้อย่างกว้างขวาง ให้มีความสำคัญกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ได้เรียนรู้ในเรื่องที่สอดคล้องกับ ความสามารถและความต้องการของตนเอง และได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งแนวคิด การจัดการศึกษาแนวนี้เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากปรัชญาการศึกษาทั้งของตะวันตก (ดิวยิว) และ ตะวันออก (พระพุทธเจ้า-เต๋า) ที่มีความผสมกลมกลืนกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และเป็น แนวทางที่ได้รับการพิสูจน์ว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญ คือ จะมีความสอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมและโลกแห่งยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับ Badrul (2006) กล่าวว่า สถาบันการศึกษาต้องมีความตระหนักในการจัดการเรียนรู้อย่างถูกต้องท่ามกลาง

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกฝังความเข้าใจของมนุษย์ เคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถทำให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะศิลปะเป็นเรื่องของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีความสำคัญในตัวเอง วิชาศิลปะไม่เพียงแต่จัดให้นักศึกษามีความรู้ แต่ก็ยังมีองค์ประกอบที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งเสริมความสามัคคี มีความเชื่อว่าศิลปะสามารถนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันอย่างบูรณาการในเนื้อหาวิชาได้ จากการทำนักเรียนนักศึกษาทำงานร่วมกันในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง เช่น สามารถรวบรวมนักเรียนจากเชื้อชาติที่แตกต่างกันเพื่อนำไปสู่ความคิดและสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ จะช่วยลดความรู้สึกละแวกและอยู่ในปัจเจกที่ว่านักเรียนมีความรู้สึกเกิดความรัก ความทะนุถนอมกัน ในหมู่คณะและถือเป็นการประสบความสำเร็จของกลุ่มในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

3) วิธีสอน

วิธีการสอนที่สะดวก รวดเร็ว และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจได้ง่ายที่สุด คือ การสอนแบบร่วมกันอภิปรายกลุ่มหรือการสอนแบบสืบสอบ เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง และสามารถแยกแยะในประเด็นของการเรียนรู้ศิลปะไทยที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลามได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ ทิศนา แคมมณี (2554) กล่าวว่า วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่ม เป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างทั่วถึง โดยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนกว้างขึ้น และส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พัฒนาสติปัญญาของนักเรียนด้านการคิดหาเหตุผล ส่งเสริมการค้นคว้าหาความรู้ของนักเรียนเพื่อนำมาใช้ในการอภิปราย และผู้เรียนสามารถนำวิธีการอภิปรายไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่นเดียวกับพิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2557) ได้อธิบายเกี่ยวกับวิธีสอนแบบสืบสอบ วิธีนี้อยู่บนฐานของแนว Constructivism โดยให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนสืบสวนสอบสวนความรู้หรือข้อเท็จจริงด้วยตนเอง เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผลและเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ในขณะที่ Chin (2013) กล่าวถึงวิธีสอนในหำมิติของหลักสูตรศิลปศึกษาในการบูรณาการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือ 1) บูรณาการเนื้อหา 2) วิธีการสอนอย่างเสมอภาค 3) การเปลี่ยนแปลงความรู้ 4) เสริมสร้างศักยภาพของวัฒนธรรม โรงเรียนและโครงสร้างทางสังคม 5) การลดอคติ องค์ประกอบทั้งห้ามิติเหล่านี้ หวังเพื่อสร้างความแข็งแกร่งในหลักสูตรศิลปะและวัฒนธรรม แต่ถ้าศิลปศึกษาสามารถเริ่มต้นที่จะรวมองค์ประกอบของมิติการศึกษาจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมทีละน้อยๆผ่านภาพวาด การอภิปรายในที่นี้อาจจะเป็นโอกาสของการบูรณาการการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมในหลักสูตรของพวกเขา

ดังนั้นสิ่งที่ท้าทาย คือ มีการตรวจสอบองค์ประกอบทั้งห้ามิติเหล่านี้ในการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิธีการที่จะได้รับการแก้ไขโดยนักวิชาการทางด้านศิลปศึกษา หรืออาจจะเป็นครูศิลปะที่ผ่านประสบการณ์มามาก อาจจะพบความสะดวกลดลงมากขึ้นในความพยายามที่จะรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการร่างหลักสูตรศิลปศึกษาและสอดแทรกความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียนผ่านการถ่ายทอดวิธีการสอนของผู้สอนแบบบูรณาการ

4) สื่อการเรียนการสอน

การใช้สื่อจากสถานที่และผลงานจริง ด้วยการทัศนศึกษาสถานที่ที่มีศิลปะ วัฒนธรรม ลวดลาย และศิลปะท้องถิ่นที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่เชื่อว่าสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจที่มาความสัมพันธ์ของศิลปะ วัฒนธรรมที่บูรณาการซึ่งกันและกัน และเห็นคุณค่าของงานศิลปะในท้องถิ่นตนเอง สอดคล้องกับ ทิศนา ขัมมณี (2554) กล่าวว่า การใช้สื่อการสอนโดยวิธีสอนแบบทัศนศึกษา เป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริง มีการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและความเป็นจริง ซึ่งช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชน แต่การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต รูปภาพ สื่อ PowerPoint และวิดีโอ เป็นต้น ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้เรียนและผู้สอนในกรณีที่มีข้อจำกัดทางด้านค่าใช้จ่ายที่สูง ความเสี่ยงอาจเกิดอันตรายระหว่างการเดินทาง การติดต่อประสานงานต่างๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของรีนฤทัย รอดสุวรรณ (2554) พบว่า การใช้สื่อการเรียนการสอน คอมพิวเตอร์สามารถส่งเสริมการเรียนการสอนศิลปะให้กับผู้เรียนได้มากที่สุด

5. การวัดและประเมินผล

ควรวัดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติของผู้เรียนด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทย วัฒนธรรม ลวดลาย ศิลปะท้องถิ่นที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และสร้างสรรค์ผลงานหรือแม่ลายที่ผสมผสานซึ่งกันและกันได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อารังศักดิ์ อารังเลิศฤทธิ์ (2540) คือ การวัดและประเมินผลควรครอบคลุมทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย และให้ความสำคัญต่อกระบวนการทำงานมากกว่าผลผลิตของผลงาน เช่นเดียวกับงานวิจัยของรีนฤทัย รอดสุวรรณ (2554) พบว่า การพิจารณาเกณฑ์ในการประเมิน คือ ควรดูโดยรวมทั้งความถูกต้อง ความสวยงาม และพฤติกรรมการทำงาน หากดูที่ผลงานควรเน้นเรื่องโครงสร้างเป็นหลัก และความเข้าใจในการทำงานแต่ละชิ้น

3. แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน เพื่อสร้างแผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยให้สอดคล้องกับบริบทของนิสิตนักศึกษามุสลิมในวัฒนธรรมอิสลาม ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ดังที่สังเคราะห์มาแล้วในหัวข้อสรุปผลการวิจัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Mermish (2001) พบว่า หลักสูตรศิลปศึกษาในซาอุดีอาระเบียไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์และมุมมองของสังคมซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นสังคมที่ขึ้นอยู่กับศาสนาอิสลาม ผู้วิจัยจึงพัฒนาโครงการที่เขาเรียกว่า "เว็บการศึกษา" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของศิลปศึกษากับสาขาอื่นๆ เป็นสำคัญ และได้รับการพัฒนาซึ่งใช้หลักจิตวิทยาอิสลามกับการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปศึกษาในวงกว้าง ทั้งนี้ได้ตรวจสอบหลักสูตรโดยนักวิชาการตะวันตกเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการอิสลามและมีประโยชน์สำหรับผู้เรียนและประเทศมุสลิมอื่นๆ

ในบริบทของการเรียนการสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม ส่วนผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามและด้านศิลปะอิสลาม ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในกรณีที่ผู้เรียนฝึกวาดแล้ววาดลายไทยเพียงอย่างเดียว สามารถวาดได้ (แต่ต้องไม่ใช่ลวดลายไทยที่ถือคติ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา หรือความมั่งมีศรีสุข) ส่วนการวาดตัวพระ ตัวนางและสัตว์ในหิมพานต์ เพื่อเรียนรู้วิธีการวาดที่ถูกต้อง สามารถวาดได้ (แต่ต้องไม่วาดเพื่อให้เกิดความขำขานแล้วนำไปแสดงหรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน จนนำไปสู่การซื้อ ขาย และที่สำคัญผู้เรียนต้องไม่วาดหรือคัดลอกงานจิตรกรรมที่แสดงถึงพุทธประวัติ ด้านคติ ความเชื่อ การเคารพ กราบไหว้ บูชา ไตยทั้งสิ้น แต่หากจำเป็นต้องวาดในลักษณะนี้จริงๆ ด้วยเหตุผลที่ถ้าไม่วาด จะส่งผลกระทบต่อตนเองเดือดร้อนต่อคะแนนและเกรดทางการศึกษาของตนเอง อนุญาตให้วาดได้ แต่ต้องไม่เผยแพร่สู่สาธารณชน เนื่องจากเป็นข้อห้ามที่ศาสนาอิสลามไม่ส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับชาวมุสลิม ส่วนการศึกษาเพื่อดูงานศิลปะไทยภายในโบสถ์ วัด และโบราณสถานต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับที่ตั้งเจตนาหรือการเนี่ยตของผู้เรียน (การเนี่ยต คือการตั้งเจตนาของแต่ละบุคคลในการกระทำความดีสิ่งหนึ่ง) หากผู้เรียนเนี่ยตเพื่อการศึกษาเรียนรู้แล้ว สามารถเรียนรู้ได้ แต่ต้องไม่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนานั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพรเพ็ญ กลัดไวยเนตร (2553) พบว่าความสำคัญของการตั้งเจตนา (การเนี่ยต) ที่จะทำงานเป็นการตั้งใจที่จะทำงานนั้น ให้บรรลุประสงค์หรือเป้าหมายจากการที่ได้วางกฎระเบียบที่วางไว้ ดังนั้นการตั้งเจตนามีองค์ประกอบหลักที่พิจารณาเป็นพื้นฐาน คือ กรอยศาสนา ความบริสุทธิ์ใจ ที่อยู่ใใจอันบริสุทธิ์ต้องอยู่ในกรอบความดีงามของศาสนา อัลลอฮ์ก็จะตอบรับในงานที่เราปฏิบัติต่อศาสนาและเพื่อนมนุษย์ มีความตั้งใจในเจตนารมณ์ที่ทำไว้อย่างบริสุทธิ์ใจที่ดีโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนจากเพื่อนมนุษย์ นอกเหนือแสวงหาความโปรดปรานจากพรอค์อัลลอฮ. (ซ.บ.) เพียงผู้เดียว จากหะดีษและคัมภีร์กุรอานที่ ยูซุฟ ก็อรฎอวี (2554) ได้รวบรวมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะในศาสนาอิสลามตามหลักการของศาสนาที่ถูกต้องคือ 1) รูปที่ถูกห้ามอย่างเข้มงวดมากที่สุด คือ บรรดารูปที่ถูกทำขึ้นมาเพื่อเคารพบูชาแทนหรือควบคู่

ไปกับอัลลอฮ. ถ้าหากว่าผู้ที่วาดหรือปั้นรูปมีเจตนาเพื่อวัตถุประสงค์เช่นนั้น เขากำลังอยู่ในหนทางของการปฏิเสธพระเจ้า บรรดารูปทั้งหลายที่น่ารังเกียจที่สุดคือ รูปปั้น ผู้ใดก็ตามที่มีส่วนการเผยแพร่หรือสรรเสริญรูปปั้นเหล่านั้นจะมีบาปตามส่วนที่เขาได้เข้าไปร่วม 2) รูปที่ไม่ได้ถูกปั้นหรือวาดขึ้นมาเพื่อการเคารพบูชา แต่ถูกทำขึ้นโดยมีเจตนาหลีกเลี่ยงแบบการสร้างสรรค์ของอัลลอฮ. หากศิลปินผู้นั้นอ้างว่าเขาเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดหรือสร้างเหมือนกับที่อัลลอฮ.ทรงทำแล้ว เขาก็เป็นผู้ไม่ศรัทธา (กาฟิร.) เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเตนาศิลปินแต่เพียงอย่างเดียว 3) รูปภาพของบุคคลสำคัญ เช่น ผู้ปกครองหรือผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะเมื่อภาพเหล่านั้นได้ถูกแสดงหรือแขวนไว้บนผนัง รูปภาพที่ถูกสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดก็คือ รูปภาพของผู้เผด็จการ ผู้ปฏิเสธพระเจ้าและบุคคลสำคัญที่ไม่มีศีลธรรม เพราะการเคารพรูปภาพคนพวกนี้เป็นการหมิ่นอิสลาม 4) รูปของคนหรือสัตว์ที่ไม่ได้มีไว้เพื่อการเคารพแต่มีไว้เพื่อแสดงถึงความหุรหุรา รูปภาพเหล่านี้จัดอยู่ในประเภทน่ารังเกียจ (มักรูฮ.) แต่การทำและการหาภาพวาดหรือภาพพระบายสีของต้นไม้ ทะเลสาบ เรือ ภูเขาและแผ่นดินเป็นที่ได้รับอนุญาตอย่างไรก็ตาม ถ้าหากมันถูกทำขึ้นมาจากความเคารพหรือนำไปสู่การมีไว้เพื่อแสดงถึงความหุรหุรา มันก็ไม่เป็นที่อนุญาตเช่นกัน

4. แบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทยโดยใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

จากการสังเกตพบว่า ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน ผู้สอนจะพูดคุย ชักถามในหัวข้อที่จะเรียน และเข้าสู่บทเรียนด้วยสื่อ PowerPoint สลับกับให้ดูลักษณะผลงานจริงจากหนังสือและภาพถ่าย โดยผู้สอนจะใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย ร่วมกันการอภิปรายกลุ่ม และสอนแบบสืบสอบร่วมด้วย ส่วนในทางปฏิบัติจะมีการสาธิตโดยเขียนลวดลายง่ายๆให้ดูพร้อมอธิบาย ดังที่ ทิศนา แคมมณี (2551) ได้กล่าวไว้ว่า วิธีการแบบบรรยาย เป็นการสอนที่เน้นเนื้อหาสาระที่นำเสนอโดยครูผู้สอน ผู้บรรยายจะเสนอปัญหา วิธีการต่างๆในการแก้ปัญหา และสรุปด้วยว่าวิธีการใดเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดตามหลักการ เช่นเดียวกับวิธีสอนแบบสาธิตที่ผู้สอนแสดงให้เห็นให้ผู้เรียนดู และให้ความรู้แก่ผู้เรียนโดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมและผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง การสอนแบบสาธิตดังกล่าวเป็นแบบผู้สอนเป็นผู้สาธิต ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสาธิต หรือแม้แต่วิทยากรเป็นผู้สาธิต เพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง สร้างความสนใจ และความกระตือรือร้น และฝึกการสังเกต การสรุปผล การบันทึก และการจัดขั้นตอน ส่วนวิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่ม เป็นการสอนโดยที่นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง การอภิปรายกระทำระหว่างผู้กับผู้เรียน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีผู้สอนเป็นผู้ประสานงาน วิธีการสอนแบบอภิปรายจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น พูดเป็น และสร้างความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งความมุ่งหมายของวิธีสอนแบบอภิปรายคือ เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย เพื่อฝึกทักษะในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่ง

กันและกัน และเพื่อฝึกทักษะในการพูด และการแสดงความคิดสร้างสรรค์ วิธีสอน นอกจากนี้นักเรียนสอนแบบสืบสอบ ยังเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนสืบสวนสอบสวนความรู้หรือข้อเท็จจริงด้วยตนเอง เพื่อฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดหาเหตุผล และเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนสามารถใช้ความคิด สติปัญญาและประสบการณ์เดิมของตนเองอย่างมีอิสระ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนช่างสังเกต มีเหตุผลไม่เชื่ออะไรง่ายๆโดยไม่ตรวจสอบ และให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นกล้าแสดงความคิดเห็นออกมา

ทั้งนี้ในส่วนของบรรยากาศการถ่ายทอด ระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนเป็นไปอย่างอบอุ่น ราบรื่น ครึกครื้น เนื่องจากผู้สอนเป็นคนพื้นที่ในสามจังหวัดภาคใต้ ถึงแม้นับถือศาสนาพุทธแต่มีประสบการณ์สอนมากกว่าสิบปี แต่ก็มีรายละเอียดบางอย่างที่ไม่เข้าใจบ้าง ซึ่งผู้สอนไม่เคยสอนในลักษณะสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการเรียนศิลปะของอิสลามที่ถูกต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wakefield (2010) พบว่าการจัดการด้านศิลปศึกษาและพัฒนาศิลปะเพื่อส่งเสริมกระบวนการคิด และการเรียนการสอนเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม ควรบูรณาการศิลปะในรูปแบบการศึกษาที่มีความสามารถในการยอมรับ บางอย่างอาจถูกมองว่าเป็นอันตรายกับผู้อื่นในวัฒนธรรมที่มีความเสี่ยงในข้อจำกัดทางศาสนา ข้อควรระวัง คือ ผู้สอนต้องความเข้าใจถึงวัฒนธรรมที่แตกต่าง ประสบการณ์ทางด้านศิลปะของผู้เรียน จึงได้รับอิทธิพลจากการปฏิบัติทางศาสนาและวัฒนธรรมของพวกเขา

5. แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนและแบบบันทึกผลหลังการสอน ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

จากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษาที่เรียนวิชาศิลปะไทยโดยใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสอดคล้องกับแบบบันทึกผลการสอนที่ผู้เชี่ยวชาญสอนศิลปะไทย พบว่าการแสดงออกของผู้เรียนส่วนใหญ่ ไม่ทราบมาก่อนว่าศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามมีการบูรณาการซึ่งกันและกัน แปลกใจกับเนื้อหาใหม่ ตื่นเต้น ประหลาดใจ เมื่อได้ดูรูปภาพจากสื่อ PowerPoint มีความตั้งใจและซักถามในประเด็นที่สงสัย ด้านการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้เรียนส่วนใหญ่เน้นการวาดเฉพาะลวดลายไทย ลวดลายแบบอิสลาม และลวดลายแบบจีนที่บูรณาการกัน มีเพียงส่วนน้อยที่จะวาดในลักษณะการเขียนแบบจิตรกรรมไทยผสมผสานกับศิลปะ วัฒนธรรมแบบอิสลาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wakefield (2010) ศึกษาการสอนศิลปะวิจิตรศิลป์ในวัฒนธรรมของชาวมุสลิมที่คลุมหน้า พบว่า นักศึกษาชาวมุสลิมจะเน้นออกแบบภาษาอาหรับแบบดั้งเดิมและการประดิษฐ์ลวดลายตัวอักษรแบบร่วมสมัย ในขณะที่ผู้เรียนบางกลุ่มมีพฤติกรรมที่ไม่ยอมรับศิลปะไทยที่ผสมผสานในวัฒนธรรมอิสลาม จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียนกลุ่มนี้ กล่าวว่า ตนเองไม่กล้าที่จะเข้าไปปฏิบัติศาสนกิจ เพราะรูปทรงมีสยิดทั้งภายในและภายนอกถูกออกแบบการสร้างที่เหมือนวัด และคิดว่าไม่นำมาบูรณาการกันได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของปัญญา เทพสิงห์ (2555) พบว่า

ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยศึกษาจากปอเนาะหรือโรงเรียนสอนศาสนา โรงเรียนเหล่านี้เน้นการเรียนวิชาเกี่ยวกับอิสลาม การเรียนรู้วัฒนธรรมอื่นๆจึงมีน้อย การเปิดใจยอมรับกับความเปลี่ยนแปลง ความทันสมัยมีน้อยกว่าโรงเรียนสามัญ การเรียนศาสนาบางครั้งแฝงด้วยแนวคิด อุศมการณ์ของผู้สอนมากกว่าทบัญญูตัวอย่างแท้จริง

6. แบบสัมภาษณ์ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทยที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

จากการแบบสัมภาษณ์ผู้เรียนวิชาศิลปะไทยที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม พบว่าผู้สอน สอนเข้าใจง่าย ทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาเป็นอย่างดี เปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมแสดงความคิดเห็นได้ มีรูปภาพจริงๆให้ดู น่าสนใจมาก และมีการชี้ตำแหน่งที่มีการบูรณาการให้เห็นได้อย่างชัดเจน สนุกสนาน เพราะสอนแบบเป็นกันเอง ด้านกระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการเนื้อหาวิชาองค์ความรู้ ผู้เรียนรู้สึกแปลกใจในเนื้อหาที่มีการบูรณาการแบบนี้ โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะของชาวมุสลิมที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้เรียน ซึ่งพิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2557) กล่าวว่า การเรียนการสอนแบบบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือวิชาต่างๆ มากกว่าหนึ่งวิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความคิดประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่างๆในเวลาเดียวกัน ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนที่ลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่มีสภาพใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากที่สุด

ทางด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน อาจารย์ให้ความเป็นกันเอง ใจดี สนุกสนาน ตลก ทำให้คุยได้ทุกเรื่อง มีบ้างบางครั้งที่มีความเข้มงวดกดดันให้เป็นไปตามระเบียบข้อตกลงในการส่งงานหรือการเข้าเรียนให้ตรงต่อเวลา มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทศนคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม เห็นด้วยกับการเรียนในลักษณะของการบูรณาการเนื้อหาวิชา ระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เพราะเป็นเรื่องที่น่าสนใจ อยากที่จะเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของสองวัฒนธรรม และดีใจที่อาจารย์เข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะของชาวมุสลิมตามหลักศาสนาอิสลาม สอดคล้องกับสำลี รักสุทธีและคณะ (2544) ทางด้านบทบาทของผู้เรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ คือ ผู้เรียนส่วนร่วมในการเรียน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและการคิดในทุกๆสถานการณ์ที่กำหนดให้อย่างเป็นธรรมชาติเหมือนสถานการณ์ในชีวิตจริง มีความสามารถในการสื่อสาร เช่น ฟัง พูด อ่าน เขียน มีทักษะทางสังคมรวมทั้งมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนในกลุ่มในห้องเรียนและครู การเรียนเป็นไปอย่างสนุกสนาน ตื่นเต้น มีชีวิตชีวาและทำทนายอยู่ตลอดเวลา สร้างบรรยากาศที่อบอุ่น ครูต้องคอยเป็นมิตร คอยให้ความช่วยเหลืออย่างอบอุ่นแก่ผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ครูผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ คำสอนเกี่ยวกับการเรียนการสอน ศิลปะของศาสนาอิสลามในเชิงลึก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะด้านสุนทรียภาพ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อบูรณาการในลักษณะของวัฒนธรรมร่วมได้อย่างไร้ความกังวล

2. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นเพื่อรวบรวมข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อเป็นแนวทางการสอนโดยใช้แผนการสอนแบบบูรณาการ ดังนั้นเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ควรนำแผนการสอนนี้ไปทดลองใช้ให้เต็มรูปแบบ เช่น นำไปใช้ในการสอนให้ครบตลอดเทอม หรือควรต่อยอดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการสร้างสรรค์ผลงาน การออกแบบงานดีไซน์ต่างๆในลักษณะของการออกแบบ ลวดลายศิลปะไทยที่มีการผสมผสานกันระหว่างศิลปะอิสลาม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม สามารถนำไปต่อยอดเพื่อการวิจัยในวัฒนธรรมอื่นๆได้ หรือประยุกต์ใช้กับวัฒนธรรมอิสลามในภาคอื่นๆของประเทศไทย เช่น ในระบบโรงเรียนนานาชาติที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งผู้เรียนและผู้สอน ตามหลักองค์ประกอบการสอน 5 ด้าน และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสิ่งแวดล้อมได้ตามความเหมาะสม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2553). **สมุดข่อย**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

โกวิท ชากิร หะชะนี. (2556). **ศิลปะอิสลาม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

http://ansorimas.blogspot.com/2013_05_01_archive.html

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **วัฒนธรรมไทย (Thai Culture)**.

กรุงเทพมหานคร: นวสาส์น.

ครองชัย หัตถา. (2548). **ประวัติศาสตร์ปัตตานี สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง**.

ภาคภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี: ปัตตานี.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2503). **ปาฐกถาของคึกฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.

จเร รัชแก้ว. (2537). **วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือกอลและในจังหวัดปัตตานี**. ปริญญาโท

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เจนจิรา เบญจพงศ์. (2549). **ลวดลายประดับแบบอิสลามในศิลปะไทย (พุทธศตวรรษที่ 21 - 23)**.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชูลุด นิมเสมอ. (2529). **วาดเส้นร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

ชัยวัฒน์ภัทร เลาสัตย์. (2551). **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปศึกษาโดยบูรณาการ**

พุทธธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับประถมศึกษา จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชูศรี สุวรรณโชติ. (2542). **หลักการและการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: กิจศึกษาเทรตติ้ง.

ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. (2545). **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ทิตนา แคมมณี. (2551). **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี**

ประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิตนา แคมมณี. (2554). **14 วิธีการสอน สำหรับครูมืออาชีพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัครศักดิ์ อัครเลิศฤทธิ์. (2540). **ทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักการศึกษา**

ด้านศิลปศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

- ในศตวรรษหน้า.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- น. ณ ปากน้ำ. (2529). **ฝรั่งในศิลปะไทย.** กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- บัญญัติ ยงยวน และ ชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์. (2553). การใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี. **สงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 16(6), 953-972.
- เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว. (2545). **การสอนแบบบูรณาการ.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้. ประยูร อุกุชาภูษะ. (2550). **ความงามในศิลปะไทย.** กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ประเวศ วะสี. (2548). **การจัดการความรู้ กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2542). **สุนทรียะทางทัศนศิลป์.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). **ศิลปะเอเชีย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2555). กระบวนการเรียนรู้ศิลปะในบริบทสังคมและวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ : สถานศึกษาของรัฐ. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 14(1), 85-94
- ปัญญา เทพสิงห์. (2555). กระบวนการเรียนรู้ศิลปะในบริบทสังคมและวัฒนธรรมชายแดนภาคใต้ **ของไทย.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรเพ็ญ กัดไวยเนตร. (2553). **แนวทางการเรียนการสอนศิลปะการวาดภาพเหมือนคนและสัตว์ตามหลักศาสนาอิสลาม.** สาขาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.
- พระยาอนุমানราชชน. (2521). **เทศกาลลอยกระทง.** กรุงเทพมหานคร: กองวัฒนธรรมกรมการศาสนา.
- พิชัย แก้วขาว. (2547). **เครื่องทองเหลืองเมืองปัตตานี.** ปัตตานี: มิตรภาพการพิมพ์.
- พิบูล ไวจิตรกรรม. (2554). **การศึกษาศิลปกรรมอิสลามที่เกี่ยวข้องกับมัสยิดในกรุงเทพฯ. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม.** มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์. (2557). **สอนเขียนแผนบูรณาการ บนฐานเด็กเป็นสำคัญ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิรยศ ราฮิมมูลา. (2522). ชาวมุสลิมในประเทศไทย. **แก้วสน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**, 1(พฤศจิกายน 2522 - กุมภาพันธ์ 2523), 44.

- เพ็ญศรี กาญจนมัย, & นันทนา กบิลกาญจน์. (2521). **บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา-ธนบุรี พ.ศ. 2300 - 2325**. รายงานผลการวิจัยเสนอต่อสำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. (2524). **หลักและวิธีการสอนระดับอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- ภัทรารวรรณ จันทร์เนตร. (2546). **สภาพการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนอนุบาล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โมฮัมหมัด อับดุลกาเดร์. (2530). **การจัดการศึกษาและแนวทางการพัฒนาภาคใต้**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต.
- ไมเคิล ไรท์. (2531). อิทธิพลอิสลามในสถาปัตยกรรมสุโขทัย. **ศิลปวัฒนธรรม**, 9(10), 112-114.
- ยูซุฟ ก็อร์ฆอวี. (2554). **หะลาลและหะรอมในอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ท.
- รีนฤทัย รอดสุวรรณ. (2554). **การนำเสนอแนวทางการสอนศิลปะไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรสุดา ขวัญสุวรรณ. (2539). **สภาพและปัญหาการสอนศิลปศึกษาของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ ฐิติอดิตย์. (2550). **การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มวิชาภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา โดยใช้การเรียนรู้เชิงบูรณาการ**. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาอุดมศึกษาภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลภา เทพหัสติน ฦ อยุธยา. (2544). **การพัฒนาการเรียนการสอนทางการอุดมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2537). **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการสอน ภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สิริสารัน.
- วิทย์ พินคันเงิน. (2547). **สาระน่ารู้ในศิลปะไทย**. กรุงเทพมหานคร: พีรามิต.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2528). **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- วุฒิ วัฒนสิน. (2540). **เรือกอลและ ศึกษาลวดลายจิตรกรรม**. ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

- วุฒิ วัฒนสิน. (2541). **ศิลปะระดับมัธยมศึกษา**. ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ศุภชัย นทีदानนท์. (2549). **การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรยุทธ ชื่นภักดี. (2544). **มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย**. คณะกรรมการจัดงานเสวนา. กรุงเทพมหานคร: จิรัชการพิมพ์.
- สันติ เล็กสุขุม. (2544). **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) : การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์
- สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ. (2555). **แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 : 11-12**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการกลางแห่งประเทศไทย. (2557). **มัสยิดตะโล๊ะมาเนาะหรือมัสยิดวาติฮูเซ็น** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.cicot.or.th/2011/main>
- สำลี รักสุทธีและคณะ. (2544). **เทคนิควิธีการพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการ**. พัฒนาศึกษา: กรุงเทพมหานคร.
- สุกัญญา มุกตามนต์. (2551). การวิจัยเชิงคุณภาพทางด้านวัฒนธรรม นำมาสู่การเข้าใจสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น. **วารสารรัฐสมิแล**, 29(กันยายน - ธันวาคม), 57-61.
- สุพิน บุญชูวงศ์. (2538). **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูสวนดุสิต.
- สุรางค์ ไคว้ตระกูล. (2545). **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- สุวรรณณี ลัคนวณิช. (2554). การส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชายในระดับอุดมศึกษา. **วารสารนักบริหาร**, 31(2), 55.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2535). **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทางนำ.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2541). กลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในธนบุรี. **มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, 4(มกราคม - เมษายน), 60-61.
- หลวงพิพิธเกสัช. (2492). **ประวัติมัสยิดบางหลวง(กุฎีขาว)**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ.
- อภิวันท์ อดุลยพิเชษฐ์. (2555). **ลายรดน้ำ**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- อาดิศร์ อิดริส รักขมณี. (2552). **แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมัสยิดในกรุงเทพฯ**. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2550). **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์.

อารี สุทธิพันธุ์. (2515). **ศิลปศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สารศึกษาการพิมพ์.

อารี สุทธิพันธุ์. (2551). **ผลึกความคิดศิลปะ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาษาอังกฤษ

Alheezan, A.A. (2009). **Examining Art Education in Boys' Middle Schools in Saudi Arabia in Riyadh**. (in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy), Florida State University.

Badrul, I. (2006). **Muticulturalism in Art Education : A Malaysia Perspective**. Faculty of Education, Universiti Teknologi Mara Malaysia.

Boddington, E.N. (2008). **Arts Education and Student's Perception**. (in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy), University Riyadh Saudi Arabia.

Bode, P. (2005). **Multicultural Art Education Voices of Art Teachers and Students in The Postmodern Era**. (doctor of education), University of Massachusetts Amherst in partial fulfillment of the requirements.

Chin, C. (2013). Key Dimensions of a Multicultural Art Education Curriculum. **International Journal of Education & the Arts**, 14(14), 1-28.

Grant, C, & Ladson, B. (1997). **Dictionary of Multicultural Education**. Phoenix, Arizona: Oryx Press.

Hedayat, M., & Kahn, S.M. (2012). Higher Art Education Reform in Iran After Revolution. **Educational Research and Reviews**, 47(24).

Mermish, K. (2001). **Designing a New Base for Education and Art Education Curricula from an Islamic Perspective, For use in Saudi Arabia and Other Muslim Countries**. In partial fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Education in Art Education. Lllinois University.

Nakahara.M. (1984). Muslim Merchants in Nan-Hai In Islam in Asia. *Southeast and East Asia Edited by Raphael and Antony H. Johns*. **Jerusalem The Magnes Press The Hebrew University**, 2, 1-2.

Owen, L. (2015). **Developing an Integrated High School Art Curriculum**. (in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Art Education in the College of Arts and Sciences), Georgia State University.

- Taylor, E. (1871). **Primitive Culture : Researches in to the Development of Mythology Philosophy Religion Language Art and Costom.** Printed in USA.
- Wakefield, Y. (2010). Beyond the Veil: Learning to Teach Fine Arts in a Muslim Culture. **The Journal of the Art Education Association**, 63(6), 13-18.
- Zoet, E.M. (2014). **Integrating Art Education and Literacy Education : A Curriculum for the Secondary Level.** (in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts Art Education), Western Michigan University.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. อาจารย์ ดร.อินทิรา พรหมพันธุ์
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. อาจารย์พรเพ็ญ กลัดไวยเนตร
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
3. อาจารย์บรรเจิด ศรีสุข
อาจารย์ประจำสาขาวิชาจิตรกรรมไทย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาเดร์ สะอะ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา (Islamic Studies- International Program)
วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมพร ศิลปเมธากุล
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี
6. ผู้ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย อารีรุ่งเรือง
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาคผนวก ข
รายนามผู้เชี่ยวชาญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายนามผู้เชี่ยวชาญ ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลวิจัย

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาเดร์ สะอะ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา (Islamic Studies- International Program) วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาติศร์ อิดรีสรักษมณี
อาจารย์ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
4. อาจารย์ ดร.อับดุลฮาดี สะบูดิง
อาจารย์ประจำสาขาวิชาอิสลามศึกษา (Islamic Studies) วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
5. อาจารย์อายุ คางา
อาจารย์ประจำศูนย์ทดสอบและพัฒนาทักษะเพื่ออิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา

6. รองศาสตราจารย์วุฒิ วัฒนสิน
อาจารย์สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
7. รองศาสตราจารย์ ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชรินทร์ ฐิติอดิศัย
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. ผู้ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย อารีรุ่งเรือง
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิน ศิลปเมธากุล
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะไทย

11. ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์
อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์เจอะอับดุลเลาะ เจ๊ะสอเหาะ
อาจารย์ประจำแขนงวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี
14. อาจารย์สนั่น รัตนะ
ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยช่างศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ (สบศ.)
15. อาจารย์ศิริชัย พุ่มมาก
อาจารย์ประจำแขนงวิชาศิลปะประยุกต์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาศิลปะอิสลาม

16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมพร ศิลปเมธากุล
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี
17. อาจารย์รุซนี ซูสารอ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย และผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม
2. แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต
3. แบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย
4. แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย
5. แบบสัมภาษณ์ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย
6. แบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

(สำหรับผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม)

เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์
2. ด้านเนื้อหาวิชา
3. ด้านวิธีสอน
4. ด้านสื่อการเรียนการสอน
5. ด้านการวัดและประเมินผล

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ชื่อ สกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

เพศ ชาย หญิง อายุ.....ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

.....

อาชีพ.....

สถานที่ทำงาน.....

ตำแหน่ง.....

โทรศัพท์.....

วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก อื่นๆ โปรดระบุ.....

สาขาวิชาที่จบการศึกษา.....

สถาบันที่สำเร็จการศึกษา.....

ประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม

 1-5 ปี 6-10 ปี 11-15 ปี 16-20 ปี 20 ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้
ความคิดเห็นด้านทัศนคติทั่วไป

1. ศิลปะไทย ตามความคิดเห็นของท่านเป็นอย่างไร
 .....
2. เนื่องจากศิลปะไทย ส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่มีเรื่องราวเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ท่านคิดว่าจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาของนักศึกษามุสลิมในวัฒนธรรมอิสลามหรือไม่ อย่างไร
 .....
3. ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามในเรื่องของการห้ามวาดรูปคน สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆหรือไม่ ถ้าห้าม สามารถยืดหยุ่นเพื่อการศึกษาได้หรือไม่ อย่างไร
 .....
4. ท่านคิดว่าในงานศิลปะไทย นักศึกษามุสลิมสามารถวาดเพื่อฝึกทักษะทางด้านลวดลายไทย ตัวพระ ตัวนาง และสัตว์ในหิมพานต์ได้หรือไม่ อย่างไร
 .....
5. ท่านคิดว่านักศึกษามุสลิมสามารถศึกษาเพื่อดูงานศิลปะไทยภายในโบสถ์ วัด ได้หรือไม่ อย่างไร
 .....
6. ท่านคิดว่าศิลปะไทยมีประโยชน์ต่อผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลามหรือไม่ อย่างไร
 .....

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

7. ท่านคิดเห็นอย่างไร ถ้าผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาด้านความสัมพันธ์ของศิลปะไทยที่บูรณาการในวัฒนธรรมอิสลามซึ่งกันและกัน
 .....
8. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนลวดลายไทย เช่น การเขียนลวดลายไทยเบื้องต้นและสัตว์ในหิมพานต์ นักศึกษามุสลิมสามารถเรียนรู้ในลักษณะของการฝึกทักษะปฏิบัติได้อย่างไรโดยไม่ผิดหลักศาสนา
 .....

9. หากกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรม เช่น การเขียนภาพชาวอาหรับที่ปรากฏในงานจิตรกรรมไทย ท่านคิดว่าสามารถกำหนดในลักษณะนี้ได้หรือไม่ อย่างไร

.....

10. เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและมีทัศนคติที่ดีในงานศิลปะไทย นักศึกษามุสลิมต้องสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเบื้องต้นได้ รวมถึงการทัศนศึกษาในวัดและโบราณสถานต่างๆ ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

2. ด้านเนื้อหาวิชา

11. ท่านมีแนวทางในการกำหนดเนื้อหาวิชาด้านศิลปะไทยอย่างไร ให้สอดคล้องกับนักศึกษามุสลิมภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม

.....

12. เนื่องด้วยศิลปะไทยส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวแบบพระพุทธศาสนา นักศึกษามุสลิมควรเรียนศิลปะไทยหรือไม่ อย่างไร

.....

13. ควรกำหนดเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทยที่มีความสัมพันธ์กับชาวมุสลิมในอดีต เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นก่อนเรียนปฏิบัติจริง ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

.....

14. ควรกำหนดเนื้อหาเรื่องการเขียนลวดลายไทยในงานจิตรกรรมเรือกอและหรือประติมากรรมมึหروبที่อยู่ในวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยได้ โดยไม่ขัดต่อหลักศาสนา ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

.....

15. การกำหนดให้นักศึกษามุสลิมทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ เช่น โบสถ์ วัดและโบราณสถานต่างๆ ฯลฯ ที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม และศิลปะลวดลายแบบอิสลามในงานศิลปะไทยนั้น ขัดต่อหลักศาสนาหรือไม่ อย่างไร

.....

16. ท่านคิดว่าควรสอดแทรกเนื้อหาศิลปะไทยอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนชาวมุสลิมเห็นคุณค่าของงานศิลปะที่มาจากสังคมหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

.....

3. ด้านวิธีสอน

17. ท่านคิดเห็นอย่างไร ที่ผู้สอนศิลปะไทยควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามพอสมควรที่จะทำการสอนท่ามกลางนักศึกษามุสลิมเป็นส่วนใหญ่

18. จากการศึกษาเอกสารพบว่า มีการบูรณาการระหว่างลวดลายไทยในงานจิตรกรรมประติมากรรมและสถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอิสลามและลวดลายแบบอิสลามในงานศิลปะไทย ท่านคิดว่าควรสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการในลักษณะนี้ได้หรือไม่ อย่างไร

19. ควรสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการ ด้วยวิธีสอนแบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชาศิลปะอิสลาม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร (เช่น ลวดลายศิลปะแบบอิสลามที่ปรากฏในศิลปะไทย)

20. ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้าม เรื่องการวาดรูปคน สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพื่อการศึกษาแล้วสามารถยืดหยุ่นให้วาดรูปดังกล่าวได้อย่างไร

21. การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทย หากไม่นำไปใช้ประโยชน์เพื่อการกราบไหว้ บูชาแล้ว นักศึกษามุสลิมสามารถสร้างสรรค์ได้หรือไม่ อย่างไร

4. ด้านสื่อการเรียนการสอน

22. หากนักศึกษามุสลิมที่ศนศึกษาเกี่ยวกับลวดลายแบบศิลปะอิสลามที่มีปรากฏในวัดหรือโบราณสถานที่มีหรือไม่มีการประกอบพิธีกรรมแล้ว สามารถเข้าไปศึกษาได้หรือไม่ อย่างไร

23. การใช้สื่อดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต วิดีโอ ในการศึกษาศิลปะไทยเป็นอีกทางหนึ่งที่จะทำให้ นักศึกษามุสลิมสามารถศึกษาได้เต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลว่าจะขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร

24. การใช้สื่อในท้องถิ่นที่มีการบูรณาการซึ่งกันและกัน เช่น ลวดลายไทยในจิตรกรรมเรือกอ และ หรือชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย จะทำให้เกิดความซาบซึ้งและความเข้าใจอันดีต่อผู้เรียน ท่านคิดเห็นอย่างไร

5. ด้านการวัดและประเมินผล

25. ควรประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับชาวมุสลิม และการบูรณาการลวดลายของทั้งสองวัฒนธรรมก่อนและหลังเรียนของผู้เรียน เพื่อเป็นแนวทางในการสอนต่อไป ด้วยแบบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

26. ควรประเมินการเรียนรู้ศิลปะไทยของผู้เรียนว่าสามารถบูรณาการความรู้ ความเข้าใจ ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทยในสมัยต่างๆ (ภาคทฤษฎี) สู่การสร้างสรรค์ผลงาน (ภาคปฏิบัติ) จากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน และแบบบันทึกผลหลังการสอนทุกครั้ง ท่านเห็นด้วยอย่างไร

.....

27. การมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญต่อการวัดเจตคติและการปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทย

ที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

28. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
(สำหรับผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปศึกษา)

เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์
2. ด้านเนื้อหาวิชา
3. ด้านวิธีสอน
4. ด้านสื่อการเรียนการสอน
5. ด้านการวัดและประเมินผล

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ชื่อ สกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

เพศ ชาย หญิง อายุ.....ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

อาชีพ.....

สถานที่ทำงาน.....

ตำแหน่ง.....

โทรศัพท์..... E-Mail.....

วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก อื่นๆ โปรดระบุ.....

สาขาวิชาที่จบการศึกษา.....

สถาบันที่สำเร็จการศึกษา.....

ประสบการณ์ทางด้านสาขาศิลปศึกษา 1-5 ปี 6-10 ปี 11-15 ปี 16-20 ปี 20 ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้
ความคิดเห็นด้านทัศนคติทั่วไป

1. ศิลปะไทยตามความคิดของท่านเป็นอย่างไรและมีความสำคัญอย่างไร
 .....
2. ศิลปะไทยมีประโยชน์กับผู้เรียนในด้านใดบ้าง อย่างไร
 .....
3. เนื่องจากศิลปะไทย เป็นศิลปะที่มีเรื่องราวเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ท่านคิดว่าส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักศึกษามุสลิมในวัฒนธรรมอิสลามหรือไม่ อย่างไร
 .....
4. ท่านทราบมาก่อนหรือไม่ว่า ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามในเรื่องของการวาดรูปคน สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตต่างๆ
 .....

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

5. ท่านคิดเห็นอย่างไร หากผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจของสองวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และความสัมพันธ์ของศิลปะ วัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย (ภาคทฤษฎี)
 .....
6. การกำหนดวัตถุประสงค์ควรกำหนดให้ศิลปะไทยเข้าไปบูรณาการกับศิลปะอิสลาม ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เช่น ภาคทฤษฎี คือ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิมในยุคสมัยต่างๆ และภาคปฏิบัติ คือ สามารถเขียนลวดลายที่บูรณาการกันระหว่างสองวัฒนธรรมได้ เช่น ลายขัดสานแบบอิสลามผสมลายก้านขดออกปลายลายเป็นภาพ คล้ายลายกนก พบที่ขอบบานประตูจำหลักไม้วัดกุฎี จังหวัดเพชรบุรี ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....
7. หากกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรม (ภาคปฏิบัติ) เช่น การเขียนส่วนประกอบต่างๆของชาวอาหรับ ฯลฯ หรือลวดลายไทยต่างๆที่อยู่ในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....

8. การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย นักศึกษามุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเบื้องต้น รวมถึงการศึกษาดูงานในวัดหรือโบราณสถานที่มีการบูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

2. ด้านเนื้อหาวิชา

9. ท่านมีแนวทางในการกำหนดเนื้อหาวิชาด้านศิลปะไทยอย่างไร ให้สอดคล้องกับนักศึกษามุสลิมภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม
- .....
10. การกำหนดเนื้อหาควรเน้นประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม แต่ละยุคสมัย เพื่อให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงความสัมพันธ์ของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร
- .....
11. เนื่องด้วยศิลปะไทยเป็นศิลปะที่เน้นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ผู้สอนควรบูรณาการเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยและศิลปะอิสลามทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้เหมาะสมกับนักศึกษามุสลิม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร
- .....
12. การกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับการเขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของจิตรกรรมเรือกอและ เช่น ลายกนกผสานลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยได้ โดยไม่ขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....
13. การกำหนดให้ทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ เช่น โบสถ์ วัด และโบราณสถาน ฯลฯ ที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม รวมถึงศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในงานศิลปะไทย ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....
14. ผู้สอนควรสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการให้คุณค่าของงานศิลปะที่มาจากสังคมหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจในศิลปะและวัฒนธรรมที่ต่างกัน ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

3. ด้านวิธีสอน

15. ท่านคิดว่าการสอนแบบบูรณาการสามารถนำไปใช้เพื่อปรับพื้นฐานและสร้างความเข้าใจอันดีของสองวัฒนธรรมได้หรือไม่ อย่างไร
- .....
16. ท่านคิดเห็นอย่างไร ที่ผู้สอนศิลปะไทยควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามพอสมควรที่จะทำการสอนท่ามกลางนักศึกษามุสลิมเป็นส่วนใหญ่
- .....
17. ควรสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการ โดยสอนแบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชาศิลปะอิสลาม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร (เช่น ลวดลายศิลปะแบบอิสลามที่ปรากฏในศิลปะไทย)
- .....
18. จากการศึกษาเอกสารพบว่า มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (เช่น ลายกนกผสมลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อยในจิตรกรรมเรือกอและ) และศิลปะแบบอิสลามในวัฒนธรรมไทย (เช่น ลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลามผสมลายก้านขดหรือลายกนก และลายเทพพนม พบที่วิหารวัดไผ่ จังหวัดลพบุรี) ท่านคิดว่าเราสามารถสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการในลักษณะนี้ได้หรือไม่ อย่างไร
- .....
19. การสอนแบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชาศิลปะอิสลามแบบบรรยายและสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) จะทำให้นักศึกษามุสลิมเห็นคุณค่าความสำคัญของงานศิลปะไทยอันเป็นศิลปะของชาติไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

4. ด้านสื่อการเรียนการสอน

20. การสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและความเข้าใจอันดี ควรใช้สื่อที่เป็นผลงานจริงหรือจากสถานที่จริง ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....
21. หากนักศึกษามุสลิมไม่สามารถศึกษาดูงานจากสถานที่จริง เนื่องจากขัดต่อหลักศาสนา เช่น โบสถ์ วัด หรือโบราณสถานต่างๆ ทั้งที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมและไม่มีการประกอบพิธีกรรมแล้ว ท่านคิดว่าควรมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร
- .....

22. การใช้สื่อดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต วิดีโอ ในการสอนศิลปะไทยเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะทำให้ นักศึกษามุสลิมสามารถเรียนรู้ได้เต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลว่าจะขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

5. ด้านการวัดและประเมินผล

23. ควรประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับชาวมุสลิม และการบูรณาการลวดลายของทั้งสองวัฒนธรรมก่อนและหลังเรียนของผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเป็นแนวทางในการสอนต่อไป ด้วยแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

24. ควรประเมินการเรียนรู้ศิลปะไทยของผู้เรียนว่าสามารถบูรณาการความรู้ ความเข้าใจ ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะไทยในสมัยต่างๆ (ภาคทฤษฎี) สู่การสร้างสรรค์ผลงาน (ภาคปฏิบัติ) จากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน และแบบบันทึกผลหลังการสอนทุกครั้ง ท่านเห็นด้วยอย่างไร
- .....

25. การมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญต่อการประเมินเจตคติและการปรับวิธีการสอนให้ สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทย

ที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

26. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับ วัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต
- .....
- .....
- .....
- .....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
(สำหรับผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย)

เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์
2. ด้านเนื้อหาวิชา
3. ด้านวิธีสอน
4. ด้านสื่อการเรียนการสอน
5. ด้านการวัดและประเมินผล

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ชื่อ สกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

เพศ ชาย หญิง อายุ.....ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

.....

อาชีพ.....

สถานที่ทำงาน.....

ตำแหน่ง.....

โทรศัพท์..... E-Mail.....

วุฒิการศึกษา

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

อื่นๆ โปรดระบุ.....

สาขาวิชาที่จบการศึกษา.....

สถาบันที่สำเร็จการศึกษา.....

ประสบการณ์ทางการสอนวิชาศิลปะไทย

1-5 ปี

6-10 ปี

11-15 ปี

16-20 ปี

20 ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้
ความคิดเห็นด้านทัศนคติทั่วไป

1. ศิลปะไทยตามความคิดของท่านมีความสำคัญอย่างไร
 .....
2. ศิลปะไทยมีประโยชน์ต่อผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลามด้านใดบ้าง อย่างไร
 .....
3. เนื่องจากศิลปะไทย ส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่มีเรื่องราวเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ท่านคิดว่าจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาของนักศึกษามุสลิมในวัฒนธรรมอิสลามหรือไม่ อย่างไร
 .....
4. ท่านทราบมาก่อนหรือไม่ว่า ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้ามในเรื่องของการวาดรูปคน สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตต่างๆ
 .....
5. ท่านคิดว่าควรสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามอย่างไร ให้ครอบคลุมเนื้อหาตามหลักสูตรเพื่อสามารถยืดหยุ่นกฎเกณฑ์ของศาสนาเพื่อให้ออกแบบการเรียนการสอนให้รอบด้านได้หรือไม่
 .....
6. ท่านคิดว่านักศึกษามุสลิมควรศึกษาเพื่อดูงานศิลปะไทยตามโบสถ์ วัด หรือโบราณสถานอื่นๆหรือไม่ อย่างไร
 .....

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

7. การกำหนดวัตถุประสงค์ควรบูรณาการยึดสภาพความพร้อมและความต้องการของชุมชนในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....
8. ควรกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจของสองวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิมในยุคสมัยต่างๆ (ภาคทฤษฎี) ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....

9. หากกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรม (ภาคปฏิบัติ) เช่น การเขียนส่วนประกอบอวัยวะต่างๆของชาวอาหรับในจิตรกรรมไทย ฯลฯ ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

10. การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย นักศึกษามุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเบื้องต้น รวมถึงการศึกษาดูงานในวัดหรือโบราณสถานที่มีการบูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

2. ด้านเนื้อหาวิชา

11. ท่านคิดว่าการกำหนดเนื้อหาวิชา ควรยึดแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมไทย เป็นสำคัญหรือไม่ อย่างไร

.....

12. การกำหนดเนื้อหาควรเน้นประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม แต่ละยุคสมัย เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงความสัมพันธ์ของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

.....

13. เนื่องด้วยศิลปะไทยเป็นศิลปะที่เน้นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ผู้สอนควรบูรณาการเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยและศิลปะอิสลามทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ให้เหมาะสมกับนักศึกษามุสลิม ท่านมีความเห็นอย่างไร

.....

14. การกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับการเขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของจิตรกรรมเรือกอและ เช่น หนุมานผสานลายพรรณไม้พุกษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยได้ โดยไม่ขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

15. ควรกำหนดให้นักศึกษาทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ เช่น ศาสนสถาน โบราณสถาน ฯลฯ ที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม รวมถึงศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในงานศิลปะไทย เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและเห็นคุณค่าของงานศิลปะไทย ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

3. ด้านวิธีสอน

16. ท่านคิดเห็นอย่างไร ที่ผู้สอนศิลปะไทยควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามพอสมควรที่จะทำการสอนท่ามกลางนักศึกษามุสลิมเป็นส่วนใหญ่
- .....
17. การสอนศิลปะไทย ท่านได้เชิญวิทยากรที่เป็นช่างโบราณชำนาญงาน มาสาธิตการทำงานศิลปะไทยด้วยวิธีโบราณ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของงานศิลปะจากผู้ปฏิบัติงานจริงหรือไม่ อย่างไร
- .....
18. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร หากต้องสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการ โดยสอนแบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชาศิลปะอิสลาม (เช่น ลวดลายศิลปะแบบอิสลามที่ปรากฏในศิลปะไทย)
- .....
19. จากการศึกษาเอกสารพบว่า มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (เช่น ลายกนกผสมลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อยในจิตรกรรมเรือกอและ) และศิลปะแบบอิสลามในวัฒนธรรมไทย (เช่น ลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลามผสมลายก้านขดหรือลายกนก และลายเทพพนม พบที่วิหารวัดโล้อย่าง จังหวัดลพบุรี) ท่านคิดว่าเราสามารถสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการในลักษณะนี้ได้หรือไม่ และคิดว่าครอบคลุมเนื้อหาการสอนศิลปะไทยทั้งหมดแล้วหรือไม่ อย่างไร
- .....
20. การสอนแบบสอดแทรกเนื้อหาศิลปะไทยที่บูรณาการเนื้อหาศิลปะอิสลามเข้าด้วยกัน จะสามารถทำให้นักศึกษามุสลิมเรียนรู้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยปราศจากความกังวลในเรื่องของการขัดต่อหลักศาสนา ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร
- .....
21. ท่านประสบปัญหาการถ่ายทอดความรู้และทักษะทางด้านศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามเรื่องใดบ้าง และมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร
- .....

4. ด้านสื่อการเรียนการสอน

22. เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย การสอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามควรใช้วัสดุอุปกรณ์ตามแบบอย่างของช่างโบราณ ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

23. หากนักศึกษามุสลิมไม่สามารถศึกษาดูงานจากสถานที่จริง เนื่องจากขัดต่อหลักศาสนา เช่น โบสถ์ วัด หรือโบราณสถานต่างๆ ทั้งที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมและไม่มีการประกอบพิธีกรรมแล้ว ท่านคิดว่าควรมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร

.....

24. ควรใช้สื่อในท้องถิ่นที่มีการบูรณาการของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามที่มีอยู่จริง เช่น ลวดลายไทยบนจิตรกรรมเรือกอและ หรือชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทยภายในวัด เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและความเข้าใจอันดี ควรใช้สื่อที่เป็นผลงานจริง ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

25. การใช้สื่อดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต วิดีโอ ในการสอนศิลปะไทยเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะทำให้ นักศึกษามุสลิมสามารถเรียนรู้ได้เต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลว่าจะขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

5. ด้านการวัดและประเมินผล

26. ควรประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับชาวมุสลิม และการบูรณาการลวดลายของทั้งสองวัฒนธรรมก่อนและหลังเรียนของผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเป็นแนวทางในการสอนต่อไป ด้วยแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

27. ควรประเมินพฤติกรรมการเรียนศิลปะไทยของผู้เรียนว่าสามารถบูรณาการความรู้ ความเข้าใจในภาคทฤษฎี สู่อการสร้างสรรคผลงานในภาคปฏิบัติ จากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน และแบบบันทึกผลหลังการสอนทุกครั้ง ท่านเห็นด้วยอย่างไร

.....

28. การประเมินเจตคติของผู้เรียนด้านความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ศิลปะไทยกับมุสลิมในยุคสมัยต่างๆสู่อการสร้างสรรคผลงานศิลปะ จะสามารถปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร

.....

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทย
ที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

29. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับ
วัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
(สำหรับผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะอิสลาม)

เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์
2. ด้านเนื้อหาวิชา
3. ด้านวิธีสอน
4. ด้านสื่อการเรียนการสอน
5. ด้านการวัดและประเมินผล

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ชื่อ สกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

เพศ ชาย หญิง อายุ.....ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

.....

อาชีพ.....

สถานที่ทำงาน.....

ตำแหน่ง.....

โทรศัพท์..... E-Mail.....

วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก อื่นๆ โปรดระบุ.....

สาขาวิชาที่จบการศึกษา.....

สถาบันที่สำเร็จการศึกษา.....

ประสบการณ์ทางการสอนวิชาศิลปะอิสลาม UNIVERSITY

 1-5 ปี 6-10 ปี 11-15 ปี 16-20 ปี 20 ปี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ทางความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆเกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน ดังนี้
ความคิดเห็นด้านทัศนคติทั่วไป

1. ศิลปะไทยตามความคิดของท่านเป็นอย่างไร
 .....
2. ศาสนาอิสลามมีกฎข้อห้าม เรื่องการวาดรูปคน สัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆใช่หรือไม่ อย่างไร
 .....
3. เนื่องจากศิลปะไทย ส่วนใหญ่เป็นศิลปะที่มีเรื่องราวเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ท่านคิดว่าจะส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักศึกษามุสลิมในวัฒนธรรมอิสลามหรือไม่ อย่างไร
 .....
4. ท่านคิดว่าในงานศิลปะไทย นักศึกษามุสลิมสามารถวาดเพื่อฝึกทักษะทางด้านลวดลายไทย ตัวพระ ตัวนาง และสัตว์ในหิมพานต์ได้หรือไม่ อย่างไร
 .....
5. ท่านคิดว่านักศึกษามุสลิมสามารถศึกษาเพื่อดูงานศิลปะไทยตามโบสถ์ วัด หรือโบราณสถานได้หรือไม่ อย่างไร
 .....

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

6. ผู้สอนวิชาศิลปะไทยควรกำหนดวัตถุประสงค์ที่ยึดตามสภาพพื้นหลังของชุมชนในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....
7. ผู้สอนควรกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจของสองวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม และความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิมในยุคสมัยต่างๆ (ภาคทฤษฎี) ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....
8. หากผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรม (ภาคปฏิบัติ) เช่น การเขียนส่วนประกอบอวัยวะต่างๆของชาวอาหรับในจิตรกรรมไทย ฯลฯ ท่านคิดเห็นอย่างไร
 .....

9. การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะไทย นักศึกษามุสลิมจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเบื้องต้น รวมถึงการศึกษาดูงานในวัดหรือโบราณสถานที่มีการบูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

2. ด้านเนื้อหาวิชา

10. ท่านมีแนวทางในการกำหนดเนื้อหาวิชาศิลปะไทยอย่างไร ให้สอดคล้องกับนักศึกษา muslim ภายใต้วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน
- .....
11. การกำหนดเนื้อหาควรเน้นประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม แต่ละยุคสมัย เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงความสัมพันธ์ของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร
- .....
12. เนื่องด้วยศิลปะไทยเป็นศิลปะที่เน้นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ผู้สอนควรบูรณาการเนื้อหาวิชาระหว่างศิลปะไทยและศิลปะอิสลามทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่เหมาะสมกับนักศึกษามุสลิม ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร
- .....
13. การกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับการเขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของจิตรกรรมเรือกอและ เช่น หนุมานผสานลายพรรณไม้พฤกษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยได้ โดยไม่ขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....
14. ควรกำหนดให้นักศึกษาทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ เช่น ศาสนสถาน โบราณสถาน ฯลฯ ที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม รวมถึงศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในงานศิลปะไทย เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและเห็นคุณค่าของงานศิลปะไทย ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร
- .....

3. ด้านวิธีสอน

15. ท่านคิดเห็นอย่างไร ที่ผู้สอนศิลปะไทยควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมอิสลามพอสมควรที่จะทำการสอนท่ามกลางนักศึกษามุสลิมเป็นส่วนใหญ่
- .....

16. หากต้องสอนศิลปะไทยแบบบูรณาการ แบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชา ศิลปะอิสลามที่บูรณาการการกับศิลปะไทย เช่น และศิลปะแบบอิสลามที่ปรากฏในงานศิลปะไทย (ภาคทฤษฎี) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร

17. จากการศึกษาเอกสารพบว่า มีการบูรณาการระหว่างศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (เช่น ลายกนกผสานลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อยในจิตรกรรมเรือกอและ) และ ศิลปะแบบอิสลามในวัฒนธรรมไทย (เช่น ลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลามผสานลายก้านขด หรือลายกนก และลายเทพพนม พบที่วิหารวัดโล่ห์ จังหวัดลพบุรี) ท่านคิดว่าเราสามารถ สอนศิลปะไทยแบบบูรณาการในลักษณะนี้ได้หรือไม่ อย่างไร

18. ท่านคิดว่าการสอนที่บูรณาการแบบสอดแทรกเนื้อหาศิลปะไทยกับศิลปะอิสลาม เข้าด้วยกัน จะสามารถทำให้นักศึกษามุสลิมเรียนรู้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยปราศจากการกังวลใน เรื่องของการผิดหลักศาสนา

19. ท่านมีแนวทางในการจัดกิจกรรมการสอนเพื่อส่งเสริมคุณค่า ความเข้าใจ และความสำคัญ ของงานศิลปะไทยอันเป็นศิลปะของชาติไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามอย่างไร

4. ด้านสื่อการเรียนการสอน

20. หากนักศึกษามุสลิมไม่สามารถศึกษาดูงานจากสถานที่จริง เนื่องจากขัดต่อหลักศาสนา เช่น โบสถ์ วัด หรือโบราณสถานต่างๆ ทั้งที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมและไม่มีการประกอบ พิธีกรรมแล้ว ท่านมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร

21. ควรใช้สื่อในท้องถิ่นที่มีการบูรณาการของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลามที่มีอยู่จริง เช่น ลวดลายไทยบนจิตรกรรมเรือกอและ หรือชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทยภายในวัด เพื่อให้ เกิดความซาบซึ้งและความเข้าใจอันดี ควรใช้สื่อที่เป็นผลงานจริง ท่านคิดเห็นอย่างไร

22. การใช้สื่อดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต วิดีโอ ในการสอนศิลปะไทยเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะทำให้ นักศึกษามุสลิมสามารถเรียนรู้ได้เต็มที่ โดยไม่ต้องกังวลว่าจะขัดต่อหลักศาสนา ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

5. ด้านการวัดและประเมินผล

23. ควรประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับชาวมุสลิม และการบูรณาการลวดลายของทั้งสองวัฒนธรรมก่อนและหลังเรียนของผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเป็นแนวทางในการสอนต่อไป ด้วยแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

24. ควรประเมินพฤติกรรมมีส่วนร่วมในห้องเรียนศิลปะไทยของผู้เรียนว่าสามารถบูรณาการความรู้ ความเข้าใจในภาคทฤษฎีสู่การสร้างสรรค์ผลงานในภาคปฏิบัติ จากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน และแบบบันทึกผลหลังการสอนทุกครั้ง ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร
- .....

25. การประเมินเจตคติของผู้เรียนด้านความเข้าใจทางประวัติศาสตร์ศิลปะไทยกับมุสลิมในยุคสมัยต่างๆสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ จะสามารถปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้เรียนในวัฒนธรรมอิสลาม ท่านคิดเห็นอย่างไร
- .....

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทย

ที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต

26. ท่านมีความเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต
- .....
- .....
- .....
- .....

ตารางวิเคราะห์การบูรณาการของลวดลายแบบศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ตารางที่ 1 วิเคราะห์การบูรณาการของลวดลายแบบศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

ลำดับ	รูปแบบทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่บูรณาการ	ลักษณะการนำไปใช้	การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
1	จิตรกรรมเรือกอและ	<ul style="list-style-type: none"> - ลายประจำยามแบบเรขาคณิต - ลายหน้ากระดานประจำยามเสาคอนคอกไม้ไขว้ - ลายกนกผสมลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อย - นางเงือกเขียนแบบตัวนางในศิลปะไทย - ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์ในลักษณะเรียงหน้ากระดาน - หนุมานผสมลายพรรณไม้พฤกษา - ลายมังกรในลักษณะปากมังกรที่ออกปลายของพรรณไม้แบบเถาไม้เลื้อย - ลายนกกางเขนชูรอในลักษณะผสมผสานกับลายแข้งสิงห์ - ลายดอกพุทตานผสมผสานกับลายพรรณไม้แบบเถาไม้เลื้อย - ลายนกกางเขนลายไทยประยุกต์ - นกยูงทรงซิ้งอ หรือนกสิงห์ มีรูปร่างคล้ายราชสีห์ - ลายหงส์ผสมลายก้านขดฝักกูด 	<p>เครื่องมือประกอบอาชีพ และผลิตภัณฑ์ประจำจังหวัดของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)</p>	<p>เขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของจิตรกรรมเรือกอและ</p>	

ตารางที่ 1 วิเคราะห์การบูรณาการของลวดลายแบบศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

ลำดับ	รูปแบบทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่บูรณาการ	ลักษณะการนำไปใช้	การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
2	ประติมากรรมมีหีบอบ (สำหรับอิมามใช้ใน การละหมาด) แหล่งที่ พบ คือ มัสยิดต้นสน และ มัสยิดบางหลวง	<ul style="list-style-type: none"> - มีลักษณะธรรมมาศวดของพระสงฆ์ในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น - หลังคาหน้าจั่วสองชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ โดยช่อฟ้ามีจอยปากแบบปากนก - ใบระกาแทนครีบนาค - ทางหงส์ตกแต่งแบบนาคปัก แปลงเป็นรูปของหงส์ แทนนาคทำเศียรของทางพุดศาสนา - ลายหน้าบันตกแต่งด้วยลายช่อหางโตก้านขดตัดเป็นรูปใบไม้ - ลายช่อหางโตออกแบบในลักษณะลายสัญลักษณ์แบบมุสลิม คือ ดาวและจันทร์เสี้ยวอยู่กลางลายดอกบัว - ลายประจายามขนานด้วยลายกระจังเจ็มและลายบัวรวมต่อด้วยเชิงล่างเป็นลายกระจังรวมแบบลายไทย ประดับแกะสลักดูเป็นลายประจายาม 	ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	เรียนรู้ประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม (สมัยกรุงธนบุรี, สมัยอยุธยา, สมัยรัตนโกสินทร์)	เขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของประติมากรรม มีหีบอบ

ตารางที่ 1 วิเคราะห์การบูรณาการของลวดลายแบบศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

ลำดับ	รูปแบบทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่บูรณาการ	ลักษณะการนำไปใช้	การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
2 (ต่อ)	ประติมากรรมมิมบร (ธรรมมาสแสดงธรรม) ใช้สำหรับเป็นธรรมาสน์ แสดงธรรมเทศนาในวันศุกร์หรือโอกาสอื่นๆ แหล่งที่พบ คือ มัสยิดต้นสน	<ul style="list-style-type: none"> - หลังคาโค้งหน้าจั่วรูปครึ่งวงกลม ประดับลายอักษรอัลกุรอานในรูปแบบกลม - มียอดเป็นลายกระจังกลีบบัว เจียงเป็นลายกลีบบัวครึ่งดอก ขนาดด้วยลายกนก สองข้างของลายอัลกุรอานเป็นลายสัญลักษณ์ดาวและจันทร์เสี้ยวในรูปดอกบัว - กรอบของหน้าจั่วประดับด้วยลายกระจังรวมและใบระกา ยอดเป็นลายช่อดอกไม้แบบลายกระจังเต็ม - สองข้างของหน้าจั่วเป็นลายหางหงส์ที่ออกแบบในลักษณะลายช่อดอกไม้แบบพรรณไม้พฤกษา - กรอบล่างเป็นลายกระจัง เสากลมลงรักปิดทองประดับกระจกเคลือบสีเขียว ซึ่งเป็นการประดับกระจกในแบบโบราณ 	ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	เรียนรู้ประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม (สมัยกรุงธนบุรี, สมัยอยุธยา, สมัยรัตนโกสินทร์)	เขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของประติมากรรมมิมบร

ตารางที่ 1 วิเคราะห์การบูรณาการของลวดลายแบบศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

ลำดับ	รูปแบบทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่บูรณาการ	ลักษณะการนำไปใช้	การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
3	สถาปัตยกรรมมัสยิด แหล่งที่พบ คือ มัสยิดต้นสน มัสยิดบางหลวง และมีมัสยิดตะโละมาเนาะ	<ul style="list-style-type: none"> - มัสยิดฉาบด้วยปูนขาว จึงมักเรียกว่าสีขาว และนับว่าเป็นมัสยิดที่คล้ายวัดมาก - ภายในตกแต่งฝาผนังด้วยการฝังเครื่องถ้วยชาม ซึ่งจารึกด้วยถ้อยคำในการปฏิญาณตนไว้นกักำแพงผนัง - ฉายปูนปั้นดอกพุทตานอกแบบในลักษณะให้เข้ากับหน้าบันอาคารมัสยิดบางหลวงหรืออุษุมิขาว - กรอบหน้าต่างเป็นลายพรรณไม้พุดกษาแแทนใบระกา - ฉายปูนปั้นดอกพุทตานและลายกนกसानพรรณไม้พุดกษาตรงประตูอาคารมัสยิดมัสยิดบางหลวง - ฉายปูนปั้นรูปเหมือนลายกระหนก 	ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	<p>เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม (สมัยกรุงธนบุรี, สมัยอยุธยา, สมัยรัตนโกสินทร์)</p>	<p>สร้างสรรค์มัสยิดในลักษณะการเขียนสถาปัตยกรรมแบบจิตรกรรมไทย</p>

ตารางวิเคราะห์การบูรณาการของศิลปะ วัฒนธรรมและลวดลายแบบอิสลามในศิลปะไทย

ตารางที่ 2 วิเคราะห์การบูรณาการของศิลปะ วัฒนธรรมและลวดลายแบบอิสลามในศิลปะไทย

ลำดับ	รูปแบบทางศิลปกรรม ของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่บูรณาการ	ลักษณะการนำไปใช้	การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
1	ชาวอาหรับในงาน จิตรกรรมไทย	<ul style="list-style-type: none"> - คนธรรมดา วิทยากรและบรรดาชาวอาหรับ ที่มีลักษณะและเครื่องแต่งกายอย่างชาวเทศ เช่น มุสลิม (เปอร์เซีย) ภายในอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี - จิตรกรรมฝาผนังวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพฯ แสดงภาพขุนนางในราชสำนักไทย ที่เป็นมุสลิม - แม่ทัพชาวเปอร์เซีย จิตรกรรมฝาผนัง เรื่องมโหสถ ที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ - ชาวเปอร์เซีย จิตรกรรมฝาผนังวัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ - ชาวต่างชาติ ฝรั่งเศสและมุสลิม (อิหร่าน) บนตู้พระธรรมลายรดน้ำ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร - ชั้นที่แจก ปลายตันทอเขียนวังสวนผักกาด กรุงเทพฯ - ชาวมุสลิมบนจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดอุโบสถ วัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี - ขุนนางกรมท่าชาวามุสลิมในสมุดภาพวีการะบวนพยุหยาตราพระภักฐิสถกมกรศ รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดยม พระนครศรีอยุธยา 	<p>ระดับฝาผนังในโบสถ์ วัดทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา</p>	<p>เรียนรู้ประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม (สมัยกรุงธนบุรี, สมัยอยุธยา, สมัยรัตนโกสินทร์)</p>	<p>เขียนส่วนประกอบต่างๆของชาวอาหรับในลักษณะจิตรกรรมไทย เช่น ตา จมูก ปาก หน้า ลำตัว แขน ขา ฯลฯ</p>

ตารางที่ 2 วิเคราะห์การบูรณาการของศิลปะ วัฒนธรรมและลวดลายแบบอิสลามในศิลปะไทย (ต่อ)

ลำดับ	รูปแบบทางศิลปกรรมของวัฒนธรรมอิสลาม	ลวดลายไทยที่บูรณาการ	ลักษณะการนำไปใช้	การเรียนรู้ทางศิลปศึกษา	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
2	ลวดลายแบบอิสลามในงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมไทย	<ul style="list-style-type: none"> - ลายซัดसानแบบอิสลามผสมผสานลายก้านขดออกปลายลายเป็นภาพ คล้ายลายกนก บนขอบบานประตูหน้าต่างไม้วัดกุฎีจังหวัดเพชรบุรี - ลายดอกกรักร้อยผสมสี่มุม ประกอบเป็นลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลาม และลายก้านขด พบที่ลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหาร วัดนางพญา จังหวัดสุโขทัย - ลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลามผสมผสานลายก้านขด หรือลายกนก และลายเทพพนม พบที่วิหารวัดไธเสย์ จังหวัดลพบุรี - ลายลักษณะนี้ยังพบที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือธรรมาสน์สวดที่ลายกรอบหน้าบุษบกธรรมาสน์ วัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดเสนาะทอง จังหวัดลพบุรี วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ฯลฯ - ลายพรรณพฤกษาประกอบสัตว์ ที่วัดพระธรรมวัดเชิงหวาย - ลายก้านขดสอดไขว้ ปูนปั้นประดับหน้าบันซุ้มจระรา วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ - ลายก้านขดวงกนหอยผสมลายกรอบสอดไขว้ พบที่ธรรมาสน์สลักไม้ วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก 	ลวดลายประดับโบสถ์ วัดทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา	<p>เรียนรู้ประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมุสลิม (สมัยกรุงธนบุรี, สมัยอยุธยา, สมัยรัตนโกสินทร์)</p>	<p>ออกแบบลวดลายแบบศิลปะอิสลามโดยบูรณาการกับลวดลายของศิลปะไทย</p>

**แนวทางการสอนวิชาศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ตามหลักองค์ประกอบ
การสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) 5 ด้าน**

แนวทางการสอนวิชาศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ตามหลักองค์ประกอบการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต)

หัวข้อ	จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของรายวิชา	เนื้อหาวิชา	วิธีสอน	สื่อการเรียนการสอน	การวัดและประเมินผล
1. ประวัติศาสตร์ (ภาคทฤษฎี)	1. เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม	1. ความเป็นมา ความสำคัญและวิวัฒนาการศิลปะไทยในสมัยต่างๆ - ประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างไทยกับมุสลิม เช่น สมัยกรุงธนบุรี สมัยอยุธยาสมัยรัตนโกสินทร์ - ประเภทและลักษณะของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม (งาน จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะการช่างของไทย)	- แบบบรรยาย - แบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชาศิลปะอิสลาม - แบบสืบสอบ	- เอกสารประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - ผลงานจริงหรือจำลอง - ภาพถ่ายทางโบราณสถาน - โบราณสถานต่างๆ	- ประเมินความรู้ ความเข้าใจ ด้านที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 1 ด้วยการถาม-ตอบ - ประเมินพฤติกรรมการตอบสนองระหว่างเรียนด้วยแบบประเมินพฤติกรรมการเรียน - ประเมินจากแบบบันทึกผลหลังการสอน - อื่นๆ
2. สร้างสรรค์ ลวดลายที่บูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม (ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ)	2. เพื่อให้สามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิธีกลายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้	2. เขียนลวดลายไทยเบื้องต้นและสัตว์ในจินตนาการ คือ ลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในงานจิตรกรรมเรือกอและ เช่น - ลายกนกเส้นลายพรหมพฤษภพฤษภแบบเก่าใหม่ - ลายมังกรในลักษณะปากมังกรที่ออกลายของพรรณไม้แบบเก่าใหม่ - ลายนกกาเหาะชูรอในลักษณะเส้นสายกับลายแข้งสิงห์ ฯลฯ 3. ลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม	- แบบบรรยาย - แบบสอดแทรก (infusion) เนื้อหาวิชาทางด้านลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม - แบบสาธิต	- เอกสารประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ - ผลงานจริง - ภาพถ่ายทางโบราณสถาน - โบราณสถานต่างๆ	- ประเมินความรู้ ความเข้าใจ ด้านที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 2,3,4 ด้วยการถาม-ตอบ - ประเมินพฤติกรรมการตอบสนองระหว่างเรียนด้วยแบบประเมินพฤติกรรมการเรียน - ประเมินจากแบบบันทึกผลหลังการสอน

แนวทางการสอนวิชาศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ตามแนวคิดทฤษฎีการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) (ต่อ)

หัวข้อ	จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของรายวิชา	เนื้อหาวิชา	วิธีสอน	สื่อการเรียนการสอน	การวัดและประเมินผล
2. สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่บูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม (ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ) (ต่อ)	2. เพื่อให้สามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิถีศิลปะที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้ (ต่อ)	- ลายพรรณพฤกษา - ลายเรขาคณิต - ลายอักษรประดิษฐ์ 4. เขียนลวดลายไทยในงานประติมากรรมหรือหัตถกรรม เช่น - กรอบหน้าต่างเป็นลายพรรณไม้พฤกษาแทนใบระกา - ลายปูนปั้นดอกพุดตานและลายกนกสถานพรรณไม้พฤกษา - ลายใบไม้ขึ้นรูปเหมือนลายกระหนก ฯลฯ - เขียนมีสติกในลักษณะของการเขียนสถาปัตยกรรมแบบจิตรกรรมไทย (ต่อ)	(ต่อ)	(ต่อ)	(ต่อ)
3. สร้างสรรค์ภาพคน สัตว์แบบแยกส่วน	3. เพื่อให้สามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้ (ภาคปฏิบัติ) 4. เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะไทยที่เกิดจากบูรณาการ	5. เขียนส่วนประกอบต่างๆของชาวอาหรับในลักษณะจิตรกรรมไทย เช่น ตา จมูก ปาก หน้า ลำตัว แขน ฯลฯ โดยแยกเป็นส่วนๆ เช่น - คนอริยวิทย์ และบรรดาชาวอาหรับ เช่น มุสลิม (เปอร์เซีย) ภายในอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี - มุสลิม (อิหร่าน) บนตู้พระธรรมลายรดน้ำ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร	- แบบบรรยาย - แบบสอดแทรกเนื้อหาวิชาทางด้านวัฒนธรรมอิสลาม (infusion) - แบบสาธิต	- เอกสารประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ผลงานจริง - ภาพถ่ายผลงาน - ใบบรรณสถาน	- ประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 5 ด้วยการถาม-ตอบ - ประเมินพฤติกรรมการตอบสนองระหว่างเรียนด้วยแบบประเมินพฤติกรรมการเรียน - ประเมินจากแบบบันทึกผลหลังการสอน

แนวทางการสอนวิชาศิลปะที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ตามแนวคิดทฤษฎีการสอนระดับอุดมศึกษา (ปริญญาบัณฑิต) (ต่อ)

หัวข้อ	จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของรายวิชา	เนื้อหาวิชา	วิธีสอน	สื่อการเรียนการสอน	การวัดและประเมินผล
3. สร้างสรรค์ภาพคน สัตว์แบบแยกส่วน (ภาคปฏิบัติ) (ต่อ)	3. เพื่อให้สามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้ 4. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในงานศิลปะไทยที่เกิดจากการบูรณาการ (ต่อ)	6. เขียนและออกแบบวาดลายแบบศิลปะอิสลามที่บูรณาการในศิลปะไทย เช่น - ลายขีดสามแฉงอิสลามผสมลายก้านดอกอกปลายลายเป็นภาพ คล้ายลายกนก - ลายดอกกรักร้อยผสมสีมม ประกอบเป็นลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลาม - ลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลามผสมลายก้านขด หรือลายกนก และลายเทพพนม - ลายพรรณพฤกษาประกอบสัตว์ - ลายก้านขดสอดไขว้ - ลายก้านขดวงกันหอยผสมลายกรอบสอดไขว้ ฯลฯ (ต่อ)	(ต่อ)	(ต่อ)	(ต่อ)
4. ทัศนศึกษาศิลปะที่มีกระบวนการของวัฒนธรรมสลวงวัฒนธรรม	5. เพื่อปลูกฝังให้มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะและวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ (ด้านเจตคติ) - ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอนศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม	7. ทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ที่มีการบูรณาการระหว่าง 1. ศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม - จิตรกรรมเรือกอและ - ประติมากรรมหีบหอบและมัสยิด - สถาปัตยกรรมมัสยิด 2. ศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในงานศิลปะไทย - ชาวอาหรับในงานจิตรกรรมไทย - ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานศิลปะไทย	- แบบบรรยาย - แบบสอดแทรก (infusion) - ศึกษานอกห้องเรียน	- สถานที่จริง เช่น มัสยิดที่มีลวดลายไทยมาบูรณาการและโบราณสถานต่าง - สื่อดิจิทัล (รูปภาพ วิดีโอ ฯลฯ)	- ประเมินความรู้ ความเข้าใจด้านที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 6 ด้วยคำถาม-ตอบ - ประเมินพฤติกรรมการตอบสนองระหว่างเรียนด้วยแบบประเมินพฤติกรรมการเรียน

**แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต**

มคอ.3

รายละเอียดของรายวิชา

ชื่อสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขต/คณะ/ภาควิชา วิทยาเขตปัตตานี คณะศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการศึกษา

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. รหัสและชื่อรายวิชา 277-208 (Introduction To Thai Art)
2. จำนวนหน่วยกิต 2(1-2-3)
3. หลักสูตรและประเภทของรายวิชา
  - 3.1 เป็นรายวิชาในหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศิลปศึกษา)
  - 3.2 เป็นวิชา วิชาบังคับ วิชาเลือก [ระบุกลุ่มวิชา (ถ้ามี)].....
 อื่นๆ (ระบุ) วิชาเลือกเสรี
4. อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาและอาจารย์ผู้สอน
  - 4.1 อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์
  - 4.2 อาจารย์ผู้สอน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์
5. ภาคการศึกษา/ชั้นปีที่เรียน
ภาคการศึกษาที่ 2 ชั้นปีที่ 2
6. รายวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน (Pre-requisite) (ถ้ามี)
 ไม่มี
 รายวิชา ..... (.....)
7. รายวิชาที่ต้องเรียนพร้อมกัน (Co-requisites) (ถ้ามี)
 ไม่มี
 รายวิชา ..... (.....)
8. สถานที่เรียน
อาคาร 27 แผนกวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
9. วันที่จัดทำหรือปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด
 วันที่จัดทำรายวิชา วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 วันที่ปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมวดที่ 2 จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

1. จุดมุ่งหมายของรายวิชา

- 1.1 เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม
- 1.2 เพื่อให้สามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิธีผูกลายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้
- 1.3 เพื่อให้สามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้
- 1.4 เพื่อปลูกฝังให้มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

2. วัตถุประสงค์ในการพัฒนา/ปรับปรุงรายวิชา

เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ

หมวดที่ 3 ลักษณะและการดำเนินการ

1. คำอธิบายรายวิชา

ทฤษฎีและการปฏิบัติวาดภาพพระบายสี ลายไทย ภาพคน ภาพสัตว์ และภาพองค์ประกอบอื่น ๆ
Theories of Thai painting : humans, animals and other objects

2. จำนวนชั่วโมงที่ใช้ต่อภาคการศึกษา

บรรยาย	ปฏิบัติการ	ศึกษาด้วยตนเอง	การฝึกปฏิบัติงานภาคสนาม/การฝึกงาน	สอนเสริม
15 ชั่วโมง/ภาคการศึกษา	15 ชั่วโมง/ภาคการศึกษา	20 ชั่วโมง/ภาคการศึกษา	-	-

3. จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่อาจารย์ให้คำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการแก่นักศึกษาเป็นรายบุคคล
2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

หมวดที่ 4 การพัฒนาผลการเรียนรู้ของนักศึกษา

ผลการเรียนรู้แต่ละด้านที่มุ่งหวังจะพัฒนานักศึกษา

1. คุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
1) มีจิตสาธารณะ มีความอดทน ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง	1) การเรียนรู้โดยการปฏิสัมพันธ์เชิงปฏิบัติการ	1) วัดและประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรม
2) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต	2) การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครูเป็นรายปีตลอดหลักสูตร	2) วัดและประเมินจากผลการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครูเป็นรายปีตลอดหลักสูตร

2. ความรู้

ความรู้ที่ต้องได้รับ	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
1) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติงานศิลปะแขนงต่าง ๆ การวางแผนแนวคิด การวิจัย การดำเนินการและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการสร้างผลงานศิลปะและนำเสนอผลงาน	1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ 2) การทบทวนวรรณกรรมและสรุปสถานะขององค์ความรู้ 3) การเรียนรู้โดยการปฏิสัมพันธ์เชิงปฏิบัติการ	1) วัดและประเมินจากผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ 2) วัดและประเมินจากผลการทบทวนวรรณกรรมและสรุปสถานะขององค์ความรู้ 3) วัดและประเมินจากการเรียนรู้โดยการปฏิสัมพันธ์เชิงปฏิบัติการ
2) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของศิลปะตะวันออกและตะวันตกยุคต่าง ๆ โบราณสถานสำคัญด้านศิลปะแนวคิดของศิลปินแต่ละยุค ศิลปะไทยประเภทต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะ		
3) สุนทรียศาสตร์		

3. ทักษะทางปัญญา

ทักษะทางปัญญาที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
1) คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่าเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้องในศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศึกษา 2) สามารถนำความรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้และรู้จักการแก้ปัญหา พัฒนาและพัฒนาผู้เรียน 3) สามารถทำการวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ 4) มีความเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานอย่างมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการสอนศิลปศึกษา	1) การทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ 2) การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมอย่างมีวิสัยทัศน์	1) วัดและประเมินจากผลการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ 2) วัดและประเมินจากผลการวิจัยและพัฒนา นวัตกรรม

4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
1) มีความไวในการรับรู้ความรู้สึกของผู้เรียนศิลปศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 2) พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมีความรับผิดชอบ	1) การเรียนแบบมีส่วนร่วม ปฏิบัติ 2) การเป็นผู้นำแบบมีส่วนร่วมในการนำเสนองานวิชาการ 3) การคิดให้ความเห็นและการรับฟังความคิดเห็นแบบสะท้อนกลับ	1) วัดและประเมินจากผลการเรียนรู้แบบร่วมมือ 2) วัดและประเมินผลจากการศึกษาค้นคว้า/แก้โจทย์ปัญหา 3) วัดและประเมินจากผลการนำเสนอผลงานกลุ่มและการเป็นผู้นำในการอธิบาย ชักถาม

5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
1) มีความไวในการวิเคราะห์สรุปความคิดรวบยอดข้อมูลข่าวสารจากผู้เรียนศิลปะศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา	1) การติดตามวิเคราะห์และนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษาจากข่าวหนังสือพิมพ์	1) วัดและประเมินจากผลการติดตามวิเคราะห์และนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษา
2) มีดุลยพินิจในการเลือกใช้ข้อมูลสารสนเทศสำหรับผู้เรียนศิลปะศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาได้อย่างเหมาะสม	2) การสืบค้นและนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	2) วัดและประเมินจากผลการสืบค้นและนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

หมวดที่ 5 แผนการสอนและการประเมินผล

1. แผนการสอน

ลำดับที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอนและสื่อที่ใช้		อาจารย์ผู้สอน
			วิธีสอน	สื่อ	
1-2	ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความสำคัญและวิวัฒนาการศิลปะไทยในสมัยต่างๆ (ความสัมพันธ์เด่นชัดระหว่างไทยกับมุสลิม เช่น สมัยกรุงธนบุรี สมัยอยุธยาสมัยรัตนโกสินทร์) นำมาซึ่งศิลปะวัฒนธรรมที่มีการบูรณาการซึ่งกันและกัน เช่น ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะการช่างของไทย	4	- บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น อภิปราย - สอดแทรกเนื้อหาวิชา (infusion) ศิลปะอิสลามและหลักคำสอนเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม	- เอกสาร - ประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - ผลงานจริงหรือจำลอง - ภาพถ่ายทางโบราณสถาน - โบราณสถานต่างๆ	
3	วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทย - วัสดุอุปกรณ์ต่างๆแบบช่างโบราณและแบบปัจจุบัน	2	- บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น	- วัสดุและอุปกรณ์ต่างๆของจริง - Power Point	

แผนการสอน (ต่อ)

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนการสอนและสื่อที่ใช้		อาจารย์ ผู้สอน
			วิธีสอน	สื่อ	
4-6	<p>ศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม</p> <p>1) เขียนลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในลักษณะของจิตรกรรมเรือกอและ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลายประจายามแบบเรขาคณิต - ลายหน้ากระดานประจายาม <p>ผลงานดอกไม้ไขว้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลายกนกผสานลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อย - ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์ในลักษณะเรียงหน้ากระดาน - ลายดอกพุดตานผสานกับลายพรรณไม้แบบเถาไม้เลื้อย - ลายนกเขาสานลายไทยประยุกต์ - นกบุหงงซึ่งอ หรือนกสิงห์ มีรูปร่างคล้ายราชสีห์ - ลายหงส์ผสานลายก้านขดผักกูด ฯลฯ <p>2) ลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม</p> <p>3) เขียนลวดลายไทยในงานประติมากรรม (มีหีบหรือมีมับร) และสถาปัตยกรรมมัสยิด เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - กรอบหน้าบันเป็นลายพรรณไม้พฤกษาแทนใบระกา - ลายปูนปั้นดอกพุดตานและลายกนกผสานพรรณไม้พฤกษา - ลายใบไม้ขึ้นรูปเหมือนลายกระหนก ฯลฯ (ต่อ) 	6	<ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น - ปฏิบัติงาน - อภิปรายกลุ่ม - สอดแทรกเนื้อหาวิชา (infusion) ทางด้านลักษณะและประเภทของศิลปะอิสลาม - แบบสาธิต - อภิปรายกลุ่ม - สืบสอบ 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร - ประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ - ผลงานจริง - ภาพถ่าย - โบราณสถาน - โบราณสถาน - ต่างๆ 	

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอนและสื่อที่ใช้		อาจารย์ ผู้สอน
			วิธีสอน	สื่อ	
7-9	<p>ศิลปะและวัฒนธรรมอิสลามในศิลปะไทย</p> <p>1) ลักษณะของลวดลายศิลปะอิสลามที่ปรากฏในงานศิลปะไทย</p> <p>2) เขียนส่วนประกอบต่างๆของชาวอาหรับในลักษณะจิตรกรรมไทย เช่น ตา จมูก ปาก หน้า ลำตัว แขน ขา ฯลฯ โดยแยกเป็นส่วนๆ เช่น</p> <p>- คนธรรพ์ วิทยาธรและบรรดาชาวอาหรับ เช่น มุสลิม (เปอร์เซีย) วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี</p> <p>- มุสลิม (อิหร่าน) บนตู้พระธรรมลายรดน้ำ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร</p> <p>3) ลวดลายแบบศิลปะอิสลามในงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมไทย</p> <p>- ลายขีดสานแบบอิสลามผสมลายก้านขดออกปลายลายเป็นภาพคล้ายลายกนก</p> <p>- ลายดอกกรักร้อยผสมสีมูมประกอบเป็นลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลาม</p> <p>- ลายกรอบสอดไขว้แบบอิสลามผสมลายก้านขด หรือลายกนกและลายเทพพนม</p> <p>- ลายพรรณพฤกษาประกอบสัตว์</p> <p>- ลายก้านขดสอดไขว้</p> <p>- ลายก้านขดวงกันหอยผสมลายกรอบสอดไขว้ ฯลฯ</p>	6	<ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความคิดเห็น - ปฏิบัติงาน - สอดแทรกเนื้อหาวิชา (infusion) ทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมตามที่ถูกต้องตามหลักการอิสลาม - แบบสาธิต - อภิปรายกลุ่ม - สืบสอบ 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร - ประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ - ผลงานจริง - ภาพถ่าย - โบราณสถาน 	

แผนการสอน (ต่อ)

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอนและสื่อที่ใช้		อาจารย์ ผู้สอน
			วิธีสอน	สื่อ	
10-11	<p>การเขียนสถาปัตยกรรมไทย โดย ออกแบบมัสยิดในลักษณะของการ เขียนแบบจิตรกรรมไทย เช่น มัสยิดต้นสน มัสยิดบางหลวง มัสยิดตะโกละมาเนาะ ฯลฯ</p> <ul style="list-style-type: none"> - มัสยิดทรงไทย - ลายปูนปั้นดอกพุดตานออกแบบ ในลักษณะให้เข้ากับหน้าบันอาคาร มัสยิด - กรอบหน้าบันเป็นใบระกา หรือ ลายพรรณไม้พฤษชาติแทนใบระกา - ลายปูนปั้นดอกพุดตานและลาย กนกผานพรรณไม้พฤษชาติ - ลายใบไม้ขึ้นรูปเหมือนลาย กระหนก 	4	<ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความ ความคิดเห็น - ปฏิบัติงาน - สอดแทรกเนื้อหา วิชา (infusion) ทางด้านศิลปะและ วัฒนธรรมอิสลาม - แบบสาธิต 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร - ประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ ต่าง ๆ ในการ สร้างสรรค์ - ผลงานจริง - ภาพถ่ายผลงาน โบราณสถาน 	
12	<p>การเขียนภาพสัตว์หิมพานต์ที่ ปรากฏในงานจิตรกรรมเรือกอและ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - นางเงือกเขียนแบบตัวนางใน ศิลปะไทย - พญานาคผานลายพรรณไม้ พฤษชาติ - ลายนกกะเรียนผานลายไทย ประยุกต์ - นกบุหงงซิงอ หรือนกสิงห์ มี รูปร่างคล้ายราชสีห์ - ลายหงส์ผานลายก้านขดผักกูด - ลายนกเขามผานลายไทย ประยุกต์ ฯลฯ 	2	<ul style="list-style-type: none"> - บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความ ความคิดเห็น - ปฏิบัติงาน - สอดแทรกเนื้อหา วิชา (infusion) ทางด้านศิลปะ ความเชื่อและหลัก คำสอนของ วัฒนธรรมอิสลาม - แบบสาธิต 	<ul style="list-style-type: none"> - เอกสาร - ประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ ต่าง ๆ ในการ สร้างสรรค์ - ผลงานจริง 	

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนการสอนและสื่อที่ใช้		อาจารย์ ผู้สอน
			วิธีสอน	สื่อ	
13-14	การออกแบบโดยใช้ลวดลายจาก ศิลปะไทยมาประยุกต์ผสมลาย พรรณพฤกษาใช้ในวัฒนธรรม อิสลามอย่างสร้างสรรค์ เช่น จิตรกรรมเรือกอและฮีญาบ (ผ้าคลุมศีรษะ)	4	- บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความคิด - ปฏิบัติงาน - สอดแทรกเนื้อหา วิชา (infusion) ทางด้านศิลปะและ วัฒนธรรมอิสลาม - แบบสาคิต	- เอกสาร - ประกอบการสอน - สื่อดิจิทัล (Power Point) - วัสดุและอุปกรณ์ ต่างๆในการ สร้างสรรค์ - ผลงานจริง	
15	ทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ที่มี การบูรณาการด้านความสัมพันธ์ ระหว่าง - ศิลปะไทยในวัฒนธรรม อิสลามและ - วัฒนธรรมอิสลามในงานศิลปะ ไทย	2	- วิทยากร ผู้เชี่ยวชาญด้าน ศิลปะไทย - บรรยาย/ซักถาม - แลกเปลี่ยนความคิด - สอดแทรกเนื้อหา วิชา (infusion) ด้านศิลปะและ วัฒนธรรมอิสลาม - อภิปรายกลุ่ม	- กล้องถ่ายภาพ - สมุดจดบันทึก	

2. แผนการประเมินผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้	วิธีการประเมิน	สัปดาห์ที่ ประเมินผล	สัดส่วนของการ ประเมินผล
1. คุณธรรม จริยธรรม	1) ประเมินจากการเข้าชั้นเรียน อย่างสม่ำเสมอ ตรงเวลา 2) ประเมินจากการร่วมกิจกรรม ในชั้นเรียน 3) ประเมินจากงานที่ได้รับ มอบหมาย	ทุกสัปดาห์	10%

ผลการเรียนรู้	วิธีการประเมิน	สัปดาห์ที่ประเมินผล	สัดส่วนของการประเมินผล
2. ความรู้ -การบูรณาการทางศิลปะไทย ในวัฒนธรรมอิสลามภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ	1) ประเมินจากการร่วมกิจกรรม ในชั้นเรียน 2) ประเมินจากงานที่ได้รับ มอบหมาย	ทุกสัปดาห์	65%
3. ทักษะทางปัญญา	1) ประเมินจากการร่วมกิจกรรม ในชั้นเรียน 2) ประเมินจากงานที่ได้รับ มอบหมาย	ทุกสัปดาห์	10%
4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลและความรับผิดชอบ	1) ประเมินจากการร่วมกิจกรรม ในชั้นเรียน 2) ประเมินจากงานที่ได้รับ มอบหมาย	ทุกสัปดาห์	10%
5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ	1) ประเมินจากการร่วมกิจกรรม ในชั้นเรียน 2) ประเมินจากงานที่ได้รับ มอบหมาย	ทุกสัปดาห์	5%

หมวดที่ 6 ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

1. ตำราและเอกสารหลัก

กรมศิลปากร. (2501). จิตรกรรมศิลปะวัตถุประสังคโบราณในกรุงพระปรางค์ราชบูรณะ. ม.ป.พ.

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2553). **สมุดข่อย**. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ครองชัย หัตถา. (2548). **ประวัติศาสตร์ปัตตานี สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง**.

ภาคภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

จเร รักแก้ว. (2537). **วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือกอลและในจังหวัดปัตตานี**. ปริญญาโทศิลปศึกษา

ศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

จिरพันธ์ สมประสงค์. (2544). **เทคนิคการสร้างสรรค์ศิลปะลายรดน้ำ (ยุคใหม่)**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

เจนจิรา เบญจพงศ์. (2549). **ลวดลายประดับแบบอิสลามในศิลปะไทย (พุทธศตวรรษที่ 21 - 23).**

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดิเรก กุลศิริสวัสดิ์. (2545). **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย.**

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มติชน.

เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว. (2545). **การสอนแบบบูรณาการ.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้อายุ

ประยูร อุลุชาฎะ. (2550). **ความงามในศิลปะไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ประเสริฐ ศีลรัตน์. (2542). **สุนทรียะทางทัศนศิลป์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ปัญญา เทพสิงห์. (2548). **ศิลปะเอเชีย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผู้จัดการ. **มัสยิดบางหลวง มัสยิดทรงไทย ศิลปะ 3 ชาติ หนึ่งเดียวในโลก.** (2547). [ออนไลน์].

แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/daily/ViewNews.aspx?News>

ID=9470000019006.

พระยาอนุমানราชชน. (2521). **เทศกาลลอยกระทง.** กรุงเทพมหานคร : กองวัฒนธรรมกรมการศาสนา.

พิทักษ์ สายพันธ์. 2513. **ตำราหลักการเขียนลายไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพื่ออักษร.

พิริยศ ราอิมมูลา. (2522). **ชาวมุสลิมในประเทศไทย. แก้วสน.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี. 1(พฤศจิกายน 2522 – กุมภาพันธ์ 2523) : 44

พรเพ็ญ กลัดไวยเนตร. (2553). **แนวทางการเรียนการสอนศิลปะการวาดภาพเหมือนคนและสัตว์**

ตามหลักศาสนาอิสลาม. วิทยานิพนธ์ สาขาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

เพ็ญศรี กาญจน์มัย และนันทนา กบิลกาญจน์. (2521). **บทบาทมุสลิมในปลายอยุธยา-ธนบุรี พ.ศ.**

2300 - 2325. รายงานผลการวิจัยเสนอต่อสำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

มานะ ทองสอดแสง. 2542. **ศึกษาศิลปะลายไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรพิทยา.

ไมเคิล ไรท์. (2531). **อิทธิพลอิสลามในสถาปัตยกรรมสุโขทัย. ศิลปวัฒนธรรม. 9(10)(สิงหาคม) :**

112-114.

วิทย์ พัฒนกันเงิน. (2547). **สารน่ารู้ในศิลปะไทย.** กรุงเทพมหานคร : ปิรามิด.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2528). **จิตรกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

วุฒิ วัฒนสิน. (2540). **เรือกอลและ ศึกษาลวดลายจิตรกรรม.** ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการ

การศึกษา สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

- ศุภชัย นทีตานนท์. (2549). **การศึกษาการเรียนการสอนศิลปะไทย ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สงวน รอดบุญ. (2529). **ศิลปกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สันติ เล็กสุขุม. 2545. **กระหนกในดินแดนไทย**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.
- สมคิด หงษ์สุวรรณ. 2546. **ลวดลายประกอบในศิลปะไทย**. กรุงเทพมหานคร : วาดศิลป์.
- สรยุทธ ชื่นภักดี. (2544). **มุสลิมสมัยต้นสนับบรรพชนสามยุคสมัย**. คณะกรรมการจัดงานเสวนา.
กรุงเทพมหานคร : หจก.จิรัชการพิมพ์.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2535). **วัฒนธรรมอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ทางนำ.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **กลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในธนบุรี**. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์. ปีที่ 4(1) (มกราคม – เมษายน 2541) : 60-61
- อาติศรี อิศรีส รักษาภรณ์. (2552). **แนวคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมสมัยในกรุงเทพฯ**.
วิทยานิพนธ์ศึกษบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Badrul, I. (2006). **Muticulturalism in Art Education : A Malaysia Perspective**.
Faculty of Education, Universiti Teknologi Mara Malaysia.
- Bode.P. (2005). **Multicultural Art Education Voices of Art Teachers and
Students in The Postmodern Era**. in partial fulfillment of the requirements for
the degree of doctor of education.
- Mermish, K. (2001). **Designing a New Base for Education and Art Education
Curricula from an Islamic Perspective, For use in Saudi Arabia and Other
Muslim Countries**. In partial fulfillment of the requirements for the Degree of
Doctor of Education in Art Education. Lllinois University.
- Nakahara.M. (1984). **Muslim Merchants in Nan-Hai In Islam in Asia**. Vol.2 Southeast
and East Asia Edited by Raphael and Antony H. Johns (Jerusalem The Magnes Press
The Hebrew University)1-2
- Wakef, Y. (2010). **Beyond the Veil: Learning to Teach Fine Arts in a Muslim Culture**.
The Journal of the Art Education Association, 63(6) : 13-18

หมวดที่ 7 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

1. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนักศึกษา

- ให้นักศึกษาประเมินพัฒนาการของตนเองโดยเปรียบเทียบความรู้ทักษะในการประเมิน/คิดวิเคราะห์ ก่อนและหลังการเรียนรายวิชานี้
- ให้นักศึกษาประเมิน/แสดงความเห็นผ่านการประเมินรายวิชา การประเมินการสอนของอาจารย์
- การสะท้อนคิดของนักศึกษา

2. กลยุทธ์การประเมินการสอน

- อาจารย์ผู้สอนประเมินการสอนของตนเอง
- ผลการสอบ/ผลการเรียนรู้
- การทวนสอบผลการประเมินการเรียนรู้

3. การปรับปรุงการสอน

- ประมวลความคิดเห็นของนักศึกษา ผลการประเมินการสอน ปัญหา อุปสรรค เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการสอน
- การวิจัยในชั้นเรียน
- การปรับปรุงรายละเอียดรายวิชา
- การประชุมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

4. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาในรายวิชา

- มีคณะกรรมการตรวจสอบผลการประเมินการเรียนรู้ของนักศึกษา
- ทวนสอบจากคะแนนข้อสอบและ/หรือ งานที่ได้รับมอบหมาย

5. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

- นำผลการประเมินโดยนักศึกษาจากข้อ 1 และการประเมินการสอนจากข้อ 2 มาประมวลเพื่อปรับปรุงรายวิชา การจัดการเรียนการสอน
- ปรับปรุงประมวลรายวิชาทุกปี ตามข้อมูลจากการประเมิน

แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ 1 - 2

วิชา ศิลปะไทย (Introduction to Thai Art) ระดับปริญญาบัณฑิต (ชั้นปีที่ 2)

เรื่อง ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม เวลา 4 ชั่วโมง (2 สัปดาห์)

อาจารย์ผู้สอน -

ปีการศึกษา 2558

จุดมุ่งหมายของรายวิชา

1. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

2. เพื่อปลูกฝังให้ทัศนคติที่ดีต่อศิลปวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

1. วัตถุประสงค์การเรียนรู้

1.1 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการความรู้ทางทฤษฎีในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

1.2 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นความงามและคุณค่าของงานศิลปะไทยในทางสุนทรียภาพ

1.3 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจอันดีของศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

2. เนื้อหา

2.1 ความเป็นมา ความสำคัญและวิวัฒนาการศิลปะไทยในสมัยต่างๆ

2.2 ประวัติศาสตร์ยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์เด่นชัดระหว่างไทยกับมุสลิม

- สมัยกรุงธนบุรี สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์

2.3 ประเภทและลักษณะของศิลปะไทย

- จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะการช่างของไทย

2.4 ประเภทและลักษณะของศิลปะอิสลาม

- จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะการช่างของวัฒนธรรมอิสลาม

2.5 หลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม

- หลักคำสอนเกี่ยวกับภาพวาด

- กฎข้อห้ามและข้อยกเว้นเกี่ยวกับรูปภาพและผู้ที่สร้างรูปภาพ

3. วิธีสอน (กระบวนการจัดการเรียนรู้)

3.1 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

1) ผู้สอนถามคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม เพื่อต้องการทราบว่านักศึกษามีความรู้ทางด้านนี้มากน้อยเพียงใด

2) ผู้สอนนำตัวอย่างภาพศิลปะ วัฒนธรรม ทั้งของศิลปะไทยและศิลปะอิสลามให้ผู้เรียนพิจารณา ซักถามความคิดเห็นของผู้เรียนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสองวัฒนธรรม

3.2 ขั้นสอน

- 1) ผู้สอนเชื่อมโยงคำถามจากขั้นนำเพื่อเข้าสู่บทเรียน โดยการบรรยายประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการและความสำคัญของศิลปะไทยของแต่ละยุคสมัย
- 2) ผู้สอนเปิดวิดีโอเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในประวัติศาสตร์มากขึ้น เพื่อกระตุ้นความสนใจในการเรียนไม่ให้น่าเบื่อจนเกินไป
- 3) ผู้สอนเริ่มสอดแทรกเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับประเภทและลักษณะของศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างและอธิบายประวัติความเป็นมา แรงบันดาลใจในการสร้างงานของทั้งสองวัฒนธรรม พร้อมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายกลุ่ม
- 4) ผู้สอนให้ผู้เรียนศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะไทยที่มีการบูรณาการระหว่างศิลปะอิสลามและร่วมกันแชร์ข้อมูลกับเพื่อนๆ เพื่อร่วมกันอภิปรายกลุ่มและแสดงความคิดเห็น
- 5) ผู้สอนสอดแทรกเนื้อหาหลักคำสอนจากคัมภีร์อัลกุรอานเกี่ยวกับงานศิลปะของชาวมุสลิม พร้อมรูปภาพตัวอย่าง รวมถึงสรุปกฎข้อห้ามและข้อยกเว้นเกี่ยวกับรูปภาพและผู้ที่สร้างรูปภาพในศาสนาอิสลาม

3.3 ขั้นสรุป

- 1) ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ชักถามข้อสงสัย
- 2) ผู้สอนสรุปกิจกรรม และนัดหมายเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนเกี่ยวกับกิจกรรมในสัปดาห์ต่อไป พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันในห้องเรียน

4. สื่อการเรียนการสอน

- 4.1 เอกสารประกอบการสอน
- 4.2 สื่อ Power point
- 4.3 รูปภาพผลงานจริง สถานที่จริง
- 4.4 วิดีโอ

5. การวัดและประเมินผล

- 5.1 การตรงต่อเวลาในการเรียน
- 5.2 แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน การมีส่วนร่วม การถาม-ตอบ การร่วมกันอภิปราย การร่วมแสดงความคิดเห็น ฯลฯ
- 5.3 ประเมินจากแบบบันทึกผลหลังการสอน
- 5.4 รายงานสรุปความเข้าใจของผู้เรียนท้ายคาบ

แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ 3 - 4

วิชา ศิลปะไทย (Introduction to Thai Art)	ระดับปริญญาบัณฑิต (ชั้นปีที่ 2)
เรื่อง สร้างสรรค์ลวดลายที่บูรณาการระหว่างสองวัฒนธรรม	เวลา 4 ชั่วโมง (2 สัปดาห์)
อาจารย์ผู้สอน -	ปีการศึกษา 2558

จุดมุ่งหมายของรายวิชา

1. เพื่อให้สามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิถีผูกลายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้
2. เพื่อให้สามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้

1. วัตถุประสงค์การเรียนรู้

- 1.1 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิถีผูกลายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้
- 1.2 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้

2. เนื้อหา

- 2.1 ประวัติความเป็นมา ที่มาของลวดลายต่างๆทั้งศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม
- 2.1 เขียนลวดลายไทยเบื้องต้นและสัตว์ในหิมพานต์ ลวดลายไทยที่บูรณาการกับลวดลายแบบอิสลามในงานจิตรกรรมเรือกอและ เช่น
  - ลายกนกผสานลายพรรณพฤกษาแบบเถาไม้เลื้อย
  - ลายมังกรในลักษณะปากมังกรที่ออกลายของพรรณไม้แบบเถาไม้เลื้อย
  - ลายนกกาเขาะชูรอในลักษณะผสานกับลายแข่งสิงห์ ฯลฯ
- 2.2 เขียนลวดลายไทยในงานประติมากรรมหีบหรือหีบหรือมิมิร บัร และสถาปัตยกรรมมัสยิด เช่น
  - กรอบหน้าบันเป็นลายพรรณไม้พฤกษาแทนใบระกา
  - ลายปูนปั้นดอกพุดตานและลายกนกผสานพรรณไม้พฤกษา
  - ลายใบไม้ขึ้นรูปเหมือนลายกระหนก ฯลฯ
  - เขียนมัสยิดในลักษณะของการเขียนสถาปัตยกรรมแบบจิตรกรรมไทย

3. วิธีสอน (กระบวนการจัดการเรียนรู้)

3.1 ช้่นนำเข้าสู่บทเรียน

- 1) ผู้สอนนำตัวอย่างภาพศิลปะ วัฒนธรรม ทั้งของศิลปะไทยและศิลปะอิสลามให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อหาแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน

2) ผู้สอนนำภาพเฉพาะจิตรกรรมไทยที่มีการบูรณาการทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ให้ผู้เรียนได้ศึกษา เพื่อหาแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน

3.2 ชั้นสอน

1) ให้ผู้เรียนเลือกรูปภาพที่ตนเองสนใจเพื่อสร้างสรรค์ผลงานในส่วนของลวดลายที่มีการผสมผสานกันระหว่างสองวัฒนธรรม

2) ผู้สอนเปิดวิดีโอการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยให้ดู

3) ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกที่จะสร้างสรรค์ผลงานได้อิสระ

4) ผู้สอนร่วมพูดคุยกับผู้เรียนขณะปฏิบัติงาน พร้อมสอบถามถึงแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

5) ผู้สอนติดตามผลงานภาพสเก็ตในสัปดาห์ต่อไป

6) ผู้สอนสอนสาธิตการวาดลวดลายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามอย่างง่ายให้ผู้เรียนดู

7) ผู้สอนนำผลงานของรุ่นพี่ให้ดูเป็นตัวอย่าง

3.3 ชั้นสรุป

1) ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น ชักถามข้อสงสัย

2) ผู้สอนสรุปกิจกรรม และนัดหมายเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนเกี่ยวกับกิจกรรมในสัปดาห์ต่อไป พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันในห้องเรียน

4. สื่อการเรียนการสอน

4.1 เอกสารประกอบการสอน

4.2 สื่อ Power point

4.3 รูปภาพผลงานจริง สถานที่จริง

4.4 วิดีโอ

5. การวัดและประเมินผล

5.1 การตรงต่อเวลาในการเรียน

5.2 ผลงานที่มอบหมาย

5.3 แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน การมีส่วนร่วม การถาม-ตอบ การร่วมกันอภิปราย การร่วมแสดงความคิดเห็น ฯลฯ

5.4 ประเมินจากแบบบันทึกผลหลังการสอน

สื่อการสอน (Powerpoint) แบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

<h2>ศิลปะไทย</h2> 	<h2>ศิลปะไทย</h2> <p>ศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ</p> <p>ความงามอย่างนุ่มนวลมีความละเอียดปราณีต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทยที่ได้สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรคขึ้น</p> <p>โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะไทยสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและไม่นำมาจิตใจของคนไทยให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา</p>
<h2>ประเภทของงานศิลปะไทย</h2> <p>ประเภทของงานศิลปะไทย ปรากฏในศิลปกรรมแต่ละประเภท ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> • ดาษไทย • จิตรกรรมไทย • ประติมากรรมไทย • สถาปัตยกรรมไทย • ศิลปะพื้นบ้านหรือหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่นไทย • พุทธศิลป์ 	<h2>ลักษณะของงานศิลปะไทย</h2> <p>ลักษณะของศิลปะไทยได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ความให้เห็นถึงลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทยที่ได้สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรคขึ้น</p> <p>โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย อาจกล่าวได้ว่าศิลปะไทยสร้างขึ้น เพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและไม่นำมาจิตใจของคนไทยให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา</p> <p>ภาพไทย หรือ จิตรกรรมไทย จัดเป็นภาพเล่าเรื่องเขียนขึ้นด้วยความคิดจินตนาการของคนไทย มีลักษณะตามอุดมคติของกรบองงานชาวไทย (ประเสริฐ ศิลปินา, 2542)</p>
<h2>ลักษณะของงานศิลปะไทย (ต่อ)</h2> <ol style="list-style-type: none"> 1. เขียนสีบนใบไม้ คำนึงถึงแสงและเงา นิยมตัดเส้นให้เห็นชัดเจนและเส้นที่ใช้จะแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหวนุ่มนวล 2. เขียนตัวพระ-นาง เป็นแบบละคร มีลีลาท่าทางเหมือนกันผิดแปลกต่างกับตัวสัตว์กายและเครื่องประดับ 3. เขียนแบบคานกมทองหรือเป็นภาพต่ำกว่าสายตา โดยมุมมองจากที่สูงดูผู้ล่างจะเป็นรูปเรื่อจระเข้ได้ตลอดคาภาพ 4. เขียนตัดคอกันเป็นตอนๆสามารถดูจากซ้ายไปขวาหรือล่างและบนได้ทั้งภาพโดยขึ้นต่อนามทางซ้ายขวา ต้นไม้ กิ่งเขาเมืองและเส้นสีเทาหรือคชกริด เป็นต้น 5. เขียนประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทย มีสีทองสร้างภาพให้เห็นเกิดบรรยากาศ สดชื่นและมีคุณค่ามากขึ้น 	<p>1. เขียนสีบน ใบไม้คำนึงถึงแสงและเงา นิยมตัดเส้นให้เห็นชัดเจนและเส้นที่ใช้จะแสดงความรู้สึกเคลื่อนไหวนุ่มนวล</p> <p>D:\mmanan\000ข้อมูลศ thesis\รูปวิจิ\รูปจิไอพี\11</p>
<p>2. เขียนตัวพระ-นาง เป็นแบบละคร มีลีลาท่าทางเหมือนกันผิดแปลกต่างกับตัวสัตว์ร่างกายและเครื่องประดับ</p> 	<p>3. เขียนแบบคานกมทองหรือเป็นภาพต่ำกว่าสายตา โดยมุมมองจากที่สูงดูผู้ล่างจะเป็นรูปเรื่อจระเข้ได้ตลอดคาภาพ</p>

สื่อการสอน (Powerpoint) แบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

4. เขียนติดต่อกันเป็นตอนๆตามรอยจากซ้ายไปขวาหรือล่างและบนโดยภาพ โดยขั้นตอนภาพด้วยไอคอน ต้นไม้ กำแพงเมืองและเส้นสีเทาหรือคอกกริด เป็นต้น

รูปสลักแกะสลักที่สวนจิตรลดา กรุงเทพฯ

เส้นสีเทาหรือคอกกริด

ชาวอาหรับ

5. เขียนประดับตกแต่งด้วยลวดลายไทย มีสีทองหรือภาพให้เด่นเกิดบรรยากาศ สุขสว่าง และมีคุณค่ามากขึ้น

1. ลายไทย

ลายไทย หมายถึง เป็นส่วนประกอบของภาพเขียนไทยใช้ตกแต่งอาคาร สิ่งของ เครื่องใช้ เครื่องประดับ ฯลฯ เป็นลวดลายที่ไม่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันซึ่งนำเอารูปร่างจาก ธรรมชาติมาประกอบ เช่น ลายกระหนก ลายกระจัง ลายประจํายาม ลายเครือเถา เป็นต้น หรือเป็นรูปที่มาจากความเชื่อและคตินิยม เช่น รูปคน รูปเทวดา รูปสัตว์ รูปยักษ์ เป็นต้น

2. จิตรกรรมไทย

หมายถึง ภาพที่แสดงเรื่องราว รวมไปถึงการเขียนลวดลายประดับตกแต่งในการช่างต่างๆ เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพชาดก ลวดลายรัตนสูตรธรรม เป็นต้น ซึ่งมักแสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาประวัติศาสตร์โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วิถีวัฒนธรรมการแต่งกาย การแสดงการละเล่นพื้นเมืองต่างๆและสาระอื่นๆของแต่ละยุคที่ปรากฏ ซึ่งนอกจากจะส่งผลสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาติแล้วยังมีคุณค่าทางศิลปะที่ช่วยเสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจ มวลมนุษยชาติและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่างๆได้เป็นอย่างดี

จิตรกรรมไทยแบ่งออกเป็นตามลักษณะรูปแบบทางศิลปะกรรมได้อย่างชัดเจนเป็น 2 แบบคือ จิตรกรรมไทยประเพณีและจิตรกรรมไทยร่วมสมัย

1. จิตรกรรมไทยประเพณี (Thai Traditional Painting)

เป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงามแสดงความรู้สึกถึงชีวิตจิตใจและความเป็นไทยที่มีความอ่อนโยนละมุนละไมสร้างสรรศิลป์ต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้

มีลักษณะและรูปแบบที่เป็นพิเศษนิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เนื่องในพระพุทธศาสนาและอาคารที่เนื่องด้วยบุคคลชั้นสูง คือ พระอุโบสถ วิหาร พระที่นั่ง บนแผ่นผ้า ภาพพระพุทธรูปบนกระดาษสมุดไทย โดยเขียนด้วยสีฝุ่นตามวิธีการของช่างไทยแต่โบราณ

นิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา วรรณคดีและวิถีชีวิตไทยเพื่ออุทิศถวายแด่พระพุทธผู้มีมาและทำให้เกิดความสงบขึ้นในใจของพุทธศาสนิกชน

จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมหาโหด ที่พระอุโบสถวัดสุวรณาราม กรุงเทพมหานคร

สื่อการสอน (Powerpoint) แบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

1.2 จิตรกรรมไทยร่วมสมัย (Thai Contemporary Painting)

เป็นจิตรกรรมอภิปรัชญาหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากรูปแบบของจิตรกรรมทางประเพณี โดยได้นำเอกลักษณ์จิตรกรรมแบบตะวันตกเข้ามาปรับผสม เช่น การลงสีสดแสงเงาให้เกิดเป็นระยะมิติการคำนึงถึงหลักความเป็นจริงตามธรรมชาติตลอดจนหลักทางทัศนียภาพ เป็นต้น

วงล้อแห่งสายดำ อ.นิพนธ์ จันทิมา

3. ประติมากรรมไทย

ได้แก่ ผลงานที่สร้างขึ้นด้วยกรรมวิธีการปั้นและการแกะสลัก ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่เลือกใช้ของศิลปินและเงื่อนไขทางสังคม เช่นเดียวกับจิตรกรรมไทย นั่นคือ มีความจำกัดอยู่ที่อำนาจทางศาสนาและอำนาจการปกครอง เป็นรูปแบบประติมากรรมไทยประเพณีที่แสดงเอกลักษณ์เฉพาะของลักษณะไทย

ผนังวิหารวัดไร่ขี จ.ลพบุรี

- ลายพระรถเมรี (สีปลีสีส้ม)
- รูปแบบของลายก้านขด (ลายก้านขดก้นเหยี่ยว)
- ลายขลุ่ยแกวที่ขลุ่ยแกวที่ขลุ่ยแกว

4. สถาปัตยกรรมไทย

ไทยเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมในการสร้างอาคารที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาแต่โบราณ ดังจะเห็นจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ปราสาท สถูป เจดีย์ ปราสาท โบสถ์ วิหาร ตลอดจนบ้านเรือน เป็นต้น อิทธิพลที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมไทยนี้ ได้แก่ อิทธิพลทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม อิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์ และต้นที่อากาศและอิทธิพลของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

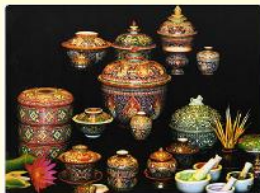
วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

บ้านทรงไทย

5. ศิลปะพื้นบ้านหรือหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่นไทย

เรือกลและ ภาคใต้

ลายกระหนก

ลายเข่งสิงห์

ลายกระเจี๊ยบ

สื่อการสอน (Powerpoint) แบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

<p>6. พุทธศิลป์</p> <p>พุทธศิลป์ คือ ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อบิเษพระพุทธรศานาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในลัทธิมหายาน และเถรวาท</p> <p>พุทธศิลป์ด้านจิตรกรรม อ.เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์</p>	<p>พุทธศิลป์ด้านประติมากรรม สมัยสุโขทัย พระพุทธชินราช จ.พิษณุโลก</p> <p>พุทธศิลป์ด้านสถาปัตยกรรม วัดร่องขุ่น จ.เชียงราย</p>
<p>ลักษณะของงานศิลปะอิสลาม</p> <p>ลักษณะของงานศิลปะอิสลามจะมี 3 ลักษณะใหญ่ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ลวดลายพันธุ์พฤกษา 2. ลวดลายเรขาคณิต 3. ลวดลายอักษรประดิษฐ์ 	<p>ลวดลายอักษรประดิษฐ์</p> <p>ลวดลายพันธุ์พฤกษา</p> <p>ลวดลายเรขาคณิต</p>
<p>บทบาทของมุสลิมในประวัติศาสตร์ไทย</p> <ul style="list-style-type: none"> • สมัยกรุงศรีอยุธยา >>> พ่อค้าชาวเปอร์เซีย 'ท่านเลออาหมัด' • สมัยกรุงธนบุรี >>> พระยาสุรสีห์ทรงช้างเผือกในแผ่นดินรัชกาลที่ 1 'หลวงศรีนรินทร์' (ก่อนแก้ว) ได้พระราชทานที่ดินสร้างศาสนสถานของอิสลาม กูฏใหญ่ (มัสยิดต้นสน) • สมัยรัตนโกสินทร์ >>> จุฬาราชมนตรีคนที่ 11 อาจารย์ประเสริฐ มะหะหมัด และเป็นคนที่ 16 ของประเทศไทยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 	<p>มัสยิดต้นสน กูฏใหญ่</p>
<p>ประติมากรรมเม็ยะหฺรอบและมิมบรี</p> 	<p>เม็ยะหฺรอบ ใช้เป็นสถานที่ที่อิหม่าม (ผู้นำละหมาด) นำละหมาด</p> <p>ลักษณะของมิมบรีคือ</p>

สื่อการสอน (Powerpoint) แบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม (ต่อ)

มิมบรี ใช้สำหรับแสดงธรรมเทศนาในวันศุกร์

อักษรณ์เจงอนิมบรี

มัสยิดบางหลวง

หน้าบันมัสยิดบางหลวง

ประติมากรรมมิมบรี มัสยิดบางหลวง

เสาประติมากรรมมิมบรี มัสยิดบางหลวง

ลายปูนปั้น

แม่ลายทึม หรือ แม่ลายขบ

หนังสืออ่านประกอบ (Reading List)

เจษฎา เบญจางศ์. (2549). อดุลยประคับเบบอดุลยนิมิตอิสลาม (พุทธศักราชที่ 21 - 23) วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลป์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ฉัตร กุศลสิทธิ์. (2545). ความสัมพันธ์ของศิลปะไทยกับอิสลามในจังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

ปิ่นเฉลียว ฉิมกรสังขาคำ. (2558) ศิลปะอิสลาม : วัฒนธรรม มรดกศิลป์ ศิลปะอิสลาม และชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิ่นจุฬา เทพสิทธิ์. (2548). ศิลปะอิสลาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กุลฉวี วัฒนสิน. (2540). เรือกลองและศิลปะจากลวดลายจักรกรรม. บัณฑิต : สำนักศิลปกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชา ศิลปะไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะศิลปกรรมศาสตร์.

สุญชก ชัยศักดิ์. (2544). มุสลิมอินโดจีนกับบรรพบุรุษในตำนานมุสลิม. คณะกรรมการจัดงานเสวนา กรุงเทพมหานคร : ๗๑๐. จัดพิมพ์ที่พิมพ์.

หนังสืออ่านประกอบ (Reading List) ต่อ

เทัญศิริ ฤกษ์งามนิมิต และนันทนา กุลถกคุณ. (2521). บทบาทของมิมบรีในประชาอยุธยา-มิมบรี พ.ศ. 2300 - 2325. รายงานผลการวิจัยในโครงการวิจัยศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ไมเคิล ไรท์. (2531). ศิลปะของอิสลามในสถาปัตยกรรมสุโขทัย. ศิลปวัฒนธรรม. 9(10) (สิงหาคม) 112-114.

เจ้านาย ชิตลัททมนต์. กลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในชนบท. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์. ปีที่ 4(1) (มกราคม - เมษายน 2541) : 60-61

Nakashima, M. (1984). Muslim Merchants in Nan-Hai In Islam in Asia. Vol. 2 Southeast and East Asia Edited by Raphael and Antony H. Johns (Jerusalem The Magnes Press The Hebrew University M-2

Wahaf, Y. (2010). Beyond the Veil: Learning to Teach Fine Arts in a Muslim Culture. The Journal of the Art Education Association, 63(6) : 13-18

หนังสืออ่านประกอบ (Reading List) ต่อ

Badrul, I. (2006). Multiculturalism in Art Education : A Malaysia Perspective. Faculty of Education, Universiti Teknologi Mara Malaysia.

Bode, P. (2005). Multicultural Art Education Voices of Art Teachers and Students in The Postmodern Era, in partial fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Education.

Mermish, K. (2001). Designing a New Base for Education and Art Education Curricula from an Islamic Perspective, For use in Saudi Arabia and Other Muslim Countries. In partial fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Education in Art Education. Illinois University.

บรรยากาศการเรียนการสอน
ที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

แบบสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย
(สำหรับสังเกตการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย)

เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทยที่ใช้แผนการสอน
ศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต

ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นของการสังเกตเป็น 5 ประการ ดังนี้

1. ความพร้อมของการถ่ายทอด
  - ผู้ถ่ายทอด (แผนการสอน, บุคลิกภาพ, สื่อการสอน)
  - ผู้รับการถ่ายทอด (การเตรียมอุปกรณ์การเรียน, ความสนใจในการเรียน)
  - สถานที่ในการถ่ายทอด (บรรยากาศในห้องเรียนของผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ และที่นับถือศาสนาอิสลาม)
2. กระบวนการถ่ายทอด
  - ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
  - ขั้นตอนปฏิบัติกิจกรรม (เนื้อหาวิชา, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน)
  - ขั้นสรุปและประเมินผล
3. การบรรยายการถ่ายทอด (บรรยากาศความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)
4. การแสดงออกของผู้เรียน การแสดงออกของผู้เรียนที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม)
5. อื่นๆ (ทัศนคติของผู้เรียนและผู้สอน, ความเข้าใจอันดีของผู้สอนและผู้เรียนในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

แบบสังเกตการณ์การสอนเพื่อการวิจัย
(สำหรับสังเกตการณ์การสอนของผู้เชี่ยวชาญสอนวิชาศิลปะไทย)
เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต”

ชื่อผู้สอน.....

ชั้นปีที่ทำการสอน.....

สถานที่เก็บข้อมูล.....

วัน/เดือน/ปี.....เวลาที่สังเกตการณ์สอน.....ถึงเวลา.....น.

ชื่อหน่วยการเรียนรู้/หัวข้อที่ใช้ในการสอน.....

ประเด็นของการสังเกต 5 ประการ ดังนี้

1. ความพร้อมของการถ่ายทอด

1.1 ผู้ถ่ายทอด (แผนการสอน, บุคลิกภาพ, สื่อการสอน)

.....
 บุคลิกภาพ (การวางตัวของผู้สอนในวัฒนธรรมอิสลาม)

.....
 สื่อการสอน

1.2 ผู้รับการถ่ายทอด (การเตรียมอุปกรณ์การเรียน, ความสนใจในการเรียน)

.....
 การเตรียมอุปกรณ์การเรียน (ความตั้งใจ เอาใจใส่)

.....
 ความสนใจในการเรียน (แบบบูรณาการศิลปะและวัฒนธรรม)

1.3 สถานที่ในการถ่ายทอด (บรรยากาศในห้องเรียนของผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ
 และที่นับถือศาสนาอิสลาม)

2. กระบวนการถ่ายทอด ประกอบด้วย ชี้นำเข้าสู่บทเรียน, ชั้นปฏิบัติการกิจกรรม (ดำเนินการสอนตาม
 แผนการสอน), ชั้นสรุปและประเมินผล

2.1 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

2.2 ชั้นปฏิบัติการกิจกรรม (ดำเนินการตามแผนการสอนแบบบูรณาการ)

เนื้อหาวิชา (สอดแทรกเนื้อหาแบบบูรณาการศิลปะไทยและศิลปะอิสลาม)

วิธีการสอน (การสอนแบบบูรณาการ)

อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน

การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในวัฒนธรรมอิสลาม

2.3 ชั้นสรุปและประเมินผล (เช่น แบบบันทึกผลการสอน, แบบสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน)

3. การบรรยายการถ่ายทอด (บรรยายภาพของความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน) เช่น บรรยายภาพที่มี
การยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน, บรรยายภาพที่สร้างความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน

4. การแสดงออกของผู้เรียน (การแสดงออกของผู้เรียนที่ใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยใน
วัฒนธรรมอิสลาม)

5. อื่นๆ (เช่น ทักษะของผู้เรียนและผู้สอน ความพึงพอใจของผู้เรียนและผู้สอน การให้รางวัล การ
สร้างความเข้าใจอันดีของผู้เรียนและผู้สอนในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เป็นต้น)

แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย
(สำหรับสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาที่เรียนวิชาศิลปะไทย
ตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม)
เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้วิชาศิลปะไทยของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่เรียนตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นของการสังเกตเป็น 4 ประการ

1. การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี
  - 1.1 มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม
  - 1.2 ประเภทและลักษณะของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม (งาน จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะการช่างของไทย)
2. การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ
  - 2.1 สามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิธีผูกสายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้ (ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ)
  - 2.2 สามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้ (ภาคปฏิบัติ)
3. การแสดงออกทางด้านเจตคติ
  - 3.1 เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม
  - 3.2 มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะและวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
4. ข้อสังเกตอื่นๆ

แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย
(สำหรับสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาที่เรียนวิชาศิลปะไทย
ตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม)
เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต”

ชื่อผู้สอน.....

ชั้นปีที่ทำการสอน.....

สถานที่เก็บข้อมูล.....

วัน/เดือน/ปี.....เวลาที่สังเกตการณ์สอน.....ถึงเวลา.....น.

ชื่อหน่วยการเรียนรู้/หัวข้อที่ใช้ในการสอน.....

ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นของการสังเกตเป็น 4 ประการ ดังนี้

1. การแสดงออกของผู้เรียนภาคทฤษฎี

1.1 มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

1.2 ประเภทและลักษณะของศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม (งาน จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปะการช่างของไทย)

1.3 มีทัศนคติที่ดี จากการมีส่วนร่วมในห้องเรียน เช่น ถาม-ตอบ ร่วมแสดงความคิดเห็น และยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

2. การแสดงออกของผู้เรียนภาคปฏิบัติ

2.1 สามารถเขียนลวดลายไทยและรู้จักวิธีผูกปลายที่บูรณาการระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะอิสลามได้

2.2 สามารถเขียนภาพจิตรกรรมไทยสร้างสรรค์ที่มีการบูรณาการของสองวัฒนธรรมได้

3. การแสดงออกทางด้านเจตคติ

3.1 เกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม

3.2 มีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะและวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

4. ข้อสังเกตอื่นๆ (เช่น ทัศนคติของผู้เรียนและผู้สอน ความพึงพอใจของผู้เรียนและผู้สอน การสร้าง
ความเข้าใจอันดีของผู้เรียนและผู้สอนในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เป็นต้น)

แบบสัมภาษณ์ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย
(สำหรับสัมภาษณ์นักศึกษาที่เรียนวิชาศิลปะไทย
ตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม)
เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต”

คำชี้แจง

มีวัตถุประสงค์ เพื่อสัมภาษณ์การเรียนวิชาศิลปะไทยของนักศึกษาชั้นปีที่ 2 ที่เรียนตาม
แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการสัมภาษณ์ 4
ประการ ดังนี้

1. ความพร้อมของผู้สอน
2. กระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน)
3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน (บรรยากาศความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)
4. ทักษะคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม

แบบสัมภาษณ์ของผู้เรียนวิชาศิลปะไทย
(สำหรับสัมภาษณ์นักศึกษาที่เรียนวิชาศิลปะไทย
ตามแผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลาม)
เรื่อง “แนวทางการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต”

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ชื่อ สกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์.....

วัน/เดือน/ปี.....เวลาที่สังเกตการณ์สอน.....ถึงเวลา.....น.

เพศ ชาย หญิง อายุ.....ปี

ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการสัมภาษณ์ 4 ประการ ดังนี้

1. ความพร้อมของผู้สอน

.....
.....

2. กระบวนการถ่ายทอดแบบบูรณาการ (เนื้อหาวิชาองค์ความรู้ต่างๆ, วิธีการสอน, อุปกรณ์และสื่อ
การเรียนการสอน)

.....
.....

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน (บรรยากาศความเข้าใจระหว่างครูกับผู้เรียน)

.....
.....

4. ทักษะคติของผู้เรียนต่อการเรียนศิลปะไทยแบบบูรณาการวัฒนธรรมอิสลาม

.....
.....

5. อื่นๆ

.....
.....

.....
.....

แบบบันทึกผลการสอนของอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย

(สำหรับอาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะไทย)

(ที่ใช้แผนการสอนศิลปะไทยที่บูรณาการกับวัฒนธรรมอิสลามสำหรับนิสิตนักศึกษา

ระดับปริญญาบัณฑิต)

แผนการสอนสัปดาห์ที่.....รหัสวิชา.....วิชา.....ศิลปะไทย.....
ระดับ.....ปริญญาบัณฑิต.....เวลา.....วัน เดือน ปีที่สอน.....

1. ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการใช้แผนการสอนแบบบูรณาการศิลปะไทยในวัฒนธรรมอิสลาม

(ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้เรียน)

1.1 วัตถุประสงค์ของรายวิชา

.....

1.2 กิจกรรมการเรียนการสอน (เนื้อหาวิชา)

.....

1.3 วิธีสอน

.....

1.4 การใช้สื่อการสอน

.....

1.5 การวัดและประเมินผล

.....

2. ปัญหา / อุปสรรค

.....

.....

3. ข้อเสนอแนะ / แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อผู้สอน

.....

( )

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวมัณนาน มามะ เกิดวันที่ 13 กรกฎาคม 2529 จังหวัดปัตตานี สำเร็จการศึกษา
ระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาการศึกษา คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

และเข้าศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

